

SKOLA
och UNDERVISNING
i Sverige och andra länder

C. E. SJÖSTEDT
W. SJÖSTRAND

NATUR OCH KULTUR

SKOLA *och* UNDERVISNING
i Sverige och andra länder

En jämförande översikt

Utgiven av

C. E. SJÖSTEDT och W. SJÖSTRAND

Undervisningsråd

Professor

STOCKHOLM
NATUR OCH KULTUR

Copyright by Bokförlaget Natur och Kultur.
Printed in Sweden. Nerikes Allehandas Tryckeri
Örebro 1952

INNEHÅLL

Förord	9
Inledning. <i>Av professor Wilhelm Sjöstrand</i>	11
Den historiska pedagogiken och dess uppgifter	11
Den komparativa pedagogikens trefaldiga mål	13
Det föreliggande arbetets huvudsyfte och användning	15
Litteratur	16

Sverige

Sverige. <i>Av undervisningsrådet fil. lic. Gustaf Sivgård</i>	21
I. Historisk översikt	21
II. Nuvarande yttre organisation	24
1. Förskolan 24 — 2. Folkskolan 26 — 3. Fortsättningsskolan. Högre avdelning 29 — 4. Kommunala anstalter för yrkesunder- visning 29 — 5. Skolor för jordbruk, skogsbruk, sjöfart och fiske 30 — 6. Folkbildningsanstalter 31 — 7. Mellanstadiets skol- typer 31 — 8. Gymnasiet 33 — 9. Yrkesutbildningsskolor på gymnasiestadiet 34 — 10. Specialskolor. Enskilda skolor 35 11. Skolhälsovård. Skolmåltider. Ekonomiska stödåtgärder 36 12. Den centrala ledningen 37	
III. Undervisningen	38
1. Målsättning och ämneskrets 38 — 2. Arbetsätt och hjälp- medel 42 — 3. Betyg och examina 45	
IV. Lärare och lärarutbildning	48
1. Klasslärare inom folkskoleväsendet 48 — 2. Lärare i läro- ämnen i högre skolor 51 — 3. Övningslärare 53	
V. Reformsträvanden	55
1. Skolans uppgift 55 — 2. Nioårig skolplikt 56 — 3. Enhets- skolans organisation 59 — 4. Undervisningen 63 — 5. Praktisk utbildning 63 — 6. Gymnasiet 64 — 7. Lärare 65 — 8. För- söksverksamheten 67 — 9. Genomförandet 69	
VI. Litteratur	69

Övriga Norden

Danmark. <i>Av överlärare dr phil. Olaf Carlsen</i>	73
I. Den historiska utvecklingen från senare hälften av 1800-talet	73
1. Folkskolan 73 — 2. Seminarierna 77 — 3. Den lärda skolan 78	
II. Undervisningsväsendets organisation	80
1. Enhetskolan av 1903 80 — 2. Folkskolan 82 — 3. Andra skolformer 86 — 4. Yrkesskolor 89	
III. Mål och metoder	90
1. Folkskolan 90 — 2. Den examensfria mellanskolan 92 — 3. Examensmellanskolan 93 — 4. Realklassen 94 — 5. Gymnasiets undervisningsplaner 94	
IV. Lärarutbildningsanstalterna	96
1. Seminarieutbildningen 96 — 2. Den akademiska lärarutbildningen 100	
V. Problem man brottas med just nu	101
VI. Litteratur	105
Finland. <i>Av skolrådet fil. dr Niilo Kallio</i>	107
I. Utvecklingen i huvuddrag	107
1. Folkskolan 107 — 2. Utbildningsanstalter för folkskollärare 109 — 3. Läroverken 109 — 4. Yrkesundervisningen 113 — 5. Det fria folkbildningsarbetet 114	
II. Skolväsendets nuvarande organisation	115
1. Barnträdgårdar 115 — 2. Folkskolan 115 — 3. Läroverken 117 — 4. Yrkesundervisningsanstalterna 119	
III. Läroplaner och metoder	123
1. Folkskolan 123 — 2. Läroverken 125	
IV. Lärarutbildningsanstalter	126
1. Folkskollärarna 126 — 2. Läroverkslärarna 128	
V. Aktuella skolfrågor	129
VI. Litteratur	130
Norge. <i>Av rektor Herman Ruge</i>	131
I. Enhetskolans historia	131
1. Folkskolan 135 — 2. Försättningsskolan 136 — 3. Yrkeskolorna 137 — 4. Folkhögskolan 137 — 5. Den högre skolan 138	
II. Det nuvarande skolsystemet	140
1. Gränsen mellan folkskolan och vidaregående skolor 141	
2. Norsk och svensk skolorganisation 141	

III. Lärarutbildning	143
IV. Arbetsstoff och arbetsmetoder	145
V. Litteratur	148

Mellan-Europa

Belgien. <i>Av läroverksadjunkt fil. lic. Waldemar Lendin</i>	151
I. Historisk återblick	151
1. Skolväsendet före Belgiens självständighet 151 — 2. Utvecklingen efter 1830 152	
II. Det nuvarande skolväsendet	153
1. Allmänna drag 153 — 2. Förskoleåldern 155 — 3. Folkskolan 156 — 4. Mellanskolor 158 — 5. Läroverken 159 — 6. Yrkesutbildning 160	
III. Reformsträvanden	161
IV. Universitet och högskolor	162
V. Stipendie- och lånefonder	164
VI. Litteratur	165
Holland. <i>Av rektor fil. lic. Gunnar Holmstrand</i>	167
I. Utvecklingen fram till år 1920	167
II. Översikt av den holländska folkskolans utveckling efter 1920	175
1. Den offentliga och den enskilda skolan 175 — 2. Förskoleåldern 176 — 3. Den obligatoriska folkskolan 177 — 4. Folkskolans läroplan 181 — 5. Fortsättningsskolan och övergång till högre skolor 183	
III. Den praktiska mellanskolan	184
IV. Folkskolläroverksutbildningen	184
V. Den högre undervisningen	188
VI. Vilka möjligheter finns det till lika utbildning för alla? 189	
VII. Litteratur	191
Schweiz. <i>Av undervisningsrådet Birger Thorén</i>	193
I. Skolan, staten och kantonerna	193
II. De viktigaste skolformerna	196
1. Förskolor 196 — 2. Den egentliga folkskolan 197 — 3. Realskolestadiet 198 — 4. Gymnasiestadiet 198 — 5. Yrkesutbildning 199	
III. Skolväsendet i tre kantoner	200
1. Zürich 200 — 2. Luzern 202 — 3. Vaud (Waadt) 202	

IV. Tim- och kursplaner	204
V. Lärarutbildning, lärarnas anställningsförhållanden m. m.	208
VI. Aktuella problem	210
VII. Litteratur	213

Syd-Europa

Italien. <i>Av förutvarande universitetslektorn i Rom fil. lic. Sven Gunnard</i>	217
I. Historisk återblick	217
II. Organisation	219
1. Undervisningsväsendets centrala ledning. Statliga och icke-statliga skolor 221 — 2. Den elementära undervisningen 222	
3. Den högre skolundervisningen 224, a. Lågstadiet 224, b. Högstadiet 225 — 4. Universitetsundervisningen 227 — 5. Folkundervisning bland vuxna 229	
III. Läroplaner och metoder	230
1. Den elementära undervisningen 230 — 2. Den högre skolundervisningens lågstadium 231 — 3. Högstadiet inom istruzione secondaria 232 — 4. Universitetsundervisningen 233	
IV. Lärare och lärarutbildning	234
V. Aktuella problem	237
VI. Litteratur	239

Öst-Europa

Sovjetunionen. <i>Av undervisningsrådet fil. dr Karl Axnäs</i>	243
I. Revolutionen och undervisningsväsendet	243
II. Ledande principer för undervisningen	244
III. Skolformer	244
IV. Lärotider. Läroämnen och timplaner. Betyg och flyttning m. m.	245
V. Metoder vid undervisningen	249
VI. Skoldisciplin och lärarutbildning	249
VII. Litteratur	250

Väst-Europa

Frankrike. <i>Av undervisningsrådet Birger Thorén</i>	253
I. Historik och allmän karakteristik	253

II. Översikt av det franska undervisningsväsendet	257
1. Administration 257 — 2. De viktigaste skolformerna 258	
3. Examensväsendet i de franska skolorna 260	
III. Tim- och kursplaner. Undervisningsmetoder	264
IV. Lärarutbildning, lärarnas anställningsförhållanden m. m.	268
V. Aktuella reformplaner	273
VI. Litteratur	278
England. <i>Av rektor fil. lic. Gustaf Ögren</i>	279
I. Den historiska utvecklingen fram till år 1944	279
II. Den nuvarande organisationen	286
III. Universiteten	289
IV. Läroplan och studiegång	291
V. De olika ämnena och den metodiska utvecklingen	297
VI. Målsättningsproblemen och den pedagogiska debatten	300
VII. Lärarutbildningen	302
VIII. Skottland	306
IX. Jämförelser och sammanfattning	307
X. Litteratur	309

Amerika

Amerikas Förenta Stater. <i>Av undervisningsrådet Birger Thorén</i> . .	313
I. Den amerikanska skolan i historisk återblick	313
II. Organisation	319
1. Federala och statliga skolmyndigheter 319 — 2. De viktigaste skolformerna 320: Förskolor 320, Elementary schools och high schools 321, Yrkesundervisning 323, Junior colleges och colleges 323	
III. Undervisnings- och timplaner, creditsystemet, test, provningar och betyg	325
IV. Lärarutbildning, lärarnas anställningsförhållanden m. m.	332
V. Progressivism, intellektualism och essentialism i den aktuella skoldebatten	336
VI. Några aktuella problem	339
VII. Litteratur	343
Register	345

FÖRORD

Urvalet av länder som behandlas i det här framlagda arbetet är i viss mån subjektivt. Anmärkningsvärt är speciellt det förhållandet, att Tyskland icke har fått något eget avsnitt. Huvudanledningen härtill har varit ett faktum, som f. n. anses göra åtskillig komparativ pedagogisk forskning vanskelig och flyktig, nämligen de ännu alltför litet stabiliserade förhållandena i vissa delar av världen.

Varje författare svarar själv för språk och innehåll i sitt bidrag. I vissa fall har översättning till svenska ägt rum. Denna har för artikeln om Finland utförts av skolrådet fil. dr M. Mikander samt för uppsatserna om Danmark och Norge av amanuensen fil. kand. I. Dureman. Den sistnämnde har dessutom utarbetat registret.

Utgivarna

INLEDNING

Av professor Wilhelm Sjöstrand

Det arbete som härmed framläggs för allmänheten behandlar undervisningsväsendet i Sverige och elva andra länder, samtidigt som framställningen gör anspråk på att vara en komparativ översikt. Det är därför på sin plats att läsaren — om han så vill — ett ögonblick stannar inför den komparativa pedagogiken över huvud, dess egenart och uppgifter.

Den komparativa pedagogiken har emellertid i sin tur av dess kanske främste representant i USA, professor I. L. Kandel, betecknats som en förlängning in i nutiden av den historisk-pedagogiska betraktelsen. Många av de synpunkter vilka kan anläggas på pedagogikens historia som vetenskaplig disciplin, gäller även för den komparativa pedagogiken. Såväl mål som metoder är i båda fallen ungefär desamma. Det förefaller under sådana omständigheter lämpligast att först aktualisera några reflexioner rörande pedagogikens historia.

DEN HISTORISKA PEDAGOGIKEN OCH DESS UPPGIFTER

Man har om den historisk-pedagogiska forskningen sagt att den har varit alltför deskriptiv till sin natur. Undersökningarna har m. a. o. i betydande grad inte förmått höja sig över det rent beskrivande planet, utan har ofta tagit formen av kronologisk skildring eller berättande biografi. De djupare liggande sammanhangen och de stora utvecklingslinjerna har däremot inte sällan saknats. Denna anmärkning är utan tvivel i viss mån befogad, speciellt i fråga om den tidigare litteraturen på området och inte minst med tanke på de svenska bidragen. Men man bör å andra sidan inte glömma vilka oerhörda svårigheter som möter vid det arbete det här gäller. Pedagogikens historia har att behandla de pedagogiska

tänkarna och didaktikerna samt olika sidor av hela bildningsväsendets framväxt och successiva förnyelse. Om drivkrafter och orsakssammanhang härvid skall bringas att framträda på ett tillfredsställande sätt, måste forskaren inte blott behärska det direkt pedagogiska stoffet, utan även vara förtrogen med snart sagt alla former av mänskliga livsytringar och strävanden genom tiderna. Politisk och ekonomisk historia, samhällsförhållandenas gestaltning i olika avseenden, vetenskapernas framsteg och nya landvinningar undan för undan måste pedagogikhistorikern bl. a. känna väl till, därest han någorlunda invändningsfritt skall kunna fylla sin uppgift. Det är därför en syntes av ganska enastående mått som fordras av honom.

Med detta inför ögonen behöver man kanske egentligen inte förvåna sig över att syntesen många gånger inte varit möjlig att åstadkomma. Man får dessutom kanske större fördragsamhet med de brister, som föreligger beträffande utforskandet av sambanden mellan olika länders undervisningsväsenden och de eventuella inflytandena härvidlag. Även i detta fall har nämligen ytligheten ofta frapperat, de svenska insatserna ingalunda undantagna. Man har t. ex. ansett den ena eller andra skolförfattningen vara en mer eller mindre direkt motsvarighet till en tidigare utländsk stadga, eller man har betraktat en viss tids pedagogiska strävanden som i huvudsak inspirerade av olika främmande förebilder. Denna ytlighet har emellertid likaledes sin grund i svårigheten att hålla alla erforderliga kunskaper levande. Att exempelvis avväga betydelsen av inhemska sociala förhållanden gentemot påverkan från en dominerande idéströmning i ett grannland förutsätter — för att tala med Rabalais — ”en avgrund full av lärdom”. Ju närmare man lyckas komma detta ideal, desto klarare och riktigare torde också i detta hänseende överblicken komma att bli.

Trots dessa sina svagheter har den historisk-pedagogiska forskningen flera viktiga uppgifter att fylla. Den vill för det första bidra till ett inträngande i de grundläggande pedagogiska problemställningarna, sådana dessa alltjämt om än i skiftande nyanser gör sig påmint. Denna tanke utgjorde fundamentet för t. ex. det livsverk, som i vårt land utförts av B. Rud. Hall. Givetvis kan man i oändlighet diskutera frågan om i vilken utsträckning och på vad sätt vi har möjlighet att lära av historien. Men det behöver väl knappast betvivlas, att Hall befann sig

på säker mark, när han bl. a. hoppades att med hjälp av historiska undersökningar belysa förhållandet mellan lärare och elever samt därmed skapa en grundval för analysen av kännetecknen på en god lärare.

Pedagogikens historia vill emellertid för det andra även ge människan just nu förutsättningar att förstå de aktuella konkreta förhållandena. Det är egentligen ganska egendomligt, hur liten vikt man tillmätt denna synpunkt, när man diskuterat den historiska pedagogikens ställning i lärarens egen utbildning. En verkligt aktiv lärare måste kunna bedöma både sin egen situation och tidsläget på det pedagogiska området i allmänhet. Men han trevar härvid i blindo, därest han icke har skaffat sig kunskap om utvecklingen fram till nuet.

Men pedagogikens historia kan för det tredje slutligen också ge ett bidrag till de mellanfolkliga förbindelsernas gestaltande i önskvärd riktning. Ty kännedomen om främmande länders pedagogiska utveckling inte blott skärper blicken för de egna betingelserna utan skapar också respekt och förståelse för andra folks egenart och livssyn.

DEN KOMPARATIVA PEDAGOGIKENS TREFALDIGA MÅL

Den komparativa pedagogiken kan som nämnts anses vara en förlängning in i nutiden av pedagogikens historia. Som vetenskaplig disciplin är den emellertid inte gammal. Det var egentligen inte förrän efter det första världskriget som den började blomstra på allvar. I sin begynnelse var den i likhet med den historisk-pedagogiska forskningen ganska deskriptiv till sin läggning. Ett exempel härpå är ett svenskt, numera i bokhandeln utgåenget arbete av ungefär samma omfattning som det föreliggande. Till försvar för denna deskriptiva inriktning kan anföras att den komparativa pedagogiken ställer lika stora krav på vetenskapsmannen som pedagogikens historia. Utan ingående kännedom om de olika nationernas historia och kultur i alla dess mångfaldiga yttringar kan det komparativa studiet inte bli verkligt fruktbarande.

Ju mer detta önskemål kan uppfyllas, desto större utsikter har emellertid även den komparativa pedagogiken att nå sitt mål. Detta är likaledes trefaldigt. Också den komparativa pedagogiken vill för det första utvidga och fördjupa förståelsen för den pedagogiska problematiken i all-

mänhet. De spörsmål som har med sekundäruppföstran att göra framträder exempelvis tydligare när man får se hur skilda folk med skiftande betingelser i olika hänseenden gripit sig an med dem och sökt lösa dem. Enhetsskoletankens förutsättningar och innebörd klarnar då man lär känna hithörande strävanden på båda sidor om Atlanten. Man blir varse att det är ett allmänt kännetecken för den pedagogiska utvecklingen i modern tid att slå större vakt om personlighetens daning i sin helhet och som en oupplöslig enhet. Nästan överallt i världen har man fattat vikten av att intellektet inte gynnas på bekostnad av känsloliv och karaktärsegenskaper. Dessa exempel kan lätt mångfaldigas.

Men den komparativa pedagogiken önskar vidare befrämja insikten i varje enskilt lands nationella pedagogiska system genom att ställa detta mot bakgrunden av den historiska utvecklingen och förhållandena i andra länder. Här gäller samma lagar som vid analysen och bedömandet av den egna personen. I intet fall är blicken så skymd som då. Man har störst svårighet att se klart på sitt eget. Men när pedagogen får undersöka de krafter och faktorer som ligger bakom undervisningsväsendet i olika diktaturstater under vårt århundrade liksom i stater med demokratisk författning, får mångt och mycket i hans eget land en helt annan betydelse för honom än förut. Han blir kanske först tack vare en sådan jämförelse fullt medveten om dels villkoren för och dels värdet av åtskilligt som tidigare snarast haft karaktären av mer eller mindre sammanhangslösa sakförhållanden.

Den komparativa pedagogiken blir slutligen på detta sätt liksom den historiska pedagogiken i stånd att befordra det internationella samförståndet. Först och främst får man också genom betraktelsen av de pedagogiska systemen på skilda håll i världen större möjligheter att på rätt sätt ta ställning till andra folk och deras problem. För den amerikanske läraren ligger det t. ex. nära till hands att sätta likhetstecken mellan "secondary school" och de olika gymnasieformerna i Europa. En sådan parallellisering är otvivelaktigt ganska missvisande och kan ha rätt betydande konsekvenser för den inbördes förståelsen. Man kan emellertid vidare i detta sammanhang framför allt erinra om att ett lands undervisningsväsende inte blott är ett uttryck för dess kultur, utan också själv är kulturskapande. Inte minst ur denna aspekt hoppas den komparativa pedagogiken att kunna främja ömsesidig respekt och fredliga relationer.

DET FÖRELIGGANDE ARBETETS HUVUDSYFTE
OCH ANVÄNDNING

Med hänsyn till den komparativa pedagogikens trefaldiga mål är det här framlagda arbetet givetvis i viss mån ofullgånget. Utgivarna har emellertid lyckats erhålla bidragsgivare vilka äger förstahandskunskap om både Sverige och det land som vederbörande behandlar. Huvudsyftet har nämligen varit att belysa Sveriges undervisningsväsende med hjälp av förhållandena hos andra folk. Jämförelserna har många gånger direkt framlagts, eller också ger de sig själva för den uppmärksamme läsaren. Att en kortare historisk översikt inleder de olika uppsatserna behöver efter det ovan sagda inte särskilt motiveras.

Emellertid kan man hoppas att boken även med den antydda uppläggningsen skall i någon mån kunna tjäna den komparativa pedagogikens mål i hela dess vidd. Mycket i den pedagogiska problematiken över huvud torde framstå i klarare dager när man tagit del av de efterföljande artiklarna, och det är likaledes sannolikt att förståelsen för de ifrågasvarande nationerna, deras folk och kultur skall ha ökat efter genomläsningen av vad de här medverkande specialisterna har att säga.

Ett lätt tillgängligt verk av den art som nu framläggs har under alla omständigheter varit ett länge känt behov hos oss. Det skall inte fördöljas att den komparativa pedagogiken i undervisningshänseende inte fått den plats som dess egna framsteg gjort den förtjänt av. Men en av orsakerna härtill har för Sveriges del säkerligen varit just bristen på en användbar lärobok. I samband med tillkomsten av professurer i dels psykologi, dels pedagogik och pedagogisk psykologi — en sådan delning existerar sedan 1948 vid Uppsala universitet, och man har anledning att förvänta en liknande utveckling på andra håll — kommer det att finnas utrymme för den komparativa pedagogiken i kursplanerna. Föreliggande arbete skulle därvid kunna bli till nytta. Även vid seminarierna borde den komparativa pedagogiken beaktas mera än tidigare. I lärarhögskolornas undervisning kan den naturligtvis allra minst försummas.

Men även utanför rena undervisningssammanhang bör framställningen i denna bok många gånger kunna komma till användning. Varje lärare torde med jämna mellanrum ha intresse av att känna de förhållanden

som här skildras. Inte minst skulle arbetet kunna få bli ett hjälpmedel vid förberedelser för studieresor utomlands. Den tid måste nu vara förbi då man ägnade sin uppmärksamhet åt andra folks pedagogiska system främst i avsikt att kopiera och efterhärma det man ansåg efterföljansvärt. På tal härom heter det i ett amerikanskt uppslagsverk: "Historien visar, att pedagogiska inrättningar vid överförande till en annan kultur antingen förtvina eller förbli ett främmande element eller modifieras, så att de passa under de nya förhållandena". Det är denna sistnämnda modifikation som varje utlandsresenär med pedagogiska studiesyften från början kan underlätta genom ett komparativt studium. Detta senare kan också, enligt vad som brukar framhållas, dämpa den okritiska tron på alla slags pedagogiska patentmediciner. På pedagogikens område gäller i särskild grad ordet om kvarnarna som mal långsamt. Man kan lära mycket av andra länder och folk genom lämpliga förberedelser och ett förnuftigt studium. Men man skall inte vänta sig några epokgörande omvälvningar.

Också det rent vetenskapliga arbetet på den komparativa pedagogikens gebit synes det här framlagda samlingsverket i viss mån kunna främja. Åtminstone kan man av de bifogade litteraturanvisningarna på ett enkelt sätt få de första uppslagsändarna till ett fördjupat studium.

LITTERATURHÄNVISNINGAR

Jämte de litteraturuppgifter som lämnas för varje enskilt land kan det vara skäl att nämna några viktigare monografier och periodiska publikationer av allmänt komparativt intresse. Det är alltså inte fråga om att ge en mer eller mindre fullständig bibliografi, även om en sådan skulle ha en betydande uppgift att fylla. Att ur den rikhaltiga tidskrifts- och bokfloran på området välja ut ett mindre antal standardarbeten är ganska besvärligt. Men den efterföljande förteckningen torde i vilket fall som helst vara tillräcklig som inkörspår för den som vill skaffa sig en vidare orientering på den komparativa pedagogikens vidsträckt och mångskiftande arbetsfält.

H. Nohl & L. Pallat, *Handbuch der Pädagogik*, vol. IV, Langensalza 1928, ss. 419—510.

Internationale Zeitschrift für Erziehung, Berlin 1931—41.

I. L. Kandel, *Comparative Education*, Houghton 1933.

F. J. Keller & M. S. Viteles, *Vocational Guidance Throughout the World*, Norton 1937.

Publications of the International Bureau of Education, 1—, Genève.

- P. Sandiford (ed.), *Comparative Education. Studies of the Educational Systems of Six Modern Nations*, Dutton 1918.
- H. L. Smith & W. I. Painter, *Bibliography of Literature on Education in Countries Other Than the United States of America*, Bulletin of the School of Education, Indiana University, vol. XIII: 2 och XIV: 1, 1937.
- Educational Yearbook, Teachers College, Columbia University*, New York 1924—44.
- S. K. Turosienski, *Foreign and Comparative Education*, U. S. Office of Education, Bulletin 1935: 11.
- The Yearbook of Education*, London 1932—40, 1948—.

SVERIGE

SVERIGE

Av undervisningsrådet fil. lic. Gustaf Sivgård

I. HISTORISK ÖVERSIKT

Det svenska undervisningsväsendet har i stort sett — både socialt och kulturellt — utvecklats uppifrån och nedåt, från sporadiska ansatser för särskild undervisning inom vissa samhällsskikt till en allmänt medborgerlig skola, från lärdomsanstalt till en mera allsidigt utbildande institution.

Den föga utvecklade medeltida skolans uppgift var väsentligen att lämna undervisning åt blivande präster. Latinskolorna i stiftsstäderna hade denna karaktär. De profana synpunkterna, som trängde sig fram i samma mån som lekmanastånden växte sig starka, tillgodosågs i mindre omfattning huvudsakligen genom de s. k. stadsskolorna eller genom privat undervisning. Gymnasierna som på grundval av dessa äldre skoltyper började inrättas under 1600-talet var också länge rent kyrkliga anstalter. De har sedermera i olika organisationsformer utgjort grundstommen av det högre skolväsendet. Genom olika skolordningar reglerades den högre skolans inre och yttre organisation. Utvecklingen på detta område har kännetecknats av en successiv inskränkning i de klassiska studiernas ursprungligen dominerande roll till förmån för de reala bildningselementen.

I fråga om de grundläggande färdigheterna i läsning och skrivning måste man inom den högre skolan länge främst lita till den föregående undervisningen i hemmen och annan förberedande information. Det blev emellertid nödvändigt att den högre skolan i sina lägre klasser även sörjde för den elementära undervisningen. Från dessa klasser och från den egentliga lärdomsskolan avsåndrades sedermera för den rent "praktiska" undervisningen den s. k. skriv- och räkneklassen. Denna organiserades från år 1820 som en med lärdomsskolan sidoordnad apologetiskola. Genom kungl. cirkulär år 1849 sammanslogs lärdoms-

skolan och apologistskolan till ett enhetligt läroverk med latinlinje och reallinje. En horisontell uppspjälkning av läroverket skedde så 1904. Det högre stadiet kallades återigen gymnasium, och det lägre fick namnet realskola. I samband härmed uppsköts latinstudiet till högstadiet.

Den senaste större omorganisationen av gymnasiet och realskolan genomfördes efter långvariga utredningar vid 1927 års riksdag. Denna organisation gäller i stort sett ännu. De för realskolan och gymnasiet nu med vissa ändringar och tillägg giltiga bestämmelserna härrör från år 1933 (läroverksstadgan). För undervisningen gäller utom de av K. Maj:t utfärdade timplanerna och undervisningsplanen (reviderade för realskolan år 1950; för gymnasiet väntas de bli reviderade år 1952) metodiska anvisningar av år 1935. Dessa har kompletterats och ändrats 1947 och 1951/52.

Under 1900-talets första decennier tillkom ett par nya för mellanstadiet avsedda allmänbildande skoltyper. Den ena, den kommunala mellanskolan, inrättades år 1909 och avsåg att tillgodose behovet av dylik undervisning på mindre orter där realskola eller högre allmänt läroverk inte kunde förekomma. Den andra skoltypen, den för flickor speciellt tillrättalagda kommunala flickskolan, fick sin utformning genom beslut av 1928 års riksdag. Den nu gällande stadgan är för kommunala mellanskolan, som fr. o. m. 1 juli 1952 skall kallas kommunal realskola, från år 1933 och för kommunala flickskolan från år 1928. Särskilt den kommunala mellanskolan spelade vid sin tillkomst en betydande roll i diskussionen om förhållandet mellan den successivt framväxande obligatoriska skolan (folkskolan) och den högre skolan, i det att den var ett uttryck för tanken att folkskolan skulle i hela sin dåvarande sexåriga utsträckning och inte endast i fråga om de tre första årens lärokurs — som den högre skolan efter år 1894 byggde på — läggas till grund för den högre allmänbildande undervisningen. Vid den förut nämnda skolreformen av år 1927 ordnades denna fråga så, att anknytningen mellan folkskola och högre skola gjordes dubbel, dels från fjärde klassen och dels från den sjätte.

Folkskolan blev en allmän samhällsinstitution från omkring mitten av 1800-talet. Den första folkskolestadgan utfärdades år 1842, och genom denna förpliktades församlingarna (med en viss övergångstid) att upprätta "minst en, helst fast folkskola" och att anställa godkänd lärare. Tidigare hade endast i ett mindre antal socknar förekommit sär-

skilda skolor för "gemene mans" barn. Barnundervisningen — det gällde i regel läsning och kristendom — ombesörjdes då med växlande framgång av föräldrar, tillfälliga lärare, präster och klockare. Folkskolan har sedermera steg för steg uppbyggts och utvecklats till den grundläggande skolan för på det hela taget alla landets barn. Allmänbildande eller praktiskt betonade överbyggnader på folkskolan anordnades under 1800-talets senare hälft: folkskolans högre avdelning (klasser ovan den obligatoriska folkskolan), högre folkskola och fortsättningsskola. Den nu — med åtskilliga tillägg och ändringar — gällande folkskolestadgan är från år 1921. Undervisningsplanen bär årtalet 1919. Bland viktigare förändringar i folkskoleorganisationen under 1900-talet bör nämnas 1936 års beslut om en utökning av skolkursen från sex till sju år under en 12-årig övergångsperiod, vilken alltså numera gått till ända.

Den praktiska undervisningen och yrkesundervisningen har haft svårt att arbeta sig fram till en med de allmänbildande skolorna jämbördig position. Den har emellertid under de senare decennierna särskilt uppmärksamats. Den tidigare frivilliga fortsättningsskolan förändrades år 1918 till obligatorisk skola. Samtidigt drog man upp riktlinjerna för en utbyggnad av yrkesskolväsendet. Lärlings- och yrkesskolor skulle inrättas i kommunerna som påbyggnader på fortsättningsskolan. Högre tekniska läroverk organiserades. Statsbidrag tilldelades vissa handelsskolor, yrkesskolor och enskilda skolor. År 1921 fattades beslut om statsunderstöd till verkstadsskolor och lärlingskurser och 1941 om inrättande av centrala verkstadsskolor. Omkring mitten av 1930-talet tillkom praktiska mellanskolor, som fr. o. m. 1 juli 1952 skall kallas praktiska kommunala realskolor, och inbyggda praktiska linjer vid realskolor. Det statliga stödet åt vissa yrkesskolor av äldre datum inom jordbruk, skogsbruk, sjöfart m. fl. områden har ökat.

Specialskolorna för blindas, dövstummas (döva), sjuka och utvecklingshämmande har organiserats från senare hälften av 1800-talet. Deras nuvarande anordningsföreskrifter härrör från 1930-, 1940- och 1950-talen.

Undervisningsväsendet i Sverige är lika litet som i andra länder någon statisk företeelse. Väsentliga beslut av principiell och praktisk innebörd om skolväsendets reformering föreligger, och undersökningar har påbörjats för den närmare utformningen av organisationen och undervisningen enligt de nya linjerna (jfr avsnitt V).

II. NUVARANDE YTTRE ORGANISATION

De särskilda skoltyperna har tillkommit successivt för att möta de inom samhällslivet under olika tider framvuxna önskemålen och behoven i fråga om utbildningsmöjligheter. Resultatet av denna utveckling, det nuvarande undervisningsväsendet, kan knappast sägas utgöra något enhetligt system eller någon efter logiska synpunkter uppbyggd organisation. Snarare är det fråga om flera system, som man sökt i görligaste mån bringa till inbördes samverkan.

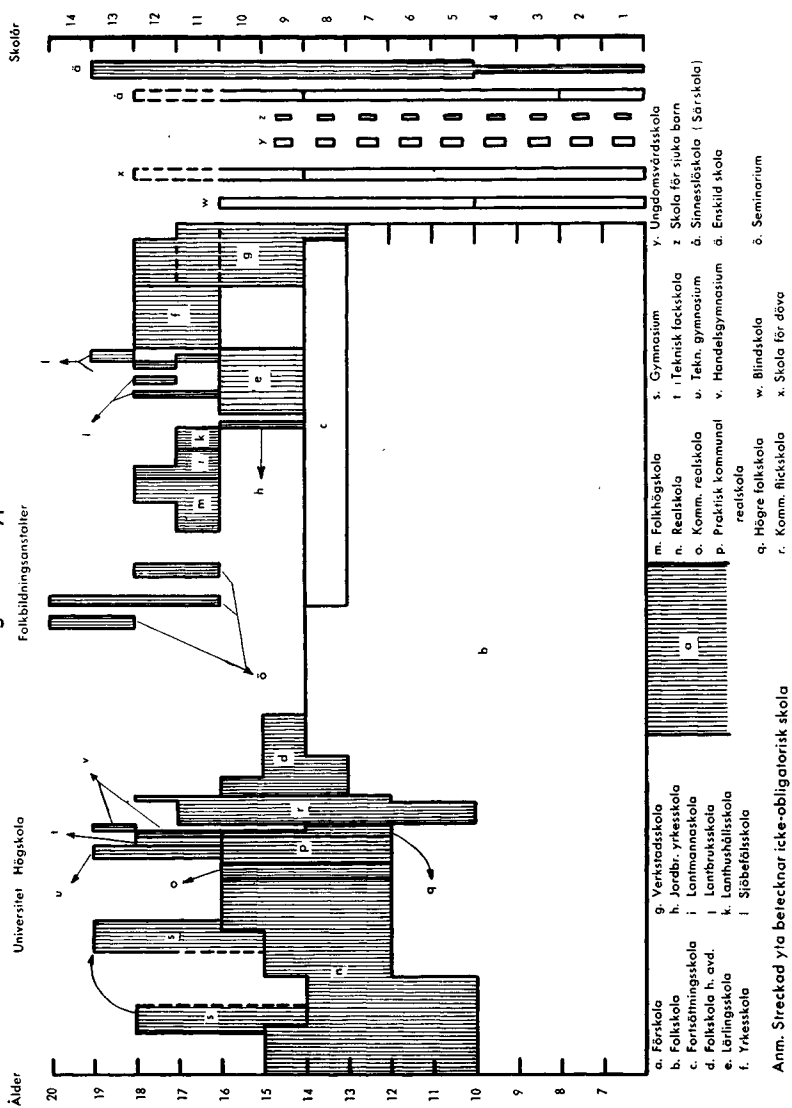
Variationen beträffande skoltyper är påfallande stor. De obligatoriska skolorna bildar med hänsyn till deltagandet i undervisningen en grupp för sig. I fråga om huvudmannaskapet skiljer man mellan å ena sidan statliga och kommunala skolor — vilka båda kallas offentliga — och å den andra enskilda skolor. I vissa fall bestämmes skolans typ av den ämnesgrupp som företrädesvis studeras. I det avseendet blir det en uppdelning mellan allmänbildande skolor samt yrkesskolor och fackskolor med de s. k. praktiska skolorna som mellanled. Om undervisningens allmänna karaktär väljes som indelningsgrund, sker grupperingen i högre och lägre skolor med en tämligen diffus gränsdragning (mellanstadiets skoltyper). Slutligen kan differentieringen verkställas med hänsyn till lärjungeklientelets art: specialskolor av olika slag.

Vid den närmast följande översikten över skoltyperna anges dessa i stort sett i den ordning de med hänsyn till lärjungarnas ålderstadium bör förekomma. Den historiska utvecklingsordningen följes alltså ej. Orienteringen sker i anslutning till schematisk framställning. (Fig. 1.)

1. Förskolan

Någon allmän, förberedande undervisning och handledning av barn under sju års ålder är ännu ej genomförd. Enskilda personer har emellertid inrättat skolor (Kindergarten, barnträdgårdar) för detta ändamål, och vissa kommuner, organisationer och företag har följt exemplet. De har börjat kallas förskolor (Fig. 1/a). De räknas dock ännu ej till det egentliga skolväsendet, utan ingår snarare i de sociala välfärdsanordningarna. Statsbidrag utgår till verksamheten, och för utbildning av lärarinnor är seminarier och pedagogiska institut inrättade. Förskoleorganisationen kommer säkerligen att betydligt utvidgas. En kommitté

Fig. 1 Skolyper
Folkbildningsanstalter

för den halvöppna barnavården har utrett denna fråga och föreslagit en väsentlig utbyggnad.

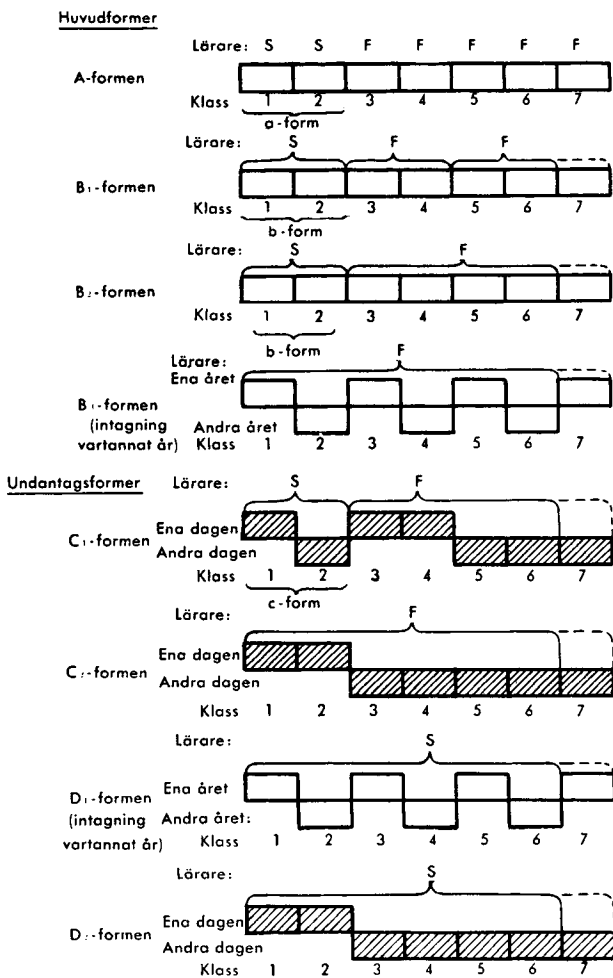
2. Folkskolan

Den första kontakten med den egentliga skolan får barnet i sjuårsåldern, närmare bestämt vid början av höstterminen det kalenderår då det fyller sju år. Det inträder då i den obligatoriska folkskolan (Fig. 1/b), närmast dess lågstadium småskolan. Det barn som fyller endast sex år under kalenderåret skall tagas emot, om det vid särskild undersökning (skolmognadsprövning) visat sig skolmoget. Om det fyller sex år efter den första juli, skall därjämte statens folkskolinspektör ha lämnat sitt medgivande till att skolgången börjar så tidigt. Senare inträde i skolan kan i vissa fall ifrågakomma.

Folkskolan är den grundläggande skolan, där man fullgör och har otvetydig rätt att fullgöra den samhällliga skolplikten. Den är botten-skola för annan undervisning. Inom dess ramar samlas därför praktiskt taget alla barn som skall börja skolan. För samernas barn finns särskilda skolor (nomadskolor). Man får av den schematiska teckningen ett intryck av den kvantitativa roll som folkskolan spelar i sammanhanget.

Alltifrån sin tillkomst har folkskolan varit en kommunal skola. Den administrativa enheten är skoldistriktet, vilket i allmänhet är detsamma som kommunen. Tidigare fanns det omkring 2 450 skoldistrikt, men efter den kommunsammanslagning som genomförts från den 1 januari 1952 har antalet sjunkit till omkring 1 040. Distrikten indelas i regel i skolområden med vardera sin skola. Förvaltningen ombesörjes av folkskolestyrelser och i vissa fall skolråd. Fullmäktige-kyrkostämman anslår medel. Staten har efter hand utökat sitt ekonomiska stöd och därmed också sin kontroll över verksamheten. Numera utgår hela den egentliga lärarlönen (med frånräknande av ett belopp som motsvarar bostadskostnaden) av statsmedel, och dessutom lämnas en hel rad andra bidrag: till byggnader, skolmåltider, hälsovård, läroböcker och undervisningsmateriel, bibliotek, distriktsöverlärare m. m. Det väsentligaste organet för den statliga tillsynen är folkskolinspektionen med dess 51 områden och av K. Maj:t förordnade inspektörer. Eljest utgör domkapitlen och länsstyrelserna för närvarande mellaninstanser vid behandlingen av folk-

Fig. 2 Folkskolans organisationsformer

Anm: 1) S - smäskollärarinna

F = folkskollärare (manlig eller kvinnlig)

2) För varje smäskollärarinna i regel högst 25 lärjungar samtidigt

„ „ folkskollärare „ „ „ 35 „ „

3) = halvtidsläsande skolform

skolefrågor. Spörsmålet om nya mellaninstanser för det kommunala skolväsendet är under utredning.

Skolkursen omfattar numera allmänt minst sju obligatoriska skolår, av vilka två tillhör småskolestadiet och de övriga folkskolestadiet. Ett antal skoldistrikt har med K. Maj:ts medgivande utsträckt skolplikts-tiden till åtta år. Det gäller bl. a. flera av de större skoldistrikten, och en relativt stor del av folkskolans lärjungeantal går därför nu i åtta-åriga skolor. Som huvudregel för skolgångsskyldigheten i folkskolan gäller att man — om skolplikten icke fullgöres i annan skola — skall gå i folkskola, tills man inhämtat den föreskrivna lärokursen, d. v. s. gått igenom sista klassen. Om lärjungen är endast 12 år det år då detta inträffar, får han dock ej avgå utan särskilt tillstånd. Vid läsårets slut det kalenderår då lärjungen fyller 15 år har han rätt att avgå från folkskolan, även om lärokursen ej inhämtats. Därest bristande begåvning föreligger, kan avgång ske redan i 14-årsåldern i sådana fall.

Eftersom folkskolan skall betjäna trakter som i fråga om befolknings-täthet och geografiska förhållanden är mycket olikartade, är organisationen av de särskilda skolorna synnerligen växlande (Fig. 2). Det är lärjungeantalet, skolvägarnas längd och beskaffenhet samt i viss mån lärarens kompetens som inverkar på skolans anordning. Läsåret omfattar 39 veckor. Ännu finns emellertid några s. k. halvtidsläsande skolor kvar (C-formerna), där lärjungarna har så långa skolvägar att de anses kunna besöka skolan endast varannan dag under läsåret. Något talrikare är de s. k. mindre folkskolorna (D-formerna), där en småskollärarinna undervisar även på folkskolestadiet och har alla klasserna. En av D-formerna är heltidsläsande med intagning blott vartannat år. De halvtidsläsande skolorna och de mindre folkskolorna brukar tillsammans kallas för undantagsformer, eftersom de endast får förekomma där särskilda förhållanden föreligger. Huvudformerna är alla heltidsläsande. De skiljes från varandra efter det antal klasser som läraren samtidigt har att undervisa. I A-formen har varje lärare en klassavdelning, men i B-formerna undervisar han två eller flera klasser i sin avdelning. Småskolestadiet inom de olika formerna betecknas med motsvarande små bokstäver (a-, b- och c-skolor). Utvecklingen i fråga om skolformerna har i stort sett förlöpt så, att halvtidsskolornas och de mindre folkskolornas antal successivt nedbringats. De är numera på väg att försvinna. En tydlig tendens att genom centralisering av undervisningen för större områden få fram

även i övrigt effektivare skolformer med indragning av de mest extrema s. k. flerklassiga avdelningarna har länge kunnat märkas.

För att tillgodose behovet av undervisning åt barn med särskilda svårigheter har i vissa skoldistrikt inrättats specialklasser (läsklasser, hjälpklasser m. fl.).

3. Fortsättningskolan. Högre avdelning

Efter avgången från folkskolan återstår skolplikt i fortsättningskolan (Fig. 1/c). Denna omfattar minst en årskurs på 180 timmar, såvida inte skoldistriktet beslutar att utsträcka tiden. Maximum är 540 timmar. Efter särskilt medgivande kan enstaka lärjungar gå direkt till yrkesskola förbi fortsättningskolan.

Fortsättningskolan är liksom folkskolan en kommunal skola med statsbidrag. Den är avsedd att vara en övergångsskola till yrkesutbildningen eller yrkeslivet. Den kan vara antingen av allmän typ eller inriktad på ett visst yrke (yrkesbestämd). Från folkskolan skiljer sig fortsättningskolan bl. a. därigenom att lästiden är mera variabel. Lärjungarna skall nämligen samtidigt med skolgången kunna ha yrkesarbete.

För lärjungar som avgår från åttonde klassen i distrikt med åttaårig skola föreligger ej fortsättningskolplikt. Detsamma gäller dem som går ett åttonde år i en frivillig påbyggnad på folkskolan, folkskolans högre avdelning (Fig. 1/d). Denna skoltyp finns nu endast i ett fåtal skoldistrikt. Den kan vara ettårig eller flerårig samt bygga på sjunde eller åttonde klassen. I ett fall (Göteborg) har medgivits att en högre avdelning anordnas på folkskolans sjätte klass. Den är dock obligatorisk under de två första åren och har därefter två frivilliga årskurser.

4. Kommunala anstalter för yrkesundervisning

Av dem som avgår från folkskolan ägnar sig naturligtvis det stora flertalet åt yrkesarbete, vare sig fortsättningskolplikt föreligger eller inte. Arbetsgivare skall lämna erforderlig ledighet för dem som skall fullgöra obligatorisk skolgång jämsides med arbetet. För den fortsatta skolmässiga yrkesutbildningen av dessa ungdomar — sammanlagt är det fråga om över 64 % av de ursprungliga årskullarna — har det sedan länge varit svårt att få fram ett ordnat system. De enskilda yrkesutövar-

na och deras organisationer har tidigare nästan helt fått ta hand om utbildningen. De år 1918 beslutade kommunala skolorna för yrkesundervisning: lärlingsskolorna (Fig. 1/e) och yrkesskolorna (Fig. 1/f) avsåg att bereda denna ungdom en allmän möjlighet till utbildning. Skoltyperna skulle båda vara tvååriga, och lärlingsskolan kunde t. o. m. göras obligatorisk för eleverna, om kommunen så beslöt. Åtskilliga kommuner har också sedermera inrättat dylika skolor. Men under hand har man funnit det ändamålsenligare att i stället för de längre årskurserna hålla kortare kurser av olika slag: hantverk, handel, hushållsgöromål m. m. Särskilt yrkesskolan, som betecknar det högre stadiet, arbetar i form av kurser: yrkeskurser, ämneskurser och mästartekurser. Eleverna förutsättes här liksom i fortsättningsskolan kunna ha yrkesarbete samtidigt med skolgången.

Jämsides med lärlingsskolan och yrkesskolan har tillkommit en annan kommunal yrkesskoletyp, verkstadsskolan (Fig. 1/g). Denna har hel-dagsundervisning, och något yrkesarbete under skoltiden har alltså här ej avsetts. Skolan är två- till fyraårig och leder i senare fallet fram till gesällprov. En speciell form av denna skoltyp är den centrala verkstads-skolan, som är avsedd att tillgodose särskilt landsbygd ungdomens behov av utbildning i hantverk och industri.

Den framtida organisationen av yrkesskolväsendet utredes för närvarande (jfr sid. 64).

5. Skolor för jordbruk, skogsbruk, sjöfart och fiske

De kommunala skolorna för utbildning i yrke lämnar ej något utrymme åt undervisning i jordbruk, skogsbruk, sjöfart och fiske. Enstaka undantag finns, och i vissa fortsättningsskoltyper förekommer en förberedande instruktion i dylika ämnen. Eljest står staten eller landstingen som huvudmän för verksamheten. Undervisningen och utbildningen i jordbruk är koncentrerad till några få yrkesskolor (Fig. 1/h), till lantmannaskolor (Fig. 1/i) och lantbruksskolor (Fig. 1/j), de sistnämnda för arbetsledare och förmän inom jordbruket. För den kvinnliga ungdomens utbildning upprätthålles lant-hushållsskolor (Fig. 1/k). I fråga om den lägre skogsundervisningen finns några skogsskolor och en skogsmästareskola. På några platser har kommunala sjömansskolor numera inrättats, men i övrigt har de samhällseliga åtgärderna på detta område

inskränkt sig till befälsutbildning vid sjöbefälskolorna (Fig. 1/l), f. d. navigationsskolorna. Dessa skolor utbildar både däcksbefäl och maskinbefäl av olika grader. Vad beträffar utbildningen i fiske kan nämnas en yrkesskola för fiskare och en fiskeriskola för tjänstemän vid fiskvård, fiskodling och fiskeriundervisning.

6. Folkbildningsanstalter

För den mognare ungdom som av omständigheterna nödgats avstå från fortsatta allmänbildande studier inom det reguljära skolväsendet har en rad folkbildningsanstalter småningom vuxit fram. Hit hör främst folkhögskolan (Fig. 1/m). Dess arbete syftar allmänt till fördjupad bildning och orientering i samhällslivet. Bland de nuvarande folkhögskolorna har det stora flertalet regional karaktär, d. v. s. de är närmast avsedda för bygdens, i allmänhet länets ungdom. De övriga s. k. rörelseskolorna drives av sociala, religiösa eller kulturella organisationer och har hela landet som upptagningsområde. Kursen kan vara ettårig, tvåårig eller i vissa fall treårig med vardera 21—24 veckors undervisningstid. Kortare sommarkurs för kvinnliga elever under 13—16 veckor förekommer också. Folkbildningsarbetet i övrigt har som organ studiecirklar, föreläsningsorganisationer och bibliotek. De stora folkrörelserna och intresseorganisationerna har gått i spetsen för denna verksamhet. Organisationernas folkbildningsarbete bedrivs huvudsakligen i form av studiecirklar och föreläsningar. Vissa av dem har egna bibliotek, som kan utnyttjas vid studierna. För föreläsningsverksamheten fungerar en särskild central byrå. Den s. k. populärvetenskapliga föreläsningsverksamheten har sin speciella organisation med föreläsningsförbund, föreläsningsföreningar och centralbyråer (i Stockholm, Göteborg och Lund). Samma syften som nu nämnts betjänas också av de olika offentliga biblioteken: folk- och studiecirkelbibliotek, centralbibliotek och landsbibliotek, de två sistnämnda även avsedda för mera djupgående studier. Relativt rikliga statsbidrag utgår numera till de olika grenarna av folkbildningsverksamheten.

7. Mellanstadiets skoltyper

De allmänbildande och praktiska skoltyperna på mellanstadiet är av flera slag. De meddelar en högre bildning än den folkskolan ger. Från

den stora folkskolereservoaren drar de till sig en växande andel lärjungar redan under skolpliktstiden (för närvarande omkring 36 % av årskullen). Till dessa skoltyper hör realskolan (Fig. 1/n), kommunala realskolan (Fig. 1/o), praktiska kommunala realskolan (Fig. 1/p) och högre folkskolan (Fig. 1/q). Som en speciellt för flickor avsedd skoltyp på mellanstadiet finns kommunala flickskolan (Fig. 1/r).

Realskolan har två olika former: den femåriga och den fyraåriga. Den femåriga bygger på fjärde folkskoleklassen och den fyraåriga på den sjätte. På sistnämnda folkskoleklass enbart bygger kommunala realskolan, praktiska kommunala realskolan och högre folkskolan. Kommunala flickskolan har två former, vilka dock oftast brukar samundervisas: en sjuårig efter den fjärde klassen i folkskolan och en sexårig efter den sjätte. Den egentliga realskolan är en statlig skola, vare sig den ingår i ett högre allmänt läroverk eller är fristående. En lokal styrelse som uttryck för de kommunala intressena finns emellertid. Alla de övriga här nämnda mellanstadiets skoltyper är kommunala med statsbidrag till lärarlönerna. För inrättande av skolorna krävs K. Maj:ts tillstånd. Om deras kvantitativa roll i skolsystemet ger schemat över skoltyperna en ungefärlig uppfattning (Fig. 1).

Flera av mellanstadiets skoltyper har jämte sin allmänbildande uppgift även praktiska syften utan att dock kunna sägas vara yrkesutbildande. I vissa realskolor finns sålunda under de två sista åren s. k. inbyggda praktiska linjer av olika slag: handelslinje, teknisk linje och hushållslinje. Även andra alternativ finns. De praktiska kommunala realskolorna är i än högre grad avsedda för detta dubbla bildningsmål och är organiserade på en eller flera av de nämnda linjerna. Även den högre folkskolan kan ha en yrkesbestämd typ, en- eller flerklassig. Det vanliga är emellertid att högre folkskolan inrättats som allmän och sedan successivt byggts ut till flerklassig för att sedermera, om tillstånd erhållits, övergå till kommunal realskola och kanske längre fram till statlig realskola. Kommunala flickskolan har till uppgift att även förbereda eleverna till praktisk verksamhet i hemmet och upprätthåller jämte en teoretisk linje också en praktisk sådan under de två sista åren.

Frågan om en lärjunge i folkskolan skall övergå till annan skola under skolpliktstiden blir alltså aktuell för första gången när han slutar fjärde klassen. Han kan då söka komma över i den femåriga realskolan och har sammanlagt en nioårig skolgång från småskolans första klass

till realskolans slut, realexamen. Vid samma tidpunkt kan för flickornas del dessutom ifrågakomma inträde på den sjuåriga linjen vid kommunal flickskola med en total skolgång av elva år fram till avgången från skolan. Den andra gången då denna fråga uppkommer är efter sjätte folkskoleklassen. Övergång kan här ske till den fyraåriga realskolan (tioårig skolgång fram till realexamen) eller till den sexåriga flickskolelinjen (tolvårig kurs till avgången från skolan). Från flickskolans högre klasser övergår emellertid ett stort antal elever till gymnasiet. Det är de nu nämnda två alternativen för övergång från folkskola till annan skola som brukar benämnas den dubbla anknytningen.

En treårig lärogång mot realexamen för elever från sådana folkskolor som infört undervisning i engelska och vidtagit vissa ändringar i kursplanerna torde under den närmaste tiden anordnas på flera orter.

Inträdesvillkoren för mellanstadiets skolor har växlat. Tidigare måste prov avläggas i alla ämnen. Sedan inskränktes proven till modersmålet och räkning för lärjungar som från någon av folkskolans huvudformer ville övergå till dessa skolor. Numera anordnas prov endast i vissa specialfall. Inträdessökande skall uppvisa årsbetyg från lägst fjärde, resp. sjätte klassen i någon av folkskolans huvudformer och därvid ha kommit upp till en betygssumma motsvarande medelbetyget Ba. I de större orterna, där trängseln till särskilt den femåriga realskolan är stor, måste man ofta för att kunna tagas emot ha åtskilliga AB eller högre betyg. I en kärngrupp av ämnen får medelbetyget ej underskridas.

8. Gymnasiet

Högstadiets mest framträdande skoltyp är gymnasiet (Fig. 1/s). Det är i de flesta fall en statlig läroanstalt. Om det är förenat med realskola, brukar hela undervisningsanstalten benämnas högre allmänt läroverk. Ett antal kommunala gymnasier finns även.

Gymnasiet är med avseende på studietidens längd antingen fyraårigt eller treårigt. Till det fyraåriga gymnasiet kommer man från näst högsta klassen i realskolan eller i de kommunala realskoletyperna. Därest man övergår till gymnasiet från högsta klassen (realexamen), är lärokursen treårig. Vissa betygskrav för inträde finns. För övergång från kommunal flickskola till gymnasium gäller särskilda bestämmelser.

I fråga om studiernas allmänna karaktär är gymnasiet uppdelat på

två bildningslinjer: latinlinjen — med de äldsta traditionerna — och så den yngre, reallinjen. En nyspråklig linje med de tre kulturspråken och ettdera av ryska, italienska och spanska prövas vid några läroverk. Beslut om komplettering av systemet med en linje av mera allmän karaktär föreligger. Planeringen för denna omläggning pågår, och linjen torde kunna träda i funktion med läsåret 1953/54. Inom de nuvarande linjerna förekommer en stark differentiering av ämneskretsen. Denna behandlas närmare i annat sammanhang (sid. 41 och 65).

För de vuxnas gymnasiestudier finns förutom korrespondensinstitutet — vilka i övrigt bedriver undervisning på olika stadier och ämnesområden — ett läroverk för försvarets personal (Uppsala) och ett par gymnasier med kvällsundervisning. Särskilda gymnasier för vuxna skall upprättas. Ett sådant torde beslutas vid 1953 års riksdag.

9. Yrkesutbildningsskolor på gymnasiestadiet

Yrkesutbildningsskolorna på gymnasiestadiet tar emot lärjungar som avlagt realexamen, i synnerhet elever från de praktiska kommunala realskolorna och de inbyggda linjerna. Även elever utan denna examen, men med motsvarande allmänbildning kan tas emot. För alla krävs dock mera kvalificerade kunskaper i matematik. En viss yrkespraktik skall också uppvisas. Dessa skolor är dels de s. k. högre tekniska läroverken (statliga läroanstalter) och dels handelsgymnasierna (vanligen kommunala skolor med statsbidrag).

De högre tekniska läroverken utgörs antingen av teknisk fackskola (Fig. 1/t) eller tekniskt gymnasium (Fig. 1/u). De utbildar under en tvåårig resp. treårig kurs arbetsledare inom de tekniska facken. Kursen vid de tekniska gymnasierna, som ger en mera omfattande allmän utbildning på olika linjer, avslutas med ingenjörsexamen. Denna berättigar bl. a. till inträde vid de tekniska högskolorna.

Handelsgymnasierna (Fig. 1/v) kan vara ettåriga eller tvååriga. De avser att lämna yrkesutbildning på området och en fast språklig och allmänbildande skolning. Den ettåriga kursen är tillrättalagd för elever med studentexamen eller motsvarande kunskaper. Avgångsexamen berättigar till inträde vid handelshögskolorna. En övergång till treårig utbildning vid handelsgymnasierna har föreslagits.

10. Specialskolor. Enskilda skolor

I denna summariska översikt över de nuvarande skoltyperna återstår endast ett par grupper av skolor, vilka båda löper jämsides med den övriga skolorganisationen och tar emot lärjungar på skolans alla åldersstadier.

Den ena gruppen utgörs av specialskolorna för sådana lärjungar som av en eller annan anledning inte kan tas emot i andra skolor. I fråga om ett par av dem kan vistelsen vid skolan bli relativt kortvarig. Som specialskolor räknas här blindskolorna (Fig. 1/w) med fyraårig förskola och sexårigt institut, dövstumsskolorna (Fig. 1/x) — som sedermera skall benämnas skolor för döva — med åttaårig upptagningsskola (barndoms-skola) och två- till fyraårig fortsättningsskola, ungdomsvårdsskolorna (Fig. 1/y), skolorna för sjuka barn, även vanföra (Fig. 1/z) samt senneslöskolorna (Fig. 1/å) eller särskolorna med tvåårig försöksavdelning samt sexårig skolavdelning jämte tvåårig fortsättningskurs och eventuellt arbetshem.

Den andra gruppen är de enskilda skolorna (Fig. 1/ä). Dessa är numera fåtaliga i åldersstadiet upp till femte skolåret, där de sedan gammalt brukat kallas förberedande skolor. Över detta stadium finns ett relativt stort antal enskilda skolor av antingen allmänbildande eller yrkesutbildande karaktär. De allmänbildande kallas vanligen privatläroverk och kan vara enskilda mellanskolor, högre flickskolor eller högre goss- eller samskolor. De är ofta internat och åtnjuter i stor utsträckning statsbidrag och examensrätt. På yrkessidan upprätthålls åtskilliga skolor för det husliga området (slöjd, vävning, hushållsgöromål), det tekniska området och handel. Fackorganisationerna och de större företagen bedriver också numera en ganska omfattande undervisnings- och utbildningsverksamhet bland sina medlemmar, resp. anställda. Över huvud taget utgör den enskilda verksamheten på skolans område ett i allmänhet värdefullt komplement till det offentliga undervisningsväsendet. Korrespondensinstitutens insatser har varit av stor betydelse och fått offentligt erkännande.

11. Skolhälsovård. Skolmåltider. Ekonomiska stödåtgärder

Bland organisatoriska förhållanden av speciell karaktär inom undervisningsväsendet bör nämnas skolhälsovården, skolmåltiderna och de ekonomiska stödåtgärderna för lärjungarna.

Skolhälsovård bedrivs inom såväl de kommunala som de statliga skolorna, närmare bestämt vid folkskolor, de olika realskoletyperna, flickskolor, allmänna läroverk, seminarier, blind- och dövstumskolor samt nomadskolor. Den är ej obligatorisk för de kommunala skolorna, men sedan statsbidrag börjat utgå till vissa kostnader, har verksamheten här stimulerats så att nu endast en obetydlig del av klientelet står utanför. Vid de nämnda statliga skolorna är skolhälsovård föreskriven och bekostas helt av statsmedel. Arbetet har väsentligen hälsovårdande och ej sjukvårdande karaktär. Det bedrivs av skolläkare och skolsköterskor i form av regelbundna klassundersökningar, mottagningar och kontroll av sjuka och klena barn. Iakttagelserna registreras på s. k. hälsokort för varje lärjunge.

Skolmåltidsverksamheten har — sedan statligt ekonomiskt stöd börjat lämnas — fått en allt större omfattning. Det är ej heller här fråga om någon för kommunerna obligatorisk anordning. De skolor det gäller är folk- och fortsättningsskolor, vidare allmänna läroverk, kommunala gymnasier, kommunala realskolor och flickskolor, högre folkskolor, övningsskolor vid seminarier, tekniska läroverk samt vissa i författningen uppräknade särskilda läroanstalter. Måltiderna kan tills vidare vara av enklare typ och kan också inskränkas till vissa lärjungar. Men meningen är att statsbidrag sedermera skall utgå endast till måltider med lagad rätt och endast om samtliga lärjungar får delta.

Möjligheterna till *ekonomisk studiebjälp* (stipendier, studielån) har successivt utbyggt till att omfatta det stora flertalet skoltyper utanför den obligatoriska skolan. Statliga stipendier kan tilldelas lärjungar i vissa högre allmänbildande skolor, nämligen allmänt läroverk, kommunalt gymnasium, kommunal flickskola, kommunal realskola, praktisk kommunal realskola, högre folkskola samt vissa enskilda under skolöverstyrelsens inseeende ställda läroanstalter. Som allmän förutsättning gäller att lärjungen visat studielämplighet. Om lärjungen går i skola utanför hemorten, kan ett grundstipendium utdelas utan behovsprövning. Oavsett

bostadsorten kan efter prövning ett s. k. behovsstipendium erhållas. Bidrag till resekostnader utgår i vissa fall. Verksamheten omhänderhas av den s. k. studielånenämnden. Statliga stipendier förekommer även vid folkhögskolor, folkskoleseminarier, brevsolor (korrespondensinstitut) samt vissa lägre och högre yrkesutbildningsanstalter. Landstingen och primärkommunerna samt flera organisationer lämnar också stipendier för ungdomens utbildning. Vissa skolor, särskilt de högre, har egna stipendiefonder. Möjligheter till studielån föreligger för vissa elever vid statliga och under statligt inseende ställda skolor.

Från och med budgetåret 1953/54 kommer studiehjälpen i flera avseenden att vidgas, och villkoren blir något uppmjukade. Studielånenämnden kommer att benämnas studiehjälpsnämnd.

12. Den centrala ledningen

Huvudparten av undervisningsväsendet sorterar under skolöverstyrelsen. Det är endast vissa skolyper som administreras av andra ämbetsverk. Överstyrelsen för yrkesutbildning har inseendet över yrkesskolväsendet, socialstyrelsen över förskolorna, domänstyrelsen över skogsskolorna, lantbruksstyrelsen över skolor för jordbruk och lantushåll samt fiskeristyrelsen och kommerskollegium över resp. skolorna för fiske och sjöbefälsskolorna.

Skolöverstyrelsen är för närvarande organiserad på fem avdelningar: administrativa avdelningen, folkskolavdelningen, försöksavdelningen, läroverksavdelningen och statistiska avdelningen. Inom de större avdelningarna finns olika rotlar för skilda grupper av ärenden. Fristående rotlar är inrättade för bl. a. biblioteken, hälsovården, gymnastikundervisningen och husligt arbete. Verkschefen är generaldirektör och ledamöterna undervisningsråd och byråchefer. Ny organisation av skolöverstyrelsen har beslutats av 1952 års riksdag och är avsedd att genomföras under hösten 1952. Uppdelningen efter skolyper skall därvid ej vara huvudprincip, utan ärendenas art skall oavsett skolyper vara det väsentliga. Antalet avdelningar blir fyra, de fristående rotlarna två: undervisningsavdelningen, organisationsavdelningen, försöksavdelningen och administrativa avdelningen samt hälsovårdsroteln och folkbildnings- och biblioteksroteln. En allmän förstärkning av ämbetsverkets personalutrustning har i samband härmed beslutats.

Överstyrelsen för yrkesutbildning har både korporativa ledamöter (representerande olika yrkesområden) och ämbetsmän (byråchefer). Styrelsen har som chef en överdirektör.

Ecklesiastikdepartementet handlägger nästan samtliga sådana undervisnings- och utbildningsfrågor som skall avgöras av K. Maj:t eller riksdagen. Bland andra departement som behandlar dylika frågor kan nämnas socialdepartementet, inrikesdepartementet, jordbruksdepartementet och handelsdepartementet.

III. UNDERVISNINGEN

Det har sedan länge varit den svenska skolans huvuduppgift att meddela ett ur samhällets synpunkt och med hänsyn till den enskildes framtida arbete lämpligt urval av kunskaper och färdigheter. Alltmer har beaktats att lärjungarnas utveckling till ansvarskännande och självständiga medlemmar av en fri gemenskap härvid bör befrämjas genom tillvaratagande av de personlighetsutvecklande momenten i undervisningen och skollivet.

De olika skoltypernas särskilda uppgifter inom denna allmänna ram kommer till uttryck i deras inre organisation.

1. Målsättning och ämneskrets

Folkskolan skall enligt den gällande stadgan ombesörja den allmänna barnundervisningen i riket. Den är alltså en allmänbildande skola. I dess ämneskrets förekommer utan någon specialisering både intellektuellt-praktiskt bildande ämnen, orienteringsämnen och övningsämnen. För timantalet och lärokursernas omfång meddelar den förut nämnda 1919 års undervisningsplan — med vissa senare vidtagna ändringar — de grundläggande föreskrifterna.

I småskolans ämneskrets ingår kristendomskunskap, modersmålet, räkning, hembygdsundervisning med arbetsövningar, sång och gymnastik. Den egentliga folkskolans kurs omfattar förutom småskolans ämnen geografi, naturkunnighet, historia och teckning. Däremot bortfaller hembygdsundervisning med arbetsövningar — frånsett tredje klassen i A-formen. Där så kan ske skall också anordnas undervisning i trädgårds-skötsel och om möjligt i slöjd och hushållsgöromål. Även i fråga om

de två sistnämnda ursprungligen frivilliga ämnena kan skoldistriktet göra undervisningen obligatorisk. Slöjdundervisning är praktiskt taget allmänt genomförd, och även undervisning i hushållsgöromål förekommer i stor utsträckning i folkskolan.

Undervisning i främmande språk (i regel engelska) har under de senare åren införts i folkskolans lärokurs i allt större utsträckning. Här för krävs särskilt tillstånd och särskild behörighet för läraren. Utvecklingen torde gå i den riktningen att språkstudiet börjar i femte klassen och fortsätter i de följande klasserna. Målet för denna undervisning ställs praktiskt. Uttal, textläsning och talövningar är huvudmomenten, och i samband härmed behandlas grammatiska frågor och förekommer skriftliga övningar.

Förutom de nu angivna ämnena förekommer i folkskolan undervisning som är avsedd att tillgodose mera speciella sidor av skolans uppgift i samhället. Man anser skäligt att den obligatoriska skolan anpassar sig till de tid efter annan uppkommande behoven i fråga om allmän folkupplysning. Denna undervisning regleras genom särskilda cirkulär och anvisningar. Det finns sålunda cirkulär rörande nykterhetsundervisningen, trafikundervisningen, sparundervisningen, skolans friluftsdagar (med brandskydd, luftskydd och olycksfallsvård) m. m. Svårigheter föreligger att sammanjämka de många specialintressena i den rådande ämnesträngseln.

I klass 8 — där sådan finns — upptas som nya ämnen på många håll maskinskrivning och stenografi. När lärjungeantalet är tillräckligt för en uppdelning av klassen i parallellavdelningar, har alternativa linjer kunnat upprättas, t. ex. en allmänt teoretisk och en övervägande praktisk, den sistnämnda med mycket verkstadsarbete för pojkar och hushållsgöromål för flickor.

Den allmänna *fortsättningskolan* har upptagit ämnena modersmålet, medborgarkunskap och naturkunnighet i sin undervisning. Den yrkesbestämda typen har arbetskunskap som huvudämne i anslutning till något yrke: handel, jordbruk, snickeri, fiskerinäring, hushållsgöromål m. m. Det gäller här dock endast en förberedande undervisning om yrket. *Lärlings- och yrkesskolorna* kan anordnas med undervisning i handel, hantverks- och industriyrken samt hushållsgöromål. Yrkesteori är här det väsentliga, och därvid behandlas sådant som kan underlätta det praktiska yrkesarbetets rätta utförande och göra dess detaljer mera begripliga.

Enstaka allmänbildande eller orienterande ämnen förekommer dock även. *Verkstadsskolorna, handelsskolorna och hushållsskolorna* ger eleverna utbildning i både yrkespraktik och yrkesteori och avser att lämna en fullgod och allsidig instruktion på resp. områden. Vid de lägre och högre *skolorna för jordbruk, skogsbruk, fiske och sjöfart* bedrivs teoretisk och praktisk undervisning i yrket. Beträffande de högre skolorna av yrkestyp ställs ofta krav på omfattande praktik före inträdet. Över huvud kan i fråga om de praktiska skolornas och yrkesskolornas undervisning sägas att man lägger stor vikt vid inhämtandet av de teoretiska grundvalarna för yrkesarbetet och de sociala och hygieniska synpunkterna på detsamma.

För undervisningens omfattning, innehåll och fördelning i mellanstadiets allmänbildande skoltyper gäller av K. Maj:t utfärdade tim- och kursplansbestämmelser samt av skolöverstyrelsen utgivna anvisningar. Anvisningarna är avsedda att tjäna till ledning.

Realskolan och *kommunala realskolan* skall utöver folkskolans verksamhet meddela allmänt medborgerlig bildning. Ämneskretsen är därför något utvidgad och mera differentierad än i folkskolan. Språkundervisning förekommer sålunda i stor utsträckning. Engelska läses som första språk från och med begynnelseklassen i både den fyraåriga och den femåriga skolformen. Tyska studeras från och med andra, resp. tredje klassen, och i den sista sätter franska språket in, dock endast som frivilligt ämne, närmast för elever som ämnar övergå till gymnasiet. Folkskoleämnet naturkunnsighet uppdelas på biologi med hälsolära, fysik och kemi. På framställning från målsman kan lärjunge i de två högsta klasserna helt eller delvis befrias från ämnet matematik. Eljest förekommer i stort sett samma ämnen som i folkskolan, även slöjd och hushållsgöromål, ehuru man inte kunnat ordna undervisning i de två sistnämnda ämnena vid alla skolor. I den *kommunala flickskolan* är dock stort utrymme tilldelat dessa ämnen med hänsyn till denna skolas särskilda uppgift att bl. a. förbereda lärjungarna för verksamhet i hemmet.

I de praktiskt betonade skolorna på mellanstadiet har ämneskretsen differentierats på olika sätt. Då såväl yrkesämnen som allmänbildande ämnen skall förekomma blir arbetsbelastningen stor. Som exempel på praktiska ämnen kan nämnas urvalet för den *praktiska kommunala realskolans* tekniska linje: mekanik med hållfasthetslära, teknisk varukänedom, beskrivande maskin- och byggnadslära, industriell ekonomi, rit-

teknik och verkstadsarbete. Fältmätning och avvägning samt bokföring förekommer i enstaka skolor. Det enda övningsämnet är i regel gymnastik med lek och idrott. I de inbyggda praktiska linjerna vid realskolor är ämneskretsen i stort sett densamma som i de praktiska kommunala realskolorna.

Gymnasiets studiegång kännetecknas främst av den starka differentieringen och de många ämneskombinationerna, vilka genomförts med hänsyn till gymnasiets mål att inte endast meddela högre allmänbildning, utan också förbereda för inträde vid universitet och högskolor. Ämnena i gymnasiet är eljest i huvudsak desamma som i realskolan. Slöjd och hushållsgöromål förekommer dock ej. På latinlinjen tillkommer naturligtvis latin. I de två lägsta ringarna av det fyraåriga gymnasiet och i den lägsta av det treåriga skall eleverna deltaga i alla ämnen som ingår i ämneskretsen. Men i de två högsta ringarna sker en differentiering (det differentierade gymnasiet). Lärjungarna deltar i vissa fasta obligatoriska ämnen och dessutom i andra ämnen, som sammanförts i ett antal grupper. En av dessa skall väljas. De fasta ämnena i det differentierade gymnasiet är kristendomskunskap, modersmålet och historia med samhällslära samt dessutom på latinlinjen latin och franska och på reallinjen matematik och engelska. De valfria ämnena är sammanförda till elva grupper på latinlinjen och sju på reallinjen. Bland de valfria ämnena förekommer — utöver den ovan angivna allmänna ämneskretsen — på latinlinjen grekiska och på såväl latin- som reallinjen filosofi. Valet av ämnesgrupp förutsätter, att yrkesplanerna utformas tidigt. Annars blir följderna att en eller flera kompletteringar efter studentexamen måste verkställas. Den nuvarande anordningen har ur denna synpunkt starkt kritiserats. Förslag om en kraftig inskränkning av valmöjligheterna föreligger (uppdelning på två studievägar inom varje linje de två sista gymnasieåren) och en ändring torde vara att vänta, eventuellt med läsåret 1953/54 (jfr även sid. 65).

De olika *specialskolorna* har successivt utformat sin särskilda målsättning och sin särskilda undervisningsräjong. För lärokursernas omfattning är beträffande skolpliktiga elever folkskolan normgivande. I vissa av skolorna är den praktiska undervisningen dock betydligt utvidgad och beträffande äldre elever även den teoretiska undervisningen.

De *enskilda skolornas* lärokurser har i allmänhet anpassats efter vad som tillämpas i de motsvarande offentliga skolorna.

2. Arbetsätt och hjälpmedel

I såväl småskolan som den egentliga *folkskolan* tillämpas det s. k. klasslärarsystemet: varje lärare har sin avdelning i praktiskt taget samtliga ämnen. För slöjd och hushållsgöromål och i vissa större distrikt även andra övningsämnen finns dock särskilda övningslärare. I de flerklassiga avdelningarna, där läraren samtidigt skall undervisa lärjungar på olika stadier, föreligger speciella undervisningstekniska svårigheter, som ställer stora krav på lärarens uppfinningsrikedom och aktivitet. Lärarutbildningen avser emellertid att bl. a. ge en viss vana och färdighet även beträffande dessa skolor. Om avdelningen omfattar två eller flera klasser, uppdelas den i grupper. Då den ena har omedelbar undervisning av läraren, sysselsättes den andra med s. k. tysta övningar. I orienteringsämnena (historia, geografi, naturkunnighet, kristendoms-kunskap) hålls klasserna i dylika avdelningar i stort sett tillsammans, men den på de ifrågakarande åren löpande kursen uppdelas i tvåårs- eller treårs-skift (kursväxling), som behandlas under resp. första, andra och tredje året.

I detta sammanhang kan nämnas att de flerklassiga avdelningarna har möjlighet att minska undervisningssvårigheterna genom s. k. förstärkningsanordningar. Detta innebär att läraren, om lärjungeantalet överstiger en viss gräns, kan få undervisa en grupp lärjungar separat. Om många lärjungar har mycket långa skolvägar, kan främst i flerklassiga avdelningar den anordningen ifrågakomma att varje grupp får ledigt en dag i veckan. Läraren kan alltså då åtminstone under två dagar i veckan arbeta med endast en grupp i sänder. Den separata undervisningen kan i vissa fall alternativt förläggas till en sammanhängande period av läsåret. Genom en nyligen företagen sänkning av timtalet per vecka för småskolan har det blivit möjligt att i stor omfattning uppdelas såväl avdelningar av a-form som av b-form i grupper. Detta möjliggör en mera individuell handledning under de första skolåren.

I fråga om undervisningstekniken har sedan länge en utveckling pågått mot större självverksamhet från lärjungarnas sida (aktivitetspedagogik). Man strävar efter att få dem mera engagerade i arbetet genom intresseväckande studieuppgifter i grupp eller enskilt.

Enligt de numera för den obligatoriska skolan gällande föreskrifterna skall den för undervisningen erforderliga materielen (läro- och läse-

böcker samt förbrukningsmateriel) tillhandahållas lärjungarna kostnadsfritt. Beträffande läroböcker som användes endast kortare tid kan skoldistriktet besluta att de skall lämnas som lån. Detsamma gäller även viss förbrukningsmateriel. Men eljest skall materielen lämnas som gåva.

Vilka läroböcker som skall användas bestämmas av skolstyrelsen i distriktet, sedan lärarkåren hörts och statens folkskolinspektör yttrat sig i ämnet. Inga andra läroböcker får regelmässigt brukas vid undervisningen än de som blivit föremål för officiell granskning och upptagits i den s. k. läroboksförteckningen. Läroboksgranskningen verkställs av en särskild nämnd, statens läroboksnämnd. I denna nämnd är lekmännen i majoritet, men även skolmän och experter medverkar. Förslag om att inordna nämnden i skolöverstyrelsen föreligger men torde för närvarande ej bli genomfört. Granskningen avser både böckernas sakinhåll, deras typografiska utstyrel, pris och allmänna behövlighet. Lärobok som inte är upptagen i läroboksförteckningen kan få antagas på försök efter tillstånd av skolöverstyrelsen. Bredvidläsningsböcker är ej underkastade sådan granskning som läroböckerna, utan kan efter fritt val anskaffas av distriktet. I fråga om den för avdelningen gemensamma materielen (kartor, planscher m. m.) finns en rådgivande förteckning.

Till såväl läroböcker och förbrukningsmateriel som allmän undervisningsmateriel utgår statsbidrag. Materielen skall vara av sådan beskaffenhet och tillhandahållas i den omfattning som statens folkskolinspektör godkänner.

Det stora flertalet skoldistrikt har numera inrättat skolbibliotek med för lärjungarna lämpad bredvidläsnings- och förströrelselitteratur. Förslag föreligger att göra skolbiblioteken obligatoriska.

Radion och filmen tas i stigande omfattning i undervisningens tjänst. I detta avseende har folkskolorna gått i spetsen för utvecklingen.

Radioundervisningen bedrivs under samverkan mellan radiotjänst och skolöverstyrelsen. Inom radiotjänst svarar en särskild sektion, skolradion, för radioprogrammens utarbetande och framförande enligt planer som granskas av skolöverstyrelsen. En speciell form för denna undervisning är den kombinerade korrespondens- och radioundervisningen som numera bedrivs över hela landet i vissa avdelningar för att utvärdera möjligheterna att meddela språkundervisning i folkskolan med i ämnet ännu icke tillräckligt utbildade lärare.

Filmundervisningen introducerades i skolorna av enskilda producen-

ter och företag i samarbete med lokala skolmyndigheter. Den har i denna form vunnit stor spridning. Relativt rikhaltigt urval av skolfilmer står nu till förfogande från företagens filmarkiv. I många delar av landet har för skilda områden bildats filmföreningar, vilka lagt upp egna arkiv. Även lokala sådana förekommer. Någon allmän organisation av filmundervisningen med granskning av filmbeståndet har ännu ej genomförts.

I *de högre skolorna* ombesörjs undervisningen av ämneslärare. Det ligger i sakens natur att arbetet i de examensbestämda skolyperna — kommunala flickskolan har större frihet — blir mera bundet än i folkskolan och att de förhörsmässiga proven här blir flera. Stor vikt lägges vid den intellektuella träningen. Skrivningarna på lärorummet i modersmålet, matematik och främmande språk är för lärjungarnas avancemang i skolan av väsentlig betydelse. Man har emellertid alltmer orienterat sig mot friare arbetsformer och laborativa metoder. I de två högsta ringarna på gymnasiet kan enskilt arbete utföras utanför timplanen. Ämnena för dessa studier väljes av eleverna efter lärarens anvisningar. I de enskilda internatskolorna har i många fall undervisningen och skollivet kunnat få en särskilt fri och individuell prägel.

Den vid folkskolorna tillämpade anordningen att läroböcker och förbrukningsmateriel utlämnas kostnadsfritt till lärjungarna gäller inte för de nu ifrågakommande skolyperna — om man bortser från några av de större skoldistrikten, som utan att erhålla statsbidrag bekostar läroböcker för skolpliktiga elever i mellanstadiet skolor. Vilka böcker som skall komma till användning i de olika skolorna och ämnena bestämmas med nedan angivet undantag av skolöverstyrelsen efter förslag av de lärare som undervisar i ämnet (ämneskonferensen). För de kommunala skolorna skall även skolans styrelse avgiva yttrande. Om lärobok har använts minst fem år — och även eljest beträffande vissa lärobokskategorier — beslutar ämneskonferensen, resp. skolstyrelsen. Utom i några undantagsfall måste dock väljas sådana böcker som är uppförda på den nyssnämnda läroboksförteckningen.

Undervisning med tillhjälp av film och radio förekommer, närmast i samband med biologi-, geografi- och språkundervisningen. Eljest är användningen av dessa hjälpmedel inom skolorna på mellanstadiet och högstadiet mera begränsad än i folkskolan.

3. Betyg och examina

Folkskolan är ingen utpräglad betygs- och examensskola. Första terminen i skolan sättes i allmänhet inga betyg. Därefter sker betygssättning vid slutet av varje termin i läroämnena samt i uppförande och ordning. Betyg skall också lämnas då lärjunge flyttar från en skola till en annan (flyttningsbetyg). Bestämmelserna om flyttning från lägre till högre klass är sedan gammalt allmänt och vagt formulerade. Till högre klass skall flyttas lärjunge som inhämtat den föregående klassens lärokurs. Men även annan lärjunge, som på grund av psykisk efterblivenhet suttit kvar ett par år eller på grund av särskilda omständigheter i övrigt blivit efter, kan flyttas om så befinnes för lärjungen och skolarbetet i det hela lämpligt.

Betygssättningen sker efter den gängse sjugradiga betygsskalan (A, a, AB, Ba, B, BC och C). I uppförande förekommer endast fyra grader (A, B, C och D) och i ordning tre (A, B och C). Det mellersta betyget (Ba) skall utgöra normalbetyg och utdelas för den allmänt medelgoda prestationen. I fråga om uppförande och ordning skall dock högsta betygsgraden utgöra normalbetyg. De högre och de lägre betygsgradernas förekomst i ämnena skall i ordinära avdelningar bedömas i anslutning till vissa normaltal (frekvenstal). För att göra det lättare för lärarna i de olika skolorna att veta vad som menas med medelgod prestation utsändes årligen s. k. standardprov i modersmålet och räkning för vissa klasser. De är alltså avsedda att göra tjänst vid bedömandet av betygsnivån för avdelningen i dess helhet i jämförelse med andra avdelningar. Däremot skall de ej vara avgörande för de enskilda lärjungarnas rangordning i betygsavseende. Denna bör främst grundas på erfarenheterna från skolarbetet under läsåret.

Offentliga förhör (årsexamen) skall hållas årligen, såvida ej undantag medgivits. För lärjungar som genomgått fullständig folkskolekurs skall vid läsårets slut beredas tillfälle till avgång. De som blivit godkända i samtliga ämnen erhåller avgångsbetyg. Underbetyg tillåtes icke i både modersmålet och räkning. Men eljest utgör lägre betyg än godkänd i högst två läs- och skrivämnen eller i övningsämne intet hinder för utfärdande av avgångsbetyg. Till lärjungar, som fått tillstånd att avgå från skolan utan att ha genomgått fullständig kurs, överlämnas ett

s. k. utskrivningsbetyg. Det kan anses utgöra ett årsbetyg från den klass lärjungen senast tillhört.

I *mellanstadiets skoltyper* spelar betygsfrågorna en mera framträdande roll. Betygsbenämningarna är i stort sett desamma som i folkskolan men normalbetyget ligger lägre än Ba, framför allt i vissa ämnen, och den s. k. glidande betygsskalan med stigande medelbetyg från klass till klass tillämpas i viss utsträckning. Betyg utfärdas vid varje termins slut, och vårterminens betyg är avgörande för frågan om flyttning till högre klass. I fråga om realskolans två högsta klasser skall betyget i modersmålet uppdelas på svensk skrivning samt svenska språket och litteraturen. Offentliga förhör skall hållas mot slutet av läsåret, men kan av rektor efter kollegiets hörande utbytas mot åhörardagar.

De allmänna flyttningsbestämmelserna är i huvudsak desamma för de här ifrågavarande skoltyperna. Lärjunge som har lägst Godkänd i alla läroämnena skall flyttas. I modersmålet godkänd lärjunge som har ett underbetyg i läroämne kan av kollegiet flyttas, och vid otillfredsställande resultat i modersmålet eller två andra läroämnena krävs kvalificerad majoritet i kollegiet för att lärjungen på grund av särskilda omständigheter skall tas emot i högre klass. För flyttning till realskolans eller den kommunala realskolans högsta klass är villkoren något skärpta. Lärjunge som inte flyttats kan vid höstterminens början anmäla sig till flyttningsprovning, såvida han ej är underkänd i flera än tre ämnen eller tillbragt två år i samma klass. Kollegiet kan dock medgiva undantag från de nämnda inskränkningarna.

Betygsbedömningen och flyttningsproceduren äger riksgiltighet, och överflyttning från en läroanstalt till en annan innebär alltså ingen förändring i lärjungens placering och framkomstmöjligheter i skolan.

Lärjungar som genomgått sista klassen i realskola får avlägga realexamen som skolans lärjungar. Examen består av en skriftlig och en muntlig del. Den skriftliga omfattar modersmålet, engelska, tyska och matematik, av vilka modersmålet och två andra ämnen är obligatoriska. Man måste vara godkänd i modersmålet och i två andra ämnen. Om man har underbetyg i ett av de sistnämnda ämnena, beror det på kollegiets beslut om man skall få gå vidare i examen. Den muntliga delen omfattar förhör i minst fyra ämnen. Villkoren för godkännande i examen är väsentligen desamma som för flyttning till högsta klassen. Privatistexamen är mera omfattande och avlägges inför särskilda nämnder.

De från kommunala flickskolans högsta klass avgående eleverna erhåller avgångsbetyg om vissa betygskrav uppfylls eller eljest kollegiet så beslutat.

Fyllnadsprövningar till realexamen och till avgångsbetyg kan avläggas.

Realexamen berättigar med vissa inskränkningar till inträde vid gymnasium samt till deltagande i en del kurser vid handarbetsseminarierna och skolköksseminarierna. Motsvarande kunskaper krävs för inträde vid småskoleseminarierna och på fyraårig linje vid folkskoleseminarierna. Realexamen ger vidare bl. a. behörighet att genomgå postexpeditörs- och telegrafistkurs, att söka vissa befattningar vid post- och telegrafverket, vid statens vattenfallsverk, järnvägarna, tullverket samt vid riksbankens och postsparbankens avdelningskontor. Avgångsbetyg från kommunal flickskola medför i stort sett samma möjligheter som realexamen (normalskolekompetens).

Beträffande betyg, flyttning och examen vid de praktiska kommunala realskolorna gäller särskilda bestämmelser, vilka i stort sett överensstämmer med de för övriga realskolor gällande föreskrifterna. Skolgången avslutas med praktisk realexamen. Denna är i kompetenshänseende jämställd med vanlig realexamen. Praktisk realexamen på teknisk linje berättigar till inträde vid tekniskt läroverk. Examen på handelslinje ger rätt till inträde på handelsgymnasium, och examen på hushållslinje meriterar till elevplats vid skolköks- och handarbetsseminarierna. Kursen vid de inbyggda praktiska linjerna avslutas också med praktisk realexamen.

Flyttningsbestämmelserna på *gymnasiet* är något skärpta i jämförelse med förhållandena i mellanstadiets skolyper, i det att större kompensation krävs vid underbetyg i ett läroämne. I modersmålet skall man vara godkänd.

Gymnasiekursen avslutas med studentexamen. Den skriftliga prövningen omfattar på latinlinjen och reallinjen modersmålet, engelska, tyska, franska och matematik. På latinlinjen tillkommer dessutom latin och på reallinjen fysik. Det är emellertid inte nödvändigt att delta i mer än tre av de nämnda ämnena, på latinlinjen modersmålet, latin och franska och på reallinjen modersmålet, engelska och matematik (allmän kurs). För godkännande kan man ha underbetyg i *ett* annat ämne än modersmålet, i vissa fall t. o. m. i två. Den muntliga prövningen hålls i fyra eller fem ämnen, vilka bestäms en vecka före provet. Examen

övervakas av censorer, vilka företräder de ämnesområden som studenterna brukar övergå till. Censorerna kan även mot lärarnas mening underkänna elev. Den ordinära studentexamen hålls på våren, men vid vissa läroverk anordnas sådan även på hösten. Privatistexamen avlägges inför särskilda examensnämnder. Folkskollärare från den fyraåriga seminarie-linjen behöver undergå prövning endast i ett mindre antal ämnen. Omprövning i ämne där man misslyckats kan numera i visst fall ske. Särskilda prövningar anordnas ämnesvis för privatister, liksom också fyllnadsprövningar för höjande av betyg eller komplettering av examen.

IV. LÄRARE OCH LÄRARUTBILDNING

De största grupperna av lärare inom undervisningsväsendet utgöres av klasslärarna inom folkskoleväsendet, lärarna i läroämnena i de högre skolorna (mellanstadiets skoltyper däri inbegripna) samt övnings- och yrkeslärarna.

1. Klasslärare inom folkskoleväsendet

Lärarna i folkskolorna är folkskollärare (manliga eller kvinnliga) för undervisningen i den egentliga folkskolan och småskollärare (kvin-nliga), vilka i regel undervisar i småskolan. I vissa fall kan småskollärare undervisa i tredje och även i fjärde klassen. De mindre folkskolorna har alltid småskollärare.

Lärarna är anställda som ordinarie, extra ordinarie eller extra lärare. Den sistnämnda anställningsformen tillämpas då förordnandet avser mindre tid än en termin eller då läraren inte har behörighet till ordinarie tjänst eller extra ordinarie anställning. Antalet ordinarie lärare skall i allmänhet motsvara det stadigvarande behovet av lärare i distriktet. Man kan bli ordinarie eller extra ordinarie i regel först två år efter examen.

Den verkställande kommunala skolmyndigheten, skolstyrelsen, väljer lärare. Om anställningen avser en termin eller mera, skall befattningen i regel ledigkungöras. Är det fråga om att tillsätta icke-ordinarie lärare, skall styrelsen — sedan statens folkskolinspektör avgivit yttrande — utse den mest meriterade. Vid tillsättning av ordinarie lärare skall skolstyrelsen först uppgöra ett preliminärt förslag, upptagande de tre mest meriterade bland de sökande som efter ledigförklarandet i behörig tid anmält

sig och är berättigade att ifrågakomma. Förslaget sändes därefter till statens folkskolinspektör för bedömning, varefter styrelsen upprättat slutligt förslag. Om styrelsen ej kan godkänna av inspektören påyrkad ändring, skall ärendet överlämnas till domkapitlet, som uppgör förslag till tjänsten. Därefter väljer skolstyrelsen bland de tre på förslaget uppförda sökandena. Vid uppgörande av förslag skall särskilda meritanvisningar tillämpas, som utfärdats av skolöverstyrelsen.

I skolrådsdistrikt väljes ordinarie lärare av den beslutande skolmyndigheten (kyrkostämman eller kyrkofullmäktige).

Tjänstgöringsskyldigheten per vecka av läsåret uppgår för småskollärare i allmänhet till 28 undervisningstimmar och för folkskollärare till 30 timmar. I lärares skyldigheter ingår förutom den egentliga undervisningen även att se till lärjungarna under rasterna, föra skolans dagböcker och göra erforderliga anteckningar i samband med den sociala verksamheten.

Den disciplinära myndigheten över lärarna utövas närmast av skolstyrelsen.

För att anställas som lärare i folkskolan erfordras bl. a. att vara fri från sjukdom och lyte som medför olämplighet för lärarkallet samt att ha avlagt vederbörlig examen, i regel folkskolläraryxamen för anställning i folkskolan och folkskolläraryxamen eller småskolläraryxamen för anställning i småskolan. Om lärare med vederbörlig examen inte kan anskaffas, finns viss möjlighet att med folkskolinspektörens medgivande anställa lärare utan examen som extra lärare. För att erhålla ordinarie tjänst måste lärare ha fyllt 21 år.

Utbildningen av klasslärare i folkskolan äger rum vid folk- och småskoleseminarierna (Fig. 1/ö). Kursen är för folkskollärare fyraårig eller tvåårig (studentlinje) och för småskollärare tvåårig (vid ett seminarium treårig).

Seminariernas antal har under senare år starkt ökat för att kunna tillgodose det ännu en tid växande behovet av lärare. Under läsåret 1951/52 är 19 folkskoleseminarier i verksamhet. Fördelningen är tämligen jämn på den fyraåriga och den tvååriga linjen och även på manliga och kvinnliga elever. Tio småskoleseminarier upprätthålls.

För att vinna inträde i den fyraåriga linjens första klass vid folkskoleseminarierna fordras i fråga om åldern att före det kalenderår då man söker inträde ha fyllt 16 år men inte 26 år. Undantag kan dock

medgivnas av skolöverstyrelsen. I övrigt skall man bl. a. vara känd för god vandel, vara fri från sjukdom och lyte som medför olämplighet för seminariearbetet och för lärarkallet samt ha undergått godkända inträdesprov. Beträffande studentlinjen gäller samma allmänna bestämmelser, men åldersgränsen är här 18 och 28 år. Dessutom skall ett på visst sätt kvalificerat betyg uppvisas över avlagd studentexamen, vilken dock inte får vara äldre än fyra år, såvida ej skolöverstyrelsen medgivit undantag.

Åldersgränserna för inträde vid småskoleseminarierna är 17 och 28 år. Skolöverstyrelsen kan emellertid även här medgiva undantag. I övrigt är inträdesvillkoren väsentligen desamma som förut angivits för folkskoleseminariernas fyraåriga linje.

De som allmänt villkor för inträde vid seminarium föreskrivna proven förrättas beträffande sökande till studentlinje i början av höstterminen och för andra sökande vid slutet av vårterminen. De sökande till fyraåriga linjen vid folkskoleseminarierna och till småskoleseminarierna prövas på i stort sett de kunskaper som erfordras för realexamen. Studentlinjens sökande får avlägga prov i musik och slöjd samt — om betyg i ämnena saknas — även i teckning och gymnastik. Härutöver förekommer ett särskilt prov i muntlig framställning. För närvarande pågår vid samtliga seminarier försök med olika modifikationer av inträdesproven. Man har därjämte som komplettering tillagt speciella lämplighetsprov av varierande typ, psykologiska prov m. m.

Även när det gäller arbets sättet vid seminarierna är olika försöksanordningar i gång. Över huvud taget befinner sig frågan om lärarutbildningen i särskilt hög grad inför en omläggning. Om man bortser från studentlinjen, bedrivs nu vid seminarierna både ämnesstudier och praktisk lärarutbildning, den sistnämnda i anslutning till en intern eller extern övningsskola. Den mest aktuella frågan är att särskilja den dubbla uppgiften, så att ämnesstudierna överlämnas till det allmänna skolväsendet och yrkesutbildningen koncentreras till lärarutbildningsanstalter (jfr sid. 66—67).

Behörighet att undervisa i engelska i folkskolan meddelas av skolöverstyrelsen eller efter prövning vid seminarium eller läroverk. Överstyrelsen prövar också kompetensen för undervisning i annat sådant ämne som ej ingår i folkskolans vanliga lärokurs. Undervisningen i engelska vid seminarierna har tidigare endast meddelats i allmänbildande

syfte. Viss ersättning för utgifter i samband med behörighetsstudier i engelska kan utgå.

Lärarna i fortsättningsskolans teoretiska ämnen är i allmänhet folkskollärare med viss fortbildning. De varaktigt anställda lärarna i arbetskunskap skall ha av skolöverstyrelsen meddelad behörighet. De flesta övriga lärare i fortsättningsskolan skall vara lämplighetsförklarade av folkskolinspektören.

2. Lärare i läroämnena i högre skolor

Lärarna vid de statliga realskolorna benämns läroverksadjunkter. Vid de kommunala realskoletyperna och flickskolorna kallas lärarna ämneslärare. De kan inneha antingen ordinarie, extra ordinarie eller extra anställning. Dessutom finns timlärare.

De ordinarie adjunkterna utnämns av K. Maj:t sedan skolöverstyrelsen avgivit förslag. Ämneslärare förordnas av vederbörande skolas lokala styrelse efter det att rektor uppgjort förslag. Extra ordinarie adjunkter förordnas av skolöverstyrelsen. Detta gäller vid realskolorna även andra icke-ordinarie lärare som anställs för minst en termin. När det är fråga om kortare tid än en termin tillsätter rektor. Icke-ordinarie lärare vid mellanskolorna och flickskolorna utses av skolans styrelse.

Lärarnas tjänstgöringsskyldighet omfattar för adjunkterna och ämneslärarna 24—30 timmar i veckan. Antalet tjänstgöringsveckor per år är 38, vartill vid behov kommer högst en vecka för inträdes- och flyttningsprövningar.

För att erhålla ordinarie befattning som adjunkt eller ämneslärare krävs som huvudregel att vid universitet eller högskola ha avlagt filosofisk ämbetsexamen (fil. mag.), genomgått en praktisk lärarkurs samt att under minst två år ha tjänstgjort vid motsvarande läroanstalter. Behörighet tillkommer i vissa fall även dem som genomgått utbildning vid det numera nedlagda Högre lärarinneseminariet, men löneställningen är för dem något lägre än för övriga lärare.

Filosofisk ämbetsexamen avläggs i olika ämneskombinationer. För denna krävs nu minst sju betygsenheter, fördelade på lägst tre ämnen. Om lärartjänsten omfattar två ämnen, skall man ha erhållit minst betyget Med beröm godkänd i de examensämnen som motsvarar de ämnen i vilka tjänsten förklarats ledig. Då ett skolämne motsvaras av två exa-

mensämnen — t. ex. modersmålet, som omfattar de båda examensämnena nordiska språk och litteraturhistoria med poetik — skall man lägst ha betyget Med beröm godkänd i det ena och Godkänd i det andra universitetsämnet. Därest tjänsten omfattar tre ämnen, är betyget Godkänd tillräckligt i det tredje ämnet. Förslag om ändrade bestämmelser rörande ämbetsexamen — innebärande en sänkning av betygssumman från sju till sex och en viss ändring av ämneskombinationerna för examen — har framlagts. En dylik omläggning torde vara att vänta.

En del av de till mellanstadiets skolor hörande lärarna i teoretiska ämnen har akademiska studier av annat slag än sådana som resulterat i filosofisk ämbetsexamen. De har filosofie kandidatexamen — för vilken krävs sex betygsheter — i några för skolbruk lämpliga kombinationer eller universitetsstudier i enstaka ämnen, varefter de med hänsyn till utbildning och erfarenhet i övrigt förklarats behöriga till anställning vid ifrågakvarande skolor. För avhjälpande av lärarbristen vid högre skolor har 1952 års riksdag beslutat att folkskollärarexamen och fyra betygsheter i ämbetsexamen skall ge samma kompetens som avlagd dylik examen.

Den praktiska utbildningen för adjunkter och ämneslärare meddelas under den s. k. praktiska lärarkursen. Den är förlagd till vissa läroverk, för närvarande elva. Även några seminarier upprätthåller sådana praktiska kurser. Lärarutbildningen är alltså för de nu ifrågakvarande lärarna icke samlad på det sätt som tillämpas för folkskolans lärare, utan uppsjälkad på de rena ämnesstudierna (jämte en kurs i psykologi samt pedagogikens teori och historia) vid universitet och högskolor och vidare den egentliga yrkesutbildningen under den praktiska lärarkursen. Den sistnämnda utbildningen omfattar en à två terminer; denna tid fördelas på en kortare förberedande kurs förlagd enbart till tre läroverk och en mera decentraliserad egentlig lärarkurs. Läraraspiranterna åhör handledarnas och andra lärares lektioner, erhåller en viss teoretisk inblick i undervisningens metodik i form av föreläsningar och får själva hålla lektioner under handledarens inseende. Bedömningen av aspirantens förmåga som lärare spelar naturligtvis en avgörande roll för hans utsikter i konkurrensen på lärarbanan. Under kursen har aspiranten ett visst arvode samt under den förberedande delen rese- och traktamentsersättning.

För anställning som extra ordinarie adjunkt eller ämneslärare erfordras i stort sett samma kvalifikationer som för ordinarie tjänst. I fråga

om extra lärare är kraven mildare. För timlärare bedömer rektor, resp. skolstyrelsen lämpligheten, då anställningstiden understiger en termin.

De på realskolestadiet vid högre allmänt läroverk anställda lärarna kan, om vederbörande rektor så anser lämpligt, få sin tjänstgöring helt eller delvis förlagd till gymnasiet. Eljest är lektorerna de för gymnasiet särskilt avsedda lärarna. De utnämns av K. Maj:t. Lektorernas tjänstgöringsskyldighet omfattar 20—24 timmar i veckan med samma skyldighet att biträda vid inträdes- och flyttningsprövningar som adjunkterna.

För att erhålla ordinarie befattning som lektor krävs att ha avlagt filosofisk ämbetsexamen och därvid ha erhållit minst betyget Med beröm godkänd i de examensämnen som motsvarar de ämnen, i vilka tjänsten kungjorts ledig, vidare att ha avlagt licentiatexamen med minst betyget Med beröm godkänd i ett av de nämnda ämnena samt slutligen att ha genomgått disputationssprov för filosofie doktorsgrad. Härtill kommer så praktisk-pedagogisk utbildning och tjänstgöring enligt samma bestämmelser som för läroverksadjunkterna. En teoretiskt och praktiskt synnerligen välmeriterad licentiat kan dock numera utan disputationssprov genom dispen bli lektor. Förslag om en dylik ändring av kompetenskraven för lektorstjänst föreligger (jfr sid. 66). Kungörelse härom torde vara att vänta. Om kristendoms-kunskap ingår i tjänsten, gäller både för lektorer och adjunkter särskilda bestämmelser.

Vid de praktiska skolorna på gymnasiestadiet tjänstgör olika slag av lärare. I allmänt teoretiska ämnen är meriteringen i stort sett densamma som för lärare vid andra högre skolor. För de praktiskt betonade ämnena anställs högskoleutbildade krafter: civilingenjörer, civilekonomer m. fl.

Folkhögskolorna och folkbildningsarbetet rekryterar sina lärare och studieledare bland personer med akademiska studier eller fri fortbildning. Även lärare vid andra allmänbildande skolor brukar anlitas i studiearbetet.

3. Övningslärare

För övningslärarna i de olika skoltyperna är utbildningskraven och utbildningsmöjligheterna mycket varierande.

Gymnastiklärarna får sin utbildning vid Gymnastiska centralinstitutet i Stockholm. Studentexamen är formellt icke villkor för inträde vid institutet, men i realiteten intages sällan elever utan denna examen. Realexamen eller normalskolekompetens med studentexamenskunskaper i bio-

logi, fysik och kemi eller också kvalificerad folkskollärarexamen erfordras dock i dylikt fall. Utbildningstiden är två år, och genomgången kurs berättigar till titeln gymnastikdirektör.

Musiklärarna utbildas vid den till Musikaliska akademien knutna Musikhögskolan. Inträde sker efter särskilda praktiska och teoretiska prov. Kursen vid skolan leder fram till examina av flera slag: högre organistexamen, högre kantorsexamen, musiklärarexamen m. fl. Den sistnämnda är den för läroverkens musiklärare avsedda examen (musikdirektör). Studietiden beräknas här till fyra år. I allmänhet avlägger musikdirektör även de två andra examina, och detta är behörighetsvillkor för dem som skall inneha självständiga kyrkomusikertjänster (organister). Av aspiranter på kombinerade folkskollärary- och kyrkomusikertjänster (kantorer) kräves organist- och kantorsexamen. Den avlägges — vanligen efter genomgång av särskilda kurser — på vissa orter i landet inför av Musikaliska akademien utsedd examinator jämte censorer.

Teckningslärarnas utbildning är förlagd till den s. k. Konstfackskolan, närmare bestämt dess teckningslärarinstitut. För inträde här fordras i fråga om allmänbildning att ha avlagt realexamen eller inneha motsvarande kunskaper. I regel kommer eleverna i institutets treåriga kurs från den förberedande kursen, som i dagskola är ettårig och i aftonskola tvåårig. Provårskurs ingår i den nämnda utbildningstiden.

För lärare i manlig slöjd är kompetensbestämmelserna vaga. Någon särskild statlig utbildningsanstalt för dessa lärare har ännu ej kommit till stånd. Emellertid anordnas varje sommar utbildningskurser för slöjdlärare bl. a. vid August Abrahamsons stiftelse på Nääs, var och en på omkring fem veckor. Två à tre sådana kurser och dessutom god yrkesutbildning samt ett par års tjänstgöring i skola brukar bl. a. krävas för mera stadigvarande anställning som slöjdlärare.

För lärarinnor i kvinnlig slöjd och i hushållsgöromål erfordras examen från slöjd-, resp. hushållsseminarium.

Övningslärarnas tjänstgöringsskyldighet utgör 30 timmar i veckan. Vid mindre skolor föreligger svårigheter att få tillräckligt antal timmar för full tjänstgöring åt övningslärare. Numera kan emellertid tjänstgöring vid olika skolor på samma ort eller närbelägna orter kombineras till en tjänst. I fråga om tillsättning av dessa befattningshavare gäller

i huvudsak samma föreskrifter som för lärare i teoretiska ämnen. Utnämning genom K. Maj:t förekommer dock ej för dem.

De inom yrkesskolväsendet anställda lärarna i praktiskt arbete kallas yrkeslärare. För dem är yrkesskickligheten det väsentliga kompetenskravet. Genom speciella kurser söker man tillgodose den pedagogiska orienteringen och undervisningsskickligheten.

V. REFORMSTRÄVANDEN

Frågan om det svenska undervisningsväsendets framtida utformning är för närvarande särskilt aktuell. De härmed sammanhängande spörsmålen brukar grupperas under det allmänna begreppet skolreformen, en plan för skolväsendets utveckling som i princip godtagits under de båda riksdagssessionerna år 1950 och vars detaljer under den närmaste utvecklingsperioden torde upptaga huvudintresset i diskussionen och i myndigheternas åtgöranden på detta område.

Utredningsarbetet för en genomgripande skolreform påbörjades år 1940, då en fackmannakommitté med mycket vittgående uppgifter tillsattes: 1940 års skolutredning. Den har framlagt ett stort antal betänkanden och förslag, omfattande i det närmaste alla sidor av skolväsendet (utom lärarutbildningen och yrkesundervisningen). Skolutredningen avslutade sitt arbete år 1947. Det var från början tänkt att dess resultat skulle bearbetas av en parlamentarisk kommitté. En sådan tillsattes också redan innan skolutredningen avslutat sitt arbete. Den fick dessutom nya riktlinjer att följa. Kommittén bestod alltså av representanter för olika partier. Den har under namnet 1946 års skolkommision varit i livlig verksamhet men fr. o. m. 1 juli 1952 börjat avvecklas.

Skolkommisionen överlämnade sommaren 1948 ett principbetänkande med förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling. Med en del jämkningar lades kommissionens betänkande till grund för det förslag som behandlades i riksdagen och som i stort sett blivit antaget.

1. Skolans uppgift

Enligt den grundsyn på skolans uppgift som avses komma till uttryck i skolreformen ställs kravet på en för det nutida samhället anpassad under-

visning och fostran i förgrunden. "Hänsynen till traditionen får aldrig gå så långt, att kunskapsmassorna växer de unga över huvudet eller orienteringen släpar efter och glömmet det samhälle, som är i vardande, för det som varit." Den samhällseliga fostran skall vara demokratisk. Men den får icke stå i en viss politisk doktrins tjänst. Den måste vila på vetenskaplig grund. Den skall meddela kunskap om samhället och omvärlden och främja förståelse, hänsyn, samarbetsvilja och känsla av medansvar.

Detta är den ena sidan av uppgiften. Den andra syftar till en mera ingripande individuell fostran. Det personliga bildningsbehovet bör jämsides med samhällsfostran tillgodoses. Därigenom främjas medborgarnas kritiska sinne och en vaken opinion hålls vid makt. Skolans arbete bör inriktas på en harmonisk utveckling av alla sidor av elevens personlighet och dessutom i möjligaste mån tillgodose det för honom egenartade och speciella. Blott genom en i denna mening individuell och fri undervisning och uppfostran kan skolan skapa förutsättningar för en på medborgarnas egen insikt och vilja grundad samhällsutveckling.

Både i fråga om den samhällseliga och den personligt mänskliga sidan av skolans verksamhet är det angeläget att — utöver de elementära tekniska färdigheterna — söka grundlägga vanor och intressen varigenom kunskaperna och färdigheterna kan komma till användning. Skolan måste förstå "att visa vägen från ABC-boken till böckernas värld, till skolbibliotek och folkbibliotek, till studiecirkel och annan bildande verksamhet, till de allmänna intressena, som möter i samhället och i yrket".

2. Nioårig skolplikt

Reformens praktiska syften framgår kanske bäst av förslagsställarnas synpunkter på frågan om utökning av skolplikten till nio år.

Det har uppmärksammats att den för varje år ökade tillströmningen av lärjungar till realskolestudier, även om ingen reform på detta område komme till stånd, skulle inom ett tiotal år resultera i en automatisk höjning av den övre åldersgränsen för skolgång upp mot nio eller tio år för närmare hälften av årskullen.

Genom en allmän ökning av antalet obligatoriska skolår till nio skulle man kunna bereda plats inom skolan för en mera omfattande medborgerlig utbildning i olika ämnen, t. ex. samhällslära men också modersmålet

och realämnena. Vidare skulle vinnas bättre balans mellan de teoretiska och de praktiska utbildningsmöjligheterna och inom den obligatoriska skolans ram lämnas utrymme åt en förberedande yrkesutbildning, som kunde ge de sista skolåren en påtagligt intressebetonad prägel och sporra eleverna till fortsatt arbete på sin utbildning. Högstadiet kunde utbyggas till ett efter lärjungarnas varierande möjligheter anpassat övergångsstadium från skolan till fortsatta studier eller till arbetslivet. Vid skolplikts tidens slut skulle all ungdom nå en medborgerligt likvärdig avslutning på arbetet i den allmänna skolan.

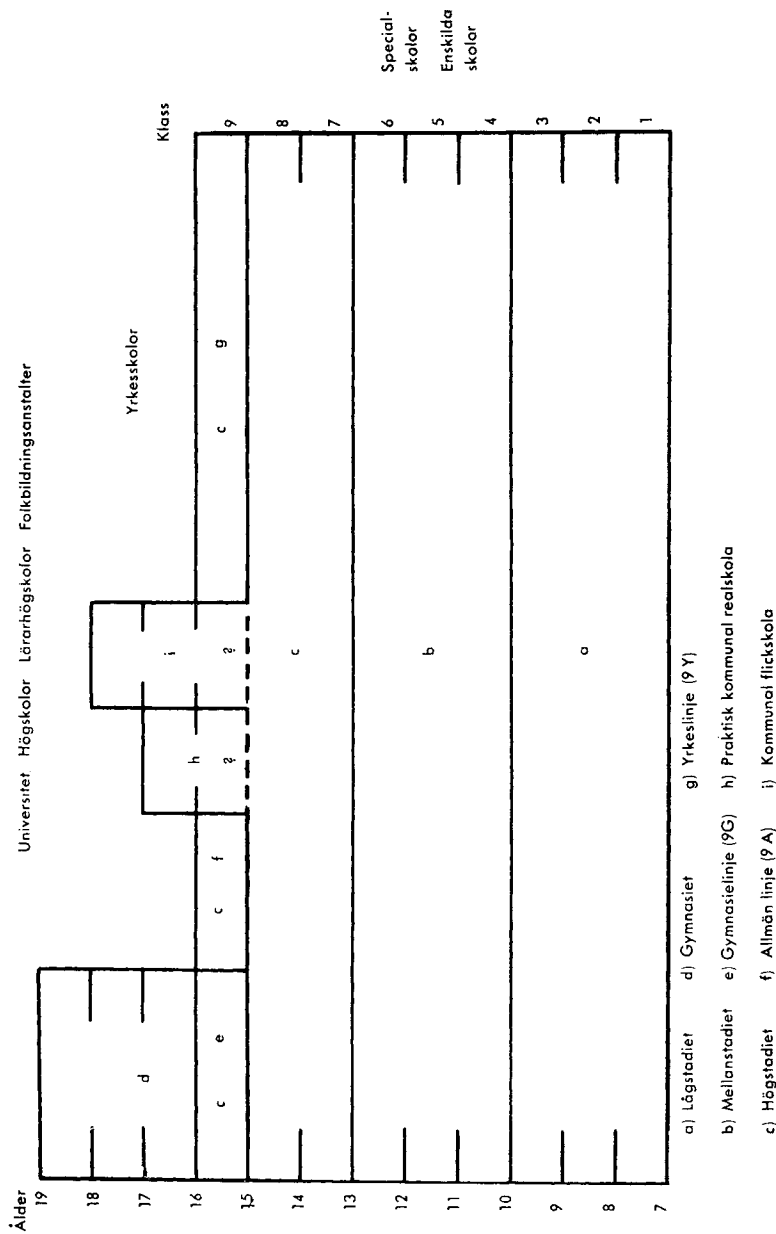
Som ett starkt skäl för en allmän nioårig enhetsskola har vidare framhållits att därigenom möjligheter skapas att bringa upp den egentliga landsbygdens skolsystem till en nivå som bättre tål jämförelse med tätorternas. Landsbygdens näringsliv torde i det hela inte ställa lägre krav på medborgarens kunskaper, omdöme och bildningsmätt än städernas. Landsbygdens ungdom bör, så långt resurser och faktiska förhållanden medger, beredas tillgång till en utbildning vilken även i kvalitativt hänseende inte står efter den som erbjuds stadsungdom.

Slutligen skulle en förlängd skolpliktstid öka möjligheterna att bistå de uppväxande i en för dem påfrestande övergångstid då hemmens stöd stundom visar sig otillräckligt.

Man måste naturligtvis räkna med vissa svårigheter för näringslivet (anskaffning av arbetskraft) och även för de enskilda hemmens ekonomi. Den ännu en tid växande bristen på lärare och skollokaler utgör vidare en hämmande faktor. Dessa svårigheter — som emellertid i stor utsträckning uppkommer även om skolplikten ej utsträcks — kan inte förbigås, och man har tänkt sig olika vägar att åtminstone delvis neutralisera dem. En del av yrkesutbildningen skulle sålunda förläggas till näringslivet, och ekonomiska stödåtgärder för hemmen förutsätts också bli vidtagna. Tidpunkten för en allmän övergång till den ökade skolpliktstiden måste avvägas med hänsyn till samtliga de nämnda faktorerna.

Riksdagens beslut i denna punkt innebär att nioårig skolplikt skall genomföras inom tid som framdeles bestäms. Här har alltså uppställts ett mål, men tidpunkten för dess realiserande har ej fixerats. Övergångstiden skall användas till en omfattande försöksverksamhet. Till frågan om formerna för de ekonomiska stödåtgärderna och storleken av bidragen har riksdagen ännu ej kunnat ta ställning.

Fig. 3 Enhetsskolans allmänna organisation

3. Enhetsskolans organisation

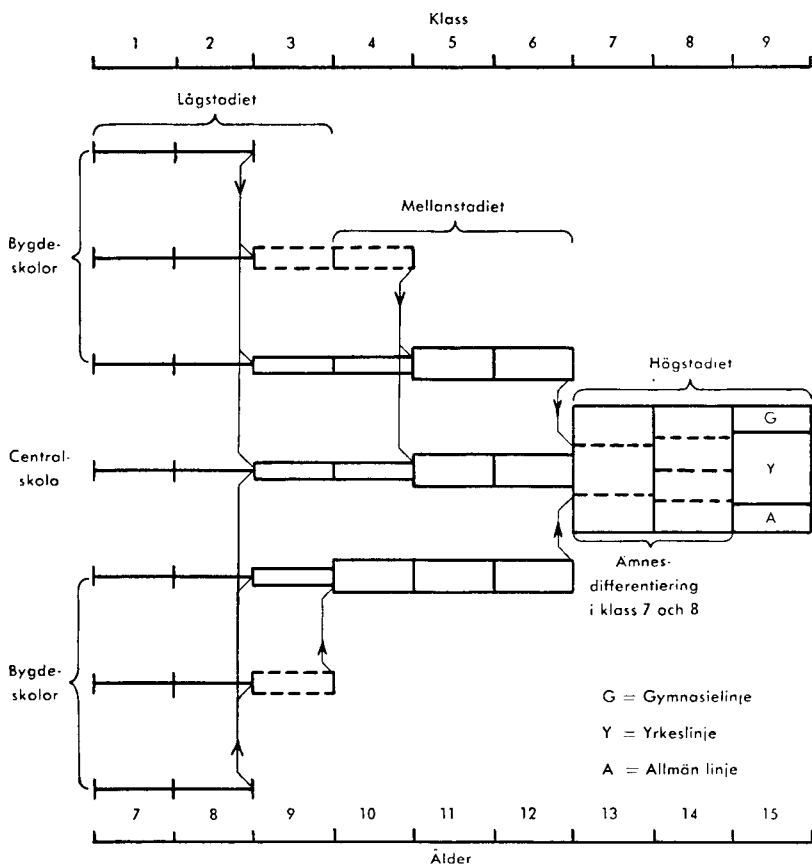
Övergången till nioårig skolplikt har ansetts böra föranleda att en för hela den obligatoriska skoltiden enhetlig medborgarskola genomförs. Skolan har därför tills vidare fått namnet enhetsskolan.

Enligt skolkommissionens förslag skulle den nuvarande folkskolan, fortsättningskolan, högre folkskolan, realskolan, kommunala realskolan och kommunala flickskolan uppgå i den nioåriga enhetsskolan. Tillräckliga skäl ansågs inte föreligga att dela upp lärjungarna på självständiga skoltyper under skolpliktstiden. Enhetsskoletanken syntes kräva att de olika stadierna samordnades och att de varierande undervisnings- och utbildningsbehoven tillgodosågs genom viss differentiering, bl. a. linjedelning inom enhetsskolan.

Enhetsskolan tänks uppdelad på tre stadier: ett treårigt lågstadium där undervisningen bedrivs av småskollärarinnor, ett treårigt mellanstadium med undervisning av klasslärare och ett likaledes treårigt högstadium med undervisning huvudsakligen av akademiskt utbildade ämneslärare (Fig. 3). Vid slutet av nionde året erhålls avgångsbetyg från enhetsskolan på de olika linjerna. Dess kompetensvärde beräknas sedermera kunna avvägas med hänsyn till kraven från de skolor och utbildningsområden som mottager eleverna.

För en nioårig skola av den typ som kommissionen föreslagit beräknades ett befolkningsunderlag av minst 2 500 à 3 000 personer. Sammanslagning av mindre kommuner till storkommuner har genomförts från år 1952, och det stora flertalet kommuner har därigenom fått ett tillräckligt invånarantal för att kunna upprätthålla en fullständig enhetsskola med viss linjedelning. Det blir emellertid på landsbygden oftast nödvändigt att centralisera åtminstone högstadiet (klasserna 7—9). Men även centraliseringen främjas genom kommunsammanslagningen i så måtto att den lokala skolmyndigheten kan samordna större områden. Endast större skolor (centralskolor) kan utrustas på det sätt som krävs för ett högstadium med realskolekaraktär. Skolväsendet i ett distrikt skulle alltså enligt denna principiella plan omfatta ett högstadium för klasserna 7—9 med kommunens samtliga lärjungar i dessa klasser, ett mellanstadium för klasserna 4—6, eventuellt utspjitt på flera skolstationer, och vidare lågstadiet för klasserna 1—3, eventuellt

Fig. 4 Enhetsskolans lokala organisation (enl. 1946 års skolkommision)

förlagt helt eller delvis till ett ännu större antal skolor (Fig. 4). Det har framhållits att "bygdeskolor" av olika typer bör bibehållas i största möjliga utsträckning. Kommuner med mindre befolkningstal än som erfordras bör samverka med andra kommuner, om ett arbetsdugligt högstadium skall kunna ordnas.

I fråga om linjedelningen har framförts flera meningar. Skolkommissionen ansåg en uppdelning på studielinjer icke önskvärd före den tidpunkt, då eleverna bestämmer sig för yrkesutbildningsvägen. I dylikt fall kommer vid sidan om studiebegåvningen även andra omständigheter att inverka på valet. Specialanlag och intresseinriktning har därvid betydelse. För den stora grupp av lärjungar som har både teoretisk och praktisk begåvning kan det då ofta te sig lockande att välja utbildning för manuella praktiska yrken i stället för att fortsätta den teoretiska studiegången. En linjedelning borde därför enligt kommissionens mening ej ske förrän i 15-årsåldern, d. v. s. efter åttonde klassen. I de tidigare klasserna skulle behovet av differentiering tillgodoses genom individualisering av undervisningen, så att vederbörlig hänsyn toges till varje lärjunges förutsättningar och behov. Kommissionen hyste stor tilltro till lärarnas förmåga och möjligheter att anpassa undervisningen efter de olika lärjungarna. På enhetsskolans högstadium skulle den nödvändiga differentieringen de två första åren ske genom att den fasta ämneskärnan inskränktes och att tillvalsämnen av teoretisk och praktisk art medgavs. Valmöjligheterna skulle utökas i åttonde klassen, men avdelningen beräknades dock kunna bibehållas som en enhet. I de orienterande ämnena skulle kurserna här föras fram till en avrundning, så att den nionde klassen kunde innebära något av en "ny start" för lärjungarna. I denna klass skulle företas en uppdelning på skilda linjer, vilken samtidigt finge karaktären av ett val mellan olika utbildningsvägar. För vissa lärjungar bleve denna klass första ringen av den fyraåriga gymnasiekursen (9 G), för andra skulle den utformas med hänsyn till yrkesutbildningen (9 Y), och för tredje gruppen skulle undervisningen få en mera allmän karaktär, motsvarande den nuvarande realskolans avslutningsklass (9 A). För yrkeslinjen föreslogs yrkespraktik efter olika alternativ, bl. a. i näringslivet eller i yrkesskola.

Under remissbehandlingen av skolkommissionens förslag uttalades från olika håll den meningen att en tidigare differentiering på olika linjer borde ske för att motverka en befarad sänkning av kunskapsnivån på de teoretiska linjerna. Både sjunde klassen och den åttonde har nämnts i detta sammanhang. Från olika lärarkategorier har framhållits att lärarnas möjligheter att i osorterade klasser bedriva indivi-

duell undervisning och gruppundervisning bedömts alltför optimistiskt. I fråga om den organisatoriska grundvalen (en enhetlig medborgarskola) har emellertid samstämmigheten varit påfallande.

Förslaget till riksdagen anslöt sig i stort sett till de nu refererade allmänna synpunkterna. I den besvärliga frågan om den lämpliga tidpunkten och det lämpligaste sättet för differentiering på olika linjer inom enhetsskolan har emellertid i propositionen hänvisats till de erfarenheter som kan vinnas i denna fråga under försökstiden. Det är också innebörden i riksdagsbeslutet härom.

I övrigt har riksdagen i fråga om organisationen beslutat att den nioåriga enhetsskolan skall vara avsedd att ersätta folkskolan, fortsättningskolan, den högre folkskolan, den kommunala realskolan och realskolan "i den mån den tillämnade försöksverksamheten ådagalägger lämpligheten". Den praktiska kommunala realskolan och kommunala flickskolan är alltså ej med bland de skoltyper som nu är avsedda att ingå i enhetsskolan. Beträffande stadiindelningen har riksdagen endast uttalat att skolan är avsedd att uppdelas i tre stadier, vart och ett i regel omfattande tre år. Undervisningen på vart och ett av dessa stadier skall i första hand bestridas av lärare som särskilt utbildats för undervisning huvudsakligen på stadiet i fråga. Det framhålls som viktigt att de olika lärargrupperna betraktar sig och blir betraktade som enhetsskolans lärare med likvärdig betydelse för skolarbetets resultat.

Vad beträffar den lokala organisationen har riksdagen i fråga om bygdeskolornas bibehållande understrukit detta önskemål och uttalat att dessa skolor normalt och så långt det är genomförbart bör omfatta klasserna 1—6. Skolor med klasserna 1—4 och med endast en lärare måste betraktas som nödfallsutvägar.

När det gäller den centrala ledningen av enhetsskolan har riksdagen beslutat att skolan skall vara kommunal och statsunderstödd. I övrigt har beträffande ledningen framhållits att skolöverstyrelsen skall vara central myndighet för hela det egentliga undervisningsväsendet, även yrkeslinjen inom enhetsskolan, vidare att den lokala ledningen av denna skola bör vara enhetlig och slutligen att frågan om lärartillsättningarna bör förutsättningslöst utredas. Frågan om mellaninstanser för skolväsendet skall särskilt övervägas. De tre sistnämnda spörsmålen är för närvarande föremål för behandling inom sakkunnigkommitté.

4. Undervisningen

Det mål som enhetsskolan eftersträvar förutsätter i fråga om undervisningens allmänna läggning ett starkare inslag av individuellt arbete och grupparbete än som i regel varit vanligt vid den traditionella klassundervisningen. Skolarbetet bör över huvud taget bygga mera på de ungas självverksamhet. Gentemot farhågorna att andra önskemål som knytes till skolan kan bli eftersatta i samband med den sena differentieringen och genom uppluckringen av klassundervisningen har framhållits att effektiviteten ej endast skall bedömas med hänsyn till uppehållet av en viss kunskapsnivå. Man måste härvid också tänka på skolans möjligheter att uppodla förmågan till självständigt bedömande av omvärlden och att ge träning till arbete på egen hand.

Enligt riksdagens beslut skall engelska språket ingå som obligatoriskt ämne i enhetsskolan från och med femte klassen. I regel bör alla lärjungar få tillfälle att börja studiet i engelska, men i den mån det visar sig att ett fortsatt deltagande ej medför de avsedda framstegen, bör lärjungen beredas sysselsättning inom andra ämnen där undervisningen kan bli mera fruktbar. Språkundervisningens anordning i olika skolformer, differentieringen av lärjungarna och höjande av lärar-kompetensen i ämnet förutsätts bli föremål för beaktande vid försöksverksamheten under övergångstiden.

Tyska språket skall inträda som andra främmande språk i sjunde klassen (tillvalsämne), medan franskan skall tillkomma under nionde året, såsom obligatoriskt i 9 G men frivilligt i 9 A.

5. Praktisk utbildning

Ett av skolreformens praktiska huvudsyften är att åstadkomma en bättre balans mellan de teoretiska och de praktiska utbildningsmöjligheterna. Det har stått klart att det för reformens framgång är av största vikt att detta syfte tillgodoses. Ett misslyckande i det avseendet skulle innebära att yrkesvalet i stor utsträckning komme att snedvridas. Tendens härtill kan spåras redan i den ökade tillströmningen till den nuvarande realskolan.

Enligt grunderna till riksdagsbeslutet i denna punkt är det av största betydelse att lärjungarna erhåller en god handledning i praktiska ämnen

och att i sjunde och i synnerhet i åttonde klassen ingår en väl organiserad yrkesvägledning. Det är inte minst för de svagare begåvade lärjungarna angeläget att få tillgång till manuella sysselsättningar i så stor utsträckning att skolarbetet för dem får en mening. Den praktiska yrkesorienteringen har särskilt omnämnts i riksdagsbeslutet.

Den förberedande yrkesutbildningen skall förläggas senast till det nionde skolåret (klass 9 Y). Riksdagen har emellertid ej avvisat tanken att försök påbörjas med en förberedande yrkesutbildning för klart yrkesmogna och välbegåvade lärjungar i åttonde klassen om en lämplig planläggning kan åstadkommas och lärjungarna genom denna anordning icke blir avgjort sämre ställda i fråga om allmänbildning än sina kamrater.

I vissa fall kan det emellertid visa sig lämpligt att ersätta den förberedande yrkesutbildningen med ett allmänpraktiskt år. Detta gäller t. ex. lärjungar som bestämt sig för ett yrke av den art att utbildningen först senare kan ta sin början på grund av yrkets fysiskt krävande beskaffenhet. Särskilt på den egentliga landsbygden kan ett sådant allmänpraktiskt år vara att föredra på grund av svårigheterna att tillräckligt differentiera yrkesutbildningen. Många elever torde också i sin framtida verksamhet ha väsentlig nytta av en mera allmän yrkesorientering.

De riktlinjer för yrkesutbildningen inom enhetsskolan om vilka riksdagen enat sig innebär alltså följande: "Utöver handledning i praktiska ämnen på enhetsskolans olika stadier är det avsett, att i klasserna 7 och 8 inrymma yrkesorientering och att senast i klass 9 anordna i nära kontakt med yrkeslivet en förberedande yrkesutbildning eller, där förhållandena motivera detta, en allmänpraktisk utbildning." Den lämpliga anknytningen till enhetsskolan av skolor för yrkesundervisning bör övervägas och prövas i samband med försöksverksamheten. Detsamma gäller även de praktiska kommunala realskolornas förhållande till enhetsskolan.

Den egentliga yrkesutbildningen, bl. a. i yrkesskolor, är nu föremål för särskild utredning.

6. Gymnasiet

För lärjungar i den nionde klassen av enhetsskolan vilka ej deltar i den förberedande yrkesutbildningen eller den allmänpraktiska utbild-

ningen är det avsett att anordna teoretisk utbildning med eller utan anknytning till fortsatta studier på gymnasium. Den allmänt teoretiska linjen (klass 9 A) skulle närmast anses motsvara den nuvarande realskolans och den kommunala realskolans högsta klass.

Gymnasiet skulle enligt skolkommissionens förslag bli fyraårigt med klass 9 G i enhetsskolan som första ring. Differentiering skulle ske på tre linjer, dels de båda nuvarande, latinlinjen och reallinjen, men därjämte även en allmän linje. Kommissionen upptog vidare som huvudförslag en s. k. horisontell klyvning av gymnasiet, så att en avrundning av kurserna sker i elfte årsklassen. Det differentierade tolfte året skulle karakteriseras av en fördjupning i ett begränsat antal ämnen. För avgången efter elfte året föreslogs benämningen studentexamen. Efter tolfte året, som avsågs få karaktär av "college-år", skulle komma en verklig examen, dimissionsexamen. Jämte detta förslag om horisontell klyvning av gymnasiet framlades ett förslag till gymnasieorganisation med likaledes tre linjer, men praktiskt taget utan differentiering inom linjerna. Gymnasier för vuxna rekommenderades.

Riksdagen har förklarligt nog ej nu tagit ställning till den framtida gymnasieorganisationen i annan mån än att en allmän gymnasielinje beslutats skola komma till stånd vid de högre allmänna läroverken från en tidpunkt som framdeles bestäms. Försök skall göras med ett eller flera gymnasier för vuxna från en tidpunkt som senare fastställs, och försök skall också anställas med särskilda till enhetsskolan anknyttande gymnasieformer.

I de två första av de nyssnämnda frågorna torde åtgärder komma att vidtagas läsåret 1953/54 (jfr sid. 41). Spörsmålet om gymnasium i anslutning till enhetsskolan utreds för närvarande.

7. Lärare

Enligt riksdagens beslut om skolorganisationen skall, såsom förut nämnts, undervisningen på enhetsskolans olika stadier i första hand bedrivas av lärare som särskilt utbildats för undervisningen huvudsakligen på stadiet i fråga. Detta innebär närmast att i regel småskollärare undervisar på lågstadiet, folkskollärare på mellanstadiet — båda i egenskap av klasslärare — och ämneslärare på högstadiet. Man avser att även i fråga

om lärargrupperna och deras utbildning undanröja onödiga barriärer och få till stånd större enhetlighet.

Den huvudprincip för lärarutbildningen som framfördes av skolkommissionen innebar att den egentliga yrkesutbildningen skulle förläggas till lärarhögskolor gemensamma för olika lärarkategorier. Lärarnas ämnesstudier skulle bedrivas vid andra utbildningsanstalter. För ämneslärarna i enhetsskolan — liksom också för gymnasiets lärare — skulle dessa studier ske vid universiteten och högskolorna, såsom nu är fallet för läroverkslärarna. I fråga om mellan- och lågstadiets lärare skulle gymnasiet svara för den allmänna skolbildningen och det väsentliga av ämnesstudierna, särskilt i kunskapsämnena. Härvid skulle för mellanstadiets lärare krävas fullständigt gymnasium (dimissionsexamen), medan åtminstone under en övergångstid tvåårig gymnasiekurs (studentexamen) skulle räcka för lågstadiets lärare. Till dessa ämnesstudier skulle för alla lärarkategorier komma en kurs vid lärarhögskola (ettårig för ämneslärare och tvåårig för övriga lärare) samt en ettårig aspiranttjänstgöring ute i skolorna. Under en övergångstid skulle den nuvarande fyraåriga seminarielinjen bibehållas för att trygga en tillräckligt stor examenskapacitet, men omorganiseras så att de två högsta årsklasserna skulle motsvara studentlinjens årskurser.

Beträffande de akademiska examina som leder fram till ämneslärarkompetens föreslog skolkommissionen vissa modifikationer i syfte att normalisera studietidens längd. Alternativa utvägar för mellanskollärare att vinna ämneslärarkompetens skisserades också. Kravet på doktorsdisputation för att erhålla lektorskompetens föreslogs bli avskaffat (jfr sid. 53).

De till riksdagens prövning överlämnade riktlinjerna för lärarutbildningen behandlade endast den egentliga yrkesutbildningen. De byggde väsentligen på skolkommissionens principer, men höll vägarna öppna för olika tänkbara lösningar. Enligt den första punkten i förslaget skulle "i den ordning och i det antal, som framdeles bestämes, lärarutbildningsanstalter av ny typ inrättas, avsedda att meddela egentlig yrkesutbildning för ämneslärare, mellanskollärare och eventuellt småskollärare ävensom, i den mån sådant i vederbörlig ordning bestämes, för olika grupper av speciallärare". Förslagets förverkligande gjordes alltså beroende av senare beslut. Detta underströks ytterligare i förslagets andra punkt, där det heter att "den egentliga yrkesutbildningen för

ämneslärare, mellanskollärare och småskollärare skall från tidpunkt, som senare bestämmes, omfatta dels utbildning vid lärarutbildningsanstalt, dels viss aspiranttjänstgöring". Aspiranttjänstgöringens längd och anordning borde bli föremål för praktisk prövning, innan den närmare utformades.

I fråga om grundvalen för lärarnas yrkesutbildning hade förslaget till riksdagen angivit att för mellanskollärare skulle krävas ett kunskapsmått i huvudsak motsvarande gymnasiekurs. Den egentliga yrkesutbildningen för småskollärare skulle från tidpunkt som senare bestäms tills vidare grundas på en ettårig allmänbildande kurs, baserad på ett kunskapsmått i huvudsak motsvarande realexamen.

Riksdagen har godkänt de föreslagna riktlinjerna. Särskild utredning om en lärarhögskola pågår, och förslag till sådan högskola beräknas kunna framläggas för 1953 års riksdag.

8. Försöksverksamheten

Såsom här framhållits i olika sammanhang intar försöksverksamheten en mycket framskjuten plats i riktlinjerna för skolväsendets utveckling.

En viss förberedande försöksverksamhet med ny skolorganisation i anslutning till skolkommissionens förslag började från och med läsåret 1949/50 i ett antal skoldistrikt, som erhållit K. Maj:ts tillstånd att sätta i gång sådan verksamhet. Den har stått under skolöverstyrelsens ledning och i regel omfattat klasserna 1 och 5. S. k. huvudmoment för undervisningen har fastställts av skolöverstyrelsen. Det gällde sammanlagt 14 organisationsenheter. Denna försöksverksamhet fortsatte under läsåret 1950/51 med klasserna 1—2 och 5—6 och några nya distrikt tillkom. Läsåret 1951/52, då försöksdistriktens antal utgör 25 är man uppe i klass 3 och 7 och har därmed nått högstadiet med dess många problem angående lärarkompetens och avlöningsförhållanden. Dessa frågor har reglerats genom särskilda bestämmelser. Fem nya distrikt tillkom med läsåret 1952/53. För rådgivande verksamhet inom försöksdistrikten har förordnats ett antal konsulenter.

Riksdagens beslut om riktlinjerna för försöksverksamheten i fortsättningen innebär följande. Försöken bör få en sådan omfattning och planläggning att de kommer att allsidigt belysa de organisatoriska och pedagogiska spörsmål som är förknippade med elevernas differentiering.

vid undervisningen. Försöken bör således å ena sidan avse möjligheten att genom metodisk utformning av arbetet sammanhålla lärjungar med olika förutsättningar till gemensam undervisning och å andra sidan även belysa i vad mån undervisningen genom särskiljande av lärjungarna och kurserna bättre kan avpassas efter elevernas anlag och intressen. Olika former av linje-, klass- och ämnesdifferentiering bör därvid komma till användning. Försöken bör förläggas till kommuner av olika typ. I flertalet fall torde landsbygdsdistrikt böra ifrågakomma. Men med hänsyn till försöksverksamhetens ändamål måste jämväl ett antal tätorter medtagas. Utformningen av försöken bör syfta till att så mycket som möjligt underlätta jämförelser mellan olika organisationsformer av enhetsskolan liksom även med de nu arbetande skolformerna. Lokala önskemål och initiativ bör härvid såvitt möjligt beaktas. Efter ett antal år bör differentieringsfrågan bli föremål för en sammanfattande utredning, avsedd att ange grunderna för den organisation som sedan successivt skall genomföras.

Farhågor har uttalats från olika håll att övergångstiden skulle medföra stagnation i utvecklingen för de nuvarande skolformerna. Detta är icke avsett. Departementschefen anför härom med instämmande av riksdagen: "För egen del tvekar jag icke om att varje skolform, så länge den existerar, också bör ha rätt till en utveckling, varigenom den sättes i stånd att anpassa sig efter behoven och bjuda sitt bästa åt varje årskull inträdande lärjungar." Det förutsätts att vid sidan av den försöksverksamhet som är inriktad på enhetsskolans utformning även anställs försök inom de existerande skolformerna. De bör avse icke blott dessa skolformers utveckling under övergångstiden och i vissa fall deras anknytning till enhetsskolan, utan också frågor av allmän betydelse för skolans och den särskilda skolformens uppgifter. Sådana försök är i gång såväl inom folkskolan som vid högre skolor. Den vidgade undervisningen i engelska i folkskolan ingår som ett led i denna verksamhet. Vidare prövas nya former för betygssättning, realskoleundervisning inom folkskolans ram, praktiska alternativ till den allmänna real-skolekursen samt metodiska uppslag av skiftande karaktär.

Riksdagens beslut om försöksverksamheten innebär att ledning och redovisning helt skall handhas av skolöverstyrelsen. Överstyrelsens organisation förstärks med hänsyn härtill. Erforderliga betingelser i övrigt skall skapas genom utbyggnad av statens psykologisk-pedagogiska institut och genom andra lämpliga åtgärder.

9. Genomförandet

Givetvis måste en så betydande omorganisation som det här är fråga om medföra efter svenska förhållanden högst avsevärda kostnader. Någon tillförlitlig beräkning av dem har ej kunnat göras, framför allt icke i nuvarande labila ekonomiska läge. Reformen anses kunna helt förverkligas, endast om den sedan länge pågående stegringen i samhällets produktivitet — vartill reformen själv på lång sikt kan väntas bidra — kommer att fortsätta. Ur nationalekonomiska synpunkter är alltså förutsättningarna egentligen desamma som för det pågående sociala reformarbetet i stort. Någon tidrymd för det fulla genomförandet är följaktligen inte möjligt att nu fastställa. Början av 1970-talet har diskussionsvis nämnts i detta sammanhang. De närmaste tio åren bör enligt departementschefens uttalande anslås till förberedande försöksverksamhet, då de värdefullaste uppslagen i det pedagogiska meningsutbytet prövas och härdas i praktiskt skolarbete.

VI. LITTERATURHÄNVISNINGAR

- Folkskolestadgan*: Sv. förf.-samling 1921/604 (finns i flera editioner, t. ex. Wallin—Holmquist, M. Bergvalls förlag).
- Undervisningsplanen för rikets folkskolor*: Sv. förf.-samling 1919/880 med senare ändringar (utgiven av Sv. Bokförlaget).
- Läroverksstadgan*: Sv. förf.-samling 1933/109 med senare ändringar (senaste fullständiga nytryck Sv. förf.-samling 1945/581).
- Timplaner och undervisningsplan för rikets allmänna läroverk*: Kungl. brev till skolöverstyrelsen 28/4 1933 (senaste tryck 1937, Norstedt & Söners förlag). Sv. förf.-samling 1950/60, publikationen Aktuellt från skolöverstyrelsen 1950/12.
- Metodiska anvisningar för rikets allmänna läroverk* (senaste tryck 1947, Svenska bokförlaget). Senare ändringar finns i Aktuellt från skolöverstyrelsen.
- Skolreformen*: Statens offentliga utredningar 1948/27, Kungl. prop. 1950/70, 133 och 219, Kungl. brev till skolöverstyrelsen 6/10 1950 (Sv. förf.-samling 1950/549) och 13/4 1951.
- Senaste mera utförliga framställningar rörande skolväsendet*: Stellan Arvidson, Skolreformen, Gleerups förlag 1948 samt Gustaf Sivgård, Skolor och utbildningsvägar, Tidens förlag 1951.

ÖVRIGA NORDEN

DANMARK

Av överlärare dr phil. Olaf Carlsen

I. DEN HISTORISKA UTVECKLINGEN FRÅN SENARE HÄLFTEN AV 1800-TALET

Den vändpunkt som för den svenska folkskolan utgörs av lagen 1842 inträdde i Danmark redan 1814. Denna lag gick ännu längre än den svenska. Ty medan skolgången i Sverige senast skulle påbörjas vid 9 års ålder, satte man i Danmark gränsen vid den tidpunkt då barnet fyllde 7 år, och undervisningsplikten t. o. m. fyllda 14 år — det fanns och finns nämligen ingen skolplikt i Danmark — blev här i en helt annan grad en verklighet än i Sverige, där skolan icke blev det självfallna och naturliga led i barnets utveckling som fallet var i Danmark.

Under enväldets två sista årtionden blev diskussionen allt livligare inom den pedagogiska världen. Grundtvig reste kravet på en "folkelig Højskole", realundervisningens talesmän fordrade en reform av den lärda skolan, och folkskolans lärare önskade en förbättring av levnadsvillkor och utbildning, för att — som det hette i skolordningen av den 29 juli 1814 — "Almue- og Borgerskolevæsenet, ikke mindre end det lærde Skolevæsen, maatte bringes til muligste Fuldkommenhed". Även om delvis samma skolproblem trängde sig på i Danmark som i Sverige, var den ömsesidiga påverkan mellan de två länderna i den pedagogiska debatten under dessa år endast ringa.

1. Folkskolan

Under frihetsåret 1848 framfördes från lärarnas sida ett förslag om att skolan borde organiseras sålunda, "at ethvert Barn med Flid og gode Evner faar Adgang til den højere Dannelselse, altsaa ogsaa de saakaldte Almuebørn". Detta förslag siktade mot den skolans enhet som delvis skapades i Sverige med cirkuläret av den 6 juli 1849.

Grundlagen av år 1849 kom emellertid icke att innehålla någon fast bestämmelse om skolan. Det enda anmärkningsvärda är dess § 90, som stadgar att "de Børn, hvis Forældre ikke har Evne til at sørge for deres Oplærelse, har Ret til fri Undervisning i Almueskolen". Denna bestämmelse gick oförändrad över till 1866 års reviderade grundlag som dess § 85 och till grundlagen av år 1915 som dess § 83. Där har dock "Almueskolen" ändrats till "Folkeskolen", och i övrigt har den fått följande tillägg: "Forældre eller Værger (målsmän) der selv sørger for, at Børnene faar en Undervisning, der kan staa Maal med, hvad der almindeligt kræves i Folkeskolen, er ikke pligtige at lade Børnene undervise i Folkeskolen." Detta betyder dock blott en grundlagsbekräftelse av den rätt till privatundervisning som inte blott säkrades i skollagen den 2 maj 1855, men som redan var fastslagen i "Anordningen" den 29 juli 1814, i vars § 18 det heter: "Forpligtelse til at lade Børn eller Tyende søge Almueskolerne bortfalder for dem, som ved en Student, seminaristisk oplært Skolelærer eller paa anden Maade saaledes drager Omsorg for deres Børns, Myndlingers eller Tyendes Undervisning, at Amtskoledirektionen efter indhentet Oplysning fra Sognekommisjonen finder anden Skolegang for disse ufofnøden." En liknande bestämmelse finner vi som bekant i den svenska folkskolelagen 1842.

Under Hall som ecklesiastikminister utnämndes Monrad 1855 till överdirektör för folkskole- och borgarskoleväsendet och därmed till chef för en nyinrättad tredje avdelning i ecklesiastikdepartementet, vartill alla ärenden som rörde folkskolan och seminarierna hänsköts. Den svenska motsvarigheten finner vi i det inom svenska ecklesiastikdepartementet 1864 inrättade kontoret för folkskolans angelägenheter.

Innan Hall och Monrad tillträdde hade A. S. Ørsted utsänt ett cirkulär av den 2 mars 1854, vari skolstyrelserna ålades att motarbeta den ofruktbara undervisning som gick ut på att låta barnen lära sig läroböckerna utantill utan förståelse av innehållet. Kanske vågar man häri se en verkan av Grundtvigs och Kolds kamp mot "Kundskabsskolen" till förmån för en väckande och stimulerande undervisning — en kamp mot bokstaven som dödar men för det levande ordet. Detta gällde särskilt religionsundervisningen. I Sverige var F. F. Carlsson inne på samma linje, då han i 1864 års cirkulär inskräpte att läsning av den bibliska historien skulle gå före katekesläsandet. Däremot hade Ørsted

förmått kungen att icke stadfästa ett av en anhängare till Kolds friskolerörelse framlagt och antaget förslag om större undervisningsfrihet och inskränkning av skolplikten för dem som före den föreskrivna åldern för avgång från skolan hade uppnått det fastställda måttet av kunskaper. Efter Halls tillträde blev detta förslag emellertid lag av den 2 maj 1855. Förutom att denna säkrade föräldrarnas rätt att icke sända sina barn till den offentliga skolan när de undervisades på annat sätt, medgav den alltså att barn kunde utskrivas från skolan i och med fyllda tretton år, när de hade uppnått det mått av kunskaper och färdigheter till vilket skolan borde föra dem. Då friskolans vänner emellertid klagade över de hinder som icke desto mindre lades i deras väg från skolmyndigheternas sida och över det sätt varpå de privat undervisade barnen prövades vid examen i den officiella skolan, fick i lag av den 30 september 1864 privata skolor rätt att under vissa betingelser själva hålla examen med hjälp av egna lärare och lärarinnor.

Om det förslag som blev lag den 8 mars 1856 förklarade Hall och Monrad att det endast tog sikte på yttre ting. Hit räknades bestämmelsen att om barnantalet i en skola översteg 100, ytterligare en lärare skulle anställas eller också en ny skola upprättas. Man fruktade, och det icke utan grund, att de kommunala styrelserna antingen skulle göra oförsvarligt bruk av utskrivningsrätten för trettonåringarna eller också i alltför rikt mått skulle använda sig av den i lagen medgivna möjligheten att låta barnen under nio år undervisas av "hvem man dertil maatte anse for egnet", vilket ju lät sig göra på grund av den rätt som föräldrarna hade enligt lagen av den 2 maj 1855. Dessa förhållanden gav stöten till upprättande av s. k. "Pogeskoler", svarande mot de svenska småskolorna. Man tog i sin tur förvisso rätt milt på kravet att de trettonåriga för att kunna utskrivas skulle ha nått skolans mål. Det gick därför i detta avseende som i Sverige, där motsvarande paragraf i folkskolelagen med samma bestämmelse förde med sig att skolgången i allmänhet förkortades från sju till sex år.

Därefter gick det flera decennier innan det kom nya lagar av större pedagogisk betydelse för folkskolan. Detta berodde ej på att man fann allt tillfredsställande. Tvärtom väntade man att lagen 1856 skulle följas av en skollag som förde med sig egentliga undervisningsreformer. Då Hall sedermera åter blev ecklesiastikminister tog han också upp saken. Men hans 1872 framlagda förslag fick inget gynnsamt mottagande i

riksdagen, och bättre lycka hade inte heller hans efterföljare Fischer med sitt 1877 och ytterligare tre gånger därefter framlagda förslag, som bl. a. gällde en förbättring av undervisningen, större klassindelning, mindre elevantal i varje klass, utvidgat ämnesområde och förändring av inspektionen med inskränkning av det prästerliga och utökning av det fackliga inslaget. De politiska förhållandena var inte gynnsamma för ett resultatrikt samarbete mellan regering och riksdag, och dessutom fanns det för stora motsättningar i uppfattningen av skolfrågorna hos riksdagens medlemmar till och med inom oppositionen, "Venstre". Förhållandena hade inte bättrat sig då Scavenius år 1885 framlade ett förslag om skolordningen i Danmark med liknande förbättringar som Fischers och med upphävande av utskrivningsrätten vid tretton års ålder. Denna ofruktbara period varade nästan århundradet ut. Först för Sthyr lyckades det att genomföra en skollag av den 24 mars 1899, som återigen ändrades i lag av den 29 mars 1904. Genom dessa lagar, som f. ö. införde benämningen "Folkeskole" i stället för "Almueskole", minskades klassernas barnantal, ämnesområdet och undervisningstiden utökades, staten påtog sig större andel av skolutgifterna, och privat-skolorna på landet, friskolorna, fick sitt första statsanslag. Samtidigt löstes det ofta omstridda spörsmålet om missbruket av utskrivningsrätten vid tretton års ålder. Hädanefter skulle undervisningsplikten vara till slutet av det halvår, under vilket barnet fyller fjorton. Härmed var möjligheten att avkorta den sjuåriga folkskolan av 1814 avlägsnad. I Sverige blev denna lagfäst som allmän först år 1936 med en frist för genomförandet till 1948—49.

Under denna för folkskolelagstiftningen i riksdagen så döda period fattade däremot Köpenhamns kommunala myndigheter viktiga beslut till förbättring av huvudstadens skolväsen. Åren 1870—75 avvecklades fattigskolorna, och de barn som tidigare varit hänvisade till dessa upptogs i kommunens friskolor. Men först 1915 upphävdes de avgiftsbelagda skolorna, så att undervisningen i alla kommunala undervisningsanstalter därefter blev avgiftsfri. Från 1876 infördes en ny undervisningsplan med nedsättning av klasskvoten, utökning av klassindelningen från 5 till 6 samt upprättande av en avgångsklass. Slutligen tillfogades 1908 en sjunde klass utan att därför avgångsklassen bortföll. Vid reformen 1876 fick friskolorna som nya ämnen naturhistoria, naturlära och världshistoria. I avgångsklassen infördes sådana ämnen som tyska och bokföring samt (för flickorna) sömnad.

2. Seminarierna

Seminarieorganisationen tillkom i Danmark långt tidigare än i Sverige. Hithörande utbildning var dessutom redan från början mera omfattande än den svenska. År 1850 var privat- och prästgårdsseminarierna från tiden omkring 1800 antingen nedlagda eller omändrade till statsseminarier, av vilka det fanns fem som med ett undantag ännu alla består. I seminarielagen av den 15 februari 1857 fick Monrad också till stånd en examen för lärarinnor vid borgarskolor och folkskolor. Men då det inte förväntades att många kvinnor skulle använda sig av denna utbildning, överläts det till privat initiativ att förbereda kvinnor till lärarinnegärningen. Kort efter uppstod de två första kvinnliga seminarierna, båda i Köpenhamn. De danska och svenska seminarierna för kvinnor tillkom sålunda vid ungefär samma tid.

Då man var missnöjd med att lärarexamen hölls under två olika former, vad privatisterna beträffar inför examenskommissionen men för seminarielevernas del inför egna lärare som examinatorer och ofta också som censorer, sökte man i lag av den 25 juni 1867 göra bedömningen mera lika genom att alla manliga och kvinnliga lärarkandidater därefter skulle examineras och "censureras" av examenskommissionen. Denna ordning bestod tills seminarielagen av den 30 mars 1894 bestämde, att ingen längre kunde inställa sig till examen efter privat förberedelse utan att alla skulle genomgå seminariets tre klasser. Examenskommissionen avlöstes av en censurkommission. Examen skulle äga rum vid såväl stats- som privatseminarierna, vilkas lärare själva skulle examinera. Utbildningen var fortfarande treårig, under det att den i Sverige redan 1877 blev fyraårig.

Anvisningen i lagen av 1856 om skolor för barn upp till nio års ålder hade medfört att sådana — liksom samtidigt var fallet i Sverige med småskolorna — hade upprättats på många ställen. Men medan man i Sverige redan på 1870-talet tillmötesgick behovet av särskilt utbildade lärarkrafter, dröjde det i Danmark länge innan man ordnade en utbildning avsedd för dessa "Pogeskoler". Sedan initiativ 1891 hade tagits från privat håll följde staten snabbt efter och upprättade ett "Forskoleseminarium", som trädde i verksamhet 1893. Utbildningen var i början ettårig, ändrades 1907 till halvtannat år och blev genom folk-

skolelagen 1937 tvåårig. "Pogeskolen" avlöstes då efter hand av "Forskolen", där "Forskolelærerinden" undervisar barnen till tio års ålder.

En annan gren av lärarutbildningen, som har Monrad att tacka för sin uppkomst, är den "Monradska kursen". Denna började 1856 och tog sikte på "förträffliga" seminaristers ytterligare utbildning genom en 2½ års kurs. År 1889 ombildades den till en ettårig kurs för realskollärare och sammanslogs 1893 med de livligt frekventerade korta feriekurserna till "Statens lärarkurs", som från 1903 fick sitt hemvist på "Statens Lærerhøjskole", nu "Danmarks Lærerhøjskole" på Emdrupborg. Denna institution har inte haft någon motsvarighet i Sverige.

3. Den lärda skolan

När den svenska lärda skolan omgestaltades genom 1849 års cirkulär hade man i Danmark sedan 1845 prövat en ny undervisningsplan vid enskilda latinskolor, och 1850 utsträcktes nyordningen, den s. k. madvigiska skolordningen, till att omfatta alla lärda skolor. Realämnen fick större plats, och även om den humanistiska bildningen genom de klassiska språken och bekantskapen med forntidskulturen som grundval för mänsklighetens historiska utveckling fortfarande betraktades som det bärande, hade klassicismen dock icke samma dominerande ställning som tidigare. Realämnenas förbättrade ställning betydde emellertid icke som i Sverige att den humanistiska och reala bildningen likställdes, eller att det fanns möjlighet till bortval av vissa ämnen. I det avseendet intog endast hebreiskan en särställning, i det att detta ämne nu blott lästes i sista klassen och blott av dem som så önskade. Medan förordningen av 1809 betonade, att det var och skulle vara den lärda skolans huvuduppgift att förbereda eleverna för akademiska studier vid universitetet, blev år 1850 skolans mål i första hand att meddela sann och grundlig allmänbildning, därefter att förbereda för universitetet. I stället för fyra tvååriga klasser, som ofta avverkades på sju år, fick skolan nu sju klasser, den sista tvåårig. Latinskolan blev nu med andra ord alltid åttaårig. Med undantag för filosofi överfördes alla ämnen från "Anden Examen" vid universitetet till skolorna, och dessa skulle nu själva avhålla "Examen artium", som sedan också blev fallet i Sverige genom 1862 års lag. Den fasthet som karakteriserar den danska skolordningen i motsats till den samtida svenska hade sin fördel, vilket väl också kanske erkänts

från svensk sida, då man här 1859 inskränkte den rätt till bortval som medgivits 1856.

Det erkännande man i Sverige skänkt realämnena genom att göra dem till en integrerande del av den högre skolans undervisning intill dess avslutning, hade till naturlig följd en uppklyvning i en latin- och reallinje 1856. I Danmark medförde det ökade utrymmet för realämnena examensmässigt däremot endast ett mindre betydande resultat, men dock ett viktigt steg i riktning mot likaberättigande. Det skedde i den år 1855 utfärdade kungörelsen om särskild realundervisning vid några av de lärda skolorna och en därmed förbunden avgångsexamen för dem som hade genomgått denna undervisning eller fått motsvarande utbildning vid andra skolor. Vid de lärda skolorna meddelades denna undervisning i fem klasser, av vilka de två första liksom vid den svenska klyvningen blev gemensamma för alla elever. Femte realklassen blev tvåårig, varför realavgångsexamen ägde rum två år före studentexamen. År 1859 bestämdes det vidare, att den 1838 införda allmänna förberedelseexamen, som dittills blott varit en prövning för privatister och saknat förbindelse med någon skolform, också kunde tas vid skolorna som en realavgångsexamen av lägre grad. Dessutom kunde både privata och kommunala skolor — alltså som rena realskolor — få rätt att hålla den av dessa två realavgångsexamina de själva föredrog. Den av lägre grad blev mest populär, alldenstund den — utan att ställa för stora krav — tillmötesgick behovet hos den stora allmänheten av en medborgerlig bildning utöver folk- och borgarskolans nivå. Sedan dessa examina år 1881 hade förenats under namnet "allmän förberedelseexamen", också kallad "preliminärexamen", började de självständiga realskolorna att starkt tillväxa i antal.

Frågan var nu, när man skulle ta steget fullt ut som i Sverige och föra realundervisningen så långt fram, att den ledde upp i bredd med den humanistiska som avgångsexamen till universitetet. Den madvigiska skolordningen blev från början klandrad på grund av för stor anhopning av ämnen, och de kritiska rösterna blev allt flera och starkare. År 1870 framlade Hall sitt förslag om en tudelning. Detta antogs som lag av den 1 april 1871, varvid det upprättades en språklig-historisk och en matematisk-naturvetenskaplig linje. De två nedersta klasserna upphävdes, och skolan fick sex klasser, alla ettåriga. Undervisningen, som också omfattade latin, blev gemensam i de fyra första klasserna.

Delningen började så smått i tredje klassen men tog sin egentliga början först från femte klassen. Hebreiskan försvann nu helt, och fjärde klassens årsexamen fick samma rättigheter som realavgångsexamen av högre grad.

Nedläggandet av de två lägsta klasserna betydde att barnen upptogs i den lärda skolan först vid tolv års ålder, varigenom man ännu mer avskar förbindelsen med folkskolan. Den senare åldern för intagning i latinskolan medförde nämligen större krav på den förberedande undervisningen, krav som folkskolan inte mäktade uppfylla. Det hade emellertid varit Halls hopp att genom en utveckling av folkskolan åvägbringa en närmare förbindelse mellan denna och den lärda skolan. Denna tanke var och förblev emellertid oraliserbar så länge lagstiftningen för förbättring av folkskolans undervisning helt avstannat. Anmärkningsvärt är dock ecklesiastikminister Fischers förslag år 1875 om en "udvidet Almueskole", därför att det var inspirerat av rektor C. Berg i Frederiksborg, som prisade ordningen i Sverige, där visserligen inte så mycket den egentliga folkskolan men i varje fall borgar- och realskolan bildade en enhet med den lärda skolan och tillät omedelbar övergång till denna. Riksdagen fann det emellertid rimligare, att den lagstiftande makten först förde folkskolan därhän att den uppfyllde sina närmaste mål, innan man började utvidga dess undervisning med annat mål för ögonen.

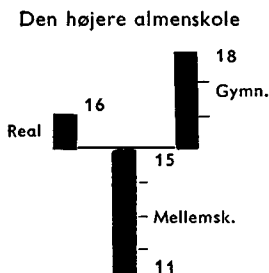
II. UNDERVISNINGSVÄSENDETS ORGANISATION

1. *Enhetsskolan av 1903*

Med folkskolelagen av 1899 och det politiska systemskiftet år 1901 var vägen banad för enhetsskolan. I "Loven om højere Almenskoler" av den 24 april 1903 avskaffades den gamla lärda skolan eller latinskolan. Enhetsskolan, som sedan har präglat hela det danska skolväsendet både pedagogiskt och socialt, genomfördes av J. C. Christensen som ecklesiastikminister under avgörande medverkan av den klassiske filologen professor M. Cl. Gertz.

"I Tilslutning til Folkeskolens Undervisning for Børn i 11—12 Aars Alderen", heter det i lagens § 1, "meddeles den højere Undervisning først i Mellemskolen, siden i Gymnasiet". Då mellanskolan således omedelbart bygger på folkskolans undervisning till den angivna åldern,

skall kraven vid inträdesprövningarna till mellanskolan anpassas efter folkskolans genomsnittliga nivå. Efter den fyraåriga mellanskolan följer en ettårig realklass eller ett treårigt gymnasium. Detta fick tre linjer, i det att man — i viss likhet med delningen av den svenska latin-

linjen år 1878 i en helklassisk och en halvklassisk gren — ersatte den språklig-historiska linjen med en klassisk-språklig och en nyspråklig, varvid den sista dock blev en mer modern-humanistisk än en egentligen halvklassisk linje. Den allmänna förberedelseexamen från 1881 upphävdes inte. Medan sålunda gymnasieskolorna endast har realklass med realexamen, har några realskolor — och det är de flesta — realexamen (11—16 år) och andra allmän förberedelseexamen, också kallad preliminärexamen med i regel fyra realklasser (12—16 år). Denna realskoleordning motsvarar de svenska läroverkslagarna 1927—28, enligt vilka realskolan antingen är femårig och bygger på folkskolans fjärde klass — precis som i Danmark i överensstämmelse med lagen 1903 — eller också är fyraårig och anknyter till folkskolans sjätte klass — alldeles som den danska tre- eller fyraåriga realskolan med preliminärexamen bygger på folkskolans femte eller sjätte klass och således också är en parallell till den svenska kommunala mellanskolan av år 1909. Men medan det svenska gymnasiet blott är treårigt för dem som har genomgått den fullständiga realskolan och fyraårigt för dem som går över från realskolans näst högsta klass, är det danska gymnasiet alltid treårigt och förutsätter avslutad mellanskoleexamen. Hårtill skall dock märkas att elever som övergår från de självständiga realskolorna till gymnasiet ofta först har tagit realexamen, även om de likaväl som eleverna från gymnasieskolans egen mellanskola kan gå över omedelbart efter mellanskoleexamen. Från den fyra- eller treåriga realskolan kan

övergång däremot först ske efter fullständig genomgång av denna skola, då den ju icke har mellanskoleexamen. Gymnasieskolorna, som alltid börjar med den fyraåriga mellanskolan, kan vara både statsskolor, kommunala skolor och privatskolor, realskolorna antingen kommunala eller privata. Endast gymnasieskolorna är fullständiga högre allmänskolor.

2. Folkskolan

Utom att vara en del av den högre allmänskolan är mellanskolan till följd av den nya folkskolelagen av den 18 maj 1937 nu tillika en del av folkskolan.

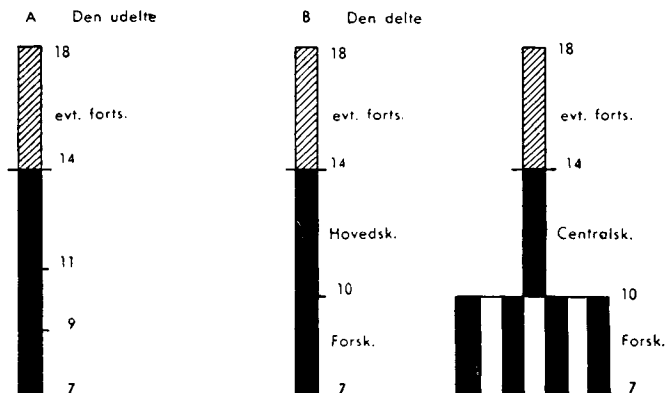
Enligt denna lag omfattar folkskolan den kommunala skolan för barn i den undervisningspliktiga åldern jämte de mellanskolor som sluter sig därtill. Undervisningen blev icke i enlighet med det ursprungliga förslaget förlängd med ett åttonde skolår, varför den fortfarande gäller från barnets sjunde år och varar till utgången av det skolår — inte som förut det halvår — under vilket det fyller fjorton. (Enligt en lag av den 12 april 1949 är föräldrarna dock berättigade att inskriva barnet vid början av det skolår under vilket det fyller sex år.)

Det skiljs i lagen 1937 mellan "den landsbyordnade Skole" och "den købstadordnade Skole".

På landet kan folkskolan vara odelad eller delad, vilket inte har något med klassindelningen att göra. Läraravdelningarnas antal avpassas efter barnantalet. Den odelade skolan är av mindre format och avsedd för ett bestämt distrikt inom kommunen, som kan ha flera sådana distriktskolor. Denna form åtnjuter tack vare traditionen fortfarande en viss popularitet. Den har oftast två läraravdelningar, även om detta krävs först när barnantalet överstiger 24. Med större barnantal ökas antalet avdelningar (a), och därest skolan omfattar fyra avdelningar eller därutöver, får vi den delade skolan, som består av en treårig förskola och en fyraårig huvudskola (b). Denna huvudskola kan framträda som centralskola, varvid den blir gemensam för flera förskolor i kommunen. Förskolorna bibehålls alltså som distriktskolor för de mindre barnen och ger dessa en kortare skolväg. Om en ensam kommun icke ser sig i stånd till att upprätta en huvudskola eller en centralskola med de därtill knutna kraven på gymnastiksal med omklädningsrum och bad, slöjdlokaler och skolkök, kan flera kommuner bilda ett skol-

förbund och slå sig ihop om en centralskola. På grund av den längre skolväg som åtskilliga barn i så fall kan få, har det öppnats en möjlighet för barnen att få stanna i förskolan eller grundskolan till tolv års ålder. Men om centralskolans två lägsta klasser på så sätt överförs till förskolan, skall dessa här undervisas inte av småskollärarinnan, utan

Folkeskolen. Den landsbyordnede skole

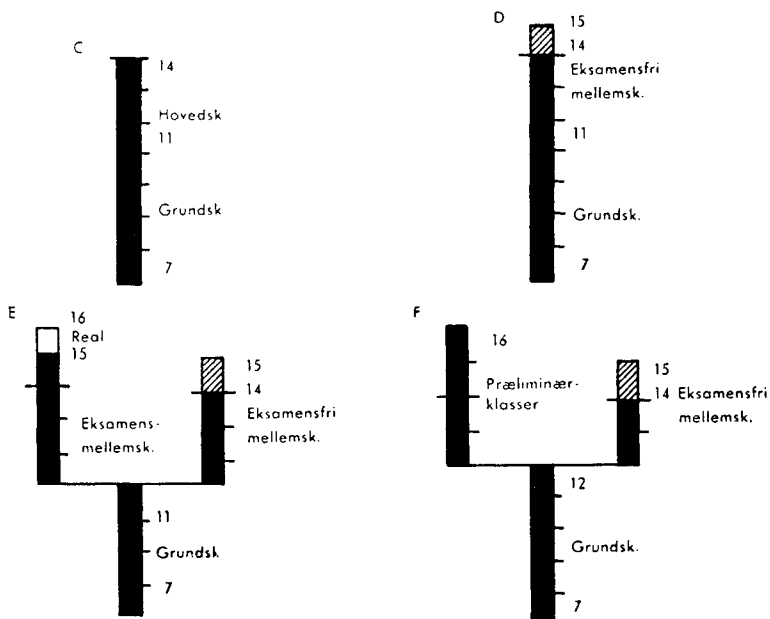
av en (folkskole-)seminarieutbildad lärare eller lärarinna. Slutligen kan centraliseringen inom en kommun eller ett skolförbund inskränkas till att endast omfatta ämnena slöjd och skolkök. I övrigt står det alltid en landskommun fritt att ordna sitt skolväsen som en stadsskola. Stadsformen kan införas för enbart mellanskolan, om man önskar en sådan, eller för huvudskolan när denna är centralskola, därest för- eller grundskolorna har självständiga ledare. Alla landskommuner med stadsmässig bebyggelse har "stadsordnat" skolväsen. I likhet med den svenska fortsättningskolan av år 1918 kan såväl till den odelade som den delade landsortsskolan knytas en fortsättningsklass — dock inte obligatorisk som i Sverige — med 360 timmar för åldern 14—18 år. Denna fortsättningsklass, som ersätter det åttonde skolåret och följer den frivilliga ungdomsskolans principer, skall i sin undervisning ta sikte på det praktiska livets krav. Där kan ges undervisning i ett främmande språk. Utan organisk förbindelse med landsortsskolan kan också av kommunen eller ett skolförbund inrättas en kurs, som till preliminärexamen förbereder elever vilka passerat den undervisningspliktiga åldern.

För landskommunerna betyder denna skolordning att landsortsskolan som centralskola blir ett slags stadsskola, och skolväsendet på landet kommer utan tvivel — som det har sagts — mera av praktiska och tekniska skäl än av pedagogisk nödvändighet att gå i centralskolans tecken.

Inom den stadsordnade skolan finns olika typer. Gemensamt för dem är att de alla delas horisontellt vid barnens elfte (eller tolfte) år. Folkskolan i en stad är alltså alltid först en fyraårig grundskola för åldrarna 7—11 år och därefter antingen en treårig huvudskola för åldrarna 11—14 eller en fyraårig mellanskola för åldersstadiet 11—15.

Inom varje stad skall alla skolor vara av samma form. Den första typen (c) svarar med sina sju klasser mot den traditionella folkskolan. Den har ingen examensundervisning och heller ingen särskild klass för det åttonde skolåret. Om en sådan önskas, kan huvudskolan ombildas till en fyraårig examensfri mellanskola, som inte förpliktar till in-

Den købstadordnede skole

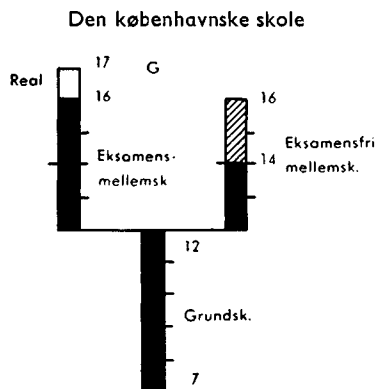

rättande av den motsvarande examensmellanskolan. Ifall man föredrar typen med mellanskola, kan man antingen välja den examensfria mellanskolan (d) eller examensmellanskolan enligt lagen av 1903. Om det sista alternativet väljs, skall dock kommunen också inrätta en examensfri mellanskola (e) — det omvända gäller som ovan nämnt icke. Kommunen har emellertid — och denna avgjorda svaghet hos lagen är en följd av att undervisningsplikten inte blev förlängd till fyllda femton år — plikt att upprätta fjärde klass i den examensfria mellanskolan (som ju för de flesta barn kommer efter deras undervisningspliktiga ålder), endast om minst tio elever anmäler sig för intagning i klassen. För examensmellanskolans vidkommande är kommunen självfallet förpliktad att fullborda denna med en fjärde mellanskoleklass, vartill det så kan knytas en realklass, som förbereder till realexamen i enlighet med lagen av 1903. Då de flesta städer för länge sedan har infört examensmellanskola med realklass och säkert kommer att fasthålla vid denna, måste detta medföra att mellanskoleordningen med de två mellanskoleformerna framdeles blir den vanligaste.

Bortsett från de mellanskolor som ger examensundervisning slutar enligt lagens § 13 folkskolan icke med någon examen. Men till följd av § 3 är undervisningsministern bemyndigad att tillåta sådana avvikelser från examensmellanskolans ordning att skolan kan avslutas med andra statskontrollerade examina, en bestämmelse som tar sikte på den fyraåriga realskolan med preliminärexamen, där barnen börjar vid tolv års ålder. Den medför för kommunen samma förpliktelse som examensmellanskolan, dvs. inrättande av en examensfri mellanskola. Men då den fyraåriga realskolan börjar ett år senare än examensmellanskolan, blir grundskolan här femårig och den examensfria mellanskolan alltså blott treårig (F).

För folkskolan i Köpenhamn är organisationen fastställd i ett särskilt avsnitt i lagen av år 1937. Den har en mera fast form, i det att den tudelade mellanskoleordningen är lagfäst för Köpenhamns vidkommande. Det särskilt utmärkande för det köpenhamnska skolväsendet är den femåriga grundskolan. Denna efterföljes av en tre- eller fyraårig examensfri mellanskola och en examensmellanskola, som alltid skall sluta med mellanskoleexamen enligt lagen av 1903. Detta leder till att den fyraåriga realskolan med preliminärexamen inte kan införas i den köpenhamnska folkskolan. Däremot kan självfallet till den examensfria

mellanskolan knyts kurser som förbereder till preliminärexamen och (eventuellt tillsammans med staten eller en eller flera kommuner utanför Köpenhamn) kurser som förbereder till studentexamen — ett förhållande av särskild betydelse för dem som inte vid elva eller tolv års ålder har gått över till examensmellanskolan. En annan egenhet med den köpenhamnska folkskolan är att kommunen, eftersom examens-

mellanskolan givetvis slutar med det nionde skolåret, vid införande av en fyraårig examensfri mellanskola också är förpliktad att upprätta alla fyra klasserna i denna varje år, i det att nämligen regeln om de tio eleverna inte gäller för Köpenhamn. Det ges således här möjlighet för ett nionde skolår utanför examensskolan (G).

Störst betydelse kommer lagen av 1937 att få för landsortsskolan. Enär kraven med avseende på den yttre ramen starkt överskrider den hittillsvarande, utsatte man en tidsfrist på tio år efter lagens ikraftträdande 1938, innan den skulle vara helt genomförd. På grund av kriget och de därefter följande svårigheterna av olika slag har tidsfristen emellertid förlängts med ytterligare tio år.

3. Andra skolformer

Den examensfria mellanskolans översta klass, i vissa fall de två översta, motsvarar tillsammans med landsortsskolans fortsättningsklass och ung-

domsskolan den svenska fortsättningsskolan. Men denna fortsatta skolgång efter fjorton års ålder är i Danmark frivillig.

Ungdomsskolan är i sin nuvarande form en utveckling av de tidigare, i synnerhet på landet rätt utbredda fortsättnings- och aftonskolorna, som redan skollagarna av 1814 ålade skolkommissionerna att bestämma närmare om. I ungdomsskolelagen av den 4 juli 1942, ändrad 1948, har man uttalat önskemålet att också städernas ungdom efter avslutad skolgång skall få tillgång till en liknande undervisning som den vilken länge varit tämligen allmän för den skolutskrivna ungdomen på landet. Kommunalmyndigheterna i huvudstaden, övriga städer och större stadsmässiga landskommuner förpliktades att om det anmäler sig minst femton elever upprätta tvååriga ungdomsskolor, särskilt avsedda för de (icke yrkesutbildade) ungdomar i åldern mellan fjorton och aderton år vilka icke får utbildning i lärlingsskolor eller i yrkesskolor. Det förberedande utskottet hade velat göra ungdomsskolan obligatorisk. Men som så ofta förr i det av Grundtvigs och Kolds skolsyn präglade Danmark segrade frivillighetsprincipen. Ungdomsskolan med dess avgiftsfria undervisning är således ett erbjudande till ungdomen. Obligatoriska ämnen är arbetskunskap, gymnastik och sång. Även om undervisningen mest skall vara praktiskt betnad och förbereda de unga för förvärvslivet, söker man dock härmed också förena ett allmänbildande mål. Det utbredda önskemålet om att få ungdomsskolan till en hel-dagsskola har man tillmötesgått genom upprättande av tills vidare fyra internat för ungdom ("ungdomskostskolor"), där uppehållet är gratis och där det ges kurser på tre månader för antingen pojkar eller flickor.

Genom lagarna av 1942 och 1948 omarbetades samtidigt de tidigare lagarna av 1930 och 1935 för aftonskolan. Denna är liksom ungdomsskolan frivillig och avgiftsfri och ett erbjudande till befolkningen. Intet ämne är här obligatoriskt, men det är fastställt ett minimum på tjugo timmar för varje ämne. Aftonskolan är mycket frekventerad både i huvudstaden, övriga städer och på landet. Den har ingen åldersgräns uppåt, och redogörelserna har i flera år visat att c:a 60 % av dess elever är över 21 år. Fastän det läggs stor vikt vid att ge undervisningen en praktisk, ofta förvärvsbetnad prägel, givetvis av skiftande natur för land och stad, vill man samtidigt undvika att aftonskolan, där i övrigt språkundervisningen spelar en betydande roll, skall få karaktären av kurs snarare än av egentlig skola. Därför försummas heller icke allmän-

bildande ämnen, och man samlar de olika avdelningarnas elever till gemensamma festaftnar, där lärjungarna själva medverkar. På det sättet hoppas man att kunna göra aftonskolan till den vuxna ungdomens högberg och främja dess folkuppfostrande betydelse.

Denna strävan har medfört önskemålet att kunna omdana aftonskolan till ett slags högskola för städerna. Detta har skett genom upprättande av aftonhögskolor, vilka sedan 1942 har vunnit spridning både i stad och på landsbygd. Undervisningen här är avsedd för elever över 21 år, och de flesta lärjungarna är mellan 30 och 50 år gamla. Undervisningsformen är särskilt i städerna ofta studiecirkeln. Ämnena är mångfaldiga och ger deltagarna tillfälle att sätta sig in i och dryfta vad som rör sig i det andliga, religiösa och sociala livet.

Dessa frivilliga skolformer med fria undervisningsformer och valfria ämnen är något för Danmark karakteristiskt. För att rätt fatta detta måste man betänka att det här gäller Grundtvigs och folkhögskolans fädernesland. Detta visar sig inte minst i två andra för Danmark särregna skolformer, friskolan och efterskolan, som andligt sett är nära besläktade med varandra och med folkhögskolan, i det att de båda har sitt ursprung i Kolds första skolgärning, innan han ägnade sig åt den egentliga högskolan.

Omkring friskolan samlar sig de föräldrar som föredrar en mera personligt präglad och i grundtvigsk anda ledd skola framför den offentliga. Dessa skolors förhållanden blev senast ordnade i lag av den 12 juli 1946, friskolelagen, som särskilt tar sikte på de grundtvigska friskolorna. I lagens § 1 betecknas friskolor såsom privata skolor, vilka undervisar sina elever under hela den undervisningspliktiga åldern samt ger en undervisning i nivå med vad som i allmänhet krävs i folkskolan och vilka icke förbereder till någon statskontrollerad examen eller är övningskola vid ett seminarium.

Efterskolorna, som tillika är internat, utgörs av ungdomsskolor för åldern 14—18 år med sommarkurs på fem månader för flickor och vinterkurs av samma längd företrädesvis för manliga elever. De besöks särskilt av landsbygd ungdomen, som kommer från praktiska sysslor och vänder tillbaka till dessa. Även om skolorna icke försummar de allmänbildande momenten och försöker stödja de unga i deras andliga utveckling under brytningsåren, är den största delen av utbildningen dock praktisk och sysselsätter sig med ting från elevernas dagliga arbete.

Härtill knyts så teoretisk undervisning i ämnen som har förbindelse med detta arbete. Eleverna får alltså teoretisk underbyggnad för sitt praktiska arbete och därmed en bättre förståelse för och större glädje av sin dagliga gärning.

Från friskolan genom efterskolan går vägen vanligtvis vidare till folkhögskolan. Denna följer fortfarande den av Kold skapade indelningen i en vinterkurs på 5 månader för unga män och en sommarkurs på 3 månader för unga kvinnor. Några få högskolor har på senaste tid börjat med samskola för manliga och kvinnliga elever. Askov och Haslev har en utvidgad undervisning under två eller tre vintrar som fortsättning på en vanlig högskolevistelse. Högskolan har efter hand övergivit den koldska väckelseinriktningen, vars främsta mål var att andligt uppliva och stimulera. Den har nu i stället gått över till att mer bli en kunskapsskola, dock inte i detta ords ofruktbara betydelse, utan på det sättet att eleverna i förbindelse med den allmänna folkupplysningen får orientering om vad som präglar nutidslivet. Detta kan också sägas mera motsvara vad Grundtvig avsåg med sin högskoletanke sådan denna klarast kom till uttryck i hans plan om en realhögskola i anknäring till Sorø Akademi. Vid sidan av de grundtvigska högskolorna har Inre Missionen skapat sina egna högskolor och arbetarrörelsen ett par s. k. arbetarhögskolor.

4. Yrkesskolor

Som dotterskolor till högskolan har uppstått en rad yrkeshögskolor, av vilka några trots sin fackliga prägel har bevarat en stark andlig frändskap med moderskolan. Detta gäller lantbruksskolor, gymnastik- och idrottshögskolor och sjuksköterskehögskolor, i mindre grad däremot hantverkarskolor, fiskarhögskolor och hushållsskolor.

Obligatorisk ungdomsundervisning existerar i motsats till de svenska lärlingsskolorna blott för hantverkar- och handelslärlingar, vilka under hela sin tre- till fyraåriga lärotid skall besöka tekniska skolor och handelsskolor av typen vinteraftonskolor. Dessa ger den nödvändiga grunden, på vilken fortgående yrkesutbildning kan byggas. För hantverkets folk finns hantverkarskolor med skolhem och olika tekniska skolor med dagklasser och examen och dessutom ingenjörsskolor ("Teknika") med en utbildning på 2—3 år. De senares undervisning

närmar sig starkt de högre läroanstalternas. De skulle närmast kunna liknas vid de svenska tekniska gymnasierna. Nämnas bör också de teknologiska instituten i Köpenhamn och Aarhus, som vid sidan av försöks- och forskningsarbete också bedriver undervisningsverksamhet i form av tekniska fackkurser. Den fortsatta handelsutbildningen äger rum dels i skolor för handelsmedhjälpare och dels i högre handelsskolor, vilka alla är dagskolor. De ger icke någon högre specialutbildning, utan en bred, generellt facklig undervisning på handelns alla områden. De förstnämnda skolornas kurs är ettårig och slutar med handelsexamen, de sistnämndas kurs är normalt tvåårig, har realexamen som intagningsbetingelse och slutar med högre handelsexamen. De högre handelsskolorna motsvarar alltså det svenska handelsgymnasiet med den tvååriga kursen.

Den fackvetenskapliga utbildningen försiggår utom vid de två universiteterna i Köpenhamn (grundlagt 1479) och Aarhus (påbörjat 1928 och erkänt i lag 1931) också vid följande därmed likställda vetenskapliga läroanstalter för bestämda fack: "Den polytekniske Læreanstalt, Danmarks tekniske Højskole", "Danmarks farmaceutiske Højskole", "Danmarks Tandlægehøjskole" och "Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole", alla i Köpenhamn. Tillträde till universiteterna ger blott studentexamen. Dock har studerande med lärarexamen rätt att delta i de för få år sedan införda cand. psyk.-studierna. De övriga läroanstalterna står också öppna för personer med real- och preliminärexamen om de klarar en särskild intagningsexamen. För vissa avdelningar vid lantbrukshögskolan finns dock speciella intagningsbetingelser.

III. MÅL OCH METODER

1. Folkskolan

Om folkskolans mål säger § 1 i lagen av 1937 att folkskolan skall främja och utveckla barnens anlag och förmåga, stärka deras karaktär och ge dem nyttiga kunskaper. Lagen fortsätter alltså traditionen från förordningarna av 1814, där uppfostran "til gode og retskafne Mennesker" sattes framför kunskapsmeddelandet. Om metoden innehåller lagen intet utöver vad som säges i § 15. Det inskräps att i alla klasser största möjliga vikt skall läggas vid elevernas självverksamhet.

Detta har ju sedan länge varit ett känt drag i svensk undervisningsteknik, den s. k. aktivitetspedagogiken. Inte heller den till lagen knutna kungörelsen av 24 maj 1941 ger någon undervisningsvägledning, enär ministeriet inte anser det nödvändigt utan rentav olämpligt att i det hänseendet gå in på detaljer, "idet der ikke bør gøres noget Forsøg paa at lede Undervisningen ad bestemte Baner, naar blot det foreskrevne Maal naas". Det konstateras ganska kort, vad skolan skall försöka nå i de enskilda ämnena under loppet av de 7 skolåren. Men eftersom det inte sägs något om hur målet skall nås, är härmed folkskolans och lärarnas metodfrihet fastslagen. Till de senares hjälp har ministeriet emellertid genom en sakkunnigkommitté låtit utarbeta en "undervisningsvägledning för den examensfria folkskolan". I kungörelsen av 1941 fördjupas och utvidgas samtidigt målsättningen så att den egentligen kommer att gälla hela den danska skolan. Det heter nämligen att skolan förutom vad som sagts i § 1 av 1937 års lag också "bør utvikle og styrke Børnenes Sans for de etiske og kristelige Værdier, give dem Ærbødighed for Menneskelivet og Naturen, Kærlighed til Hjemmet og vort Folk og Land, Respekt for andres Meninger, Følelse for Fællesskabet mellem Folkene og for Samhørighed med de andre nordiske Folk. Skolen maa saaledes bidrage til at give Børnene Idealer, hjælpe dem til at sætte sig Maal i Livet, øge deres Respekt for Oprigtighed i Tale og Adfærd og styrke deres Pligtfølelse". Även om kungörelsen inte som den svenska skolkommisionen av 1946 talar om elevernas individualitet och uppfostrans förhållande till denna, motsvarar den danska skolan tack vare understrykandet av att den skall vara karaktärsdanande den svenska skolkommisionens intentioner när denna betraktar personlighetsdaningen som den viktigaste uppgiften. Skolkommisionens uttalande om samhällsskolans demokratiska fostran finner man visserligen inte i kungörelsen, men när kommissionen vill låta skolan främja förståelse och hänsyn, samarbetsvilja och känsla av medansvar, täcker detta fullt ut vad kungörelsen sätter som skolans mål. "Att fostra fria och självständiga människor, för vilka samarbete är ett behov och en glädje" är i lika hög grad kungörelsens som skolkommisionens ideal.

I landsortsskolan skall undervisningen från grundskolan och under de första fem åren omfatta följande ämnen: danska (skr. och muntl.), räkning, kristendomskunskap, historia, geografi, naturhistoria (zoologi och botanik), gymnastik (med ordnade lekar och sport), sång, teckning

och för flickorna kvinnlig slöjd; dessutom kan upptas småslöjd, slöjd, skolbad och trädgårdsskötsel. De två sista årsklasserna skall dessutom ha naturlära, slöjd för pojkar, hushållsskötsel för flickorna. Historia utvidgas med samhällslära och avsnitt ur världshistorien, och i förbindelse med naturhistoria eller gymnastik skall ges undervisning i hälsolära. Vidare kan biblioteksarbete upptas, liksom det i huvudskoleklasser kan meddelas undervisning i ett främmande språk för de barn vilka enligt skolans mening kan ha verkligt utbyte därav och enligt föräldrarnas önskan bör få sådan.

För grundskolan i stadsskolan är samma ämnen obligatoriska som för landsortsskolans första fem årsklasser, och för huvudskolan och den examensfria mellanskolan gäller samma ämnesordning som för landsortsskolans två sista årsklasser. De valfria ämnena är också desamma i bägge fallen. Men medan huvudskoleklasserna blott kan upptaga ett främmande språk, kan under det sista året i den fyraåriga examensfria mellanskolan — efter liknande regler som för landsortsskolans huvudskoleklasser — förekomma undervisning i både tyska och engelska och dessutom i matematik. Såväl i huvudskolans sista klass som i den examensfria mellanskolans två sista klasser kan med hänsyn till barnens kommande verksamhet i det praktiska livet upptas andra ämnen än de i folkskolan allmänt genomförda, olika för pojkar och flickor.

Ämnena skiljer sig inte väsentligt från de svenska skolornas. Den danska grundskolan omfattar emellertid fler ämnen än den svenska småskolan. Därtill bör man lägga märke till att slöjd och husliga göromål icke som i Sverige blir obligatoriska, blott om skoldistriktet så beslutar, men att å andra sidan matematik — i likhet med geometri i Sverige — icke är obligatoriskt. Undervisningen i främmande språk är gynnsammare ställd, i det den dels kan omfatta två språk, dels inte förutsätter särskilt tillstånd som i Sverige. Däremot förekommer icke hembygdslära som speciellt ämne i den danska undervisningsplanen men kan dock ingå som led i den examensfria mellanskolans "samlade undervisning" (se nedan).

2. Den examensfria mellanskolan

Den examensfria eller "praktiska mellanskolan" har medfört en betydande omläggning och utvidgning av undervisningen i folkskolans

översta klasser och är därför undervisningsmässigt sett den viktigaste landvinningen i lagen 1937. Grundvalen för denna skolas upprättande utgjordes av försök med något nytt under en följd av år i olika skolor och en därmed sammanhängande önskan att göra folkskolan jämbördig med examensskolan. Man ville således undvika att barn vilkas förut-sättningar och anlag gick i riktning mot det praktiska sökte sig in i examensskolan för att där få en fylligare undervisning — en undervisning som de ändå fick för litet utbyte av, alldenstund den på grund av sin teoretiska prägel inte svarade mot vad dessa barn kunde gå i land med eller intresserade sig för. Därför skall den examensfria mellanskolan som en utvidgad folkskola med ett åttonde skolår just lägga an på det praktiska, alldeles som det uttrycktes i betänkandet "Den praktiske Mellemskole" 1936. Folkskolan skall härefter inte längre vara en "förgård" till den högre skolan utan ha sitt eget mål och "vila i sig själv". Den får därför inte tillrättaläggas för de 10—20 % av barnen som skall gå vidare, utan för de 80—90 % som från skolan ger sig ut i det praktiska livet. För att uppnå detta har man eftersträvat att lägga om modersmålsundervisningen, "hvor saavel den mundtlige som særlig den skriftlige Undervisning kan gøre Eleverne fortrolige med de Opgaver, over for hvilke Livet vil stille dem, naar de forlader Skolen". Då det inte i lagen står angivet att ämnena skall hållas åtskilda på olika timmar, kan arbetet koncentreras omkring en rad avgränsade problem, som behandlas från olika sidor utan hänsyn till ämnesgränser. Detta förutsätter naturligtvis att de för historia, geografi och naturhistoria avsedda timmarna samlas i modersmålslärares händer. I förbindelse med denna "samlade undervisning" uppövas eleverna till självverksamhet, i det man utöver de sedvanliga formerna också använder sig av biblioteksstudier, exkursioner och refererande uppsatser. Målet är här "at give frie Rammer for den pædagogiske Udvikling inden for Folkeskolen". När den praktiska skolan har mötts med en del skepsis, beror detta väl mest på att den inte har någon avslutande examen, vilket man i det examensglada Danmark lägger stor vikt vid, och att den därför ej kan "brukas" till något.

3. Examensmellanskolan

Examensskolan kan vara en parallell linje till den examensfria mellanskolan och därmed en del av folkskolan. Den kan ingå i den själv-

ständiga — oftast privata — realskolan eller utgöra det första ledet i gymnasieskolan. I samtliga fall vilar dess undervisningsplan emellertid på kungörelsen av 31 maj 1904 som tillkom i anknytning till allmänskolelagen av 1903. Utöver de för folkskolan obligatoriska ämnena förekommer matematik, fysik och kemi samt de två främmande språken engelska och tyska, av vilka det ena påbörjas i klass 1 och det andra i klass 2 — liksom i den 4-åriga svenska realskolan. Skolorna kan emellertid själva välja vilket av språken de vill börja med. Valet faller så gott som alltid på engelska. Franska intog tidigare första platsen men är nu helt undanträngt. Latin påbörjas först i 4:e klass, där det blott är obligatoriskt för dem som vill fortsätta på gymnasiets språkliga linjer. Det läses dock också av en del andra elever därför att kunskaper motsvarande 4:e klassens latinpensum fordras av blivande medicinare, tandläkare, farmaceuter och veterinärer. Examensskolan står således såväl genom sin ämneskrets som genom sin organisatoriska inbyggnad i folkskolan i nära förbindelse med denna och skiljer sig väsentligt från den gamla lärda skolan, varför den också i lagens § 2 betecknas som "Barneskole". Den av Grundtvig upptagna kampen mot "Drengvidenskabeligheden" har inte förts förgäves.

4. Realklassen

Realklassen omfattar samma ämnen som examensmellanskolan med undantag för teckning, skrivning och sång, av vilka de två första redan utgår efter 3:e klassen. Historia utvidgas med samhällslära, geografi läses ofta som näringsgeografi och naturhistoria som biologi. Franska kan — i likhet med förhållandena i den svenska realskolan efter skolreformen 1927-28 — upptas som valfritt ämne, och flickor kan befrias från räkning och matematik.

5. Gymnasiets undervisningsplaner

I gymnasiet, vars undervisningsplaner senast reviderades 1935, har ämnena religion, danska, historia, franska, gymnastik och sång lika stort timantal på alla tre linjerna. Samtliga gymnasieklasser får sålunda — naturligtvis bortsett från de olikheter som kan sammanhånga med lärarnas skiftande förmåga — i dessa ämnen samma undervisning.

Härmed kan jämföras att både det 3- och det 4-åriga gymnasiet i Sverige har motsvarande anordning — i den mån ämnena läses — för kristendomskunskap, modersmål, tyska, historia, filosofi, biologi med hälsolära, teckning, musik och gymnastik. Men den större enhetlighet, som kan förefalla vara kännetecknande för det svenska gymnasiet, alldenstund fler ämnen har samma timantal och man t. v. nöjt sig med en tudelning i stället för en tredelning (då bortses från den svenska nyspråkliga linjen, som ännu befinner sig på försöksstadiet, samt vidare från den nyligen planerade gymnasiereformen), uppvägs emellertid av att de danska gymnasielinjerna — med ett enda undantag — blott har obligatoriska ämnen, och att man här inte har det differentierade gymnasium som uppstår på grund av de till olika grupper sammanförda valfria ämnena i Sverige. Differentieringen är icke så skiftande som i Sverige och existerar blott i form av linjedelning. Grekiska och latin — grekiska läses alla tre åren och inte blott två som på den svenska latinlinjen — är huvudämnena på den klassisk-språkliga linjen. Denna intar f. ö. en anspråklös och tillbakadragen ställning. Engelska och tyska skall ge den nyspråkliga linjen dess särprägel. Matematik och fysik behärskar på motsvarande sätt den matematisk-naturvetenskapliga linjen. Av de mindre ämnena är forntidskunskap gemensam för den nyspråkliga och den matematisk-naturvetenskapliga linjen, engelska eller (och) tyska för den klassisk-språkliga och den matematisk-naturvetenskapliga linjen samt matematik, geografi, biologi och fysik med kemi för de två språkliga linjerna.

Gymnasiet har som i Sverige den dubbla uppgiften att bibringa eleverna en högre allmänbildning och förbereda dem till fortsatta studier vid universiteten och de högre läroanstalterna. Undervisningen, som i varje hänseende skall vara saklig och objektiv, koncentreras kring själva stoffet, och det blir lärarens uppgift att behandla detta på ett pedagogiskt och innehållsligt försvarligt sätt, samtidigt som han genom att locka eleverna till samverkan lär dem ämnets arbetsmetoder och utnyttjar dess fackliga och pedagogiska möjligheter för att uppnå gymnasiets dubbla mål. Det råder här lika litet som i folkskolan något metodtvång. Men förordningar och kungörelser anger mål och innehåller vissa anvisningar om de riktlinjer som bör följas. Den tidigare så allmänt använda klassundervisningen har efter hand delvis ersatts av arbetsundervisningens metod. Denna senare har utbrett sig från de natur-

vetenskapliga till de humanistiska ämnena, där den särskilt kommer till användning vid specialstudierna i historia. Spridningen har emellertid knappast blivit av den omfattning som man 1935 hade önskat och väntat.

IV. LÄRARUTBILDNINGSANSTALTERNA

Läroutbildningen är i Danmark inte "skiktad" som i Sverige, så att den tar sikte på att utbilda lärare antingen för folkskolan eller för gymnasieskolan. Det finns ingen speciell lagstadgad utbildning för lärare till mellan- och realskolan. Men på privat väg har man genom den s. k. ämneslärarexamen sökt råda bot på denna brist. Examensmellanskolan med realklassen är folkskollärarnas och gymnasieskolelärarnas gemensamma arbetsfält. Om den hör till folkskolan, undervisar nämligen folkskolans lärare i den, men om den är en del av gymnasieskolan — och alla gymnasier har mellanskola — undervisar dennas lärare ända från 1:a mellanskoleklassen. I den privata realskolan används däremot lärare från båda utbildningsformerna.

1. Seminarieutbildningen

Den nuvarande seminarieorganisationen vilar på en lag av 15 april 1930. Denna gjorde utbildningen 4-årig, i likhet med vad den varit i Sverige sedan 1877. Examen delades i en första och en andra del. Slöjd blev obligatorisk för män, och det infördes ett främmande språk, antingen tyska eller engelska. Vidare bestämdes det att undervisningen efter första delen (d. v. s. i 3:dje och 4:de klass) skall vara gemensam i vissa ämnen men i övrigt uppdelas på två ämnesgrupper, en språklig-historisk och en matematisk-naturvetenskaplig. Vid varje seminarium skall finnas en barnskola med tillräckligt antal klasser där seminariets elever får tillfälle till praktiska övningar. Lagen bibehöll de i Sverige okända privatseminarierna, av vilka det nu finns 12 vid sidan av statens 8. Härtill kommer ett statligt och två privata förskoleseminarier.

Intagningsålderns nedre gräns är 17 år, medan Sverige har 16, och det finns ingen övre åldersgräns som i Sverige. Mycket få elever börjar dock i 17-årsåldern. De flesta intas i åldern 18—21 men åtskilliga är ännu äldre. Det krävs ingen särskild examen men däremot godkänd

intagningsprövning. Från denna kan dock de fritas som har avlagt studentexamen samt real- eller preliminärexamen av närmare fastställd karaktär. Intagningen bygger således blott på kunskapsprov och kompletteras inte som i Sverige med särskilda lämplighetsprövningar. Före tillkomsten av den särskilda studentlinjen — varom mera nedan — representerade studenterna c:a 20 % av de utexaminerade och eleverna med realexamen något över hälften medan återstoden icke hade någon av dessa examina utan tillhörde den kategori som har gått under beteckningen "mannen från plogen". Denna har alltid haft sina försvarare när det har varit tal om att kräva en viss examen som intagningsvillkor. Den årliga tillströmningen för åren 1946—49 har på den 4-åriga linjen varit 565, 551, 648 och 663, varav ungefär dubbelt så många män som kvinnor. Härtill kommer så de studenter som intagits direkt i 2:dra klassen. Dessa uppgick samma år till resp. 44, 42, 66 och 35. Den plötsliga och starka nedgången berodde på upprättandet av en särskild studentlinje.

Medan man nämligen från mitten av tjugotalet och upp genom trettio- talet på olika sätt försökt motverka en överproduktion av lärare, började bilden ändra sig i början av fyrtiotalet. Dels krävde genomförandet av den nya folkskolelagen flera lärarkrafter, dels började tillströmningen till seminarierna att minska, alldenstund de privata företagen kunde erbjuda frestande avlöningar. Störst betydelse hade dock det starkt stigande barn- antalet, och när man vid krigets slut stod inför en lärarbrist som kunde beräknas tilltaga under många år framåt och eventuellt bli ett allvarligt hot mot skolan tillsattes 1946 en kommitté för att avge ett betänkande om avhjälpande av bristen på seminarieutbildade lärare och lärarinnor. I detta betänkande redogjorde man för de åtgärder som hade blivit till- räckliga och vidtagna för att övervinna svårigheterna i Sverige, där man var i samma situation och året innan likaledes låtit en kommitté behandla saken. Man eftersträvade ett större antal elever genom att inrätta dubbel- klasser, men dessutom intresserade man sig särskilt för de från Norge och Sverige kända 2-åriga studentlinjerna och den i Sverige föreslagna och genomförda snabbutbildningen av studenter. Härvid hoppades man också få andra kretsar att söka sig till lärargärningen än de som i van- liga fall rekryterade seminarierna. Resultatet blev att man genom lag av 4 juni 1947 upprättade en tillfällig studentlinje med en utbildnings- tid på 2½ år. I kungörelsen av 6 juni 1947 fastställdes de närmare

bestämmelserna för denna lags genomförande. Enligt dessa får studentexamen inte vara mer än fyra år gammal och skall vara bedömd med minst samma betyg som krävs för intagning i den fyraåriga linjens 2:dra klass. För åren 1947—49 var tillströmningen 193, 240 och 253, men det är kvinnorna som åstadkommit ökningen, i det att den manliga kontingenten för dessa år var rätt konstant med 84, 95 och 93.

Då det under denna lags behandling hade rätt enighet om önskvärdheten av att hela lärarutbildningen togs upp till behandling i en kommission, tillsattes en sådan i november 1947 med uppgift att framlägga ett förslag till ändring av den bestående ordningen för utbildning av lärare och lärarinnor i folkskolan och av småskollärarinnor.

De närmare bestämmelserna om undervisningen enligt lagen av 1930 har reviderats flera gånger, och studentlinjen medförde nya kungörelser i detta hänseende. Undervisningen skall i största möjliga omfattning ta elevernas självverksamhet i anspråk genom att ge dem "tillfälle till självständigt arbete, som kan bringa dem i direkt förhållande till stof-fet". Detta möjliggörs särskilt av den i 3:dje och 4:de klass införda specialläsningen (motsv. enskilt arbete vid svenska seminarier) i discipliner inom de två ämnesgrupperna. Vidare kan eleverna framlägga skriftliga årsarbeten. På grund av lärjungarnas förkunskaper på studentlinjen infördes här en utvidgad språkundervisning, och detta gav anledning till att man på motsvarande sätt ändrade språkundervisningen på den fyraåriga linjen, där man hittills icke differentierat den efter elevernas förkunskaper. Här kan dock blott studenter och studerande med kvalificerat betyg i real- eller preliminärexamen i föreliggande språk delta i den utvidgade språkundervisningen. De elever som önskar examen i bägge språken kan medtaga det andra som tilläggsämne. Tack vare denna utvidgade språkundervisning, som kan breddas ytterligare därigenom att eleverna på studentlinjen får välja språk som specialarbete, är seminarierna nu i stånd att utbilda dugliga språklärare till examensmellanskolan och realklassen, vilkas seminarieutbildade språklärare tidigare kompletterade sin utbildning genom att ta ämneslärarexamen.

En ny framstöt i riktning mot en ändring av seminarieundervisningen har skett genom införande av försöksundervisning och försöksexamen, vartill den 1947 tillsatta kommissionen själv tagit initiativet. Resultatet av dess första sammanträden blev en hänvändelse till ministern att denne hos riksdagen skulle utverka bemyndigande att låta de seminarier

som så önskade igångsätta försöksarbete inom seminarieundervisningen samt godkänna de därav följande avvikelserna i fråga om undervisning och examina. Detta skedde i lag av 24 maj 1948, som blott innehåller två paragrafer. Sedermera tillsatte ministeriet en tremannakommitté, som vägleder seminarierna i deras försöksundervisning och är rådgivande hos ministeriet med hänsyn till godkännande av de insända försöksförslagen. Dessa försök har redan satt djupa spår i undervisningen vid flera seminarier. Försöken omfattar alla orienteringsämnen, blott i mindre utsträckning färdighetsämnen. Huvudprincipen är att komma bort från läsläsning och utantillärande och införa friare arbetsformer, som kan främja det aktiva personliga tillägnet av stoffet och utveckla självständighet och självtänkande. Vid de försöksexamina som hållits på grundval av en första tvåårig försöksundervisning inom både första och andra delen har de viktigaste ändringarna i examensformen varit årsbetyg och avslutningsuppgifter i stället för examen eller också muntlig prövning i förelagt ämne med längre eller kortare förberedelsestid, varvid eleven håller ett litet föredrag och lärare eller censor därefter närmast samtalar med honom för att undersöka hur djupt vetande och förståelse går och om vederbörande kan motivera vad han har uttalat i föredraget. Liksom de svenska seminarierna har således de danska olika försöksanordningar i gång. Men den danska läro- och utbildningen är inte i samma grad som den svenska för närvarande "i stöpsleven", då det i Danmark inte är tal om läro- och utbildningsanstalter av ny typ, avpassad efter skolans olika stadier. När kommissionen av 1947 får sitt betänkande färdigt, vill den antagligen höja läro- och utbildningen i nivå med de högre läroanstaltens undervisning och förlägga tyngdpunkten till de pedagogiska och psykologiska disciplinerna. Men det förefaller naturligt för att inte säga nödvändigt att i förbindelse med denna reform uppta hela skolans problem till behandling, eftersom skola och läro- och utbildning nu en gång hör så nära samman.

Lärarnas vidare utbildning, som är frivillig men mycket frekventerad försiggår på Danmarks läro- och utbildningsanstalter. För färdighetsämnenas vidkommande, där utbildningen är bättre organiserad än för de svenska övningslärarna, sker dock denna fortbildning på Danmarks gymnastikhögskola, danska slöjdläro- och utbildningsanstalten eller Askovs slöjdläro- och utbildningsanstalten och den statliga teckningslärarskolan, resp. handarbetskolan. Skolköklärarinnor kan få fullständig utbildning på Danmarks läro- och utbildningsanstalter eller på hushålls-

seminariet "Ankerhus" i Sorø vartill kommer avslutande utbildning på Ribe statsseminarium för dem som under seminarietiden följt den förberedande kursen.

2. Den akademiska lärarutbildningen

Den andra formen av lärarutbildning, avsedd för gymnasieskolorna, försiggår vid universiteten, där vid såväl den filosofiska som den matematisk-naturvetenskapliga (i Aarhus blott vid den humanistiska) fakulteten meddelas undervisning för den 1883 införda skolämbetsexamen (cand. mag.), som ersatte den tidigare endast filologisk-historiska (cand. philol.) skolämbetsexamen. Den nya examen, som — något försenad — skulle anpassa den lärda skolans lärarutbildning efter Halls skolordning, omfattade ett huvudämne och två biämnena representerande alla skolans ämnen med undantag för färdighetsämnena. Denna examen har sedan med vissa modifikationer blivit bestående. Störst har ändringarna varit i den filosofiska fakulteten. Som nya ämnen tillkom längre fram kristendoms-kunskap, musik med sång och geografi — det sistnämnda tillhör även den matematisk-naturvetenskapliga fakulteten. Gymnastik kan i likhet med geografi studeras inom bägge fakulteterna. 1924 gick man över till examen med blott ett biämne men införde 1934 åter tre ämnen för att 1948 ånyo stanna vid två ämnen. I den matematisk-naturvetenskapliga fakulteten är ämnena ordnade i två ämnesgrupper, en matematisk-fysisk och en naturvetenskaplig-geografisk. Universitetsstudierna skall ge kandidaterna en vetenskapligt grundad insikt, och för huvudämnets vidkommande skall de studerande genom specialstudium dokumentera att de har tillägnat sig och behärskar dess vetenskapliga arbetsmetoder.

Då man kände det som en brist att universitetsutbildningen blott tog sikte på kandidatens rent ämnesmässiga kvalifikationer och icke tillika på hans pedagogiska, införde man samtidigt med examensändringen 1883 en kurs omfattande teoretisk pedagogik med skolhygien och praktisk undervisningsskicklighet. Först 1906 blev denna kurs emellertid en ovillkorlig förutsättning för anställning vid gymnasieskolorna (jfr Sverige). Den tillhörde ej universitetet förrän undervisningen i teoretisk pedagogik och skolhygien den 28 juli 1944 förlades till Köpenhamns universitet, som dock inte har någon lärostol i pedagogik. Undervis-

ningen sträcker sig över en termin och omfattar bl. a. pedagogikhistoria och pedagogisk psykologi. I det senare ämnet omhänderhas undervisningen av en av de två psykologiprofessorerna. Den praktiska delen av kursen fullföljs gärna samtidigt med den teoretiska, men är förlagd till gymnasieskolorna, där lärarkandidaten får vägledning av övade och erfarna lärare. Det svenska provåret kan dock i detta hänseende otvivelaktigt ge en fylligare utbildning. Men en förlängning skulle i Danmark stöta på en ekonomisk svårighet, i det att lärarkandidaten icke som aspiranten under provåret mottar honorar. Också med hänsyn till den teoretiska utbildningen är Sverige tack vare sina professorer och docenturer i psykologi och pedagogik eller i pedagogik och pedagogisk psykologi samt de därtill knutna institutionerna gynnsammare ställt. Gymnasieskolornas lärarutbildning kan lika litet som de universitetsutbildade svenska lärarnas möjliggöra den växelverkan mellan skolämne och pedagogik som ger seminarieutbildningen en facklig och pedagogisk koncentration och en så mot ändamålet svarande enhetlig prägel som t. ex. kännetecknar läkarutbildningen. Den är i stället liksom i Sverige uppdelad på universitetsstudier utan förbindelse med den praktisk-pedagogiska verksamheten och en särskild pedagogisk och psykologisk kurs. Examen som *cand. mag.* ger tillträde till alla gymnasieskolans befattningar från adjunkt till lektor och rektor. För att bli lektor krävs alltså inte som i Sverige en högre examen än för adjunktur. Licentiatexamen finns heller inte i Danmark, och doktorsgraden ger inga särskilda privilegier i skolorna. Lektor är en titel som adjunkterna erhåller efter en rad tjänsteår och som ger högre lön. Men i övrigt undervisar adjunkter och lektorer jämsides i mellanskolan, realklassen och gymnasiet.

V. PROBLEM MAN BROTTAS MED JUST NU

Allmänskolelagen av 1903 har nu bestått i omkring 50 år, trots de många och ofta starka angrepp som riktats mot den särskilt från reformivriga kretsar inom folkskolan. Dessa angrepp har de senaste åren tilltagit i våldsamt. Att lagen trots allt har stått orubbad så länge beror på att den också har många anhängare bland skolfolk, inte minst inom den högre skolan, och dessutom är populär bland befolkningen. Då man skulle förbättra folkskolan använde man ju betecknande nog just mellanskolans namn för de klasser som löper parallellt med examensmellan-

skolan. Visserligen var namnet befogat med hänsyn till att dessa examensfria folkskoleklasser utgör en mellanskola mellan grundskolan och fortsättningsklasser, ungdomsskola och fackskolor, men om ordet mellanskola hade haft en avskräckande klang, hade man väl aktat sig för att använda detta namn.

Examensmellanskolans pedagogiska motståndare finns företrädesvis bland pedagoger som stöder de reformatoriska strävanden som utgått från arbetsskolerörelsen. En tid samlade dessa sig kring den s. k. "frikolerörelsen", och därefter satte de sin tillit till den examensfria mellanskolans försök att införa nya och friare arbetsformer. Efter att här ha känt sig missräknade gick de över till förnyad kamp för individuell undervisning och är nu verksamma för aktivitetspedagogiken sådan den särskilt prövats vid Göteborgsförsöken samt för en försöksskola av den odelade skoltypen. Trots skiftande benämningar är idéerna dock desamma eller nära besläktade, och förkämparna för dessa reformsträvanden har verkat och verkar som ett uppfriskande incitament i danskt skolviv. Deras insats synes icke ha varit förgäves. Reformpedagogernas kritik är dels riktad mot intagningsproven till examensmellanskolan, vilka utöver press på undervisningen i grundskolan och på det hela taget har en psykologiskt ogynnsam verkan på barnen, dels mot själva undervisningen i mellanskolan som i sin tur arbetar under trycket av kraven från gymnasiet. Detta senare i sin tur har heller inte kunnat undvika, att tillträdesbegränsningen till vissa högre läroanstalter skadat den personlighetsutvecklande undervisningen genom att främja betygsjaktet. Detta tryck ovanifrån och nedåt har givit examensmellanskolan en för dess ställning och uppgift osund examensprägel, som medverkar till det stora manfallet, i det att många elever lämnar denna skolform när deras undervisningsplikt upphör, ehuru de då icke har fått en avrundad eller avslutad skolgång. Examensundervisningen i mellanskolan kritiseras, emedan den är för bunden inom vissa bestämda ramar och alltför mycket präglats av ensidig klassundervisning, kunskapsmatande och examensjakt, som medför plugg och inte ger tillfälle eller tid till fördjupande av och inlevelse i stoffet. Man klagar över bristande möjlighet att anpassa undervisningen efter barnens verkliga behov, individuella förutseende och anlag. Det blir inte rum för friare, mera tidsenliga arbetsformer i överensstämmelse med modern pedagogik. Konsekvensen av denna kritik mot intagningsprövningar och mellanskolans undervisning

är naturligt nog den att man anser delningen vid 11- à 12-årsåldern olämplig och vill förlägga examensskolans början till en senare tidpunkt. Man är därmed framme vid kravet på odelad skola, enhetsskolan eller helhetsskolan, och exemplet från Norge och den svenska skolreformen har verkat inspirerande på den danska reformpedagogiken av i dag.

Här skall nämnas ett par företeelser som kan uppfattas som ett resultat av reformpedagogernas insats. Det första steget har tagits till inrättande av ett pedagogiskt forskningsinstitut. Genom lagen av 31 maj 1950 kan undervisningsministern, när det gäller försöksarbete, godkänna avvikelser från bestämmelserna både i folkskolelagen av 1937 och i allmänskolelagen av 1903. På initiativ av Köpenhamns kommun — och icke som väntats av staten — har nu igångsatts en försöksverksamhet. Inom såväl examensmellanskolan som gymnasiet förbereds reformer som tar hänsyn till kritiken av den för ensidigt drivna examensläsningen och vill gynna ett pedagogiskt värdefullare arbete med en personligt mera givande tillägnelse av stoffet. År 1947 tillsattes ett gemensamt utskott från de fem lärarföreningarna, vilket 1949 avgav ett betänkande vars förslag syftar till "att göra examensmellanskolan till en tidsenlig skola för barn och samtidigt bevara den som grundskola för realklass och gymnasium". Jämte en ändring av intagningsprövningarna till examensmellanskolan föreslås att giva mellanskolan friare och självständigare arbetsformer och att delvis avskaffa de muntliga prövningarna vid mellanskoleexamen, dock icke i räkning, matematik, engelska och tyska. Efter undervisningsinspektionens val skall prov sålunda äga rum i blott ett av ämnena danska, historia, geografi, naturhistoria och naturlära. Därutöver kan skolan själv bestämma om den vill hålla prov i ännu ett av dessa fem ämnen. Senast vid början av 4:de klassen skall fastställas i vilket ämne ifrågasvarande klass har att undergå muntlig prövning. Avsikten är inte att göra examen lättare, utan att minska mellanskolans examensprägel, häva examenstrycket med dess ödeläggande verkningar på det dagliga arbetet och införa friare arbetsformer i riktning mot aktivitetspedagogik. År 1949 förelåg också ett inom ett utskott utarbetat "betänkande angående begränsning av läs- och examenspensa till studentexamen". Det rådde i utskottet enighet om att den av gymnasiernas lärarförening önskade begränsningen var befogad, men man underströk samtidigt att denna icke fick ske på bekostnad av studentexamens kvalitet, varför man samtidigt framlade ett förslag som kunde uppväga begränsningens skadliga

verkningar genom att ge gynnsammare villkor för arbetet med och tillägnet av stoffet. Till de viktigaste reformerna i angiven riktning hör förslaget att ordböcker, från danska och till det främmande språket samt omvänt, skall vara tillåtna vid skriftlig examen i engelska och tyska. Samma rättighet förekommer vid de två latinproven på den klassisk-språkliga linjen. Man menar att en sådan nyordning kommer att bidra till att uppöva goda arbetsvanor. Den kommer vidare att medföra en sådan lättnad — också rent psykiskt — i det dagliga arbetet att en ned-sättning av examenspena i språken icke behövs. Tyska faller bort på den matematisk-naturvetenskapliga linjen, men förstärks på den klassisk-språkliga linjen, medan matematik stryks på de två språkliga linjerna, så att dessa, liksom fallet redan är med den matematisk-naturvetenskapliga linjen, får större koncentration kring huvudämnena. Detta framhålls som ett stärkande av de allmänpedagogiska värdena.

Skolpolitiskt bekämpas examensmellanskolan som odemokratisk, trots att det var den vid genomförandet härskande demokratin (vänstern) som genomförde skolordningen 1903. Man menar att denna sätter gränser mellan barnen inte blott i intellektuellt, utan också i socialt hänseende samt att den har blivit en skola för "bättre folks" barn och har gjort folkskolan till en fattigskola och en skola för svagt begåvade. I några kommuner går 50 % av barnen i mellanskolan, i en kommun ända upp till 80 %. I många städer ligger procenten dock mellan 30 och 40, men är i stadigt stigande. Det har inte varit lagens mening, heter det, att mellanskolan, vilken blev upprättad som ett övergångsled till gymnasiet, skulle i sådan grad bli den breda allfarvägen i barnens skolgång. Man kan heller knappast neka till att den ofta mera söks av honnett ambition än för att barnen kan eller skall ha en examen. Det stora manfallet, särskilt i storstäderna, kunde också tyda på att orsaken härtill icke blott är examenstrycket utan också andra skäl, nämligen att det blir för dyrt för många föräldrar att hålla barnen i skola så länge. Å andra sidan bör det också framhållas att examensmellanskolan i många städer och stationssamhällen, där den starkt frekventeras av lantbefolkningen, har blivit de bredare folklagrens stora och ofta enda möjlighet att hjälpa fram sina barn. Givet är också att den examensfria mellanskolan mot förmodan inte har medfört balans i förhållandet mellan de två mellanskoleformerna. Också skolpolitiskt krävs det därför en reform i demokratisk riktning, och lösningen är här åter enhetsskolan, folkets odelade

skola, som samlar alla barn i den undervisningspliktiga åldern. Den kallas därför också från skolpolitisk sida den samlande skolan. Benämningen enhetsskola har i Danmark till följd härav fått en dubbel betydelse. Skolordningen av 1903 blev den gängse och har fortfarande sedan dess betecknats som en enhetsskola, därför att den via mellanskolan möjliggjorde uppflyttning från folkskolan till gymnasiet. Men begreppet enhetsskola, som det i dag brukas i den skolpolitiska och pedagogiska debatten, har numera fått samma innebörd som enhetsskolan i Sverige. I likhet med den svenska skolkommissionen är man övertygad därom, att även när barnen hålles samman i en enda skolform under hela den undervisningspliktiga åldern blir en differentiering nödvändig icke blott för uppnående av enhetsskolans eget mål utan också med hänsyn till den fortsatta undervisningen. En sådan differentiering är icke realiserad genom den grova uppdelning i teoretiska och praktiska begåvningar och de därtill svarande linjer som examensmellanskolan och den examensfria mellanskolan gärna enligt gängse uppfattning representerar, alldenstund många elever kan vara begåvade i båda riktningarna och därför icke får den utbildning som svarar mot deras begåvningsart. Differentieringen måste naturligtvis, som föreslagits av den svenska skolkommissionen, varieras och nyanseras efter de olika begåvnings typerna. Differentieringsfrågan och de därmed förbundna problemen utgör också en viktig del av den danska skoldebatten av i dag.

De aktuella skolspörsmålen i Danmark har åtskilliga paralleller med de svenska, men det råder inget tvivel om att det både av 1940 års skolutredning och av 1946 års skolkommission utförda arbetet kommer att få väsentlig betydelse för dryftandet och lösningen av motsvarande problem i Danmark.

VI. LITTERATURHÄNVISNINGAR

- A. Højberg Christensen, *Underricht und Erziehung in Dänemark*, Kbh 1942.
E. Torsting (red.), *Opdragelse og Undervisning i Danmark*, I—II, Kbh 1948—49.
O. Bertolt, A. Boje & E. J. Borup (red.), *Dansk Folkeoplysning*, 3:dje uppl., Kbh 1950.
H. Kyrre, *Vor Skole, Dens Liv og Love*, 4:de uppl., Kbh 1949.
G. J. Arvin, *Folkeskolen — folkets skole*, Kbh 1951.

FINLAND

Av skolrådet fil. dr Niilo Kallio

I. UTVECKLINGEN I HUVUDDRAG

Skolväsendet i Finland var intill år 1809 organiserat huvudsakligen enligt enahanda principer som i Sverige, och på denna grundval utvecklades det självständigt i hägnet av den av Ryssland garanterade autonomin, även om de ryska nationalistiska strävandena samt den under 1800-talet till majoriteten svensksinnade senaten obstruerade mot i synnerhet de finskspråkiga skolornas utveckling.

1. Folkskolan

Fastän läroplikt i begränsad omfattning redan var stadgad i Sverige-Finlands kyrkolag av år 1686, förekom egentlig folkundervisning i början på 1800-talet ännu blott sporadiskt, och den var huvudsakligen beroende av det enskilda initiativet. De förslag, som framlades av 1851 års folkupplysningskommitté, anslöt sig i många avseenden till folkskoleförordningen i Sverige av år 1842, men blev till följd av det orientaliska kriget (Krimkriget) icke förverkligade. På initiativ av kejsar Alexander II anmodade senaten år 1856 domkapitlen att för folkbildningens främjande inkomma med yttranden om inrättande av folkskolor i landskommunerna. Det slutliga resultatet härav blev delvis mycket strängt kritiserat. En av kritikerna, Uno Cygnæus, erhöll i uppdrag av senaten att genom en studieresa till utlandet göra sig förtrogen med hithörande frågor samt uppgöra ett utkast till organisation av folkundervisningen och lärarutbildningen. De starkaste intrycken av sin resa erhöll Cygnæus i Schweiz och Tyskland. På grundvalen av hans detaljerade förslag utfärdades folkskoleförordningen av år 1866. Folkskolan utvecklades likväl icke så snabbt som man hade hoppats. I synnerhet på landsorten visade man sig obenägen att inrätta folkskolor. För folkskolans vidare

utveckling verkade kraftigt de år 1884 tillsatta folkskoleinspektörerna ävensom förordningen av år 1898 om befrämjande av högre folkskolors inrättande i landskommunerna i Finland, vilken förordning förpliktade kommunerna att indela sina områden i folkskoledistrikt och ålade dem att i vart och ett distrikt inrätta en folkskola, om minst 30 barn anmälde sig till densamma.

År 1921 stadfäste riksdagen lagen om läroplikt och lagen om kostnaderna för folkskoleväsendet. Även om kommunerna beviljades en tämligen lång tid för verkställigheten av dessa lagar, vilken tid senare blev ytterligare förlängd, hade lagen om läroplikt en relativt god effekt. Denna verkan främjades jämväl därav, att de kommunala myndigheterna småningom insåg att folkskolorna var såväl nödvändiga som nyttiga.

År 1923 stadfästes lagen om grunderna för folkskoleväsendets organisation, år 1931 utfärdades förordningen därom, och år 1932 kom förordningen om verkställighet av lagen angående kostnaderna för folkskoleväsendet. Lagen om läroplikt, lagen om kostnaderna för folkskoleväsendet och lagen om grunderna för folkskoleväsendets organisation utgör grundvalen för en krävande uppgift, verkställigheten av läroplikten.

År 1943 stadgades genom lag, att varje folkskoleelev bör kostnadsfritt erhålla ett mål mat i skolan.

År 1946 kom en ny lag, enligt vilken den 2-åriga folkskolan (småskolan), 4-åriga högre folkskolan och 2-åriga fortsättningsskolan ombildades till en 7-årig folkskola och en ettårig fortsättningsskola. Den senare får på glest befolkade orter av landsbygden utgöras av aftonskola, men på andra orter skall den vara fullständig dagskola.

Folkskoleväsendets utveckling framgår av följande tabell:

Läsår	Lärare	Elever
1871—72	148	6 131
1880—81	793	28 702
1889—90	1 375	49 327
1900—01	3 076	110 600
1910—11	7 418	180 648
1920—21	10 466	268 784
1930—31	12 413	422 709
1940—41	17 301	480 939
1950—51	20 930	489 934

2. Utbildningsanstalter för folkskollärare

I Cygnæus förslag till senaten om folkundervisningens organisation utgjorde frågan om lärarutbildningen en integrerande del. År 1863 inrättades i Jvääskylä ett folkskollärarseminarium, och Cygnæus utnämndes till dess föreståndare, vilken post han innehade till år 1869.

Nya seminarier, dels för män och kvinnor, dels enbart för män eller för kvinnor, grundades i fortsättningen, så att antalet seminarier år 1900 var sju. Samtliga seminarier hade fyra klasser och för inträde till dem fordrades folkskolans kurs. Fastän man länge ansett, att en fyraårig utbildningstid var alltför kort, kunde seminarierna dels av ekonomiska, dels av politiska orsaker först år 1916 utbyggas med en klass. På 1920-talet omorganiserades tre seminarier sålunda, att för inträde till dem krävdes genomgången mellanskolekurs, och kursen blev treårig. I mitten av 1930-talet utbyggdes de med en klass så att kursen blev fyraårig. För närvarande är antalet folkskollärarseminarier 10.

För närvarande är antalet folkskollärarseminarier 11, av vilka 2 svensk-språkiga.

narier en s. k. hospitantklass, där studenter och lärarinnor, vilka genomgått s. k. fortbildningsläroverk, genom att avlägga examen i sådana ämnen, som icke ingått i läroverkets eller fortbildningsläroverkets kurs, samt genom auskultering vid undervisningen kunde erhålla kompetens för folkskollärartjänster. Tidtals anordnades även särskilda ettåriga seminariekurser för studenter. Då genom en lag av år 1934 Pedagogiska högskolan i Jvääskylä grundades och folkskollärarseminariet där indrogs, förlades folkskollärarutbildningen av studenter till högskolan, där kursen är tvåårig. Till följd av lärarbristen inrättades i Helsingfors år 1947 och i Åbo år 1949 en interimistisk lärarhögskola.

3. Läroverken

I mitten av förra århundradet gällde 1843 års skolordning, som reviderades år 1856. År 1872 erhöåll Finland en ny skolordning, som alltjämt är gällande, ehuru genomgripande ändringar däri företagits.

De viktigaste förändringarna i läroverkens struktur framgår av följande:

	Antal klasser	
	1843	1856
Lägre elementarskolor	1 eller 2 ¹	1,2 eller 3 ²
Högre elementarskolor	4 ³	4
Gymnasier	2 ⁴	3 ⁵
Fruentimmersskolor	2	2,3 eller 4

¹ Den tvåklassiga lägre elementarskolans högre klass motsvarade högre elementarskolans lägsta klass.

² Den treklassiga lägre elementarskolans högsta klass motsvarade högre elementarskolans lägsta klass.

³ De två högsta klasserna var uppdelade på två linjer. På den ena linjen lästes en mer omfattande kurs i latin samt grekiska, hebreiska och finska; på den andra linjen studerades en kortare kurs i latin samt ryska och franska.

⁴ Båda klasserna var uppdelade på två linjer. Den ena linjen var avsedd för dem "som ägna sig åt lärostandet", den andra linjen "för de övriga".

⁵ Högsta klassen var uppdelad på fyra linjer (1. teologer, 2. filologer, 3. jurister och tjänstemän vid den lägre administrationen, 4. matematiker samt lantmätare och forstmästare).

	Antal klasser				
	1872	1883	1885	1914	1915
Lyceer	4 eller 7 ¹	8 ²		8 ³	
Realskolor ⁴ (elementarskolor, mellanskolor)	2 eller 4	2 eller 4 ⁵		5	
Fruentimmersskolor ⁶ (flickskolor)	4		5		6
Högre fruentimmersskolor	7		—	—	—
Fortbildningsläroverk	—		3 ⁷		
Flicklyceer	—				9

¹ Sjunde klassen med tvåårig kurs. Vidare inrättades två normallyceer (= provårsläroverk i Sverige för utbildning av lärare och för avläggande av undervisningsprov för lärartjänster).

² Lyceerna bestod av klassiska lyceer och reallyceer.

³ De flesta klassiska lyceer ombildades till reallyceer.

⁴ Kallas elementarskolor sedan 1883 och mellanskolor sedan 1914.

⁵ Fjärde klassen med tvåårig kurs.

⁶ Kallas flickskolor sedan 1919.

⁷ Inrättades med syfte att utbilda lärarinnor vid fruentimmersskolor samt bereda flickor, som genomgått fruentimmersskola tillfälle till vetenskapliga studier. Fortbildningsläroverken indrogs genom förordningen av år 1922.

För inträde till läroverken bestämdes år 1905 de fyra lägsta folkskolklassernas kurs.

I experimentellt syfte inrättades år 1919 två läroverk, till vilka inträdesfördringarna utgjorde genomgången sexklassig folkskola. Mellanskolan i dessa läroverk omfattade tre klasser, och gymnasiet likaledes tre klasser. Åtskilliga dylika skolor har senare inrättats. Likaledes har man organiserat fyrklassiga flickskolor, som grundar sig på genomgången sexklassig folkskola. Den år 1927 under Oskari Manteres ordförandeskap tillsatta läroverkskommittén, som avgav sitt betänkande år 1932, föreslog att dessa s. k. skolor av ny typ skulle utgöra huvudtypen för statens läroverk. Regeringen förelade år 1936 riksdagen en proposition i enlighet med kommitténs förslag men återtog densamma redan ett par år senare.

År 1939 framlade regeringen en ny proposition med förslag till lag om läroverken. Enligt denna proposition borde huvudtypen av läroverken vara sjukklassig och grunda sig på de fyra lägsta klassernas kurs i folkskolan. Riksdagen antog propositionen och lagen stadfästes år 1939, men dess verkställighet uppsköts tillsvidare. År 1944 tillsattes en ny kommitté under L. Arvi P. Poijärvis ordförandeskap med uppgift att underkasta den för fem år sedan stadfästade lagen en granskning, men kommittén uttalade som sin åsikt, att de olika skoltypernas förhållande till varandra borde justeras, innan läroverkens omorganisation genomföres. Denna uppgift förelades år 1946 en kommitté under prof. Y. Ruutus ordförandeskap. Betänkandet blev färdigt i slutet av år 1947. Enligt detta betänkande borde läroplikten omfatta en fyrklassig elementarskola (= folkskola) och en fyrklassig mellanskola. Gymnasiet skulle likaledes bli fyrklassigt. Sedan undervisningsministeriet erhållit de av detsamma infordrade utlåtandena, har betänkandet lämnats vilande. År 1950 tillsattes däremot under R. H. Oittinens ordförandeskap en kommitté för ombildning av läroverkens inre organisation. Kommitténs arbete pågår fortfarande.

Jämsides med statsläroverken finns det ett betydande antal privata läroverk. Det första privata läroverket inrättades år 1831. Till en början var antalet dylika läroverk mycket ringa, men då statsmakten icke brydde sig om att draga tillräcklig försorg om de finskspråkiga läroverken, började man inrätta dylika läroverk på enskilda personers initiativ, i synner-

het på 1870-talet och även därefter. Enskilda personer grundade även den första samskolan år 1883, och de därefter inrättade privata läroverken har vanligen varit avsedda för såväl gossar som flickor.

Inrättandet av privata läroverk och organisationen av dessa läroverks verksamhet fastställdes genom en lag av år 1919 och en därtill ansluten förordning, vilka reviderades år 1925. År 1950 stadfästes en ny lag om privatläroverkens statsunderstöd, där grunderna för erhållande av dylikt understöd utvidgades. Förordningen av år 1951 om privata läroverk gav otvivelaktigt dessa en stabilare grund än tidigare men tillerkände dem fortfarande en tämligen stor inre frihet.

En översikt över utvecklingen av läroverken i Finland utvisar följande tabell:

Läsår	Hela antalet skolor	Skolornas undervisningsspråk			Skolornas ägare		Skolorna, fördelade efter elevernas kön		
		Finska	Svenska	Tvåspråkig	Staten	Enskild eller kommun	Goss-skolor	Flick-skolor	Sam-skolor
1870—71	75	3	71	1	61	14	54	21	—
1880—81	89	31	57	1	47	42	52	37	—
1890—91	92	39	50	3	51	41	47	40	5
1900—01	96	56	39	1	42	54	30	34	32
1910—11	138	94	44	—	51	87	26	35	77
1920—21	164	116	48	—	64	100	30	34	100
1930—31	232	185	47	—	86	146	31	50	151
1940—41	220	179	41	—	83	137	30	36	154
1950—51	338	289	49	—	103	235	34	39	265
1951—52	345	297	48	—	107	238	34	40	271

I siffrorna för läsåren 1950—52 har medtagits de 18 i anslutning till folkskolorna och i experimentellt syfte inrättade mellanskolorna vilka tillkommit enligt en lag av år 1946. Däremot har icke medtagits sådana skolor, vilkas undervisningsspråk utgöres av något främmande språk. Dessa är tre till antalet, av vilka en har ryska, en engelska och en tyska som undervisningsspråk. Elevantalet var på höstterminen 1951 101 116, varav 88,0 % i de finskspråkiga och 12,0 % i de svenskspråkiga läroverken.

4. Yrkesundervisningen

Fastän redan år 1842 och 1858 bestämmelser om söndags- och afton-skolor samt tekniska realskolor utfärdats — anstalter som avsåg meddelande av allmänbildning åt personer, vilka ämnade utbilda sig till hantverkare eller tekniker — organiserades yrkesskolorna i modern mening först genom förordning av år 1885. Yrkesskolor för arbetare blev nu de lägre och högre hantverksskolorna. Dessa skolor utvecklades tämligen långsamt till år 1920, då de lägre hantverksskolorna fullständigt upphörde och de högre hantverksskolorna ombildades till allmänna yrkesskolor. År 1920 grundades även en ny yrkesskoletyp: de förberedande yrkesskolorna samt yrkeslärlingsskolorna.

Genom lagen av år 1939 om yrkesundervisningsanstalter och förordningen av år 1942 om kommunala yrkesundervisningsanstalter jämte sådana av privat natur omorganiserades skolorna återigen. Förordningen förutsätter tre olika slag av skolor: förberedande yrkesskolor, allmänna yrkesskolor och specialyrkesskolor. År 1946 utfärdades en förordning om centralyrkesskolor.

Genom förordningen av år 1885 ombildades även de tekniska realskolorna till industriskolor. Deras uppgift var att meddela sådana kunskaper och färdigheter, som är nödvändiga för arbetsledare och verk-mästare inom industrins olika grenar samt för maskinister. År 1911 inrättades det finskspråkiga tekniska institutet i Tammerfors (Tampereen teknillinen opisto) och år 1916 det svenskspråkiga tekniska institutet i Helsingfors. Lagen av år 1939 om tekniska läroanstalter gäller såväl statliga som enskilda tekniska skolor och läroverk. År 1942 utfärdades en förordning om privata tekniska läroanstalter. Under hösten 1951 har för riksdagen framlagts en ny proposition med förslag till lag om yrkesundervisningsanstalter.

Den första handelsskolan grundades på privat initiativ år 1838. I synnerhet i slutet av 1800-talet inrättades en hel mängd handelsläroverk, alla privatägda och fungerande på basen av synnerligen divergerande reglementen. Den första gemensamma förordningen om handelsläroverk bär årtalet 1904. Enligt den uppdelades de handelsläroverk som var berättigade att erhålla statsunderstöd i tre grupper: handelsinstitut, handelsskolor och skolor för handelsbiträden. Förordningen upphävdes genom lagen om handelsläroverken av år 1939.

År 1951 utgjorde antalet yrkes- och tekniska undervisningsanstalter:

	Antal	Elever
Centralyrkesskolor	4	1 061
Förberedande yrkesskolor	37	6 502
Allmänna yrkesskolor	16	1 135
Specialyrkesskolor	42	2 119
Yrkesskolor för dövstumma	1	49
Anstalt för yrkenas främjande	1	3 199
Centralskolan för konstflit	1	202
Tekniska läroanstalter	4	1 068
Tekniska skolor	12	2 911

I fråga om yrkesundervisningsanstalter må ytterligare nämnas skolor för hemslöjd (122), olika handelsläroverk (63), navigations- och skepparskolor (7), olika skolor för lantbruk, kreatursskötsel och skogshushållning (106), ävensom skolor för huslig ekonomi (60).

5. Det fria folkbildningsarbetet

Den första folkhögskolan i Finland grundades år 1889. Fastän idén till dessa skolor kommit från Danmark, har skolorna väl anpassat sig efter folkmentaliteten. Dessa skolor har tillkommit på privat initiativ. Från och med år 1926 har de erhållit i lag stadgat statsunderstöd, som utgör ca 70 % av deras årliga utgifter. För närvarande (1951) finns det 81 folkhögskolor, därav 62 finskspråkiga och 19 svenskspråkiga. Inte mindre än 17 folkhögskolor arbetar som folkakademier. En särskild grupp bildar de 35 kristliga folkhögskolorna.

Medan folkhögskolorna är läroanstalter, som i främsta rummet är till för landsbygdens ungdom, utgör arbetarinstituten centra för arbetarbefolkningens bildningssträvanden speciellt i städerna och på industriorterna. Idén till instituten har kommit från Sverige, men Finlands arbetarinstitut har utvecklat sig självständigt så att de numera märkbart skiljer sig från den ursprungliga förebilden. Det första arbetarinstitutet grundades i Tammerfors år 1899. Sedan år 1927 gäller lagen om arbetarinstitut. Enligt denna har arbetarinstituten som statsunderstöd tillförsäkrats 50 % av sina årliga driftskostnader. För närvarande (1951) finns 99 arbetarinstitut, däribland 15 svenskspråkiga. En betydande del av den fria folkbildningsverksamheten för vuxna utgöres av olika slags studiecirklar.

II. SKOLVÄSENDETS NUVARANDE ORGANISATION

1. *Barnträdgårdar*

Huvudsakligen i städer, köpingar och tätorter finns kommunala eller enskilda barnträdgårdar, till vilkas undervisningsprogram närmast hör sång, lek, teckning och modellering samt handarbeten. De kommunala barnträdgårdarna är i allmänhet avgiftsfria, och de är huvudsakligen avsedda för barnrika, mindre bemedlade eller obemedlade familjers barn. De enskilda barnträdgårdarna har terminsavgift.

2. *Folkskolan*

Folkskolan består av sju ettåriga klasser samt en ettårig fortsättningskola ävensom ungdomsarbete, vilket emellertid är frivilligt och utan tidsbegränsning. Avgångsbetyg från folkskolan erhåller elev först sedan han jämväl genomgått fortsättningsskolan.

Enligt lagen om läroplikt bör barnet, med vissa undantag, inhämta de kunskaper och färdigheter som meddelas i folkskolan samt — i händelse det icke erhåller motsvarande undervisning i hemmet eller i annan skola — intagas i folkskola. Läroplikten varar åtta år. Den begynn timer från och med det år barnet fyller 7 år. Emedan folkskolan erbjuder avsevärda sociala förmåner, t. ex. avgiftsfri skolgång, avgiftsfria skolböcker och annan skolmateriel, läkarvård samt vid behov fri bostad eller skjutsning, är det naturligt, att de flesta sänder sina barn till folkskolan.

Kommunerna är indelade i folkskoledistrikt. Om det i ett distrikt endast finns 13—24 barn i skolåldern, och om man i distriktet ännu icke har tillgång till fullständig folkskola, bör där inrättas en s. k. folkskola med förkortad lärokurs. Dylika folkskolor finns närmast i gles befolkade trakter i landets östliga och nordliga delar samt i skärgården. Man strävar allmänt därefter, att antalet dylika skolor skall såvitt möjligt reduceras.

Folkskolans arbetstermin omfattar 36 veckor om året. Vid folkskolorna med förkortad lärokurs arbetar emellertid de högre klasserna 28 och de lägre klasserna 12 veckor om året. Arbetsåret indelas i en höst- och

en vårtermin. Vidare har folkskolorna under vårterminen ett 4—8 dagars sportlov.

Folkskola med förkortad lärokurs har endast en lärare; fullständig folkskola har däremot minst två, av vilka den ena vanligen handhar undervisningen i klass I, II och III, och den andra i klass IV—VII. Båda lärarna handhar gemensamt undervisningen i fortsättningsskolan. Om elevantalet i skolan uppgår till minst 50, bör vid skolan anställas en tredje lärare o. s. v. I städer och på andra tätorter förekommer vanligen klassundervisning, d. v. s. varje lärare handhar undervisningen i samtliga ämnen i en klass.

I synnerhet i städer samt i andra bosättningscentra finns jämsides med folkskolan klasser för klenst begåvade barn, s. k. hjälpklasser. På somliga orter förekommer dessutom klasser för elever, som utvecklas långsamt. Dessa klasser utgör ett mellanstadium mellan klasserna i vanlig folkskola och i hjälpskola. Under de senaste åren har man vid dessa skolor anställt skolpsykologer.

För dövstumma finns fem skolor och för blinda två skolor. I båda dessa skolformer är kursen åttaårig och motsvarar i stort sett folkskolans pensum.

Från år 1946 har man i experimentellt syfte i anslutning till vissa folkskolor inrättat mellanskolor, vilkas antal för närvarande är 18. Till dessa skolor överförs efter lärarens utlåtande och godkänt inträdesförhör de mera begåvade eleverna från de olika folkskolorna i kommunen, och dessa elever har samma sociala förmåner som folkskoleleverna. Om skolgången icke utfaller väl för eleven i mellanskolan får han återgå till folkskolan. Skolstyrelsen fastställer genom resp. folkskolinspektörs och folkskolenämnds förmedling bl. a. dessa mellanskolors läroplaner och stadfäster valet av lärare.

Den ettåriga fortsättningsskolan är obligatorisk. I städer, köpingar och övriga tätorter är den en obligatorisk dagskola med 36 timmar i veckan under 36 veckor om året. I glest befolkade landskommuner kan fortsättningsskolan tills vidare vara aftonskola med minst 100 timmar. Aftonskolan håller på att ombildas till dagskola därigenom att kommunerna för detta ändamål låter bygga nya centralskolor, samtidigt som i mån av behov uppförs elevhem för elever, vilkas hem befinner sig mer än 5 km från skolan.

Folkskolorna ägs av kommunerna, vilka skall dra försorg om skolor-

nas ekonomi och verksamhet med biträde av den i kommunen tillsatta folkskoledirektionen och folkskolenämnden. Kommunerna erhåller enligt lagen om kostnaderna för folkskolväsendet understöd av staten för byggnader, inventarier, undervisningsmateriel, skolböcker, elevbespisning m. m., medan lärarnas löner helt och hållet utgår av statsmedel. Likväl utgör kostnaderna för folkskolor en avsevärd del av kommunernas totalutgifter.

3. Läroverken

Med avseende på skoltyperna fördelade sig läroverken under läsåret 1951—52 på följande sätt.

Skoltyp	Finskspåkiga	Svenskspåkiga	Summa
<i>Statsläroverk</i>	90	17	107
Normallyceer	2	1	3
Klassiska lyceer	3	1	4
Gosslyceer	24	3	27
Samlyceer	23	7	30
Flicklyceer	18	2	20
Flickgymnasier	1	—	1
Flickskolor	7	2	9
Mellanskolor	12	1	13
<i>Kommunala och privata läroverk</i>	190	30	220
Samlyceer	80	16	96
Flicklyceer	2	5	7
Gosslyceer	—	1	1
Samgymnasier	3	1	4
Flickgymnasier	2	—	2
Mellanskolor, vanliga	103	7	110
<i>Mellanskolor, anslutna till folkskolor</i>	17	1	18
Sammanlagt	297	48	345

Goss- och samlyceerna är åttaklassiga. De fem lägsta klasserna bildar mellanskolan med avslutad lärokurs. Genomgången mellanskola fordras för inträde till ett stort antal yrkesläroverk samt för åtskilliga områden inom det praktiska livet. Endast vid de fyra klassiska lyceerna förekommer icke någon särskild mellanskolekurs. Flicklyceerna är nioklassiga, och deras sex lägsta klasser bildar mellanskolan. Ett stort antal läroverk, särskilt i landsorten, är blott mellanskolor. En betydande del av landets

läroverk är samskolor, vilket beror på de pedagogiska, dels praktiska orsaker.

I de statsläroverk, som leder till universitet eller högskola, finns av skolstyrelsen utnämnda eller förordnade äldre och yngre lektorer, lärare och timlärare. Vid normallyceerna förekommer dessutom överlärare (= handledare av provårskandidater). I statens mellanskolor och flickskolor finns blott yngre lektorer, lärare och timlärare. Undervisningsskyldigheten för äldre lektor är 24 veckotimmar, för yngre lektor 26. Lärarnas undervisningsskyldighet är beroende av lärartjänstens ämne (gymnastik, teckning, sång m. m.). Förutom grundlön, ålders- och dyrtortstillägg erhåller lektorer och lärare arvode för s. k. övertimmar och för arbete vid sidan av schemat, såsom för rättande av skrivingar och prov, granskning av herbarier m. m.

Rektor för statsläroverk förordnas av skolstyrelsen för fem år på lärarkollegiets och föräldrarådets förslag bland någon av de ordinarie lektorerna eller lärarna vid resp. läroverk. Rektor erhåller minskning i undervisningsskyldigheten, t. ex. vid fullständigt läroverk en reducering med 8 veckotimmar. Han uppbär dessutom tjänstgöringsarvode samt arvode för en veckotimme för varje klass och dess parallellavdelning.

Timlärarna har arvode, vilket för formellt kompetent lärare per veckotimme utgör ungefär $1/26$ av yngre lektors grundlön. De erhåller likaledes ersättning för arbete utöver de egentliga lektionerna enligt av statsrådet fastställda principer.

Vid de privata läroverken finns enligt förordningen av år 1951 rektorer, ordinarie lärare, extraordinarie lärare samt timlärare. Ordinarie lärare, som innehar lektorskompetens, får kalla sig lektor. Rektorstjänst samt ordinarie lärartjänst skall besättas efter ansökan. Över utnämning kan besvär anföras hos skolstyrelsen. Lärarna bör erhålla lön enligt enahanda grunder som vid statens läroverk. Rektorererna erhåller ett arvode, som utgör skillnaden mellan grundlönen för tre löneklasser över den löneklasse de som lärare skulle tillhöra och grundlönen för denna senare. De har samma minskning i undervisningsskyldigheten som rektorererna vid statens läroverk samt får arvode för en veckotimme för varje klass och dess parallellavdelning.

De privata läroverken ägs vanligen av en garantiförening eller ett aktiebolag, i vissa fall även av kommun. Staten lämnar de privata skolorna understöd per klass jämte en tilläggsersättning för de kompetenta

lärarna samt bestrider även 40—60 % av kostnaderna för inteckningsränta, hyror, värme och lyse samt löner för betjäning. Försåvitt i statsbudgeten medel för ändamålet upptagits, kan de privata läroverken även erhålla byggnadsbidrag samt ett understöd, som uppgår till 50 % av utgifterna för inventarier och undervisningsmateriel. Staten erlägger 75 % av sådana ordinarie lärares pensioner, för vilka undervisningsanstalten erhållit personligt tilläggsunderstöd.

Eleverna intages i de privata läroverken efter godkänt inträdesförhör på samma sätt som i statens läroverk.

Någon särskild mellanskolexamen, motsvarande t. ex. den svenska realexamen förekommer icke. Studentexamen är anordnad på delvis annat sätt än i Sverige. Till denna examen hör såväl muntliga förhör som skriftliga prov. De muntliga förhören avläggs vid läroverket för vederbörande lärare i samtliga läsämnen i högsta klassen enligt en av eleverna uppgjord, av lärarkollegiet godkänd och av skolstyrelsen fastställd tentamensordning. De skriftliga proven i studentexamen anordnas av en studentexamensnämnd, vars medlemmar utses dels av Helsingfors universitet och dels av skolstyrelsen. De skriftliga proven försiggår vid läroverken samtidigt i april månad, ävensom i september månad med dem som underkänts vid vårens provskrivningar. Obligatoriska är proven i modersmålet, svenska (i de svenskspråkiga skolorna finska), ett främmande språk (tyska, engelska, franska eller ryska och i klassiska lyceer även latin) samt alternativt matematik eller realprov. I sistnämnda prov förekommer frågor inom ämnena kyrkohistoria, psykologi, filosofi, historia, nationalekonomi, fysik, kemi, biologi och geografi. Förutom de obligatoriska proven kan abiturienten frivilligt delta antingen i realprovet eller i matematiken samt i extra prov i det andra främmande språket.

En begåvad, flitig och mindre bemedlad elev i läroverk kan från och med hösten 1950 erhålla statens stipendium, vars belopp bestämmas av huruvida lärjungen bor hemma eller skall ha bostad på skolorten. Stipendierna utdelas av skolstyrelsen.

4. Yrkesundervisningsanstalterna

De förberedande yrkesskolorna ägs i allmänhet av kommunerna och är tvååriga dagskolor. Vid vissa skolor finns fortsättningsklasser, i vilka eleverna kan fördjupa sina kunskaper och färdigheter för något speciellt

yrke. Vid för gossar avsedda s. k. förberedande tekniska yrkesskolor finns vanligen en avdelning för metall- och en för träbearbetning, vid somliga skolor jämväl avdelningar för husbyggnad. Vid för flickor avsedda förberedande yrkesskolor förekommer vanligen en avdelning för huslig ekonomi och en för sömnad.

Allmän yrkesskola skall enligt lag inrättas av kommun i varje stad och köping, vars invånarantal överstiger 5 000. Antalet sådana skolor är för närvarande 37.

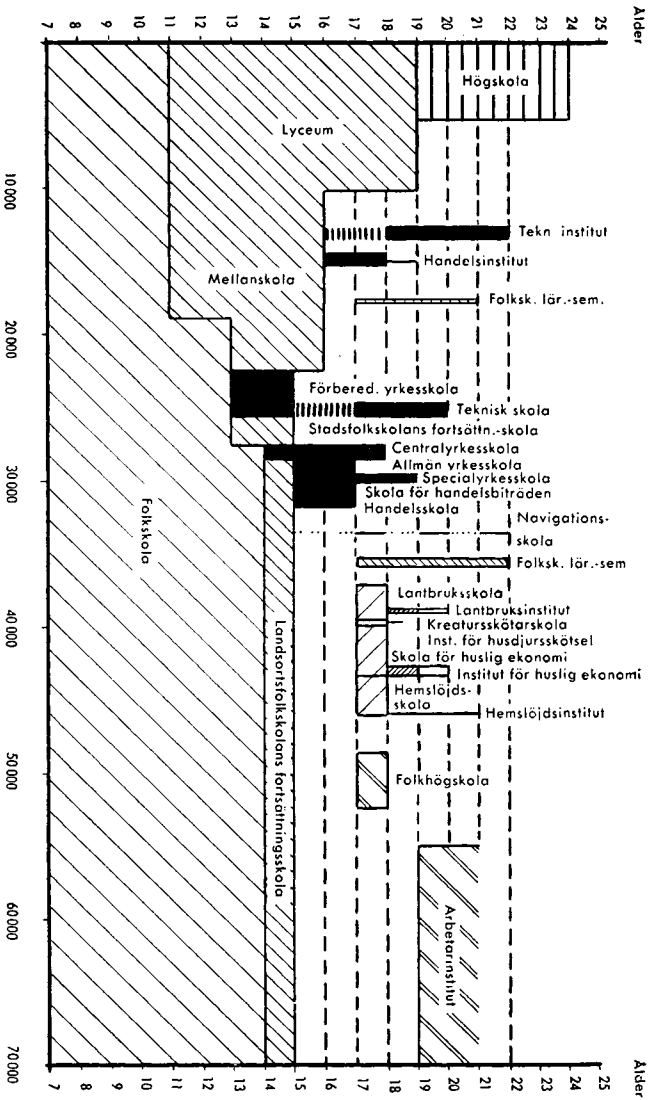
Specialyrkesskolorna ägs vanligen av enskilda näringsidkare eller sammanslutningar av näringsidkare. Den viktigaste gruppen av dessa bildar verkstadsskolorna, vilkas antal är 11. De är internatskolor, där undervisningen vanligen anordnas jämsides med arbetet under 3 eller 4 år. Liknande skolor är statsjärnvägarnas verkstadsskolor ävensom ett par andra i anslutning till statens fabriker inrättade lärlingsskolor. Vidare finns yrkesskolor för en mängd olika yrken samt av staten underhållna centralyrkesskolor, vilka uppdelas på en central verkstadsskola och en yrkeskursskola, den sistnämnda i huvudsak motsvarande allmän yrkesskola.

Yrkesundervisningsanstalterna får som statsunderstöd 65 % av sådana årliga utgifter, mot vilka inga invändningar kan göras. Skolornas inre organisation är emellertid tämligen självständig.

De tekniska skolorna är i allmänhet 3-åriga. Vid samtliga skolor finns åtminstone en avdelning för maskinbyggnad och en för husbyggnad, i några även avdelningar för elektroteknik, kemi samt pappers-, textil- och träindustri. De tekniska institutens lärokurser är fyraåriga. För inträde till dem erfordras mellanskolexamen eller motsvarande kunskaper eller också på vissa villkor teknikerexamen vid teknisk skola. Från tekniskt institut examinerad begåvad elev kan enligt vissa särskilda bestämmelser intagas i Tekniska högskolan. — De enskilda tekniska skolorna och instituten kan i statsunderstöd erhålla 80 % av rektorernas och lärarnas löner samt 50 % av övriga utgifter. Vidare kan de få statsunderstöd för sina byggnader och deras underhåll.

Affärsbiträdesskolorna är tvååriga kvällsskolor och handelsskolorna tvååriga dagskolor. Handelsinstitutet är tvååriga för dem som genomgått mellanskolan eller handelsskolan, men ettåriga för studenter. Handelsinstitutet får i statsunderstöd 80 % av de årliga omkostnaderna, handelsskolorna 75 % och skolorna för handelsbiträden 50 %.

Schema över skolväsendet (antal elever)

STATSRÅDET

Minist för komm. - Försvärs-
väsensdel och
cmm. ämbetsna - ministerier

Underörs-
ministeriet

Händels- o. ind.-
ministeriet

Ministeriet
för
inrikesärenden

Social-
ministeriet

Försvärs-
ministeriet

Svenskbyråerna
för
Andra för
Andra för
Andra för
Andra för
Andra för

Praktiska
föreläsningar

Praktiska
föreläsningar

Praktiska
föreläsningar

Praktiska
föreläsningar

Praktiska
föreläsningar

Praktiska
föreläsningar

Praktiska
föreläsningar

Praktiska
föreläsningar

Praktiska
föreläsningar

Praktiska
föreläsningar

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

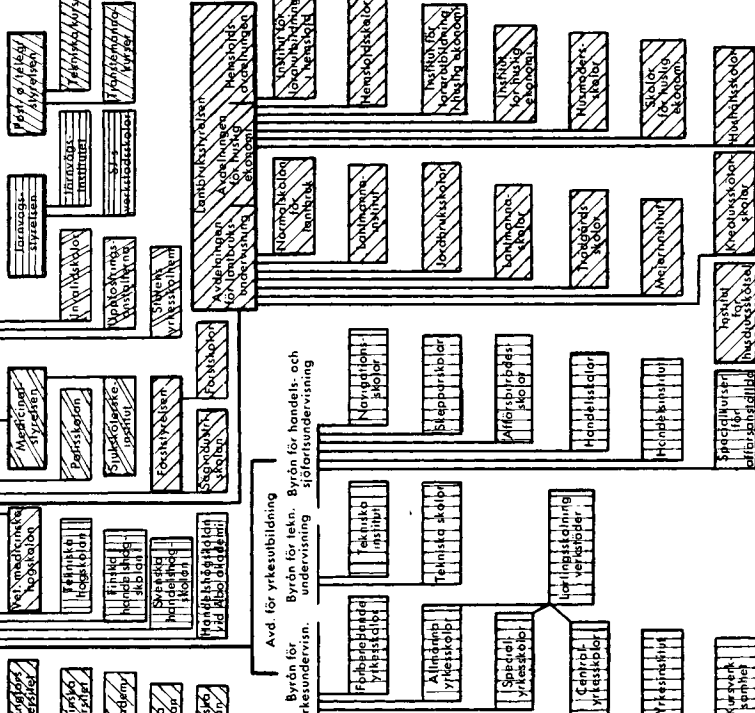
Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Yrkesutbildnings-
skolor

Avd. för yrkesutbildning
Byrån för tekn. Byrån för handels- och
yrkesundervisning. stiftsundervisning

- Försvärsministeriets huvudstab
- Krigshögskolan
- Landkrigsakademien
- Officersskolan
- Stridsakademien
- Infanteriets underofficersskola
- Artilleriskolan
- Skolan för fortbildning
- Rönnskolan
- Stjärtakademien
- Flygskolan
- Lufvareskolan
- Lufvarens skola
- Officersskolan för underbefäl
- Underhållsskolan 1
- Underhållsskolan 2
- Underhållsskolan 3
- Gastvårdsskolan
- Vapenskolan
- Sanietskolan
- Hörselakademien
- Färskolan
- Marinskolan
- Specialkurser och skolor vid främlingsland och utövningar

Enligt en år 1944 utfärdad förordning är envar mindre bemedlad finsk medborgare under 24 års ålder berättigad att av staten erhålla understöd för yrkesstudier på sådant område, för vilket han befinner lämplig. Understödet belopp utgör, beroende på vederbörandes ekonomiska ställning o. a. faktorer, 30—60 % av de normala kostnader, vilka förorsakas av skolgången. Bedömningen av vars och ens ekonomiska ställning grundar sig på beskattningen, så att understöden icke står i något sammanhang med fattigvården. Bidragen utdelas av socialministeriet.

En översikt av skolväsendet i Finland ger tablå på sid. 121.

III. LÄROPLANER OCH METODER

1. *Folkskolan*

Folkskolornas läroplaner och lärokurser är icke absolut preciserade. Grundvalen för dem utgör närmast läroplanskommittéernas betänkanden samt de för folkskolor avsedda och av skolstyrelsen godkända läroböckerna. Folkskoleföreståndarnas förslag till arbetsplan för följande läsår fastställs av folkskoledirektionen och folkskolinspektören.

Läroplanen för den lägre folkskolan som numera motsvaras av folkskolans två lägsta klasser utformades av direktorn för lägre folkskollärarseminariet, sedermera professorn Aukusti Salo, då han med ledning av läroplanskommitténs betänkande (1925) utgav en av honom utarbetad läroplan, som vann alla småskollärares odelade bifall. Ett av de väsentliga dragen i denna plan var förverkligandet av helhetsprincipen i undervisningen ("Gesamtunterricht"). Lärostoffet skall tagas från hembygden, och det skall utgöra en lämplig helhet. Lärometoden skall så mycket som möjligt egga barnen till självverksamhet. Den lägre folkskolans åskådningsmateriel förnyades vid denna tid på ett sätt som verkligen möjliggjorde individuellt arbete för eleverna.

Läroplanerna för den högre folkskolan, som numera motsvaras av klasserna III—VII, preciserades genom det betänkande, som utarbetades (1925) av den under Mikael Soininens ordförandeskap stående läroplanskommittén. Kommittén hade erhållit i uppdrag att vid sitt arbete beakta det praktiska livets behov och den moderna pedagogikens landvinningar. I sitt förslag rekommenderar kommittén att undervisningen anknyts till ett intresseväckande och med den egna erfarenheten sammanhängande, för varje ålder lämpligt undervisningsstoff; undervisning-

en bör präglas av åskådlighet, självverksamhet och strävan efter att eleverna minns huvudpunkterna av det inlärd. Däremot beaktas icke helhetsprincipen i den högre folkskolan. År 1950 utarbetades ett nytt förslag till läroplan för folkskolan, vilket för närvarande är föremål för granskning och prövning. Huvudprinciperna i detta nya betänkande är följande:

1. Alla läroämnen skall sammansmältas till en helhet, så att undervisning och uppfostran i skolan ytterligare i hög grad utvecklas. 2. Utgångspunkten för all undervisning är folklivet på envar ort. 3. I religionsundervisningen skall föräldrat lärostoff utelämnas. Förslagen i det nya betänkandet har redan i stor omfattning försöksvis införts varför det är att vänta, att åsikterna i fråga om huvudprinciperna i folkskolans läroplaner befasts.

Bland folkskolornas läroplaner må här anföras övningsskolans vid Heinola seminarium läroplan läsåret 1951—1952.

Läroämne	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	Summa
Kristendomskunskap	2	2	3,5	3,5	2,5	2,5	2	2	20
Omgivningslära och handsysselsättning	4	4	3	—	—	—	—	—	11
Geografi	—	—	—	2	2	2	—	1	7
Naturvetenskaplig ämnesgrupp	—	—	—	1	3	4	1	1	10
Historia och samhällslära	—	—	—	1	2	2	1	1	7
Modersmålet	9	9	9	9	7	7	3	3	56
Räkning	4	4	5	5	5	4	3	3	33
Teckning	—	—	2	2	2	2	1	1	10
Handarbete	2	2	3	3	3	3	3	3	22
Sång	3	3	2	2	2	2	2	2	15
Fysisk fostran	3	3	2	2	2	2	2	2	15
Främmande språk, svenska	—	—	—	—	—	—	3	2	5
Huslig ekonomi, praktisk	—	—	—	—	—	—	10	5	15
Yrkesvägledning	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Maskinskrivning	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Bokföreläsning	—	—	—	—	—	—	—	2	9
Klassens gemensamma timme	—	—	0,5	0,5	0,5	0,5	—	—	2
Summa	24	24	30	31	31	31	31	30	232

2. Läroverken

De nu gällande läroplanerna för läroverken fastställdes år 1948. Här skall anföras läroplanen för ett 8-klassigt finskspråkigt gosslyceum.

Undervisningsämne	Mellanskola					Gymnasium						Summa	
	I	II	III	IV	V	VI		VII		VIII		Språk- linje	Mat. linje
						Språk- linje	Mat. linje	Språk- linje	Mat. linje	Språk- linje	Mat. linje		
<i>Obligatoriska ämnen</i>													
Kristendom	2	2	2	2	2	2		2		2		16	16
Modersmålet	4	3	4	3	4	3		3		3		27	27
Historia, samhällslära och nationalekonomi	—	2	3	3	4	3		3		4		22	22
Psykologi och filosofi	—	—	—	—	—	*2		*2		*2		6	6
Naturalhistoria och geografi	6	3	4	4	4	*2		*2		*2		27	27
Fysik och kemi	—	—	—	4	4	—	3	—	3	—	3	8	17
Matematik	5	3	4	4	4	3	5	3	5	3	5	29	35
Svenska	4	3	3	3	2	3		3		3		24	24
Första främmande moderna språket (engelska, tyska eller ryska)	—	5	5	4	3	4		4		3		28	28
Latin eller andra främmande moderna språket (engelska, tyska eller ryska)	—	—	—	—	—	5	—	5	—	5	—	15	—
Tredje främmande moderna språket (franska)	—	—	—	—	—	3		3		3		9	9
Gymnastik, idrott, hälsolära	4	4	4	4	4	3		3		3		29	29
Teckning, modellering, väl-skrivning	3	3	2	2	2	2		2		2		18	18
Handarbete	2	2	2	—	—	—		—		—		6	6
Sång	2	2	—	—	—	—		—		—		4	4
	32	32	33	33	33	33		33		33		—	—
<i>Frivilliga ämnen</i>													
Handarbete eller stenografi	—	—	—	2	2	—		—		—		4	4
Sång	—	—	2	1	1	—		—		—		4	4
Musik eller engelska	—	—	—	—	—	2		2		2		6	6
Summa	32	32	35	36	36	35		35		35		—	—

Psykologi och filosofi samt å andra sidan biologi och geografi är i gymnasialklasserna alternativa. Det tredje främmande språket samt teckning kan utbytas emot ett fjärde främmande modernt språk, engelska, tyska eller ryska.

Lektionsplanen för 8-klassigt samlyceum är för de manliga elevernas vidkommande densamma som i lyceerna, men för de kvinnliga elevernas vidkommande avviker den på så sätt att lärjungarna i klass IV och V har tre veckotimmar huslig ekonomi, men i stället en timme mindre fysik och kemi samt gymnastik.

Flicklyceernas lektionsplan avviker däremot starkare. Mellanskolestadiet är sexårigt. Såsom första främmande moderna språk förekommer tyska eller engelska, såsom andra, med början i klass IV, engelska eller tyska och på gymnasialklassernas språklinje alternativt vanligen latin och franska, varvid språklinjen har matematik endast två veckotimmar per klass. På den matematiska linjen har matematiken fyra veckotimmar per klass och fysiken två. Sången är i alla klasser av flicklyceerna obligatorisk.

I de klassiska lyceerna förekommer ej linjedelning, ej heller avslutade kurser på mellanskolestadiet. Latinet börjar i klass II, tyskan eller ryskan i klass III, och i gymnasialklasserna förekommer alternativt grekiska, franska eller engelska. Psykologi och filosofi är obligatoriska. I gymnasialklasserna ges ingen undervisning i biologi och geografi.

Skolstyrelsen fastställer de privata läroverkens lektionsplaner, vilka i många fall mycket nära ansluter sig till statsläroverkens.

Varje lektion vid statsläroverk varar 45 minuter, likaledes vid de flesta privata läroverk.

Grundval för undervisningen är de av undervisningsministeriet år 1941 fastställda lärokurserna och de av skolstyrelsen utarbetade metodiska anvisningarna, vilka har utkommit i tryck och finnes tillgängliga för lärarna. Utrymmet medger icke att närmare redogöra för dem.

IV. LÄRARUTBILDNINGENS ANSTALTER

1. *Folkskollärarna*

Folkskollärarna erhåller sin utbildning vid folkskollärarseminarierna — dessa grundar sig på genomgången folkskole- eller mellanskolekurs — och vid Pedagogiska högskolan i Jyväskylä (Jyväskylän kasvatusopillinen

korkeakoulu) samt vid de interimistiska lärarhögskolorna i Helsingfors och Åbo. För inträde till högskolorna fordras studentexamen; de studerande intages på basen av studentbetyget. Inträdessökandena till seminarierna skall ha uppnått en ålder av minst 17 år. Till inträdesexamen, vilken omfattar samtliga ämnen som läses i folkskolan med undantag av slöjd för gossar och handarbete för flickor, kallas ett antal sökande, utgörande ungefär tre gånger så många som resp. seminarium kan mottaga. Det slutliga godkännandet för intagning sker efter en termins provtid.

Under hösten 1951 godkändes till högskolorna och seminarierna 1 295 sökande. Av dem utgjorde antalet studenter 48 %. Högskoleutbildningen har ännu icke blivit tillräckligt effektiv, emedan önskat antal manliga studenter icke anmält sig som inträdessökande. Detta torde bero dels på lönepolitiska, dels på andra orsaker. Manliga inträdessökande till seminarierna har däremot funnits i tillräckligt antal.

Lärarutbildningsanstalternas nuvarande kapacitet förmår icke avhjälpa den avsevärda bristen på kompetenta folkskollärare, icke heller förhindra att denna brist under de närmaste åren alltjämt tilltar. År 1950 kom en lag om ökad och effektiviserad utbildning av folkskollärare. Enligt denna skall under de närmaste åren flera seminarier samt Pedagogiska högskolan i Jyväskylä avsevärt utvidgas, varjämte nya seminarier skall inrättas. De av lagen föranledda åtgärderna är än så länge i begynnelsestadiet, och det är ovisst, huruvida de med hänsyn till de synnerligen stora kostnaderna för byggnadsarbeten kan bringas i verkställighet inom den stipulerade tiden, d. v. s. före den 1 augusti 1957. Enligt lagen skulle antalet seminarier vara 11, därav 4 dubbelseminarier och 7 enkelseminarier. Det sista lägre folkskollärarseminariet (småskoleseminarium) har ombildats till högre folkskollärarseminarium från och med den 1 augusti 1951.

Stora olägenheter för seminariernas verksamhet har förorsakats av den omständigheten, att deras administration och organisation i huvudsak är ordnad enligt den numera föråldrade folkskoleförordningen av år 1866. Den statskommitté som tillsatts för att utarbeta en ny författning har redan sitt förslag färdigt, och det finns hopp om att den nya stadgan utfärdas inom den närmaste framtiden. Därefter kommer även seminariernas läroplan att grundligt revideras.

Den största olägenheten i det nuvarande arbetsprogrammet är frånvaron av undervisning i främmande språk. Denna olägenhet torde från

hösten 1952 så småningom bli avhjälpt, enär regeringen föreslagit, att i utgiftsstaten för år 1952 skall upptagas ett anslag för undervisning i ett främmande språk (obligatoriskt) och i det andra inhemska språket (frivilligt), vilken undervisning är ämnad begynna i samtliga seminariers första klass från ingången av höstterminen 1952.

I anslutning till varje högskola och seminarium finns en åttaklassig normalfolkskola, som utgör övningsskola för lärarkandidaterna. Vid denna bör de blivande lärarna auskultera i olika klasser, själva undervisa, göra personliga iakttagelser beträffande eleverna och avlägga besök i deras hem, övervaka eleverna under raster och måltider m. m.

2. Läroverkslärarna

Läroverkslärarna i läsåmnen erhåller sin teoretiska utbildning vid något av landets tre universitet, lärarna i gymnastik och idrott vid gymnastikinrättningen vid Helsingfors universitet, lärarna i teckning vid Centralskolan för konstflit (Helsingfors), lärarna i sång vid Sibelius-akademien (Helsingfors), lärarna i huslig ekonomi vid Institutet för lärare i huslig ekonomi (Helsingfors), de svenska lärarna vid Högvalla seminarium för huslig ekonomi och lärarna i handarbete för flickor vid Handarbetsseminariet i Helsingfors och Åbo kvinnliga hemslöjdsskola.

Efter denna grundutbildning skall de blivande läroverkslärarna auskultera (= gå provår) vid något av landets tre normallyceer, Helsingin normaalilyseo (Normallyceum i Helsingfors), Tyttönormaalilyseo (Normallyceum för flickor), Svenska normallyceum i Helsingfors. Under auskulteringstiden, som för blivande lärare i läsåmnen samt i gymnastik och idrott omfattar två terminer, för övriga en termin, skall de åhöra undervisningen, ge övningslektioner samt deltaga i allmänna och fackliga konferenser. Auskulteringen ledes av professorn i pedagogik vid Helsingfors universitet och rektor vid resp. normallyceum. I de flesta läsåmnena vid normallyceum finns en överlärare, vars uppgift är att ge auskultanterna personlig handledning. Om det i något ämne icke finns överlärare, handledes auskultanterna av en lektor eller lärare. Före auskulteringstidens utgång skall auskultanterna avlägga examen i läroverkslagstiftning.

För att erhålla sådan formell kompetens för lektors- eller lärartjänster vid läroverk, som stadgas i förordningen av år 1948, skall auskultanterna avlägga examen i pedagogik för professorn i ämnet vid universitetet

eller vid pedagogiska högskolan samt undergå praktiska lärarprov vid normallyceum.

Även vid läroverken råder en avsevärd brist på kompetenta lärare. Hösten 1950 var antalet inkompetenta läroverkslärare ca 2 000. Visserligen voro bristerna i den formella kompetensen hos en del lärare tämligen ringa men flertalet av de inkompetenta har blott avlagt student- eller folkskollärarexamen. Lärarbristen vid läroverken beror på många omständigheter, närmast på lönenivåns utveckling och det starkt ökade antalet läroverk.

V. AKTUELLA SKOLFRÅGOR

Även om frågan om enhetsskolan under 1930- och 1940-talen var ett av de centrala skolproblemen, har diskussionen om de olika skolformernas anslutning till varandra avstannat, sedan utlåtandena över den s. k. Ruutu-kommitténs betänkande inlämnats till undervisningsministeriet. I utlåtandena har man beaktat svårigheten att på kort tid öka antalet formellt kompetenta lärare. Likaledes har man framhållit de stora kostnader en så grundlig omorganisation skulle medföra; man har även dragit i tvivelsmål, huruvida det vore ändamålsenligt att tvinga majoriteten av barnen att besöka mellanskolan, vars läroplan omfattar främmande språk. Den största uppmärksamheten har under de senaste tiderna riktats på utvecklandet av de olika skolformerna.

Inom folkskoleväsendet är de viktigaste problemen för närvarande följande: Införande av ett s. k. förskoleår, så att folkskolan blir 9-årig; ett ökat antal hjälpskolor, så att man i varje kommun på landsbygden kan inrätta ett hjälpskolehem, där två lärare skulle ha vården om och undervisa 10—15 klenst begåvade barn; kvällsfortsättningsskolans utbildning till dagskola; effektivisering av hälsovården i skolorna; uppförande av bättre och modernare skolhus; förbättringar i lärarutbildningen.

Inom läroverksväsendet är de centrala frågorna följande: Uppförande av nya skolhus; sänkning av maximiantalet elever per klass; omorganisation av rektorernas ställning; omorganisation av inträdesexamen; revision av principerna för uppflyttning till högre klass; inträdesexamen till gymnasiet; förkortning av studietiden i flickskolor och flicklyceer med ett år; koordinering av läsårets längd i folkskolor och läroverk.

Antalet läroverk är i Finland tämligen stort, men det oaktat är det icke alltid så lätt för ett begåvat och mindre bemedlat barn på landsbygden att fortsätta sina studier vid läroverk. Ännu svårare är det att komma in i en yrkesundervisningsanstalt, ty av dem finns det alltför få, samtidigt som bristen på yrkeskunniga arbetare inom industrin, handelslöjden och byggnadsverksamheten alltjämt är stor. Man strävar därför efter att leda utvecklingen i sådan riktning, att yrkesskolväsendet planmässigt utvidgas och effektiviseras.

VI. LITTERATURHÄNVISNINGAR

- Aimo Halila, *Suomen kansakoululaitoksen historia* (Folkskolväsendets i Finland historia). I—IV. Helsinki 1949—1950.
- J. T. Hanho, *Suomen oppikoululaitoksen historia* (Läroverkets i Finland historia). I (andra delen har icke ännu utkommit). Helsinki 1947.
- Niilo Kallio, *Skolväsendet i Finland*. Helsingfors 1948. Andra upplagan 1952. (Detsamma också på engelska: *The School System of Finland*. Helsinki 1949. Tredje upplagan 1952).
- Yrkesutbildningen inom industrin, bantverket, handeln och sjöfarten*. Utgiven av avdelningen för yrkesutbildning vid handels- och industriministeriet. Helsingfors 1949.

NORGE

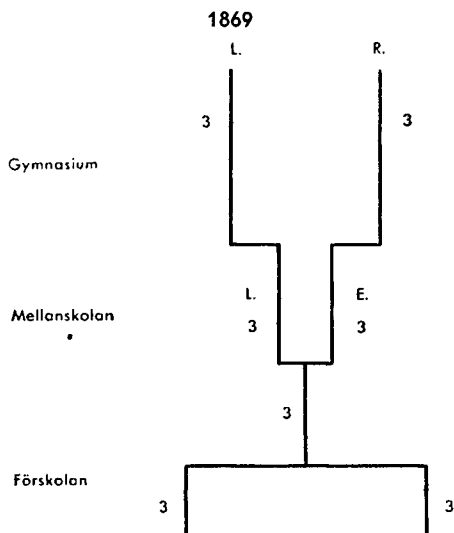
Av rektor Herman Ruge

I. ENHETSSKOLANS HISTORIA

För väl hundra år sedan skrev en av Norges främsta skolmän, rektor Bugge i Trondheim, att den mest iögonenfallande bristen i landets undervisningsväsende var dess totala brist på organisk enhet. Själv försökte han — på papperet — att gestalta ett enhetligt skolsystem. Men enligt vår syn på uppgiften led hans plan av det ödesdigra felet att folkskolan — den skola som 90 % av folket måste räkna som sin — helt föll utanför systemet. Den var alltför svagt utvecklad för att kunna brukas av dem, som ville vidare framåt. Otvivelaktigt hade Bugge emellertid rätt — dåtidens *allmogeskola* var föga att bygga på. Därför tog också arbetet att skapa en enhetsskola närmare hundra år. Och detta arbete började snarare ovanifrån än nedifrån. År 1869 sammansmältes den tidigare borgarskolan — som närmast motsvarar den svenska apologistkolan — och den lärda skolan till en enhetlig skola: en sexårig mellanskola och ett treårigt gymnasium, som förutsatte genomgången mellanskola. Det ställdes också i utsikt att de tre första klasserna av allmogeskolan skulle kunna brukas som förskola till mellanskolan. Det var bara det felet att den möjligheten i verkligheten ej brukades. Allmogeskolan hade varken det sociala eller det pedagogiska förtroendet hos överklassen att den ville sända sina barn dit.

Det stod ganska klart att om allmogeskolan på allvar skulle komma med i systemet, måste reformerna börja nedifrån. En huvudlinje i radikal skolpolitik på 1870- och 80-talen var att göra om allmogeskolan till en hela folkets skola, en gemensam barnskola som skulle vara så väl utvecklad att alla skulle finna sig betjänta av att nyttja den. Genombrottet för denna tanke kom med de nya folkskolelagarna 1889, som satte klara gränser för undervisningsplikten varaktighet och utvidgade ämneskretsen till att omfatta de vanliga folkskoleämnena, samtidigt som största möjliga bestämmanderätt tillerkändes de lokala folkvalda

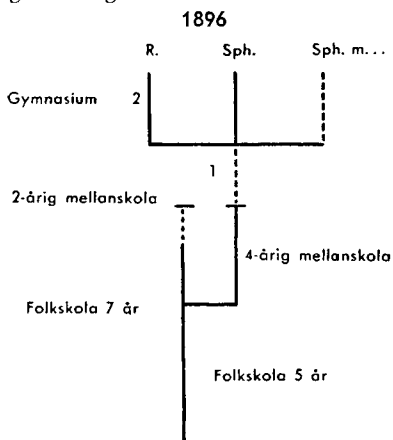
Norge

Mellanskolan, 6-årig, delad efter klass 3 i latin- och engelsklinje.

Gymnasiet, 3-årigt, delat i latin- och realgymnasium.

Förskola, 3 år, antingen allmogeskola eller i särskilda förberedelseklasser.

4-årig mellanskola bygger på folkskolans 5:te klass. *Gymnasiet* är 3-årigt. Klass 1 odifferentierad. De två sista klasserna delade i real- och språklig-historisk linje. Språklig-historisk linje med latin kan tillåtas av konungen.

Förslag om 2-årig mellanskola efter avslutad 7-årig folkskola har antytts i skissen.

styrelserna. Folkskolan skulle icke blott vara en skola för folket, utan också en folkets egen skola.

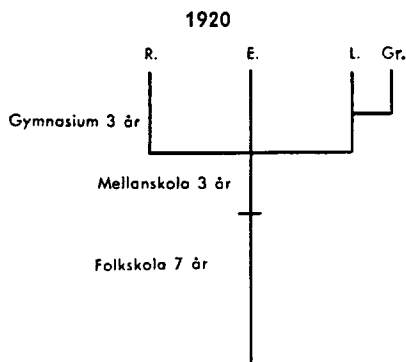
Som en direkt konsekvens av folkskolans förbättring fick vi en ny lag om högre allmänskolor 1896. Enligt denna skulle de 5 första klasserna av folkskolan kunna brukas som förskola för en 4-årig mellanskola. Och inte nog härmed — den blev också brukad i allt större utsträckning. Allt eftersom folkskolan blev bättre utbyggd i fråga om lärarkrafter, lästid och materiel blev det så småningom färre och färre privata förskolor, som kunde konkurrera med de kommunala folkskolorna. Folkskolan blev så småningom den normala vägen för den som ville in i mellanskolan.

Men långt innan nämnda folkskolelag kom till — på 1880-talet, dvs. ungefär samtidigt som Fridtjuv Berg i Sverige gick till kamp för "folkskolan samt bottenskola" — restes ett liknande krav hos oss. Mellanskolan skulle vara en städernas fortsättningskola, och den skulle bygga på avslutad folkskola. Enligt lagarna 1869 och 1896 hade vägen fram till mellanskoleexamen krävt nio år (1869: 3+6, 1896: 5+4). Om man skulle uppnå samma mål med 7 års folkskola, måste mellanskolan bli 2-årig. Redan i förarbetet till lagen 1896 hade man pekat på en sådan lösning. Men de försök som gjordes på enskilda ställen misslyckades. Därför prövade man i några städer en parallellordning till den normala studievägen 5+4 och upprättade skolor eller klasser som förde fram till mellanskoleexamen på 3 år efter avslutad folkskola. Här står vi inför ett centralt problem i norsk skola under det 20:e århundradet. Problemet är också välkänt i svensk enhetsskolereform. Om hela folkskolan skall brukas som "bottenskola" för mellanskolan, kommer mellanskoleexamen och studentexamen att fordra ett års längre tid än om mellanskolan grenat ut sig på ett tidigare stadium (jfr de svenska alternativa 4+5 och 6+4). Å andra sidan hävdade man mycket starkt från folkskolehåll att när man på ett tidigt stadium skilde ut de elever som skulle till mellanskolan kom detta att verka störande på folkskolans avslutande kurs. Det gällde därför att komma fram till en lösning enligt vilken den högre skolan byggde på avslutad folkskola och som samtidigt bevarade den kortare 9-åriga kursen för mellanskoleexamen.

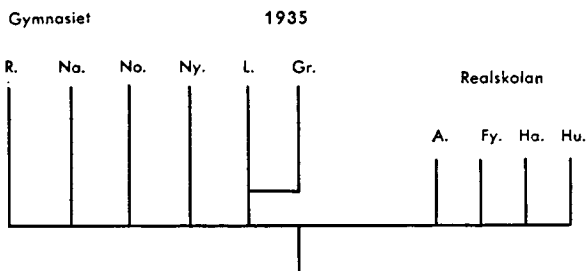
Man såg fortfarande denna lösning i en 2-årig mellanskola, och då man 1908 hade fått folkskolan förstärkt genom en ökning av timantalet

i högsta avdelningen tillsattes en ny kommission, som skulle bringa problemet ur världen. Men resultatet tillfredsställde varken folkskolan eller den högre skolan, och planerna på en 2-årig skola uppsköts tills vidare. I stället ingrep majoriteten inom stortinget 1920 och högg av den gordiska knuten genom att neka statsbidrag till alla skolor som inte byggde på avslutad folkskola. Därmed var frågan om folkskolan som grundskola i realiteten avgjord, ty det var bara några få stora och konservativt styrda kommuner som avstod från statsbidraget. Men frågan om begränsning av tiden var lika litet löst som tidigare. Praktiskt taget alla mellanskolor blev treåriga.

Men därmed har vi berört den pedagogiska jubeltiden strax efter förra världskriget. År 1919 hade själva stortingets kyrkokommitté gripts av den revolutionära begeistringen och förklarade, att hela vårt skolväsen måste i stöpsleven. Den skolform som man först och främst ville ha avskriven var mellanskolan. Under de två mansåldrar mellanskolan existerat hade den i verkligheten gjort en betydande insats. En ständigt mäktigare ström hade sökt sin fortsatta utbildning i denna skola. Men den var en utpräglad stadsskola. På landsbygden spelade den en mycket mindre roll, och från landsortsrepresentanterna i stortinget ljöd en ständig klagan att den drog ungdomen bort från jorden. Dessutom verkade det irriterande att den var så svår att reformera. Man framhöll att utvecklingen hade gjort mellanskolekursen ständigt kortare. År 1869 blev den 6-årig, 1896 4-årig, nu var den 3-årig, och man ville ha den 2-årig. Blev icke konsekvensen att den helt måste ersättas av andra skoltyper? På folkskolans grund borde det byggas ett smidigt system av fortsättningsskolor, dels teoretiska — som ersättare för mellanskolan — dels praktiska och fackliga. Det tillsattes en stor skolkommission, vilken skulle upptaga hela skolväsendet till revision och bygga upp ett enhetsskolesystem på mycket bredare bas än det samarbete mellan folkskola och högre skola som tidigare varit skolpolitikernas program. Det skulle bli för omständligt att här följa kommittéutlåtandena och de många senare uttalandena om saken. Vi vill blott nämna att 1930-talet fram till 1940 är en tid rik på lagstiftning som följt av kommissionsarbetet. Den sista lagen kom strax efter krigets slut 1946. Senare har tillsatts en s. k. "samordningsnämnd", som har kommit med en rad kompletterande förslag, och vars arbete ännu inte är avslutat. Vi skall emellertid försöka ge en kort översikt över de skoltyper som blivit resultatet av dessa 30 års arbete.

3-årig mellanskola bygger på avslutad 7-årig folkskola och 3-årigt gymnasium på mellanskolan. Gymnasiet är från klass 1 delat i real-, engelsk och latinlinje. I klass 2 grenar en grekisk linje ut sig från latinlinjen.

Differentiering i den högre skolan enligt lagen av 1935. Gymnasiets 3 sista klasser är delade i real-, naturvetenskaplig, ^{naturvetenskaplig} nörrön-, nyspråkig- och latinlinje. I de två sista klasserna utgrenar sig en grekisk linje. Realskolans sista klass kan differentieras i allmän linje, fysiklinje, handelslinje, hushållsline m. fl.

1. Folkskolan

För det första har man försökt att förstärka folkskolan och då särskilt folkskolan på landet, som alltid — ännu mer än i Sverige — har utgjort det svåraste problemet på grund av de många spridda bygderna. Vi har många odelade och fådelade landsskolor, och undervisningen i landsskolan försiggår genomgående varannan dag samt under ett begränsat antal skolveckor. Därför blir lästiden i landsskolan mycket

mindre än i städerna. Likväl når eleverna ganska långt i grundämnena, emedan det genomgående är få lärjungar i klassen och varannandags-skolan uppmuntrar till självständigt hemarbete. Värre är det med orienterings- och färdighetsämnena. För de förstnämnda blir tiden ofta för knapp, och vad färdighetsämnena angår fattas det ofta både materiel och specialutbildade lärare. En åtgärd som i detta sammanhang blivit aktuell — och som också är välkänd i Sverige — är busstransport eller inkvartering vid centralskolor. Denna fråga är för ögonblicket brännande runt om i bygderna. Vi kan väl tryggt säga att de fådelade landskolorna med ett enda klassrum icke kan helt tillgodose de krav vi vill ställa på en modern skola med hänsyn till materiel och allsidiga lärarkrafter. Å andra sidan håller just de avses bygderna fast vid sin skola med en trofasthet och kärlek som beror både på skolans ställning i bygden och på hänsyn till barnen.

2. Fortsättningsskolan

I nära anknytning till folkskolan står fortsättningsskolan (framhaldsskolen). Begynnelsen till fortsättningsskolan går tillbaka på s. k. högre folkskolor (høire almuskoler), som upprättades redan vid mitten av 1800-talet. Någon större omfattning har de emellertid ej nått förrän i vårt århundrade, och en särskild lag om fortsättningsskolan fick vi först 1946. Tidigare var det bara några korta paragrafer i folkskolelagarna som reglerade denna skoltyp, och det tog sin tid innan man blev enig om vad en dylik fortsättningsskola skulle samla sig omkring. Men så småningom har man blivit på det klara med att fortsättningsskolan inte bara bör vara en utvidgad folkskolekurs utan också bör rikta huvuduppmärksamheten mot yrke och samhällsliv. Enligt gällande lag kan en fortsättningsskolekurs vara nog så kortfattad (10—12 veckor), men den kan också omfatta två hela år. I större städer som Oslo är den ett allsidigt utvecklat skolsystem, vilket skapar det naturliga alternativet för den ungdom som vill ut i det praktiska arbetslivet. Fortsättningsskolan är icke obligatorisk. Kommunerna har dock rätt att göra första året obligatoriskt för ungdom som icke söker annan fortsatt undervisning. Det föreligger också förslag från majoriteten i samordningsnämnden att göra det första året obligatoriskt i alla kommuner från 1960.

3. Yrkeskolorna

Under det förberedande arbetet för fortsättningsskolan hade man varit mycket inne på tanken att knyta fortsättningsskolan nära samman med yrkeskolorna. Man skilde mellan allmänpraktiska och yrkespräglade skolor. De yrkespräglade skulle lägga huvudvikten på förberedande undervisning i ett bestämt yrke. Men på fackligt håll ställde man sig ganska kylig till denna sammanblandning av allmänskolor och fackskolor. I stället fick vi 1940 en särskild yrkeskolelag, som förresten bara omfattar den tekniska undervisningen. Den söker bygga upp ett enhetligt system, som börjar med yrkeskolor för yrkesarbetare, men genom tekniska skolor som mellanled håller en väg öppen från arbetsplatsen fram till den tekniska högskolan. Yrkeskolorna har varit under rik utveckling de sista åren efter kriget. För andra yrken har vi ännu ingen dylik fast samorganisation av de lägre och de vidaregående skolorna. Men det får karakteriseras som ett framtidsmål att också göra andra yrkeskolor fastare organiserade. Från samordningsnämnden föreligger ett förberedande utlåtande om hushållsutbildningen.

4. Folkhögskolan

Innan vi går över till den del av undervisningen vilken vi sammanfattar under benämningen de högre skolorna bör vi ta upp den grupp av ungdomsskolor som har sin utgångspunkt i folkhögskolan. Liksom den svenska folkhögskolan har den norska framvuxit i frihet och efter personliga initiativ samt i nära anknytning till den grundtvigska folkhögskolan. Vår första folkhögskola grundlades 1864. Men under loppet av de snart 90 år som förflutit sedan dess har åtskilligt inträffat. På 1870-talet inrättades på konservativt förantaltande och i direkt opposition till folkhögskolan statsunderstödda länsskolor (amtskolor), som lade mera vikt vid kunskaper än vid den grundtvigska väckelsen. Senare kom det till stånd kristliga ungdomsskolor, som även de stod i viss religiös motsättning till folkhögskolan. Dessa motsatsförhållanden mellan de tre ungdomsskoletyperna har så småningom eliminerats, och de arbetar fredligt sida vid sida utan påtagliga inbördes olikheter. Samordningsnämnden drog konsekvensen av detta, och på dess initiativ har förhållandena nyligen reglerats genom en lag som ger alla ungdomsskoletyperna det gemensamma namnet folkhögskolor.

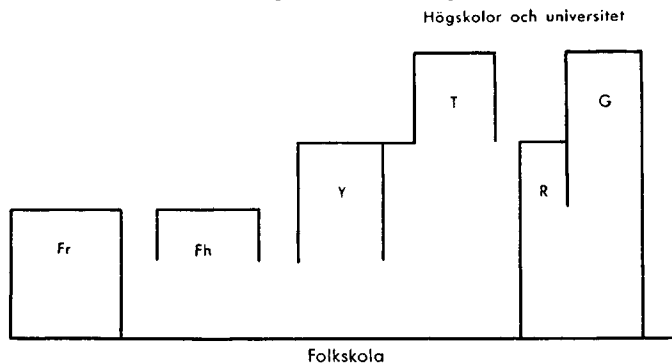
5. Den högre skolan

Ett av huvudproblemen för en generalreglering av Norges skolväsen var och förblev förhållandet mellan folkskolan och den högre skolan. Då frågan om 2-årig mellanskola syntes olöslig, väcktes förslag om att bygga ett femårigt gymnasium direkt på folkskolan. Man hade i själva verket redan en förebild för en sådan ordning, ty 1914 hade man löst landsbygdens gymnasieproblem genom att basera ett 4-årigt gymnasium direkt på landsfolkskolan + en 6-månaders fortsättnings-skolekurs. Detta gymnasium hade ställt stora krav på elevernas arbetsförmåga. Men examensmässigt hade det gått bra, ty det var en begåvad och arbetsvillig ungdom som hade valt denna väg. När man nu utvidgade kursen till 5 år och samtidigt slopade mellanskolexamen borde också stadsungdom trots mindre sträng kontroll av urvalet kunna klara den. Vid sidan av detta gymnasium tänkte man sig då olika typer av fortsättningsskolor av teoretisk och praktisk art. Men det visade sig snart att man måste ha en ersättning för mellanskolan. Därför skulle det vid sidan av gymnasiet upprättas 3-åriga självständiga realskolor. Mellan dessa två skoltyper blev det dock snart nödvändigt med en förbindelse. Därför gjordes de två första klasserna i realskolan och gymnasiet identiska. På så sätt kunde man utan vidare gå från 2:a klassen i realskolan till 3:e klassen i gymnasiet eller på samma sätt från gymnasiet till realskolan. För att kunna lösa problemet förutsatte man också att undervisningen i den högre skolan skulle bygga på två års undervisning i engelska i folkskolan. I städerna och mycket tätbebyggda områden var en dylik undervisning inte svår att realisera. Men i rena bondebygder var tanken inte genomförbar. Därför måste man konstruera två olika typer av högre skolor, A-skolor: dessa byggde på folkskolor utan engelska, och B-skolor: dessa förutsatte engelsk undervisning i folkskolan. Detta är de centrala typerna av högre skolor. Men på grund av de starkt varierande förhållandena i vårt land har man på många sätt försökt ändra på systemet. Särskilt gällde det att finna skolformer vilka kunde lätta vägen för dem som kom ute från bygderna. Det skulle föra för långt att gå in på alla detaljer. Vi vill bara nämna att man — då det redan fanns 4-årigt landsgymnasium — har grundat en del 2-åriga statsrealskolor, avsedda för begåvad ungdom.

En mycket viktig punkt i de högre skolornas historia är det bild-

ningsinnehåll som skolorna skulle ge. Den kanske mest dramatiska kampen i skolans historia över huvud har stått om latinets. Redan på 1830-talet utkämpades den första striden om latinets dominerande plats,

Skolororganisationen av i dag.

Fr. = fortsättningsskola 1—2 år

Fh. = folkehögskola — oftast 6 månaders kurs efter folkskola eller fortsättningsskola

Y. = yrkerskola av olika varaktighet, bygger på folkskola eller fortsättningsskola

T. = tekniska skolor, bygger på yrkerskola eller realskola

R. = realskola, normalt 3-årig

G. = gymnasium, normalt 5-årig } klass 1 och 2 är identiska

Vägen fri från tekniska skolor till teknisk högskola.

delvis under stark påverkan av motsvarande fejder i Danmark och Sverige. Genom lag 1869 fick realämnena en jämbördig ställning vid sidan av de klassiska språken. Det skapades nämligen ett realgymnasium (utan latin), vilket likaväl som latingymnasiet förde fram till universitetet. Tjugo år senare gällde det själva latinets existens. Radikala skolpolitiker med folkehögskolefolk i spetsen gick till storms mot latinets och ville i stället ha ett gymnasium som byggde på nationell, historisk och modern grund. Resultatet blev att en sista rest av latinets räddades i sista ögonblicket 1896 vid behandlingen av författningen i lagtinget. Senare blev latinets åter något förstärkt. Vi fick en självständig latinlinje 1919 med en grekisk sidolinje. Men i våra dagar är latinets ställning mycket svag. Den har inte svikits av lagen, men av eleverna.

Den nya linje som infördes 1896 vid sidan av reallinjen blev kallad språklig-historisk linje, och själva namnet säger något om avsikten: att skapa förtrogenhet med modern kultur i historisk belysning. Huvudämnet skulle vara engelska. I övrigt var man ovillig att tillåta någon stark differentiering. Man underströk tvärtom nödvändigheten av en enhetlig kulturgrund och uppsköt linjedelningen till gymnasiets två sista klasser. Men denna politik kunde i längden inte upprätthållas. Linjedelningen sköts återigen tillbaka ett år, och linjernas huvudämne fick större utrymme. Som vi vet har utvecklingen i detta århundrade gått i riktning mot en ständigt förbättrad differentiering i avsikt att tillfredsställa de skiftande intressena och behoven. Differentieringskravet har känts lika starkt i Norge som i Sverige. Men vi har följt andra vägar. Medan det svenska gymnasiet höll fast vid två huvudlinjer, latin- och reallinjen, och sökte lösa differentieringen genom bortval eller tillval av ämnen har vi så småningom styckat upp gymnasiet i en rad fasta linjer: real, naturvetenskapliga, nordisk (norrøn), nyspråklig, helklassisk och halvklassisk linje. Också i realskolans 3:e klass har vi försökt med olika praktiska linjer vid sidan av den allmänna. I praktiken är dock linjedelningen icke så framträdande som man skulle kunna tro. De allra flesta gymnasierna samlar sig kring reallinje och nyspråklig linje, och linjedelningen i realskolan är ännu bara prövad på få ställen.

II. DET NUVARANDE SKOLSYSTEMET

Om vi jämför det skolsystem vi har i dag med det program som stortingets kyrkokommitté satte upp 1919 med krav på ett smidigt system av fortsättningsskolor, tors vi nog säga att mycket har uppnåtts genom 30 års arbete. Om vi tänker på de modernaste skollagarna, den engelska och den svenska, skall vi också finna besläktade tendenser. Den engelska sekundärskolan är tre-grenad: grammar school, modern school och technical school. Den svenska skollagen förutsätter en liknande tredelning: 9 g, 9 a och 9 y. Vår norska lagstiftning omfattar också tre huvudgrupper: högre allmänskolor, fortsättningsskolor och yrkesskolor. Men i motsats till de nämnda parallellerna saknar vi en enhetlig lag. Vi måste nog säga att detta är en viss svaghet. Gränserna mellan arbetsområdena för enskilda skoltyper kan ibland bli oklara. Fortsättningsskolan — särskilt i den fullt utvecklade 2:a klassen — kan komma i nära beröring med

yrkesskolans område, och de praktiska linjerna i realskolan kan lätt konkurrera med fortsättningsskolan. Det är sannolikt att en enhetlig lag hade gett klarare linjer i detta hänseende.

1. Gränsen mellan folkskolan och vidaregående skolor

En annan punkt där striden har stått ganska skarp i Norge, och där både engelsk och svensk lagstiftning har funnit en annan lösning är förhållandet mellan primär- och sekundärskola.

Som tidigare nämnts har det varit ett 70 år gammalt krav i norsk skolpolitik att den högre skolan skall förutsätta avslutad folkskola, och efter stortingsbeslutet av 1920 har det ansetts som en politisk nödvändighet att alla vidaregående skolformer skall byggas på folkskolan. En förgrening vid en tidigare tidpunkt — som vid de flesta andra enhetsskoleförsök, t. ex. det svenska alternativet 4+5 — har legat utanför praktisk skolpolitik. Men norsk folkskola hade gamla traditioner som 7-årig. Vår enhetsskola gav alltså folkskolan 7 fulla år att genomföra en odifferentierad gemensam uppfostran för alla barn. Förarbeten till vårt nya lagverk förutsatte riktigt nog en försiktig differentiering i de två sista klasserna i folkskolan, försåvitt det där infördes valfri engelska. Denna engelskundervisning skulle bilda grunden för den högre skolans B-skolor. Men som allaredan nämnts kunde icke B-skolorna genomföras på landsbygden. Det är en mycket utbredd uppfattning inom den högre skolan att sådana förhållandena är i dag får denna skola för kort tid att genomföra sina särskilda uppgifter. Redan tidigt framlades förslag om att grundskolan skulle avkortas till 6 år och att det 7:e året skulle överföras till en obligatorisk fortsättningsskola, medan den högre skolan finge 6 år i stället för 5 till sitt förfogande. Ett dylikt förslag har aldrig godtagits av folkskolan för vilken det ter sig ganska naturligt att 6+1 år är en mindre värdefull kombination än 7 år. Och när man från andra hållet framhåller att det inte är fråga om 1-årig utan om 2-årig fortsättningsskola känner folkskolans representanter en nog så förstående skepsis inför ett sådant framtidsprogram.

2. Norsk och svensk skolorganisation

Det svenska enhetsskoleförslaget har väckt stor uppmärksamhet i Norge. Utvidningen av den obligatoriska skoltiden till 9 år och den gradvisa

differentieringen i folkskolans översta klasser har många betraktat som en förebildlig lösning av den komplicerade enhetsskolefrågan. Likheten mellan norska och svenska förhållanden är så stor att man i hög grad står inför samma problem när det gäller landsskolans anknötning till enhetsskolan. Men vi måste samtidigt erkänna att både de ekonomiska och de befolkningsmässiga svårigheterna är mycket större hos oss. I de många tunt befolkade områdena får vi räkna med mycket små och dåligt utrustade folkskolor. På grund av landets natur och de dåliga kommunikationsförhållandena är centraliseringsfrågan besvärlig att lösa. Vår gällande skollag räknar med ett minimum av 6 elever för upprätthållande av en skola, och ofta får det givas dispens. Differentiering i folkskolans högre klasser är inte lätt att förverkliga. Skolorna saknar utrustning och specialutbildade lärare. Försök att kombinera lärarens undervisning med radio och brevskola — detta har ju prövats i Sverige — har icke skett hos oss. Samordningsnämnden har visserligen kommit med ett förslag om en statens brevskola, som också skulle ta sig an de isolerade skolornas undervisningsproblem. Men detta skulle vara en stor och kostbar apparat, som säkert inte kan realiseras i första taget. I de tämligen små skolorna skulle det inte heller finnas tillräckligt många elever för att åstadkomma samarbetande grupper. En differentierad undervisning skulle därför få lov att bli helt individuell.

Ett förkortande av grundskolan till 6 år, vilket gång på gång föreslagits, förutsätter en betydande obligatorisk utvidgning av fortsättnings-skolan om icke den breda folkbildningen skall bli lidande. Som nämnts är emellertid redan en anspråkslös utvidgning av fortsättningsskolan till 1 års obligatorisk undervisning ännu mera ett önskemål än en realitet. En 9-årig enhetsskola som skall nå alla ligger för tillfället helt utanför våra ekonomiska förutsättningar. Vi kan nog därför säga att det svenska skolförsöket kommer att bli en viktig inspirationskälla i framtidens skoldebatt. Men om vi skall komma fram till en bättre lösning av förhållandet mellan folkskolan och de vidaregående skolorna, bör vi arbeta utifrån våra egna inhemska betingelser och ta hänsyn till våra geografiska förhållanden och våra ekonomiska möjligheter. I varje fall har frågan ännu inte fått en fullt tillfredsställande lösning.

III. LÄRARUTBILDNING

En enhetlig skola kommer förr eller senare att kräva en mera enhetlig läroarutbildning. Det har man haft lika litet i Norge som i Sverige. Så länge det funnits en fast utbildning för lärarna i folkskolorna har den varit knuten till särskilda läroarskolor (i äldre tid seminarier). Ursprungligen byggde läroarskolorna direkt på folkskolan. Kursen var 2-årig, senare 3-årig. Från 1930 fick vi 4-årig kurs. Teoretiskt bygger den fortfarande på folkskolan och en 6 månaders fortsättningskola eller ungdomsskola. Men enligt praxis har de flesta eleverna en något mera omfattande förutbildning, realskoleexamen eller till och med studentexamen. Annars finns vid sidan av den 4-åriga linjen 2-åriga kurser för studenter. Från flera håll har det rests krav på att all läroarutbildning skall bygga på studentexamen, och för tillfället räknar studentklasserna dubbelt så många elever som den 4-åriga linjen. Men det råder strid om önskvärdheten av denna utveckling. Många menar att vi framdeles bör hålla vägen öppen för intresserad landsungdom att komma direkt in i läroarskolan utan att gå vägen över gymnasiet. Det är många värdefulla läroarämnen som vi får in i skolan genom den 4-åriga linjen.

Det är ett gammalt krav på läroarutbildningen att den skall omfatta hela folkskolans ämneskrets. Särskilda småskollärare som i Sverige har Norge icke haft i detta århundrade. Specialutbildade lärare för enskilda ämnen kunde det bara bli rum för vid större skolor. Så småningom framkom dock ett behov av en viss specialisering. Vi fick specialskolor för vidareutbildning i olika färdighetsämnen, och det upprättades en läroarhögskola i Trondheim. Men först då vi fick engelskundervisning i folkskolan anmälde sig specialistproblemet i själva läroarskolan. Ty visserligen hade engelska redan införts i läroarskolan, men kursen var icke av den bredd att den kunde förbereda språklärare. Det hade legat nära till hands att söka få engelsklärare utbildade vid universitetet. Men folkskolan vek tillbaka inför tanken på specialister som stod utanför den vanliga undervisningen. Därför upprättades en särskild engelsklinje i förbindelse med den 2-åriga studentklassen. Förutsättningen är att eleverna på förhand har examen från den nyspråkliga gymnasielinjen eller motsvarande kunskaper i engelska. Utbildningen under den tvååriga kursen bör vara tillräckligt allsidig för att lärarna skall kunna undervisa i de vanliga folkskoleämnena vid sidan av att vara engelsklärare. Det

ser ut som om denna tendens att skapa speciallinjer inom lärarskolan kan komma att fortsättas. I varje fall har samordningsnämnden föreslagit en särskild hushållslinje för att lösa problemet om kvalificerade skolkökslärarinnor. Men samtidigt har också inom nämnden uttalats fruktan för konsekvenserna av en dylik ökande differentiering inom den grundläggande lärarutbildningen.

Utbildningen för de bokliga ämnena inom den högre skolan har alltid varit förlagd till universitetet. Vi har nu två grader, adjunktexamen, företrädesvis avsedd för lärare i realskolan, och lektorsexamen för gymnasielärare. Varje kandidat, som avser adjunktexamen, väljer 3 ämnen (bifag) inom den filologiska eller den matematisk-naturvetenskapliga fakulteten. Vid lektorsexamen blir det ena av dessa huvudämne (hovedfag). Den pedagogiska utbildningen äger rum vid en 1-terminskurs efter universitetsstudiernas avslutning. I motsats till det svenska provåret är vår kurs centraliserad till en självständig institution i Oslo, det pedagogiska seminariet. De praktiska undervisningsövningarna förläggs till skolor i huvudstaden. Man har delvis försökt en omläggning av den pedagogiska utbildningen i avsikt att närmare förbinda den med studierna, bl. a. genom att fördela vissa kurser t. ex. i psykologi på hela studietiden. Förändringen genomförs tillsvidare för realisterna, medan filologerna hittills icke har lyckats få plats för en omläggning. Från och med 1952 kommer det att upprättas ett nytt pedagogiskt seminarium, nämligen vid universitetet i Bergen.

För övrigt framträder en tydlig tendens såväl till utvidgning av den ämneskrets vilken kan väljas i ämbetsexamen som till större samverkan mellan utbildningen av lärare i folkskolan och den akademiska lärarutbildningen. De praktiska ämnen vilka skolan undervisar i har hittills fått sina lärare utbildade till specialister vid specialskolorna. På senare tid har man försökt få en närmare kontakt mellan dessa lärare och universitetsutbildningen. Till en början har examen från gymnastikskolan godtagits som ämne (bifag) i ämbetsexamen. Konsekvensen blir väl att också t. ex. slöjd, teckning och sång kommer att bli föremål för liknande bestämmelser. Viktigare för förbindelsen med folkskolan är att pedagogik har räknats med bland examensämnena och att examen från lärarskola accepteras som "bifag". Inte så få folkskollärare fortsätter med akademiska studier i pedagogik, och en ökande grupp av lärarskolekan-

didater tar ämbetsexamen och går in i den högre skolan eller lärarskolan som adjunkter eller lektorer.¹

Mera isolerad är utbildningen för yrkesskolelärare. I de flesta fackskolor är lärarna fackfolk med ingen eller minimal pedagogisk utbildning. Men sedan vi fått en särskild yrkesskolelag har det upprättats en yrkeslärarskola där yrkesfolk under en kurs på 1½ år förberedes fackligt och pedagogiskt för sina framtida läraruppgifter.

IV. ARBETSSTOFF OCH ARBETSMETODER

Till slut vill vi nämna något om arbetsstoff och arbetsmetoder i allmänskolan. Tendensen är otvivelaktigt densamma i norsk och svensk skola. Bägge är påverkade av utländska arbetsskoleförsök, från början kanske mest av Kerschensteiner och övriga europeiska reformpedagoger, under mellankrigstiden inte minst från Wienskolan, senare i stigande utsträckning från U. S. A. Men i Norge — särskilt i folkskolan — har vi också varit direkt påverkade från Sverige. Reformförsök i Göteborg och Hälsingborg har varit mycket omtalade i norsk skoldebatt, och inflytandet från Elsa Köhler har gått via Sverige.

Om vi jämför folkskolelagarna 1889 och lag om högre allmänskolor av 1896 med förhållandena i dag, ser vi en påtaglig skillnad i målsättningen. Bägge de äldre lagarna försökte skapa en avrundad encyklopedisk ämneskrets, som kunde ge en allsidig orientering i natur- och samhällsförhållanden — det vi med ett gemensamt namn ville beteckna som allmänbildning. Denna allmänbildning omfattade både teoretiska kunskaper och praktiska färdigheter. Men om vi följer folkskolans historia omkring sekelskiftet, ser det ut som om färdighetsämnena kämpade en besvärlig kamp för sin existens, i varje fall i landsfolkskolan. I pietistiska områden av landet räknades gymnastiken halvt om halvt som ogudaktig, och slöjden var ett dyrbart ämne som man ansåg för mindre viktigt under landsbygdsförhållanden, där barnen ändå tidigt fördes in i det praktiska arbetslivet. Det var — ansåg man — de teoretiska ämnena som förde framåt och uppåt.

¹) Även i Sverige har man börjat diskutera liknande åtgärder som de här nämnda, t. ex. att mellanskolläroexamen vid de planerade lärarhögskolorna skall få motsvara visst antal betyg i filosofisk ämbetsexamen. (Utgivarnas anm.)

Under det andra årtiondet av detta sekel kan vi märka en ökande respekt för de manuella ämnena också i landsskolan. Ämnena förstärktes genom lagändring 1915, och ungefär vid samma tid stöter vi i offentliga dokument på en öppen kritik mot en ensidig bokskola. Men det var först när vår pedagogiska isolering bröts efter första världskriget som arbetsskoleidéerna flöt i breda strömmar in över oss och ledde till allmän diskussion i fackpress och tidningar. Den parlamentariska skolkommisionen på 1920-talet är dock föga upptagen av de inre pedagogiska frågorna. Den var politiskt sammansatt och hade sin uppmärksamhet riktad mot organisationsproblemen. I pedagogiskt hänseende är den mycket fattigare än de svenska utredningarna 20 år senare.

Lagstiftningen på 1930-talet kommer heller inte särskilt mycket in på metodiska frågor. Men under och efter lagstiftningsarbetet förbereder de praktiskt verksamma skolmännen de undervisningsplaner som skulle vila på det förra. Samma år som de nya folkskolelagarna kom, dvs. 1936, utgav skolinspektör Ribsskog tillsammans med professorn i psykologi Aall en undersökning som förberedelse till undervisningsplanerna. En springande punkt i denna undersökning var att den visade hur litet det finns kvar av faktiska detaljkunskaper i orienteringsämnen en tid efter det pensum har inlästs. Slutsatsen var att man måste lägga vikt vid andra sidor av arbetet än att hamra in minneskunskaper. År 1939 fick vi nya normalplaner för folkskolan. I dessa fastställdes, förresten i överensstämmelse med lagens krav, i alla ämnen minimifordringar vilka ganska mycket liknar de "common essentials" som winnetkasolan fordrar. Man har alltså försökt begränsa fordringarna så långt det låtit sig göra. Tyngdpunkten i undervisningen skall ligga på de friare arbetsformerna, individualisering, grupparbete, samlad undervisning osv. Påverkan från U. S. A. och projektmetoden är här tydlig. I vilken utsträckning normalplanens direktiv följs runt om i de norska skolorna är det kanske vanskligt att uttala sig om, men man har i alla fall slagit in på en väg som visar att målet är en utpräglad aktivitetsskola.

Det är inte säregnet för Norge att förändringarna varit mycket försiktiga i den högre skolan. Också där kan vi finna vissa tendenser till omläggning av färdighetsämnena och införande av elevarbeten i ämnen som t. ex. fysik redan före förra världskriget. Vi märker också en viss oro efter kriget. Riktig fart på reformarbetet blev det dock inte förrän på 1930-talet. För att förbereda genomförandet av lagen 1935 tillsattes

en s. k. plankommitté, och i ett utlåtande från 1938 tog denna upp de didaktiska spörsmålen. I ett särskilt kapitel om de allmänna riktlinjerna dryftar den aktivitetspedagogiken i dess förhållande till den högre skolan. Vi känner där igen en hel del av de idéer som nämns i normalplanen för folkskolan om individuella uppgifter, grupparbete och liknande. Men plankommittén är lika angelägen att påpeka att dylika fria uppgifter må ha en begränsad plats i den högre skolan, och att självständigt tänkande först och främst bör präglade det dagliga genomarbetandet av stoffet. Vi står här inför bundna pensums- och examenskrav, som måste föra till en kompromiss. Samma försiktighet går igen i vårt nyaste dokument, undervisningsplanerna, som kom 1950. Dessa planer präglas av frihet både när det gäller val av arbetsstoff och metoder. Friheten har inte bara varit önskvärd, den har säkert varit nödvändig, så mångfaldigt skiftande som lärarnas inställning till de nya idéerna är. Men eljest rekommenderas ständigt arbetsskoleförsök i en försiktig form, som inte behöver spränga en examensbetonad skola.

I vår lag om högre allmänskolor finns dock en paragraf, som ger tillåtelse till avvikelser från officiella ämnesval och arbetsmetoder under vissa kontrollerade villkor. Paragrafen sattes in i lagen i medvetande om att vi befann oss i en pedagogisk orostid då man borde ge friska initiativ större spelrum. Lagen trädde i kraft 1939, och under ockupationsåren var villkoren för nydaningsarbete så dåliga som tänkas kan. På senare år har emellertid lagen återopats ganska ofta både när man velat pröva nya ämnen och metoder. Bland de nya ämnena kan nämnas *filosofi*, eller kanske hellre *psykologi*, som icke tidigare hört till vårt ämnesområde. Stor uppmärksamhet har också ett försök väckt som gav en mycket stark ställning åt samhällsläran, och varvid undervisningen genomfördes efter rena arbetsskoleprinciper. Det föreligger också ett kommittéförslag om samhällslära som skriftligt huvudämne på den nyspråkliga linjen vid sidan av engelska. Detta förslag är ett steg i en bestämd utveckling av den högre undervisningen. Medan lagen 1896 krävde litterär och historisk bildning för att lägga en grund till förståelsen av den moderna kulturen, föreligger det nu ett stigande behov av aktuellt kunskapsstoff och av orientering i moderna samhällsproblem. Försöken i norska gymnasier och kommittéförslaget pekar i samma riktning som den svenska skolkommissionens utlåtande, vari man förkastar en nyspråklig linje och i stället vill ha en samhällslinje som gymnasiets tredje

huvudgren. Senare har dock som bekant i Sverige den nyspråkliga linjen diskuterats som ett alternativ *inom* en allmän, socialt betonad linje.

Ännu en fråga på dagordningen i samband med skolans inre arbete borde kanske nämnas. Det gäller förhållandet mellan lärare, elev och skola, mellan auktoritet och fri uppfostran. Normalplanen för folkskolan framhäver att man så småningom bör vänja barnen att uppföra sig ordentligt utan att någon är tillstädes som bevakar dem. Detta betyder med andra ord att lärjungarna skall fostras till självdisciplin. I högre skolor har man på senare år gjort en rad försök med elevråd, som fått sig tilldelade mer eller mindre självständiga uppgifter. Delvis har rådsinstitutionen blivit konfirmerad genom allmänna reglementen. Överlag tycks skolorna vara nöjda med det samarbete, som på detta sätt kommer till stånd mellan skolan och eleverna. Men det råder säkert ännu betydande olikheter mellan de befogenheter som skilda skolor tilldelar elevråden, och därav avhänger givetvis den uppfostrande betydelse råden i realiteten får.

Hittills har de flesta reformförsöken i norsk skola tillkommit på individuella initiativ. Vi saknar den organiserade försöksverksamhet som står under den svenska skolöverstyrelsens ledning. Det vore synnerligen önskvärt att vi vid sidan av mera tillfälliga privata försök också kunde företaga en mera planmässig utredning av de många frågor som väntar på svar. Det står klart att norsk skola befinner sig i en omdanings- och reformperiod. Nya viktiga uppgifter väntar på sin lösning, både organisatoriska och pedagogiska. Men är icke det en situation som är gemensam för hela Norden?

V. LITTERATURHÄNVISNINGAR

- E. Høigård & H. Ruge: *Den norske skoles historie*, Oslo 1947
Kirke- og undervisningsdepartementets jubilaumsskrifter 1914; særlig
 O. Anderssen: *Norges Høiere skolevaesen 1814—1914*
 H. Raabe: *Norges folkskolevaesen i hundrede aar*
 H. Aasvejen & R. Stauri: *Ungdomsskolen i 50 aar*
Innstillinger fra Den parlamentariske skolekommission, I—V, Oslo 1927
Plankomiteens instillinger, 1—111, Oslo 1936—1939
Normalplan för folkeskolen, Oslo 1939
Undervisningsplan för den høgre skole, Oslo 1950

MELLAN - EUROPA

BELGIEN

Av läroverksadjunkt fil. lic. Waldemar Lendin

I. HISTORISK ÅTERBLICK

1. Skolväsendet före Belgiens självständighet

Det belgiska skolväsendet har i vissa hänseenden mycket gamla traditioner. Romarnas erövring gjorde landet delaktigt även av deras bildningssträvanden. Skolorna på belgiskt område under antiken torde dock ha varit få. Under merovingernas tid (omkr. 500 ff.) infördes den katolska läran, och därmed förföll den världsliga bildningen snabbt. Med kristendomen följde visserligen kloster- och katedralskolor, men dessa tjänade väsentligen utbildningen av kyrkans folk. Karl den store hyste som bekant ett varmt intresse för skolväsendet, och många nya klosterskolor grundades under hans tid. Bildningen stannade emellertid fortfarande huvudsakligen inom kyrkans murar. Bland den stora massan av befolkningen, även inom aristokratin, härskade analfabetismen. Med stadsväsendets utveckling under högmedeltiden följde upprättandet av skolor för borgerskapet i städerna. Utom läsning och skrivning fick också räkning en plats på dessa skolors program.

Motreformationen fick ett ödesdigert inflytande över skolorna i Belgien. Undervisningen fick en alltmer ensidigt teologisk inriktning, och dess främsta mål blev att bekämpa kätteriet. Reformförsöken på 1700-talet under Maria Teresias och Josef II:s tid blev utan större resultat. Den franska ockupationen under revolutionstiden tillförde sedermera det belgiska skolväsendet nya impulser. Programmet för undervisningen vidgades, och många kommunala skolor inrättades.

Under den holländska regimen efter 1815 ställdes undervisningen under sträng statlig kontroll. De katolska ordnarnas och prästseminariernas inflytande över skolorna begränsades avsevärt. Nya skolor kunde upprättas endast med statligt tillstånd, och ingen fick undervisa utan att vara försedd med vederbörligt diplom.

I fråga om den högre undervisningen intog Belgien tidigt genom universitetet i Louvain en framträdande plats. Universitetet grundades 1426 av hertig Johan IV av Brabant. Det skall under 1500-talet ha haft omkring 6 000 studenter. Dess teologiska och medicinska fakultet hörde till de mest kända i Europa. Louvainuniversitetet upplöstes under den franska ockupationen, men år 1816 inrättades tre statsuniversitet, i Gent, Liège och Louvain.

2. Utvecklingen efter 1830

Skolfrågan var en av de tvistefrågor som vållade skilsmässan mellan Belgien och Holland 1830. På katolskt håll rådde starkt missnöje med att staten sökte beröva kyrkan dess inflytande över undervisningen. Katoliker och liberaler förenades i kravet på undervisningens frihet, och i den belgiska författningen fastslogs också att undervisningen är fri, en bestämmelse som här närmast vänder sig mot ett statligt monopol på skolans område. En del av de skolor som inrättats på statligt initiativ under den holländska tiden fick nu förfalla, men i gengäld organiserades ett stort antal privata skolor. Universiteten upprätthölls tills vidare provisoriskt. År 1834 grundade de katolska biskoparna i Belgien ett universitet i Malines, vilket snart överflyttades till Louvain. Samma år tillkom på initiativ av en frimurarloge ett universitet i Bryssel, numera Université libre de Bruxelles. Universiteten i Gent och Liège förblev statliga institutioner.

Varje kommun ålades genom en lag år 1842 att underhålla åtminstone *en* skola där barnen kunde få undervisning gratis. Skolan behövde icke vara kommunens egen utan kunde också vara en privat skola som erhöll kommunalt understöd. Religion och moral blev obligatoriska ämnen. Kommunen skulle ha rätt att tillsätta lärare i skolan.

Det högre skolväsendet i Belgien fick en mera fast organisation först 1850 genom den organisationsplan som liberalernas ledare Charles Rogier då framlade och genomförde trots starkt motstånd från katolskt håll. Man skilde på statliga och kommunala läroverk — båda hade dock i allt väsentligt samma studiemål. Staten skulle svara för tio gymnasier (athénées) och femtio mellanskolor (écoles moyennes). Kommunerna kunde erhålla statsunderstöd till sina läroverk, men de kunde också bekosta dem helt på egen hand eller ge bidrag till privata högre skolor.

År 1881 inrättades mellanskolor även för flickor. Samma år genomfördes också en mera omfattande differentiering inom läroverken. Man fick en gammalhumanistisk linje med grekiska och latin som huvudämnen och andra linjer där större vikt lades vid moderna språk, matematik och naturvetenskapliga ämnen.

Bland Belgiens liberaler fanns en stark antiklerikal fraktion, vilken kom till makten 1879. De privata (=katolska) skolorna fick därefter inte längre något statsbidrag. I fråga om religionsundervisningen nöjde man sig nu med att endast ställa skolans lokaler till förfogande. De nya bestämmelserna väckte stor indignation på katolskt håll, och man grundade många nya skolor som helt underhölls genom frivilliga gåvor. En omsvängning inträdde 1884, då katolikerna fick huvudinflytandet och återinförde statsbidragen till de katolska skolorna.

Inte förrän 1914 infördes allmän skolplikt i Belgien. Skolpliktstiden fastställdes till 8 år (6—14 års ålder), och den har sedermera inte ändrats.

II. DET NUVARANDE SKOLVÄSENDET

1. *Allmänna drag*

Traditionella, konfessionella och språkliga förhållanden har gjort att det belgiska skolväsendet för en svensk ter sig mycket komplicerat. Mest påfallande är kanske den verkligt stora roll som de privata skolorna fortfarande spelar i Belgien. Den stora massan av dessa skolor har en utpräglad katolsk orientering och leds av katolska präster och munkar, främst sådana tillhörande jesuitorden, eller av lärare utbildade i katolska prästseminarier. Ungefär hälften av alla belgiska barn går i sådana skolor.

Den översikt som ges här nedan gäller i första hand det statliga undervisningsväsendet i dess olika former. Till de större och mindre avvikelser som de privata skolorna företer har hänsyn i regel ej kunnat tagas.

Man skiljer i Belgien mellan flera olika kategorier av offentliga skolor. Bland folkskolorna utgör de kommunala det stora flertalet (5 067 stycken år 1950). Den näst största gruppen är de s. k. erkända folkskolorna (*les écoles primaires adoptées*; 2 425 stycken). De är egent-

ligen privata skolor, men de följer de statliga förordningarna om undervisningen, och de mottar elever mot en avgift som betalas av kommunen. Den tredje gruppen i storleksordningen är de skolor som uppfyller de lagliga bestämmelserna för att bli erkända men ännu ej erhållit denna ställning (adoptables; 1 245 stycken). Därtill kommer stats- och provinsskolor i anslutning till de lärarseminarier som hålls av staten eller provinserna (länerna). Skolor av de här nämnda olika slagen förekommer såväl bland lekskolor som bland läroverk. Även då det gäller lärarutbildningsanstalter är det privata inslaget överraskande stort. De privata seminarier examinerar årligen ungefär dubbelt så många lärare för lekskolor, folkskolor och mellanskolor som de statliga. Då flertalet av dessa seminarier är nära knutna till den katolska kyrkan, måste dennas inflytande över det belgiska skolväsendet sägas vara mycket stort.

Pojkar och flickor går i Belgien i regel i skilda skolor. Av de ovan nämnda tre kategorierna av folkskolor, år 1950 tillsammans 8 737 stycken, var 3 261 pojkskolor, 2 793 flickskolor och 2 679 blandskolor. Om i en kommun finns minst 20 skolpliktiga flickor, är kommunen skyldig att upprätta en särskild flickklass med en lärarinna om föräldrarna så begär. En annan avvikelse från svenska förhållanden är den talrika förekomsten av internatskolor.

I de offentliga skolorna är undervisning i religion och moral i princip obligatorisk. Den bekostas av staten, men handhas av de kyrkliga myndigheterna och inspekteras även av dessa. Föräldrarna har emellertid rätt att få sina barn befriade från religionsundervisningen.

Även för universiteten är de konfessionella synpunkterna av stor betydelse. Universitetet i Louvain har länge varit en högborg för katolsk teologi, medan universitetet i Bryssel intar en prononcerat "fri" hållning. De två statsuniversiteten är ur denna synpunkt att betrakta som neutrala.

Gränsen mellan germanskt och romanskt språkområde går ungefär mitt igenom Belgien. Flamländarna i norr utgör den största språkgruppen (51 % av befolkningen). Deras språk, flamländskan, är mycket nära släkt med holländskan. De fransktalande vallonerna i södra delen av landet utgör 43 % av befolkningen. I Bryssel, som ligger norr om språkgränsen och således på flamländskt område, dominerar numera franska språket. Några områden utefter gränsen i öster har tysktalande befolkning.

Under tiden närmast efter frigörelsen från Holland 1830 var det flamländska språket icke populärt. I stället gynnades franskan på många sätt. Från flamländskt håll inleddes emellertid en kulturkamp (de vlaamsche beweging), som så småningom berett flamländskan samma rätt inom landet som franskan. Enligt en lag av år 1932 skall numera undervisningen i skolorna ges på det språk som talas på orten. I Bryssel och i områden som befinner sig i övergångszonen mellan de två språkområdena har barnen rätt att få undervisning på sitt modersmål eller på det språk de vanligen använder. Avgörande för deras placering i språkligt hänseende är en deklARATION som avges av fadern. I läroverken är fortfarande franskans ställning något starkare än flamländskans. År 1948 undervisades 58 818 läroverkselever på franska och 53 930 på flamländska.

I enspråkiga kommuner *kan* en kurs i det andra nationella språket (således flamländska eller franska) anordnas från och med det femte skolåret. I de kommuner där den språkliga minoriteten uppgår till mer än 20 % av befolkningen kan kurserna i "det andra språket" börja redan från och med tredje skolåret. I Bryssel och i de tvåspråkiga kommunerna utefter språkgränserna är undervisningen i "det andra språket" *obligatorisk* för alla elever från och med tredje skolåret.

Även de bestämmelser rörande språkundervisningen som här relaterats gäller endast de statskontrollerade skolorna. De privata skolorna har i språkfrågan full frihet.

Liksom i Sverige har skolorna i Belgien stora lokalsvårigheter att kämpa med. Särskilt gäller detta för läroverken. Enligt en lag av år 1937 överfördes alla kostnader för de statsunderstödda skolornas lokaler på staten. Andra världskriget fördröjde emellertid en lösning av hithörande lokalproblem och försvårade läget ytterligare. En del skolbyggnader förstördes genom bombningar eller andra stridshandlingar, och vissa av de bästa lokalerna rekvirerades av tyskarna. För att göra skolbyggnadsfrågan mindre beroende av det statsfinansiella lägets växlingar skapades år 1948 en stor skolbyggnadsfond.

2. Förskoleåldern (*L'enseignement gardien*)

Som redan nämnts inträder skolplikten för de belgiska barnen då de uppnått 6 års ålder. Man har emellertid sedan länge i Belgien haft olika

slag av lekskolor för barn i åldern 3—6 år. År 1950 gick inte mindre än 290 000 barn i sådana skolor. Tillträdet till dem är fritt. Deras syfte är att vänja barnen vid ordning, att öva deras iakttagelseförmåga och uthållighet och att därmed förbereda dem för det kommande egentliga skolarbetet. Eleverna får syssla med att teckna, modellera, berätta, sjunga och dansa. Endast sällan ges förberedande undervisning i läsning. Lekskolorna, som praktiskt taget alltid är samskolor, har i regel förlagts till byggnader i anslutning till en folkskola för flickor. Man har särskilda seminarier för utbildning av lärarinnor för barn i förskoleåldern. Utbildningen kräver en tid av tre år och är något kortare än för lärarna i folkskolan. Särskilda inspektörer övervakar arbetet i lekskolorna.

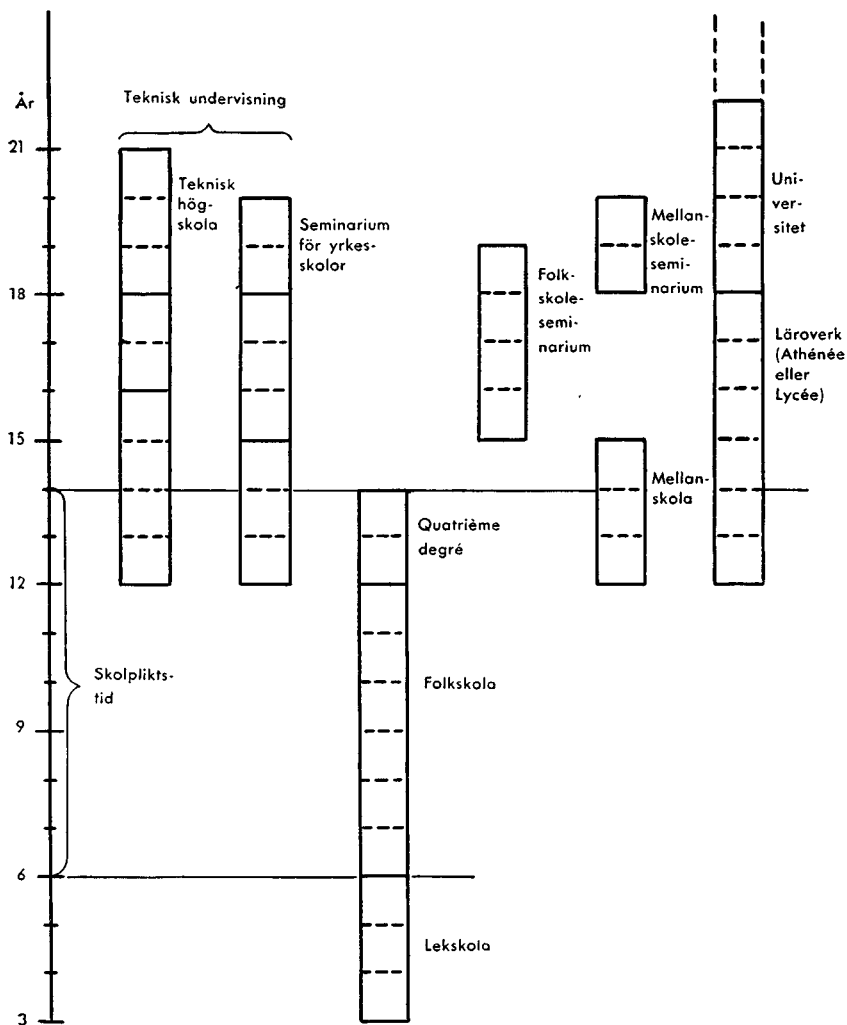
3. Folkskolan (*L'enseignement primaire*)

De i organisatoriskt avseende skilda typer av folkskolor som förekommer i Belgien har ovan berörts. Undervisningen i folkskolan är kostnadsfri, och barnen får också skolmateriel gratis. Föräldrarna har rätt att fritt välja i vilken skola de vill att deras barn skall gå.

De ämnen som förekommer i folkskolans undervisning är religion och moral, läsning, skrivning, räkning, mått- och viktsystem, fransk, flamländsk eller tysk språklära, beroende på ortens förhållanden, geografi, belgisk historia, teckning, hygien, sång och gymnastik. För flickorna förekommer dessutom sömnad, hushållsekonomi och hushållsgöromål samt i landskommuner någon undervisning om jordbruk och trädgårdsskötsel. Pojkarna får i landskommunerna likaledes undervisning om jordbruk och trädgårdsskötsel och i andra kommuner en orientering i naturvetenskapliga ämnen. Många kommuner har vidgat undervisningsprogrammet utöver de obligatoriska bestämmelserna.

En ny undervisningsplan för folkskolan utfärdades 1936. Den var inspirerad av nya pedagogiska forskningar och idéer. Särskilt märkbara var inflytelserna från Decroly. I anslutning till honom rekommenderades den s. k. globala läsmetoden (ungefär detsamma som ordbildmetoden, d. v. s. man utgår från satser och ord), studier av barnens miljö och av olika med primärbehoven sammanhängande intresseområden, ökad frihet för eleverna samt arbetsskolemetodik. Det nya programmet rönt starkt motstånd från traditionellt orienterade pedagogers sida och på vissa håll

Schema över det belgiska skolväsendet

även från de kommunala myndigheterna, men synes vinna en alltmera allmän anslutning.

De åtta skolpliktsåren grupperas två och två i fyra avdelningar (degré). Den sista avdelningen (quatrième degré), omfattande sjunde och åttonde skolåren, tillkom som något nytt 1914, då skolplikten infördes. Denna avdelning kan i vissa hänseenden jämföras med den svenska fortsättningskolan, men den är betydligt mera omfattande. Den är avsedd för sådana som avslutar sina studier med folkskolan och ej går vidare till högre skolor. Den har emellertid ej fått den stabilitet och det anseende som man hoppats. Flertalet pedagoger i Belgien torde nu vara ense om att man bör öka skolplikten med åtminstone ett år. Därmed skulle den fjärde avdelningen utvidgas till en fullständig mellanskola, och alla barn skulle sålunda få möjlighet att under skolpliktstiden förvärva mellanskolediplom. Programmet erbjuder som synes stora likheter med den planerade svenska enhetsskolan.

I folkskolans högre klasser ges studie- och yrkesrådgivning. Övergång till högre skolor sker efter sjätte skolåret, varvid elevernas ställning fastställs genom prov, vid vilkas bedömande folkskolans och mellanskolans lärare samarbetar.

Folkskolans lärare utbildas i seminarier (écoles normales primaires) med fyraårig studiegång. Inträde kan vinnas vid 15 års ålder.

Den parallellisering av ämnesundervisning och praktisk pedagogisk utbildning som är utmärkande för seminarierna har på senare tid blivit starkt kritiserad. Man anser bl. a. att ämnesstudierna blir otillräckliga och alltför splittrade. Man har därför framställt önskemål om att seminariernas utbildning skall förkortas och bygga på genomgången läroverk. Ett annat krav som i begränsad utsträckning blivit tillgodosett är att folkskolläraryxamen skall berättiga till studier vid universitet.

4. Mellanskolor (*Les écoles moyennes*)

Den belgiska mellanskolan är treårig. Eleverna börjar vid 12 års ålder och slutar vid 15. Sedan 1927 överensstämmer undervisningen i mellanskolan mycket nära med den som ges i de tre lägsta klasserna i läroverken.

Mellanskolan har nu tre linjer: en klassisk med latin och grekiska, en modern eller allmän och en med förberedande yrkesutbildning. Den

senare betraktas ännu som en försökslinje. Det första årets studier är mycket likartade inom alla tre linjerna, varför övergången dem emellan där kan ske mycket lätt. Även senare är övergång från en linje till en annan möjlig. Mellanskolan har alltmer kommit att bilda grundvalen för högre studier. Yrkes- och studierådgivning spelar stor roll inom den. Ibland betecknas hela mellanskolan som en skola där eleverna får pröva sig fram beträffande studieväg och bildningsmål ("cycle d'orientation").

Ur social synpunkt anses det vara fördelaktigt att mellanskolan mer och mer blivit en allmän passage på vägen mot högre skolor. Barn ur alla samhälls- och yrkesgrupper får umgås längre med varandra och lära känna varandra bättre, vilket på en gång bidrar till en önskvärd social utjämning och verkar stimulerande på skolans arbete och liv. Att ekonomiska och sociala förhållanden verkar starkt pådrivande vid mellanskolans snabba utveckling framhävdades i ett uttalande av undervisningsministern 1948: "Det inre reformarbetet inom skolan har inte tillräckligt beaktat det faktum att undervisningen i mellanskolan inte längre enbart vänder sig till det välbärgade borgerskapets barn, utan att sedan några årtionden även andra samhällsklasser anförtror denna skola sina söner och döttrar; att anspråken från vår industri, vårt jordbruk och vår handel med nödvändighet leder till detta resultat; att förbättringen av arbetarklassens och medelklassens levnadsförhållanden har tillåtit föräldrarna att ge sina barn en förlängd utbildning; att en mera vidsynt uppfattning av kvinnans uppgifter och den allt betydelsefullare ställning som tilldelats henne i det sociala och ekonomiska livet har givit frågan om flickornas uppfostran nya aspekter".

Mellanskolans lärare har i regel utbildats vid särskilda seminarier (*écoles normales moyennes*), där man kan vinna inträde efter att ha genomgått läroverk eller folkskoleseminarium. Studietiden är två år. Vid sidan av ämnesstudierna ägnas den praktisk-pedagogiska utbildningen stor uppmärksamhet.

5. Läroverken (*Les athénées, resp. les lycées*)

Studietiden vid de belgiska läroverken, *athénée* för pojkar och *lycée* för flickor, är sex år. Eleverna befinner sig normalt i åldern 12 till 18 år. De första tre åren överensstämmer praktiskt taget helt med mellanskolan. Från och med fjärde året blir linjedelningen fastare och mera detaljerad

än i mellanskolan. Latinlinjen uppdelas då på två grenar, en med grekiska och en med matematik. Den allmänna linjen har i sin tur en naturvetenskaplig gren och en gren med handelsundervisning. Sedan 1947 finns dessutom en linje med latin och naturvetenskapliga ämnen. År 1948 gick 47 858 elever på latinlinjen och 64 890 på den allmänna. Ända till 1946 hade endast studenter på den helklassiska linjen tillträde till universitetens medicinska och naturvetenskapliga fakulteter, men detta år bereddes även studenter från latinlinjens matematiska gren tillträde. Även examina på läroverkens övriga linjer bereder tillträde till universitetsstudier inom vissa områden eller till studier vid andra högre skolor.

Antalet studerande i de statliga läroverken är mindre än i de privata (katolska). Siffrorna var 1948 46 830 mot 65 918.

Undervisningen vid läroverken bestrids av universitetsutbildade lärare (licenciés), vilka utom fyra års ämnesstudier även genomgått praktisk-pedagogisk utbildning. Starka krav har under senare tid rests på att den pedagogiska utbildningen för läroverkslärare skall förbättras och utökas.

6. Yrkesutbildning (*Enseignement technique*)

I Belgien började man redan på 1830-talet att inrätta yrkesskolor av olika slag. Oftast gavs utbildningen i form av kurser på kvällar eller söndagar, eftersom deltagarna endast då var fria från sitt förvärvsarbete. Flertalet av dessa skolor och kurser tillkom på privat initiativ, och fortfarande spelar de privata skolorna på detta område den största rollen. Staten, provinserna och kommunerna ger dock stora anslag till yrkesskolor. Med stigande levnadsstandard hos arbetarklassen och med ökade krav på tekniskt kunnande från näringslivets sida har yrkesutbildningen vuxit i omfattning. Kvällskurserna har inte försvunnit, men tyngdpunkten har förskjutits till dagskolor med rikhaltig utrustning, vilka ger en mångsidig utbildning. Antalet tekniska skolor eller yrkesskolor är mycket stort. År 1944 utgjorde de över 2 500 med mer än 200 000 elever. I det belgiska skolväsendet råder således en bättre balans mellan teoretisk och praktisk utbildning än i det svenska.

På senare tid har man från statligt håll sökt åstadkomma större enhetlighet inom yrkesskolväsendet. Normgivande tim- och kursplaner har utarbetats. Därvid lämnas i fråga om timplanerna en marginal på 10 %,

vilken de olika skolorna kan använda efter gottfinnande. Eleverna i yrkesskolorna har numera samma möjligheter att utnyttja sociala välfärdsanordningar (se nedan) som eleverna vid övriga skolor.

III. REFORMSTRÄVANDEN

Sedan det andra världskrigets slut har det belgiska skolväsendet genomgått en snabb utveckling. Drivkrafterna i denna har, såsom redan antytts, framför allt varit av två olika slag: stegrad levnadsstandard hos folkets breda lager, vilket medfört en ökad tillströmning till de högre skolorna, samt en önskan att förverkliga moderna pedagogiska idéer.

I organisatoriskt avseende strävar man efter en indelning av skoltiden i treårscykler, där samme lärare följer eleverna inom varje cykel. I åldern 1—3 år svarar föräldrarna ensamma för barnens uppfostran, i åldern 3—6 år träder lekskolan hjälpende till. Folkskolan omfattar två cykler 6—9 år och 9—12 år. Därefter kommer mellanskolans cycle d'orientation (12—15 år), och ovanpå detta motsvarigheten till våra svenska gymnasiestudier (15—18 år). Anhängarna av denna plan vill förlänga skolplikten med ytterligare ett år, varigenom hela den lägre yrkesskolan skulle rymmas inom skolpliktstiden.

Den pedagogiska förnyelsen av det belgiska skolväsendet utgår i mångt och mycket från Decroly. Hans idéer präglade i stor utsträckning de nya undervisningsplanerna för folkskolan av år 1936, och dessa undervisningsplaner har i sin tur påverkat de högre skolformerna. För närvarande pågår försök med nya undervisningsplaner för mellanskolan och gymnasiet, och flera kommittéer sysslar med utredningar och andra förberedelser för reformarbetet. Bl. a. utreds sambandet mellan undervisningen i folkskolan, mellanskolan och gymnasiet, de olika ämnenas kursplaner och metodik samt möjligheterna att bereda en förbättrad undervisning för flickorna.

I de allmänna riktlinjerna för reformarbetet framhålls bl. a. att skolan förutom utvecklingen av intelligensen även bör sörja för skolningen av känslolivet, karaktären och smaken. Den moderna pedagogikens landvinningar skall i rikligt mått utnyttjas. Man bör förbättra stoffurvalet i undervisningen och pröva aktivitetsmetoder som förankrats i den moderna ungdomspsykologien. En demokratisk anda bör införas i skolorna, så att dessa ser som en viktig uppgift att fostra de blivande medborgarna

till frihet och ansvar. Värdet av exkursioner och laboratoriearbete understryks, liksom betydelsen av samordning mellan de olika ämnena. Elevernas hemarbete bör begränsas. Man eftersträvar ett fastare samband mellan studierna på skolans olika stadier, och man vill åstadkomma ett mera intimt samarbete mellan skolans administrativa myndigheter och lärarna samt mellan skolan och olika ungdomsrörelser. Moderna tekniska hjälpmedel såsom radio, film och grammofon bör komma till användning i undervisningen. I det hela erbjuder reformsträvandena inom det belgiska skolväsendet stora likheter med det program som 1946 års skolkommision lagt fram i Sverige.

IV. UNIVERSITET OCH HÖGSKOLOR

Belgien har fyra universitet. Därtill kommer högskolor och andra institutioner av universitetskaraktär, tillsammans åtta stycken. Äldst och störst (omkring 7 500 studenter) är det katolska universitetet i Louvain. Under de båda världskrigen har detta universitet haft svåra öden att genomgå och bl. a. fått flera av sina byggnader förstörda. Till återuppbyggandet efter andra världskriget av det berömda universitetsbiblioteket har bidrag lämnats från lärda institutioner och stiftelser världen runt. Brysseluniversitetet, Université libre de Bruxelles, är det näst största. Det var känt för sin antifascistiska hållning och stängdes under den tyska ockupationen (1941), men studenterna upptogs vid de andra universiteten och kunde i stor utsträckning fortsätta sina studier. De båda statsuniversiteten är minst. Det franskspråkiga i Liège har cirka 3 000 studenter och det flamländska i Gent omkring 2 300. Gentuniversitetet har spelat en ledande roll inom den flamländska rörelsen.

Personer som studerat på egen hand utan möjlighet att vara inskrivna vid något universitet kan avlägga akademiska examina inför en central jury, som sammanträder två gånger årligen.

De olika myndigheterna vid statsuniversiteten är rektor, prorektor, akademiska rådets sekreterare, fakulteternas dekaner, akademiska rådet och ett assessorkollegium (collège des assesseurs). De enskilda universiteten har en i stora drag likartad organisation. Vid statsuniversiteten finns också en statlig kommissarie, som skall övervaka den ekonomiska förvaltningen och kontrollera att lagstiftningen beträffande universiteten vinner efterföljd. Praxis är att han utses bland professorerna. Rektorn

vid ett statsuniversitet utses av konungen inom ett förslag på tre personer, vilket uppgjorts av det akademiska rådet. I detta råd, som består av universitetets ordinarie professorer, är rektor ordförande. Assessorskollegiet består av rektor, sekreterare och dekaner.

Den högsta myndigheten över universitetet i Louvain utövas av de belgiska biskoparna med ärkebiskopen i Malines i spetsen. Biskopsförsamlingen tillsätter universitetets professorer. Rektor magnificus betraktas som biskoparnas representant vid universitetet. Universitet i Bryssel har ett administrativt råd bestående av femton personer, valda bland universitetets donatorer och gynnare. De båda privata universiteten åtnjuter stora statsbidrag.

Såväl teknisk utbildning som handelsutbildning ges i Belgien vid universiteten, varför specialhögskolorna där inte spelar en lika framträdande roll som i Sverige. Den tekniska högskolan i Mons, som grundades 1836, var från början en skola för gruvtekniker, men den har nu även linjer för mekanik och elektricitet. Den har omkring 270 studenter. För agronomutbildning finns institut i Gembloux och vid universiteten i Gent och Louvain samt för veterinärutbildning i Cureghem och i Gent.

Hela antalet studenter vid universitet och högskolor i Belgien uppgick 1948 till 18 000. Av dessa var endast 2 500 kvinnor.

De belgiska universitetsstudierna är, i varje fall på lägre stadier, mera kursbetonade än i Sverige. Fram till kandidatexamen, vilken i regel avlägges efter två år, är studierna inom de skilda fakulteterna föga specialiserade. Fördjupningen kommer först därefter under de år, i regel två, som för fram till licentiatexamen. Denna examen skulle man således på idealtid kunna avlägga vid 22 års ålder. Emellertid finns även i Belgien en tendens att öka studiernas omfång — samtidigt som specialiseringen skärps — varigenom studietiden förlängs. Doktorsgrad vinnns efter framläggande av en avhandling, thèse, i regel av betydligt mindre omfattning än i Sverige. Man synes tämligen allmänt sträva efter att begränsa den akademiska undervisningen av föreläsningstyp till förmån för seminarie- och laboratoriearbete.

V. STIPENDIE- OCH LÅNEFONDER

Den statliga undervisningen i Belgien är kostnadsfri i lekskolor och folkskolor, men i de högre skolorna är den belagd med avgifter. Såsom

gammalt kulturland har Belgien ett mycket stort antal privata fonder och donationer vilkas avkastning går till studerande i olika åldrar och med olika studieintressen. Av större betydelse är dock i våra dagar de summor som staten, provinserna och kommunerna årligen anslår till studiestipendier. De utdelas efter behovs- och lämplighetsprövning.

Efter första världskriget skapades en särskild fond för understöd av studerande, Le Fond des Mieux Doués. Den tillkom genom en lag som bestämde att varje kommun skulle upprätta en fond för begåvade och behövande lärjungar som ville fortsätta sina studier utöver folkskolan. Kommunen skulle anslå 30 centimes per invånare och år till fonden, provinserna 10 centimes och staten minst lika mycket som kommunen. På 10 000 invånare fick man på detta sätt minst 7 000 francs per år. Av utbetalningarna från fonden har över hälften gått till elever vid olika slag av seminarier. Understöden ges årsvis, och normalt avsevärt i studierna är tillräckligt för att understöden skall förlängas. I princip är anslagen ur fonden att betrakta som lån. När studierna är avslutade och vederbörande uppnått en säkrare ekonomisk ställning bör studieunderstödet betalas tillbaka för att möjligheterna att hjälpa nya studerande skall ökas. Återbetalningsskyldigheten är dock endast moralisk. Någon juridisk skyldighet att betala tillbaka understöden föreligger alltså inte. Det synes också bli allt vanligare att anslagen icke återbetalas.

Understöden från begåvningsfonden går nästan uteslutande till elever i seminarier, läroverk och motsvarande skolor. För studerande vid universitet och högskolor finns i stället möjlighet att erhålla studielån från en särskild universitetsstiftelse, Fondation Universitaire. Denna tillkom 1920, och grundplåten till dess mycket stora fonder blev en gåva från den amerikanska understödskommisionen för Belgien. Syftet med stiftelsen är att underlätta skapandet av en intellektuell elit inom landet. Lånen från Fondation Universitaire är räntefria. De kan uppgå till varierande belopp och utgår endast efter behovs- och lämplighetsprövning. Antalet låneansökningar brukar vara mycket stort. Lån kan erhållas även för forskning och resor i andra länder och till tryckning av avhandlingar. Återbetalningarna skall i regel börja fem år efter studiernas slut.

Enligt en undersökning 1937 kom 37% av låntagarna från gruppen kontorsanställda och lägre tjänstemän, 20 % från gruppen hantverkare och arbetare och 10 % från gruppen bönder och småföretagare. 21 % var faderlösa, och 3 % saknade båda föräldrarna. Det största antalet

lån gick till medicine studerande. Därefter kom i ordning humanister, ingenjörer, jurister och naturvetare.

Fondation Universitaire understöder också vetenskapliga publikationer och sällskap samt håller klubbar för lärarna vid universiteten.

Det betraktas givetvis såsom otillfredsställande att den ekonomiska hjälpverksamheten för studerande i Belgien i så stor utsträckning som nu är fallet har en prägel av välgörenhet och att understöden är förknippade med återbetalningsskyldighet. Reformkraven på detta område siktar i första hand till att slopa avgifterna vid universitet och högre skolor.

VI. LITTERATURHÄNVISNINGAR

Aperçu général sur l'organisation de l'enseignement. Utg. av Ministère de l'instruction publique, Bruxelles.

Centenaire de l'enseignement moyen de l'état 1850—1950. Ministère de l'instruction publique, Bruxelles 1950.

L'aide à qui veut s'instruire. (Broschyrer utg. av Ministère de l'instruction publique och behandlande olika skolformer.)

Denys, B., *Die belgische Pädagogik in den letzten Jahren.* Handbuch der Erziehungswissenschaft, Band V, 3, II, 1934.

HOLLAND

Av rektor fil. lic. Gunnar Holmstrand

I. UTVECKLINGEN FRAM TILL ÅR 1920

Det är större skillnad mellan olika nationers undervisningssystem än mellan deras organisationsformer och kursplaner. Ett lands skolväsende påverkas naturligtvis i hög grad av dess allmänna kulturutveckling. Detta är inte minst fallet i Holland, där skolväsendet har en egendomlig karaktär, beroende på den religiösa splittringen. Dess nuvarande tillstånd är i själva verket resultatet av en sekellång strid, som nödvändiggör en översikt av den tidigare utvecklingen. Denna stod nämligen mellan 1848 och 1920 under inflytande av motsatsen mellan statskolan (offentlig, "neutral") och den enskilda skolan (katolsk, protestantisk, enskild, "neutral" m. m.).

Vid kristendomens genombrott i landet stiftades de första skolorna av missionärer. Reformationen innebar en avgörande vändpunkt för skolväsendet. Senare tiders kamp på detta område har sitt yttersta upphov i denna epok. Calvins uppfattning om föräldrarnas och familjens primat i fråga om uppfostran och om nödvändigheten av sträng disciplin har satt djupa och varaktiga spår i det holländska undervisningssystemet. Liksom överallt annorstädes sjunker också här undervisningens nivå i samband med reformationen. Det 80-åriga befrielsekriget medförde sedermera desorganisation och ödeläggelse även för skolan. Någon frihet för skolväsendet existerade inte under republikens tid. Lärarna måste bekänna sig till "den kristna religionen", och undervisningen i de lägre skolorna bestod mestadels av bibelläsning, bön, psalmsång och katekesläsning. Före 1795 var det aldrig tal om någon för hela riket gällande skollagstiftning, och någon sådan kunde knappast komma till stånd på grund av den rådande provinsialismen. Provsinstyrelserna och städernas magistrater utfärdade reglementen för skolväsendet. Kyrkan utövade ett betydande inflytande.

Men reformen kom snabbt, åtskilligt tidigare än i Sverige. Detta

sammanhängde icke minst med den franska erövringen av landet. Den franska revolutionens idéer på uppfostrans område, vilka bl. a. innebar att staten skulle ta hand om undervisningsväsendet, fick i Holland många förespråkare. År 1798 antogs en författning, som gjorde slut på självstyrelsen och åstadkom skilsmässa mellan stat och kyrka. Genom en bestämmelse i grundlagen erhöll Holland som det första landet i världen ett undervisningsministerium.

Landets första folkskolelag tillkom 1801 — 41 år före den svenska folkskolestadgan. Den föreskrev, att möjlighet till folkskoleundervisning skulle finnas överallt i riket. Skolavgift skulle betalas men mindre bemedlade erhålla befrielse från sådan. Dessutom organiserades statlig kontroll över skolväsendet. År 1798 hade man tillsatt de första folkskoleinspektörerna, men deras antal ökades redan 1803 från 8 till 32. I Sverige upprättades motsvarande befattningar som bekant först 1860. Folkskolelagen 1801 föreskrev, att undervisningen skulle begränsas till läsning, skrivning och räkning. Den svenska folkskolestadgan av 1842 stannade endast i ömmande fall vid detta krav. Den holländska lagen talade om offentliga skolor, även om enskilda skolor icke blev förbjudna. Var och en som undergått erforderligt examensprov kunde nämligen upprätta en enskild skola. Ett väsentligt syfte med den holländska folkskolelagen liksom med den svenska stadgan 1842 var å andra sidan att utmönstra den mindervärdiga lärarkraft (halta gummor, invalider, avskedade knektar m. fl.), som dominerade de bägge ländernas folkskoleväsen före resp. författnings ikraftträdande. Genom att införa en examen som villkor för anställning hoppades man få bort denna föga kompetenta "lärarkår".

Lagen 1801 ersattes snart av en ännu mer centraliserad 1803 och denna i sin tur av 1806 års lag, som gjorde bestämd boskillnad mellan den offentliga och den enskilda skolan. Folkskollärarna indelades nu efter karaktären av den avlagda examen i fyra olika grupper. Utom i läsning, skrivning och räkning skulle undervisning också meddelas i modersmålets första grunder. Eleverna fördelades på tre olika klasser. I Sverige skedde den första klassindelningen i folkskolan efter Rudenschöld's föredöme i hans försöksskola på Läckö genom inrättandet av småskolan 1858.

Skollagen 1806 förblev i kraft till 1857. Revolutionen 1813 medförde inte någon omvälvning inom skolväsendet. Konung Wilhelm ut-

sträckte tvärtom lagens giltighet även till Syd-Holland (Belgien), där 1200 statliga folkskolor upprättades mellan åren 1815 och 1830. Just i Belgien uppstod dock betydande svårigheter, vilka snart ledde till öppet motstånd. Från protestantisk sida klagade man över att bibeln icke fått sin tillbörliga plats i skolan, under det att man från katolskt håll krävde dess avskaffande vid undervisningen. Bibeln är som bekant en förbjuden bok för menige man i katolska länder, alldenstund det är prästernas uppgift att tolka den för folket. Man ville ha slut på statsmonopolet och gick till storms för undervisningens frihet. Denna kamp kan betecknas som den första fasen av skolstriden.

Sedan Belgien lösts från beroendet av Holland, blev undervisningens frihet en betydelsefull politisk fråga också i Nord-Nederländerna. Grundlagen 1848 föreskrev visserligen i princip en sådan frihet, men grundlagen var naturligt nog till föga nytta, så länge 1806 års skollag inte ersatts med en ny. Katoliker och antirevolutionärer (protestanter) hade i stort sett samma uppfattning i skolfrågan, vilket borde ha befordrat samarbetet dem emellan, men de förra kom icke desto mindre att tills vidare drivas allt närmare liberalerna. Ty den avgörande frågan blev nu, om statsskolan skulle öppnas för de olika samfundens religionsundervisning (Groen van Prinsterer), fortfarande vara en neutral undervisningsanstalt (Thorbecke) eller bli en frireligiös skola med föräldrarna som stiftare. Med hjälp av den konservativa och liberala majoriteten lyckades ministären Van der Brugghen emellertid till slut få ett undervisningslagförslag antaget 1857. Detta blev dock en typisk kompromissprodukt, som ur 1806 års lag bl. a. hämtade orden "uppfostran till kristliga dygder". Privata skolor kunde erhålla understöd av kommun eller provins "på sådana villkor, som kommun- eller provinsstyrelsen anser nödvändiga". På detta sätt hoppades man kunna bevara den nationella folkskolan med "borttagande av det tvisteämne, som införts i vårt fädernesland". Genom 1857 års bestämmelser sköts den offentliga skolan emellertid egentligen ännu mer i förgrunden än förut. Grundprincipen var inte ändrad: den offentliga skolan var fortfarande den regelmässiga. Men den enskilda skolan blev nu fri.

Folkskoleundervisningen uppdelas enligt 1857 års lag i dels "vanlig", dels "utvidgad lägre undervisning" (uitgebreid lager onderwijs), d. v. s. ungefär = praktisk mellanskola, Den sistnämnda skulle meddela fortsatt undervisning inte endast i de vanliga folkskoleämnena utan även

i ett eller flera av följande ämnen: grunderna i de moderna språken (franska, tyska, engelska), matematik, jordbruk, gymnastik, teckning och slöjd. De svenska skolformer, som närmast motsvarar denna holländska "ulo" — högre folkskolan, kommunala mellanskolan och praktiska mellanskolan — tillkom först 1909 ff., då till en början förordningen om kommunala mellanskolor sattes i kraft. De "obligatoriska" ämnena inom den egentliga folkskolan i Holland var läsning, skrivning, räkning, grunderna av "formläran" (den pestalozziska "mätkonsten"), modersmålet, geografi, historia, naturkunnighet och sång. Det skulle dröja tjugo år, innan undervisningen i den svenska folkskolan annat än på papperet fick motsvarande omfattning. Lärostoffet utvidgades alltså i hög grad genom 1857 års lag. Ingen undervisning fick bedrivas i lokaler, som distriktskoleinspektörerna förklarar vara hälsovådliga eller av otillräcklig storlek.

Ett enskilt seminarium hade tillkommit redan 1812. Lagen 1857 anbefallde upprättande av minst två statliga seminarier, och vid några av de bästa folkskolorna skulle ges kurser för utbildning av folkskollärare (normallessens). I Sverige grundades det första seminariet i Stockholm av Sällskapet för växelundervisningens främjande 1830. Statliga seminarier tillkom sedan hos oss efter 1842, ett i varje stiftsstad och ett i huvudstaden. Lagen 1857 skilde uttryckligen mellan följande kategorier av lärare: överlärare (hoofd), hjälplärare (hulponderwijser) och aspirant (kweekeling). Den sistnämnde hade intet examensbetyg och fick meddela undervisning endast i den skola, där han var placerad. Dessutom fastställdes nu antalet elever per lärare liksom en viss minimilön för lärarna: överlärare skulle ha 400 gulden jämte fri bostad, "helst med trädgård". Vid 65 år och efter 40 tjänsteår skulle lärare få pension. Svenska folkskollärare hade vid denna tid enligt 1842 års författning 16 tunnor spannmål, bostad, bränsle och tillgång till kreatursfoder och trädgårdsland.

Lagen av 1857 innebar otvivelaktigt ett betydande framsteg i pedagogiskt avseende: ett bestämt antal lärare per skola, förbättrad lärarutbildning, utvidgning av lärostoffet och pension åt lärarna. Men lagen medförde också, att skolstriden omedelbart skärptes. Groen, som lämnat riksdagen i samband med 1857 års beslut, återkom efter 5 års frånvaro till parlamentet, varvid han förklarade krig mot den religionslösa statliga skolan och begärde undervisningens fullkomliga frihet. Av stor

betydelse blev det förhållandet, att även sammanslutningar av enskilda personer efter 1857 började upprätta skolor. Skolföreningar kom i detta sammanhang att spela en viktig roll för undervisningsväsendets utveckling. De första lärarföreningarna bildades redan i början av 1800-talet. År 1842 skapades en riksorganisation för folkskollärarna i de offentliga lägre skolorna, De Nederlandsche Onderwijsers Genootschap (NOG), och 1854 bildades en motsvarande sammanslutning för de enskilda skolornas lärare med namnet De Vereeniging voor Christelijke Onderwijsers en Onderwijseressen in Nederland. Ur denna bröt sig sedermera på grund av religiösa motsättningar tre olika grupper ut och bildade självständiga föreningar (1860, 1868 och 1886). Till detta kom så, att samarbetet mellan liberaler och katoliker definitivt upphörde efter ett budskap från biskoparna 1868 samt slopandet av sändebudsposten vid Vatikanen på liberalt initiativ 1871. Biskoparna fördömde den liberala undervisningen och förbjöd katolska barn att besöka offentliga skolor annat än då "en sorglig nödvändighet tvingar därtill". Katoliker och antirevolutionärer (protestanter) hade däremot från omkring 1870 samma krav på folkskolans reformering. I ekonomiskt understöd åt den enskilda skolan och inte i fakultativ uppdelning av den offentliga såg man nu lösningen på undervisningsfrågan. De kyrkliga partierna framhöll ständigt orättvisan i att de föräldrar, som inte ville ha sina barn i den statliga folkskolan, tvingades till stora ekonomiska uppoffringar för att upprätthålla enskilda skolor. "Skolan till föräldrarna" blev därför lösen under Kuypers ledning. Till sist gick Kuypers, som var antirevolutionärernas ledare, in för linjen "endräkt genom frihet", d. v. s. enighet mellan partierna skulle vinnas genom allas frihet att med statsunderstöd upprätta skolor. Liberalerna intog emellertid en antiklerikal attityd och opponerade mot undervisningsfriheten. Avsteget från den liberala principen på denna punkt blev den förnämsta orsaken till att liberalerna gick tillbaka vid varje val och slutligen förlorade allt understöd i fortsättningen. De kom härigenom i oförsonlig strid med antirevolutionärer och katoliker.

Från 1857 var den enskilda skolan ju som vi sett fri, men den betraktades inte som likaberättigad med den offentliga. Kravet härpå kunde som sagt icke tolereras av den tidens liberaler. En ny skollag medförde visserligen någon förbättring av 1857 års lag men lämnade i stort sett de kyrkliga kraven obeaktade. Oppositionen startade därför en väldig

petitionsrörelse och försökte ehuru förgäves förmå konungen att vägra sanktion. Genom lagen höjdes lärarlönerna, och antalet lärare i proportion till elevantalet ökades etc. Men dessa framsteg tvang de enskilda skolorna till uppoffringar och skärpte därigenom i realiteten skolstriden. Lagen blev därför för katoliker och antirevolutionärer närmast ett incitament att söka få en ändring av art. 194 i grundlagen till stånd, så att bidrag ur statskassan skulle kunna utbetalas till de enskilda skolorna. Liberalerna ansåg däremot, att art. 194 endast bestämde och borde bestämma om frihet att ge undervisning.

År 1887 lyckades ministären Heemskerk erhålla majoritet för en grundlagsändring rörande rösträtten, sedan högern övergivit sitt motstånd häremot efter Heemskerks förklaring, att art. 194 *inte* utgjorde något hinder för subsidier åt privatskolor. Vid de allmänna valen 1888, som nödvändiggjordes av denna grundlagsreform, förlorade liberalerna mark, till stor del beroende på sin långvariga och envisa kamp mot den enskilda skolan. Kyrkopartierna vann majoritet och bildade för första gången regering med baron Mackay i spetsen. Denne framlade ett förslag till skolreform, innebärande statsunderstöd till enskilda skolor mot garanti för fullgod undervisning. Därjämte fastställdes en visserligen liten med obligatorisk skolvavgift för den offentliga skolans elever i avsikt att eliminera den ekonomiska fördel, som föräldrarna haft av att välja en offentlig skola för sina barn, så länge denna saknat avgift men den enskilda skolan måst ålägga föräldrarna s. k. skolpenningar för att kunna upprätthålla sin verksamhet. En omsvängning hade nu skett inom det liberala lägret, och 1889 antogs förslaget med åtskilliga vänsterröster på majoritetssidan.

Det första steget på vägen mot ekonomisk likställighet mellan offentlig och enskild folkskola och läroverk (ty överenskommelsen gällde också de högre skolorna) hade därmed tagits, i det att den statliga understödsprincipen äntligen blivit godkänd. Bland de obligatoriska ämnena ströks "formläran", som överfördes till räkneundervisningen. För att med största kraft kunna verka för de enskilda skolornas bästa under den motsedda ökningen av deras antal, bildades 1890 en för de tre kristna skolföreningarna gemensam överorganisation, Schoolrad (Skolrådet). Under tiden 1891—1901 undergick skollagen få förändringar, alldenstund det var liberala regeringar som då satt vid makten. Av störst betydelse var, att skolplikt infördes 1901, trots motstånd från högern som ansåg att

den skulle medföra nackdelar för den enskilda skolan. Statsanslagen till den sistnämnda höjdes vidare avsevärt samma år, och för första gången möjliggjordes bidrag till skolbyggnader.

Vid valen 1901 segrade emellertid åter de kyrkliga partierna, och en högerregering under Kuyper skulle nu regera "med Gud och bibeln". Det som höll ihop regeringskoalitionen mellan antirevolutionärer och katoliker var framför allt just undervisningsfrågan. Kuyper skulle själv leda striden mot "paganismen" (hedendomen). Resultatet blev dock inte så märkligt, som förhandslöftena kunde låta förmoda, kanske främst därför att premiärministerns person bidrog till att skärpa motsatserna. I huvuddrag tedde sig den skolreform som genomfördes 1905 på följande sätt:

- a) Staten betalar folkskolläraernas minimilöner.
- b) Lönerna höjdes, och även de enskilda skolornas lärare tillerkändes ålders-, invaliditets- och familjepension.
- c) De enskilda skolornas lärare skulle inte kunna avskedas utan vidare. Överklagande skulle nämligen kunna ske hos en nämnd.
- d) Bidragen till skolbyggnader höjdes men samtidigt också kraven på de senares beskaffenhet.

På grund av dessa bestämmelser ökade den enskilda skolan kraftigt, och krav på ekonomisk jämställdhet gjorde sig starkt gällande hos den kyrkliga undervisningens anhängare. Många liberaler hade nu omvänts till anhängare av statsunderstöd åt den enskilda skolan, och socialdemokraterna hade sedan 1902 beslutat stödja "den fria skolan". Praktiska mellanskolorna (uitgebreid lager onderwijs) tillväxte kraftigt efter sekelskiftet och blev en organisation mellan folkskola och läroverk (högre borgarskola och gymnasium).

Uppfattningen att den enskilda skolan borde ha lika stort statsanslag som den offentliga vann i fortsättningen alltmera terräng. Men när majoriteten inom en av högerministären Heemskerk tillsatt undervisningskommitté föreslog, att den enskilda skolan skulle ges företräde framför den offentliga, ville de frisinnade ledamöterna inte gå med på detta. Förslaget öde måste därför bli helt och hållet beroende på valresultatet. Det bildade dessutom propagandaunderlag vid valkampanjen, och skolstriden som legat nere några år blossade åter upp med full låga. Valresultatet blev emellertid "en bitter besvikelse" för den enskilda skolans anhängare. Vänstern fick majoritet och bildade ministär.

Regeringen Cort van der Linden tillsatte nu 1913 en kommitté med uppgift att framlägga förslag till lösning av skolstriden. Kommittén bestod av representanter för samtliga partier och var snart färdig med sitt förslag, bakom vilket stod alla ledamöter utom en. Genom kommitténs förslag till grundlagsartikel tillförsäkrades den enskilda skolan samma understöd av staten som den offentliga. Debatterna i generalstaterna präglades i stort sett av försonlighet, en anda som inte bröts förrän det blev fråga om övertagande av de befintliga skolbyggnaderna. Vänstern försökte nämligen på allt sätt förbättra den offentliga och försvaga den enskilda skolan genom att föreslå sänkt elevantal för den förra men höjt för den senare, genom att försöka genomdriva förbud mot gåvor till den enskilda skolan och slutligen även genom att söka få ersättningen för de existerande enskilda skolbyggnaderna så låg som möjligt. I fråga om t. ex. förbud mot enskilda gåvor gjorde såväl högern som ministären vissa medgivanden, men i övrigt gick förslaget oförändrat genom skärselden och antogs den 30 juni 1920 i generalstaternas andra kammare, i det närmaste enhälligt. Att katolska kyrkan betraktade reformens genomförande som en stor seger framgår bl. a. av att påven utnämnde den katolske ledaren i generalstaternas andra kammare till kommandör av en hög påvlig orden. I utskottsutlåtandet i första kammaren sade sig vänstern kunna konstatera, att den åvägabragta överenskommelsen betydde nederlag för endast en part, nämligen den offentliga skolan. Lagen antogs i denna kammare utan votering. Man kan säga, att först nu paritetssystemet av 1848 fullbordats. Sedan detta en gång väl antagits, uppstod visserligen en del svårigheter, när man försökte förverkliga detsamma, men själva principen har egentligen aldrig mera blivit ifrågasatt.

Stat och kommun bekostar enligt 1920 års lag undervisningen, och de har därvid skyldighet att i ekonomiskt avseende behandla offentliga och enskilda skolor lika. Föräldrarna lämnar också ett mindre bidrag genom skolavgifter. En kommun kan inte anslå ett belopp till en enskild skola utan att också samtidigt låta en lika stor summa komma den offentliga skolan till del. Sådana anslag må emellertid inte göras villkorliga. Detta stadgande avsåg att förhindra, att den finansiella jämställdheten skulle bli beroende av vederbörande kommuns välvilja, vilket hade kunnat innebära ett överförande av skolstriden till kommunerna. Garantier mot uppkomsten av alltför små skolor skapades genom föreskrift om bevis med

föräldrarnas namnunderskrift eller på annat sätt, att elevantalet motsvarar i lagen föreskrivet minimiantal, samt genom bestämmelse om inbetalning till kommun av en garantisumma.

I ett avseende existerade dock ingen likställighet mellan den offentliga och den enskilda skolan. I den offentliga skolan måste överläraren vara klassföreståndare och ha sina flesta lektioner förlagda till en klass, i den enskilda kunde han däremot "ambulera", d. v. s. han behövde inte vara klassföreståndare och han fick ha sin undervisning fördelad på olika klasser.

II. ÖVERSIKT AV DEN HOLLÄNDSKA FOLKSKOLANS UTVECKLING EFTER 1920

1. Den offentliga och enskilda skolan

Den tendens till minskning av de offentliga folkskolornas och ökning av de enskilda folkskolornas elevantal, som kunde iakttas från 1870-talet fram till 1920, förstärktes efter genomförandet av skollagen sistnämnda år. Katolikerna triumferade över det fredsslut denna innebar, och de hade, som den fortsatta utvecklingen visar, all anledning härtill. Följande siffror visar den enskilda skolans frammarsch.

Uppgift beträffande	1937		1938		1939	
	Off.	Ensk.	Off.	Ensk.	Off.	Ensk.
Skolor	2 577	4 437	2 564	4 457	2 530	4 481
Elever	364 776	779 298	357 752	785 429	352 463	791 925

Uppgift beträffande	1941		1942		1943	
	Off.	Ensk.	Off.	Ensk.	Off.	Ensk.
Skolor	2 472	4 479	2 459	4 480	2 484	4 635
Elever	333 378	798 614	326 195	802 504	330 585	841 751

De enskilda skolorna ökade från 67,5 % 1937 till 71,8 % 1943 och de offentliga minskade från 32,5 % 1937 till 28,2 % 1943. Ungefär 70 % av de holländska barnen undervisades 1950 i enskilda skolor (3 % av dessa skolor är icke-kyrkliga, s. k. neutrala). Bland de kyrkliga skolorna dominerar de katolska med 43 %, medan de protestantiska stannar vid 27 %. Att den katolska övervikten är starkast markerad i

den södra (katolska) delen av landet, är helt naturligt. Antalet katolska elever ökade 1943 inom första (sydligaste) överinspektionsområdet med 853, den offentliga skolans med 96, den reformerta med 111 och den enskilda neutralas med 20. Men i övrigt framstår den katolska övervikten som anmärkningsvärd, eftersom den katolska folkgruppens andel av den holländska folknumrären uppgår till endast 38,5 %. Detta synes visa, att katolska barn går i katolska skolor. Det är tack vare sin strama disciplin, som katolikerna kommit att dra den största nyttan av de enskilda skolornas jämställdhet med de offentliga. Den katolska kyrkan kan beordra sina bekännare att skicka barnen till katolska skolor, och dessa påbud länder också med ytterst få undantag till efterrättelse. De protestantiska föräldrarna är traditionella frihetsanhängare och därför långt mindre benägna att rätta sig efter kyrkans påbud. Därjämte inverkar den kyrkliga splittringen, d. v. s. man har att välja mellan reformerta skolor tillhörande "Hervormde Kerk", skolor anslutna till någon ny sekt och t. o. m. de offentliga skolorna. Misstro råder mellan de olika riktningarna, men framför allt är de protestantiska segervinnarna i skolstriden oroliga för den katolska frammarschen.

Som ovan visats kan föräldrarna till ett tillräckligt stort antal elever kräva, att inom kommunen upprättas en enskild skola, som motsvarar deras (religiösa eller icke-religiösa) övertygelse. Det är därför relativt lätt att stifta en enskild skola, och därvid fuskas det en hel del, åtminstone om man får tro klagomålen från den offentliga skolans anhängare. Att det blir kolossalt dyrbart med så många skolor, ofta små och belägna på relativt kort avstånd från varandra på samma ort, säger sig självt. Om antalet barn inte är tillräckligt stort för upprättande av en skola, erhåller föräldrarna ersättning för barnens transport till önskad anstalt inom den egna kommunen eller grannkommunen, dock under förutsättning att skolan i fråga ligger på minst 4 km:s avstånd. När det inte finns någon skola av önskad kategori inom lämpligt avstånd, skall kommunen bekosta undervisning i hemmet.

2. Förskoleåldern

Barnträdgårdar och liknande förskolor finns i betydande antal. De flesta är enskilda, vilket i synnerhet är fallet i södern. I genomsnitt torde förskolorna besökas av 30 % av alla barn i åldern 3—6 år. Statsbidrag

utgår inte, men 70 % av de enskilda skolorna erhåller ett mindre understöd av kommunerna. Samtliga skolor tar dessutom upp en mindre avgift av varje elev. Nedanstående siffror ger en inblick i förhållandena på förskoleundervisningens område.

Förskolor

Slag av skolor	Tillstånd 31/12 1942		Tillstånd 31/12 1943	
	Skolor	Elever	Skolor	Elever
Offentliga	203	27 279	207	28 143
Enskilda	2 101	200 080	2 053	198 736
Summa	2 304	227 359	2 260	226 879

Utbildningskurser för förskolelärare 31/12 1947

Slag av kurs	Antal kurser	f. A-dipl.	f. B-dipl.	f. montess.-dipl.	Summa
Offentliga	3	81	51	—	132
Enskilda	44	776	258	128	1 162
Summa	47	857	309	128	1 294

De flesta lekskolor är fröbelskolor, men montessoriuundervisningen vinner alltmer terräng.

3. Den obligatoriska folkskolan

Den obligatoriska folkskolan var 6-årig ända till 1920, då det infördes en bestämmelse om att klassantalet skulle ökas till 7, ett stadgande som dock tills vidare inte trädde i kraft. Redan i början av 1920-talet krävde lärarorganisationerna en tvåårig överbyggnad till folkskolan med en mera praktisk inriktning än den egentliga folkskolan. Sådan undervisning, som således ännu saknade stöd i någon lag, igångsattes också under 1920- och 30-talen av olika offentliga och enskilda organisationer. V. G. L. O.-skolor (voortgezet gewonlig lager onderwijs), d. v. s. skolor med 7:e och 8:e klass, upprättades i en del stora kommuner redan 1922. Även i Sverige skedde ursprungligen utvecklingen av folkskolans överbyggnader uteslutande på kommunalt initiativ (i Malmö 1879 och i

Göteborg 1893). År 1927 kom för Hollands del beslutet om införande av 7:e klass. Kursen i denna klass fick inte vara en repetition av tidigare klassers kurser, ej heller innebära ett "fördjupande" av dessa. Undervisningen skulle i stället "anknytas till det praktiska livet". Genom beslut av statssekreteraren i undervisningsdepartementet (i verkligheten av tyska ockupationsmakten) blev fr. o. m. 1 sept. 1943 folkskolan till slut 8-årig.

Kursplanerna för 7:e och 8:e klasserna upptar som centrala ämnen slöjd och hushållsgöromål, jordbruk, trädgårdsskötsel (i trädgårdstrakt), handelslära (huvudsakligen i städerna) och dessutom tyska (engelska eller franska) samt folkskoleämnena i organisk anslutning till centralämnena. Här kan man tydligen spåra den kerschensteinska pedagogiken, vilken som bekant i hög grad påverkat även utformningen av den svenska fortsättningsskolan. Avsikten med 7:e och 8:e klasserna var god, men resultatet svarade inte mot förväntningarna. Meningen var, att dessa klasser skulle bilda en självständig enhet, skild från den egentliga folkskolan, en "folkskolans högre avdelning" (voortgezet lager onderwijs) med artskild lärokurs. Det var framför allt den omständigheten, att inga skolor kunde byggas under kriget och att transportmedlen inte tillät överförande av elever i större antal till en centralt belägen skola, som omöjliggjorde upprättande av särskilda högre avdelningar på landet. En kraftigt bidragande orsak till att reformen inte lyckades så väl var det förhållandet, att 8:e klassen införts av ockupationsmakten. Dessutom gav föräldrarna företräde åt andra skolformer. Tillströmningen till läroverk, ulo och yrkesskolor ökade. Ulo upplevde nu en förut okänd blomstring, vilket inte skulle ha varit att beklaga, om begåvningen hos alla de nya eleverna räckt till för teoretiska studier, vilket tyvärr inte var fallet. Antalet kvarsittare i praktiska mellanskolans första klass blev mycket stort under 1942. I 1:a överinspektionsområdet varierade kvarsittningsprocenten mellan 20 och 46,5. Endast 47,5 % av eleverna i första klassen tog examen. De flesta lämnade skolan så fort lagen tillät. Även lantushållsskolorna fick f. ö. sina första klasser överbefolkade.

På grund av denna avtappning från folkskolan minskade elevantalet, så att detta i allmänhet inte medgav upprättande av självständiga högre avdelningar. Följden var, att vid de flesta skolor 7:e och 8:e klasserna blev förbundna med den egentliga folkskolan, vilket ofta ledde till

mindre lämpliga klasskombinationer. "Om klass 4 fogas till klasserna 5—8, råkar klasserna 7 och 8 så illa ut, att undervisningen väsentligen kommer att gälla repetition och utvidgning av stoffet i klass 6" heter det betecknande nog i en rapport. Det rådde emellertid skillnad mellan de skolor, där 7:e och 8:e klasserna undervisades i särskilda klassavdelningar med egen lärare, och å andra sidan de skolor, där dessa klasser måste kombineras med de lägre klasserna, vilket senare fick ske i "en-, två-, tre- och fyrmansskolorna" (skolor med en, två, tre eller fyra lärare).

Ett stort antal både offentliga och enskilda skolor har nu centraliserat sina högre klasser. Centralisering medför fördelen av ett stort antal elever, varigenom möjlighet till differentiering och ett intensivt utnyttjande av materielen kan ske. Detta blir mera ekonomiskt än systemet med lokala 7:e och 8:e klasser. Eleverna trivs bättre, och de mindre begåvade lärjungarna kommer mera till sin rätt i dessa skolor med praktiska ämnen på schemat.

Genom den ändring av folkskolelagen, som trädde i kraft den 1 jan. 1950, bekräftades beslutet av 1943 om upprättande av särskilda skolor för 7:e och 8:e klasserna. Men en övergångsbestämmelse gjorde skyldigheten att upprätta dylika skolor till fakultativ. Det tidigare missförhållandet, att eleverna efter genomgången sjätte klass övergår till ulo, borgarskola och gymnasium utan avsikt att fullfölja studierna vid dessa läroanstalter — flykten till yrkesskolan har stoppats genom införande av förberedande klass till denna skolform — kommer därför att bestå. Härigenom blir de återstående eleverna fortfarande så fåtaliga, att upprättandet av skolor för fortsatt lägre undervisning stöter på stora svårigheter. N. O. V. kräver därför ändring av skolpliktslagen, så att 8-klassig folkskola blir obligatorisk.

Genom att den nya lagen innebär uppmjukning av tidigare gällande bestämmelser har emellertid förutsättningarna för upprättande av nya skolor för fortsatt lägre undervisning i någon mån underlättats. Om elevantalet är för litet för organiserande av en särskild skola, finns nämligen ändå möjlighet att erhålla statsbidrag för separat undervisning av klasserna 7 och 8, därest ett tillräckligt stort elevantal kan erhållas genom sammanslagning av eleverna från två högre skolor.

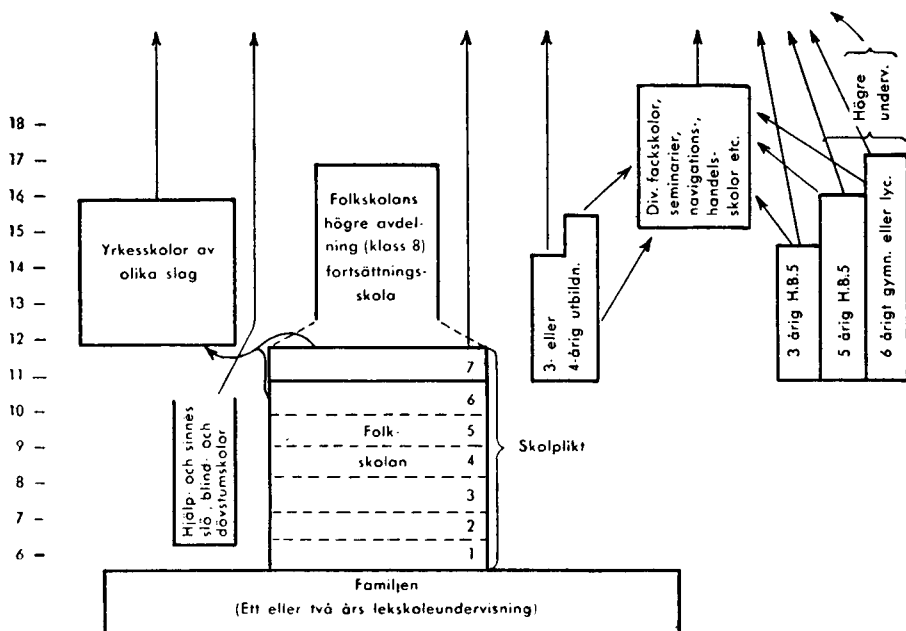
Det är de större städerna, som har den största möjligheten att differentiera sina högre avdelningar. Men även en medelstor stad som Amer-

fort erbjuder en rik provkarta på utbildningslinjer. Den 1 september varje år, då höstterminen börjar, bildas där följande klasser vid skolan för fortsatt lägre undervisning.

1. En 7:e klass för pojkar, avslutningsklass.
2. „ 7:e „ „ „ , förberedande yrkesskola.
3. „ 7:e „ „ „ , förberedande ulo, ordnad som handelsdagsskola i 8:e.
4. „ 7:e „ „ flickor, med hushållsundervisning.
5. „ 7:e „ „ „ , som skall fortsätta i 8:e klass.
6. „ 8:e „ „ pojkar, avslutningsklass.
7. „ 8:e „ „ flickor, avslutningsklass.

De möjligheter till fortsatt undervisning, som holländska föräldrar har att välja på för sina barn, när dessa gått igenom sjätte klassen, är följande: 1) Skola för fortsatt lägre undervisning 2) Särskilda klasser

Schema över Hollands skolväsen

för fortsatt lägre undervisning, inrymda i en folkskola 3) Praktisk mellanskola (ulo), 3- eller 4-årig 4) Högre borgarskola, lyceum, gymnasium 5) Yrkeskola, förberedande klass 6) Grundläggande yrkesundervisning 7) Grundläggande jordbruks- och trädgårdsundervisning 8) Utbildning för det andliga ståndet (sistnämnda möjlighet står öppen endast för katoliker).

4. Folkskolans läroplan

I folkskolan meddelas undervisning i läsning, skrivning, räkning, modersmålet, fäderneslandets historia, geografi, naturlära, sång, teckning, gymnastik och slöjd för flickor. I historiekursen skall ingå en elementär kurs i stats-, provins- och kommunalkunskap. Ämnet naturlära omfattar även en kurs i hälsolära. Dessutom kan i folkskolan meddelas undervisning i franska, tyska, engelska, matematik, handelslära, allmän historia, slöjd, jordbruk och "finare handarbete". Andra ämnen än de ovan nämnda får inte utan tillstånd av Kungl. Maj:t upptas på schemat. På sistnämnda sätt har maskinskrivning och stenografi förklarats skola inbegripas i ämnet skrivning. Om undervisning i dessa ämnen meddelas i en folkskola, är alla elever i klassen skyldiga att delta.

Den holländska egentliga folkskolan ger sålunda, i motsats till den svenska, som med undantag för ämnet slöjd är rent allmänbildande, möjligheter till grundläggande praktisk utbildning. En parallell utgör den i princip beslutade svenska enhetsskolan, som avser att ge förberedande praktisk utbildning för alla som lämpar sig härför.

Efter 1920 skulle som ovan antytts undervisning i franska (engelska, tyska) inte förekomma i lägre klass än den 7:e i folkskolan. Motivet härtill var att man inte ville beröva modersmålet dess lektionstimmar. Flera propositioner och motioner, syftande till återinförande av undervisningen i främmande språk i lägre klasser i folkskolan, emedan detta påståtts vara nödvändigt som grund för studierna i moderna språk i läroverken, har konsekvent avslagits i generalstaterna. Detta hindrar emellertid inte, att kurser i franska likaväl som i andra ämnen utom skoltid i stor utsträckning anordnas och bekostas av kommuner och enskilda.

Undervisningen i gymnastik i folkskolan har först i senare tid kommit i gång. I lagen av den 17 aug. 1878 var gymnastik upptaget som

ett fakultativt ämne, och först i skollagen 1889 gjordes det obligatoriskt från den 1 januari 1893. På grund av motstånd mot denna lag, främst orsakat av bristen på lokaler, meddelades uppskov med dess ikraftträdande till 1897. År 1896 fick deputeradestaterna (länsstyrelserna) rätt att efter samråd med distriktsinspektören bevilja uppskov från skyldigheten att meddela undervisning i gymnastik för tills vidare fem år åt gången. I 1920 års skollag bibehölls termen "kroppsövning" (lichamelijke oefening). Däri ingick inte redskapsgymnastik, och dispensförfarande skulle fortfarande tillämpas. År 1937 fanns det i hela landet 924 skolor, som enligt art. 195 av 1920 års lag var befriade från att meddela gymnastikundervisning. Av dessa hade emellertid 731 förpliktat sig att ge undervisning i s. k. fristående rörelser. Undervisningen bestod således, där den över huvud taget förekom, av dylika fristående rörelser, vilket var föremål för mycken begäbbelse i pressen. Man klagade på ansvarigt håll allmänt över att gymnastik t. o. m. i de högre klasserna övades i mycket ringa utsträckning, och man krävde därför att ämnet skulle bli obligatoriskt. Detta skedde också 1941. I samband härmed inrättades en riksinspektion för fysisk fostran, och fordringarna i gymnastik i folkskolläroexamen höjdes kraftigt. Man håller numera skolidrottstävlingar och gymnastikdemonstrationer.

Den enskilda skolan har — i motsats till den offentliga — fullständig frihet både i avseende på lärostoffets omfattning, undervisningsmaterialet och studiernas målsättning. Den enda inskränkningen består i att för den enskilda skolan föreskrivits ett timantal per vecka på minst 22 lektioner, bland vilka gymnastik måste ingå.

I teorien existerar samma lägre skola för alla. I verkligheten blir skillnaden mellan de offentliga och enskilda skolorna allt större. De sistnämnda har ofta karaktären av s. k. "miljöskolor" med efter orten och dess liv i hög grad avpassade kursplaner. Det råder emellertid även stora olikheter i fråga om lästid och ferier. Inom Maastrichts inspektionsområde varierade den årliga lästiden år 1938 med över tre veckor, och enbart inom staden Maastricht var skillnaderna nära tre veckor. Inspektörerna måste föra en ständig kamp för att begränsa antalet lovdagar. På grund av många extra sådana nedbringas folkskolans verkliga lästid till 208—210 dagar, varigenom en obetydlig skillnad föreligger i detta hänseende mellan Sverige och Holland, trots att det förra landet har längre ferier.

5. Fortsättningsskolan och övergång till högre skolor

Fortsättningskurserna — frivilliga kurser för ungdom som slutat folkskolan med repetition och utvidgning av folkskolans läroplan på programmet — företer ett från år till år minskat elevantal. I 1889 års skollag hade föreskrivits fakultativ fortsättningsskoleundervisning för dem, som genomgått folkskolans 6:e klass. I 1920 års skollag stadgades i art. 61 statsbidrag på vissa villkor till de kommuner, som ville anordna sådan undervisning. År 1923 slopades emellertid dessa statsanslag av besparingsskäl. Man ansåg dessutom, att fortsättningsskoleundervisningen inte hade samma uppgift att fylla, sedan folkskolan gjorts sjuårig, särskilt som art. 3 av yrkesskolelagen (Nijverheidsondervijswet) medger möjligheter till fortsatt allmänbildning och även till praktisk yrkesutbildning. Under dessa förhållanden är det egentligen knappast att undra på att fortsättningsskolekurserna blivit allt färre och företett minskade elevsiffror. Den svenska fortsättningsskolan är ju i motsats till den holländska obligatorisk, men även den tenderar mot ett avtynande i samband med skolpliktens utvidgning.

Övergång till högre skolor äger rum från 6:e eller 7:e klassen i folkskolan. Enligt 1876 års skollag kunde kommunen införa obligatorisk undervisning i franska, och många kommuner hade missbrukat denna möjlighet. Följden blev, att läroverken krävde förkunskaper i franska för inträde, men 1920 förbjöd man som nämnts studier av främmande språk i lägre klass än den 7:e, alldenstund "folkskolan har ett eget bildningsmål, oberoende av läroverkens".

Före 1920 förekom inträdesprov till läroverken. Under åren 1920—27 grundades intagningen på intyg, utfärdade av vederbörande överlärare, alltså ungefär som i Sverige efter 1949. Resultatet blev en våldsam stegring av kvarsittningsprocenten, opposition från läroverkslärarhåll och återinförande av inträdesprov 1928. Dessa skall i de flesta fall utslutande vara skriftliga och kombinerade med intyg från överläraren. Endast om de nämnda vittnesbörden (proven och intyget) är negativa, fordras muntlig prövning, ev. kombinerad med en veckas skolgång på prov i en försöksklass, där en läroverkslärare och en folkskollärare gemensamt undervisar. Dessa får då avge det definitiva utlåtandet.

III. DEN PRAKTISKA MELLANSKOLAN

Praktiska mellanskolan (uitgebreid lager onderwijs) utgör en mellanform mellan folkskola och läroverk med en i allmänhet mera praktisk inriktning än det senare. Den kan närmast jämföras med vår praktiska mellanskola (praktisk kommunal realskola), som ju bl. a. liksom den holländska har en handelslinje. De svenska praktiska kommunala realskolorna är dock i motsats till de holländska mycket få till antalet, även om de praktiska linjerna vid ett antal vanliga realskolor medräknas. I nästan varje litet holländskt samhälle finns däremot en ulo.

Ulo-skolorna fyller funktionen som förberedelse för inträde i läroverk och seminarier, vartill de lämpar sig väl tack vare den undervisning de ger i främmande språk. Till de praktiska mellanskolorna söker sig ofta elever, som där får en efter deras förutsättningar bättre anpassad undervisning. Examen från ulo anses vara en lämplig förutbildning för en rad praktiska yrken inom näringslivet (speciellt handeln) och för lägre statstjänstemannabefattningar. Ulo är 3- eller 4-årig, och dess elever kommer vanligen från 6:e klass i folkskolan. Omkring 20 % av folkskolans elever går över till praktisk mellanskola.

Ulos kursplan erbjuder många likheter med den planerade svenska enhetsskolans med dess praktiska alternativ. Skillnaden är, att ämnesvalet i Holland är lokalt för hela skolan, medan det i enhetsskolan avses vara *individuellt*, beroende på anlag och intresse.

De större städernas praktiska mellanskolor uppvisar emellertid en rik differentiering efter begåvning och studiemål. I Amsterdam finns dels 3-, dels 4-klassiga mellanskolor. De förra är enklare och leder fram "ulo-examen". Bland de 4-åriga har tre anstalter efter en gemensam grundkurs på 2 år linjeuppdelning, nämligen 1) handel 2) industri 3) administration 4) allmän kurs. Handelseleverna tar examen i skolan liksom även en del av eleverna på den allmänna linjen, men majoriteten deltar i uloföreningarnas allmänna examen, som är svårare och därför har större anseende.

IV. FOLKSKOLLÄRARUTBILDNINGEN

Utbildningen av folkskolans lärare sker vid seminarier (kweekschoolen). Liksom de flesta andra skolor i Holland är seminarierna av två slag,

offentliga (statliga eller kommunala) och enskilda (katolska, protestantiska och "neutrala", d. v. s. icke-konfessionella).

Antalet seminarier som utbildar folkskollärare steg år 1946 till 86 från 84 året dessförinnan. Eleverna ökade från 5.685 till 6.507. De svenska seminarierna är som bekant inte fler än ett tjugotal, om man medräknar småskoleseminarierna. Till dessa finns det inte någon motsvarighet i Holland. Lagen 1920 stadgade visserligen, att sådana skulle inrättas, men av sparsamhetsskäl kom de sedan aldrig till stånd. Orsaken till det stora antalet seminarier i Nederländerna är bestämmelsen om ett mycket litet minimiantal elever (40 st.) som villkor för statsbidrag till enskilda seminarier.

I mitten av 1930-talet fanns ett betydande överskott på folkskollärare, vilket sammanhängde med de sjunkande nativitetssiffrorna. Fr. o. m. krigsutbrottet 1939 ändrades emellertid förhållandena, i det att födelsekurvan steg i enlighet med nedanstående siffror.

Antalet födda 1940—48

1940	184 846	1943	209 379	1946	284 456
1941	181 959	1944	219 946	1947	287 348
1942	189 975	1945	209 607	1948	247 920

Överskottet på lärare förvandlades därmed till ett underskott. Detta har föranlett myndigheterna att tillgripa en del extraordinära åtgärder. Hit hör anställning av gifta lärarinnor som vikarierar (dessa är annars portförbjudna), vidare växelsystem (rouleersystem), vilket innebär att varje lärare förestår två klasser, en på morgonen och en på eftermiddagen, och slutligen stipendier (fr. 1949) till studenter som vill utbilda sig till folkskollärare.

Utom vid seminarierna utbildas också folkskollärare vid s. k. "normalkurser". Dessa är emellertid på avskrivning. År 1946 fanns endast 3 sådana med sammanlagt 36 elever. Man kan också avlägga både folkskollärarexamen och överlärarexamen som privatist, vanligen efter förberedelse genom studier per korrespondens.

De seminarier, som utbildar för överlärarexamen (hoofdakte), är delvis desamma som ovannämnda. De uppgick 1946 till 64 st. Ett villkor för avläggande av överlärarexamen är 1½ års praktik i folkskola.

Vid en jämförelse med svensk folkskollärorexamen framgår, att modersmålet är uppdelat på två ämnen, holländska och litteraturhistoria. Detsamma gäller för överlärorexamen. Å andra sidan motsvaras de holländska examinas "naturlära" i den svenska folkskollärorexamen av fysik, kemi och biologi.

Inträdesåldern vid de holländska seminarierna är i genomsnitt 15 år. Eleverna skall förete intyg om examen från treklassig praktisk mellanskola, ha genomgått tre klasser i högre borgarskola eller gymnasium eller också ha blivit godkända vid en särskild inträdesexamen. De flesta lärjungarna har examen från praktisk mellanskola (60—70 %). Från gymnasium, borgarskola eller mellanskola för flickor kommer 5—6 %, och fullständigt avgångsbetyg från dessa anstalter ("studenter") har 4—5 %. C:a 10 % äger enbart folkskoleunderbyggnad men har då dessutom förberett sig genom t. ex. studier i den förberedande klass, som finns vid vissa seminarier. Aterstoden (omkring 10 %) har gått kortare tid i högre skolor.

En jämförelse med det klientel, som vinner inträde vid svenska seminarier, ger ungefär samma proportioner, om svensk realexamen säges motsvara den holländska praktiska mellanskolexamen. Studenter får i Sverige en särskild utbildning och utgör därigenom en ojämförligt större del av folkskollärarkåren i Sverige än i Holland, där de undervisas tillsammans med de andra seminarieeleverna men dock erhåller en kortare utbildning på 2 år.

Lärare i praktisk mellanskola (ulo) skall ha överlärorexamen jämte folkskolekompetens i det eller de ämnen, vari vederbörande undervisar. Lärarna vid seminarierna (med titeln "leraar") skulle enligt lagen av 1920 ha läroverkslärarkompetens (middelbaare akten), d. v. s. kandidatexamen i de ämnen där sådan kompetens existerar. Licentiat- eller doktorsgrad krävdes inte som för gymnasielärarna. Skollagens bestämmelser om läroverkslärarkompetens trädde emellertid aldrig i kraft. År 1938 hade av 998 lärare vid seminarierna 167 lägst kandidatexamen, och 667 hade överlärorexamen jämte kompetens för folkskola (utöver överlärorexamen) i ett eller flera ämnen.

Det skall finnas minst 4 fast anställda lärare vid varje seminarium, och många har faktiskt inte fler. De holländska seminarierna är mycket små i jämförelse med de svenska, beroende på att man i Holland söker ge dessa anstalter en intim karaktär. Vad schema och timfördelning be-

träffar, dominerar de humanistiska ämnena och pedagogik timplanen vid de flesta seminarier, under det att de naturvetenskapliga ämnena är sämre tillgodosedda. Flickorna är ofta befriade från matematik, då de i allmänhet anses ha mindre anlag för ämnet. Timfördelningen i de olika ämnena vid de enskilda seminarierna är inte fixerad i lagen. Detta sammanhänger med att man i den s. k. skolfreden 1920 ville garantera den enskilda (huvudsakligen konfessionella) skolan "inre frihet" genom att låta de enskilda skolstyrelserna, däri inbegripna de enskilda seminariernas styrelser, själva bestämma timfördelningen. Endast ett visst totalantal timmar är fastställt som villkor för statsbidrag.

De statliga seminarierna har övningsskolor knutna till sig. De flesta enskilda seminarier har däremot inga sådana utan utnyttjar vanliga folkskolor efter överenskommelse med vederbörande överinspektör och kommunal- eller skolstyrelse.

Examen är offentlig utom i fråga om undervisningsproven. En av regeringen utnämnd censorsnämnd leder densamma. Både folkskollärover- och överläroverexamen i Holland är alltså en examen rigorosum med godkända och underkända liksom vid en svensk studentexamen. En svensk folkskolläroverexamen är ju däremot inte något prov i egentlig mening.

Moderna studiemetoder med arbetsuppgifter och arbetstimmar i st. f. läxor och förhör har under de senaste åren blivit allt vanligare vid de holländska seminarierna.

Redan 1857 infördes som vi sett en uppdelning av folkskolläroverarna i tre kategorier: överlärover (hoofd), hjälplärover och aspirant (kweekeling). Den sistnämnde skulle kunna meddela undervisning i den skola, där han var placerad, ehuru han icke avlagt erforderlig examen. Han motsvarade de oexaminerade och "dispenserade" lärover, som fanns i Sverige och Holland i slutet av 1700- och under början av 1800-talet. Reformerna har i detta hänseende gått i samma riktning i både Sverige och Holland. Efter 1886 skulle aspiranterna inte kunna anställas som självständiga lärover. Detta hindrade emellertid inte, att i fortsättningen ett stort antal aspiranter tjänstgjorde mot ringa eller ingen ersättning. Men 1943 bestämdes, att aspirant skulle få vikariera för lärover i högst tre dagar, och att nya aspiranter inte vidare skulle få anställas. Titeln hjälplärover (hulp- onderwijser) försvann 1878 och ersattes med titeln folkskollärover (onderwijser).

I spetsen för varje skola skall finnas en överlärare (hoofd). Han måste ha avlagt överlärarexamen. Lärare med överlärarkompetens får högre lön än lärare utan sådan kompetens, även om han i realiteten inte innehar överlärarbefattning.

Folkskollärarinna, som före sitt 45:e år ingår äktenskap, kan avskedas av kommunalrådet. I allmänhet får gift kvinna inte inneha ordinarie anställning utan endast tjänstgöra som vikarie. Detta stadgande vilar på traditionell och framför allt reformert grund: den gifta kvinnans plats är i hemmet. Förvärvsarbete verkar splittrande på hennes intressen, som bör vara inriktade på familjen såsom samhällets grundval.

Anställning vid enskilda skolor kräver samma lärarbetyg som anställning vid offentliga skolor, men i övrigt har de enskilda skolorna så gott som fullständig frihet att uppställa vilka villkor som helst för erhållande av lärartjänst.

V. DEN HÖGRE UNDERVISNINGEN

Den högre allmänbildande undervisningen har den duglige liberale statsmannen Thorbecke att tacka för sin utveckling. Den av honom genomförda lagen av år 1863 har blivit den grund, på vilken hithörande anstalter har byggts. De högre skolorna är dels sexklassiga gymnasier, dels högre borgarskolor med 5 eller 6 klasser, i samtliga fall med sexklassig folkskola som förutsättning. Det finns också 3-åriga högre borgarskolor (närmast motsvarande våra realskolor), vilka ger allmänt medborgerlig bildning för dem, som inte tänker fortsätta med högre studier vid universitet och högskolor. Den 5- till 6-åriga högre borgarskolan var också ursprungligen avsedd att ge allmänt medborgerlig bildning för dem, som efter examen sökte sig ut i samhällslivet, men sedan denna examen medfört tillträde till Polytekniska Högskolan i Delft (1905) och sedermera även till universitetens naturvetenskapliga samt (efter komplettering i latin) medicinska och juridiska fakulteter, utgör borgarskolan liksom gymnasiet ett genomgångsstadium till högre studier.

Eftersom i runt tal 30 % av dem, som avlägger examen vid gymnasium, inte begagnar sig av sin rätt att bedriva högre studier, ger numera såväl gymnasiet som högre borgarskolan allmänt medborgerlig bildning, samtidigt som de förbereder för högre studier. Gymnasierna har två linjer, A med klassiska och historiska och B med klassiska och matema-

tisk-naturvetenskapliga ämnen. Vid ett gymnasium kan finnas båda eller blott endera av dessa linjer. Redan i gymnasiets första klass börjar undervisningen i franska, tyska och latin, i andra klassen därjämte i engelska och grekiska. Sedermera kan även hebreiska tillväljas. Efter fjärde klassen följer uppdelning i A- och B-linjer. A-linjen med latin och grekiska leder till de filosofiska och juridiska fakulteterna. B-linjen med matematik, fysik och kemi förbereder för naturvetenskapliga och medicinska fakulteterna. Gymnasiet har alltid varit elitskolan, "lärdomsskolan".

I de högre borgarskolornas två högsta klasser finns likaledes två linjer, A och B. På A-linjerna ges undervisning i huvudsakligen sociala ämnen och språk, på B-linjerna i modersmålet och naturvetenskapliga ämnen. A-linjen erinrar om den planerade allmänna linjen vid de svenska gymnasierna.

Ett lyceum är en kombination av en högre borgarskola och ett gymnasium och (eller) en högre flickskola med två lägre gemensamma klasser.

I fråga om studiernas organisation och ämnesval har stor frihet lämnats de högre skolorna, men ett visst minimiantal timmar i de olika ämnena föreskrives. Sälunda kan en högre borgarskola få rättighet att undervisa i latin. Montessori- och daltonmetoderna jämte andra moderna arbetssätt får användas, och så sker också i ganska stor utsträckning vid undervisningen.

De skilda religiösa samfundens prästseminarier och teologiska skolor utbildar predikanter, lärare och missionärer. Utbildningstiden varierar från 4 till 8 år, och förutbildningen är också mycket skiftande (från folkskola till studentexamen).

VI. VILKA MÖJLIGHETER FINNS DET TILL LIKA UTBILDNING FÖR ALLA?

Kan barn ur arbetarkretsar vinna inträde vid läroverk och universitet för att efter avlagd examen tävla om de bäst betalda tjänsterna? Hur stort är det antal barn från arbetarfamiljer, som undervisas i läroverk? Svar på sådana frågor får man i den holländska statistiska centralbyråns läroverkstatistik för 1947—48. De elever, som då vann inträde i första klassen i läroverk (gymnasium, 5- till 6-årig högre borgarskola, lyceum,

3-årig högre borgarskola, högre flickskola, handelsskola) uppdelas i den nämnda publikationen i tre grupper:

Socialgrupp I (Hoogere sociale milieu's)	28,6 %
Socialgrupp II (Middelbare sociale milieu's)	48,7 %
Socialgrupp III (Lagere sociale milieu's)	21,1 %
Okänd socialgrupp	1,6 %

Till grupp III räknas lägre stats- och kommunaltjänstemän, lägre tjänstemän i handel och industri samt industri- och lantarbetare. Av dessa siffror framgår tydligt, att från socialgrupp III kommer mycket färre läroverkselever än som kunde väntas med hänsyn till dess procentuella andel av det holländska folket.

Samma förhållande bekräftas av en undersökning, utförd av en grupp vetenskapsmän i Utrecht. Där lämnas följande siffror för 1947—48. Till de högre sociala grupperna hör 41,1 % av hela antalet studenter och till arbetarklassen 1 %, trots att de totala andelarna av befolkningen uppgår till resp. 7,9 och 43,4 %. Ur de högre socialgrupperna rekryteras alltså 5,2 gånger så många studenter som skulle motsvara deras antal i hela populationen. För industri- och lantarbetare är samma relationstal 0,023. Sedan på detta sätt de nederländska studenternas ensidiga rekrytering konstaterats, sysselsätter sig rapporten med frågan om orsakerna till detta förhållande. I fråga om tänkbara faktorer har man inte några nya rön att komma med. Man nöjer sig med att framhålla, att t. v. ingen undersökning ger bevis för förekomsten av en tydlig skillnad i fråga om de genomsnittliga anlagen mellan de stora sociala grupperna. Många av de förnämsta auktoriteterna på området är emellertid övertygade om motsatsen. Att den miljö, i vilken barnen utvecklas, spelar en stor roll för deras sedliga utveckling, förnekas visserligen inte i rapporten. Men trots "de ogynnsamma omständigheter, under vilka så många av naturen begåvade barn måste växa upp, upptäcker man på högre åldersnivå alltid ett stort antal intelligenser bland dem. Allting tyder på att här finns en avsevärd intelligensreserv, som kan ha den största betydelse för vårt samhälle. — Vi anser som särskilt begåvade bland det nederländska folket dem, som har en intelligenskvot på 1,40 eller mera". Det finns 6.000 sådana barn i folkskolan, 4.500 i läroverken och 2.000 vid universiteten. Men "två tredjedelar av de överbegåvade gå för närvarande förlorade för det vetenskapliga arbetet. Bortfallet består säkert till större delen av arbetarbarn". Rapporten slutar

med en vädjan till regeringen att i denna fråga göra vetenskap och demokrati rättvisa.

Studiestipendier (t. ex. för studenter, som vill utbilda sig till folkskollärare) finns i motsats till i Sverige i mycket begränsad utsträckning i Holland.

VII. LITTERATURHÄNVISNINGAR

Blok, P. J.: *Geschiedenis van het Nederlandsche Volk*, I—IV, Leiden 1926.

Japikse, N.: *Staatkundige geschiedenis van Nederland 1870—1917*.

Bigot, L. C. T. & van Hees, G.: *Verleden en heden*, Groningen-Djakarta 1950.

van Hees, G.: *De School*, Groningen-Djakarta 1950.

Kohnstamm, Ph., Velde, J., & Welling, S.: *Naar en nieuwe didaktiek in de lagere school*, Groningen 1950.

SCHWEIZ

Av undervisningsrådet Birger Thorén

I. SKOLAN, STATEN OCH KANTONERNA

Förbundsrepubliken Schweiz saknar enhetligt skolväsen; de tjugufem kantonerna och delkantonerna är och har alltid varit praktiskt taget autonoma i allt som rör skolan och skolundervisningen. Inte ens den helvetiska republiken under Napoleonepoken med sin efter franskt mönster genomförda centralisering satte några varaktiga spår i organisationen av det framväxande schweiziska skolväsendet. Redan år 1803 förklarades skolorna åter vara en kantonernas angelägenhet.

I förbundsorfattningen av år 1848, den nuvarande republikens födelseår, begränsades förbundsstatens befogenheter på skolans område till ett nödvändigt minimum. Något gemensamt undervisningsdepartement ansågs inte behöfligt, och i det avseendet har det gångna seklet inte medfört någon ändring. Ett förslag att införa en central inspektionsmyndighet avvisades med stor majoritet vid en folkomröstning 1882, då motståndarna till reformen samlades under slagordet: "Vi önskar och behöver ingen skolfogde." Endast i fyra kantoner vann förslaget en knapp majoritet. Medan de enskilda kantonerna har sina undervisningsdepartement med en undervisningsdirektör i spetsen, handhas de gemensamma skolangelägenheterna i förbundsregeringen av inrikesdepartementet eller — i fråga om yrkesutbildning — av folkhushållningsdepartementet genom dess organ Biga ("Bundesamt für Industrie, Gewerbe und Arbeit") och i fråga om gymnastik av militärdepartementet.

I den nu gällande förbundsorfattningen av år 1874, som antogs vid en folkomröstning med 340 000 röster mot 198 000, anges kantonernas skyldigheter i fråga om undervisningen vara att sörja för en tillräckligt omfattande primärundervisning (folkskoleundervisning), som står utslutande under offentlig ledning, som är obligatorisk och i de offentliga skolorna kostnadsfri och som icke inkräktar på någons tros- och

samvetsfrihet. Tolkningen av begreppet "tillräcklig" ligger helt i händerna på kantonerna, och bestämmelserna om offentliga folkskolor innebär inte — utom i kantonen Solothurn — att alla barn måste besöka just dessa skolor. I själva verket har Schweiz på alla stadier gott om privatskolor, många med konfessionell prägel (se avsnitt II).

Yrkesutbildningen i Schweiz har reglerats av förbundsstaten genom en lag av år 1930. Dessförinnan hade förbundet alltsedan 1884 understött teknisk och annan industriell utbildning och sedan 1890-talet även handelsutbildning och utbildning för jordbruk och hushåll.

Gymnastikundervisningen för gossar är enligt lag obligatorisk och statsunderstödd under hela skolpliktstiden såsom en förberedelse för militärutbildningen — tidigare under två veckotimmar, numera sedan 1942 under tre — och kantonerna uppmanas att göra den obligatorisk även för flickor.

Indirekt påverkar förbundsrföfattningen mycket starkt utformningen av de högre skolorna genom att fordra en viss form av studentexamen (Maturitätsprüfung, examen de maturité) såsom villkor för avläggande av åtskilliga universitetsexamina.

På senare år har den obligatoriska skoltidens längd kraftigt influerats av förbundslagen av år 1937 angående minimiålder vid yrkesanställning; i regel får ingen anställas som inte fyllt femton år.

Förbundsregeringen har enligt lagen rätt att grunda "utom den bestående polytekniska skolan ett universitet och andra högre undervisningsanstalter". Den har inte begagnat sig av denna möjlighet och kommer sannolikt aldrig att göra det, eftersom landets sju kantonala universitet väl sörjer för den akademiska utbildningen; i förhållande till landets folkmängd (4,6 miljoner) måste antalet universitet i Schweiz betecknas som ovanligt stort. Däremot har den polytekniska skolan i Zürich omhuldats och blivit känd över hela världen under namnet "Eidgenössische technische Hochschule" (Edsförbundets tekniska högskola) eller E. T. H. Den har undan för undan utvecklats och har nu tolv avdelningar, därav flera som man knappast skulle vänta i en teknisk högskola, såsom en för farmakologi, en för lantbruksteknik, två för utbildning av lärare i matematik och naturvetenskapliga ämnen och en för statsvetenskap.

Sedan 1902 hjälper förbundsregeringen kantonerna att uppfylla förpliktelserna i fråga om folkskoleundervisningen genom ett statsbidrag,

som för närvarande uppgår till 0,75 franc per invånare. Därutöver erhåller bergskantonerna ett särskilt bidrag, och ytterligare understöd utgår till det italiensktalande Tessin och till Graubünden med dess fyra olika rätoromanska dialekter, som alla förekommer som skolspråk. Bidragen är inte så stora att utgifterna för skolväsendet blir jämnt fördelade över hela landet. Men sannolikt skulle ingen kanton vilja köpa en sådan utjämning till priset av den högt skattade självbestämmanderätten i fråga om undervisningsväsendet. Genom en rad folkomröstningar har kantonerna utformat sina skolsystem. Någon gång kan tillvägagångssättet med folkomröstningar leda till mindre lyckade beslut, såsom när befolkningen i kantonen Zürich 1938 förlängde seminarieutbildningen med ett år men 1949 vägrade att anslå medel till en nödvändig nybyggnad. Men i regel anses skolan genom den starka decentraliseringen och folkomröstningsinstitutet bli en folkets angelägenhet i högre grad än som eljest skulle vara fallet.

Eftersom kantonerna är vitt skilda till sin struktur och storlek, är det helt naturligt att de byggt upp mycket olika skolsystem. Man kan jämföra Zürich i norr med Valais (Wallis) i söder: i den förra kantonen en nästan enspråkig, tysktalande, i huvudsak protestantisk befolkning, vars dominerande näringsfång är industri, hantverk och handel, i den senare en nästan helt katolsk, i regel fransktalande befolkning — ehuru med starka tysktalande och italiensktalande minoriteter — som ägnar sig åt jordbruk och boskapsskötsel. Vid sidan av Bern, den folkrikaste kantonen med över 700 000 invånare, finns sex kantoner eller halvkantoner, i vilka folkmängden inte uppgår till 50 000 invånare. I Graubünden fördelar sig befolkningen på en tysktalande del (62 000), en italiensktalande del (22 000) och en del som har rätoromanska som modersmål (44 000) men i fyra klart skilda dialekter. För de fem första skolåren måste fördenskull alla läroböcker i kantonens skolor tillhandahållas på sex olika språk. Liksom i de flesta bergskantoner är det i Graubünden under vintern ofta uteslutet att anordna skolskjutsar. Till följd därav finns det i kantonen ett stort antal mycket små skolor, därav fyrtio med högst femton elever och åtta med fyra till åtta elever.

Alla dessa olikheter har lett till så betydande variationer vid utformningen av de olika kantonernas skolsystem att det torde vara omöjligt att i en kortfattad framställning göra den rikt förgrenade schweiziska skolan av i dag full rättvisa. Det är sällan skolorna i en kanton har

full motsvarighet i en annan. Redan de olika skolformernas benämningar är starkt skiftande. I stort sett samma skolform uppträder under flera olika namn även inom ett och samma språkområde, medan en gemensam benämning på två skolor inte alltid garanterar att skolorna är av samma slag. Skolplikten varierar i fråga om sin längd och inträder vid olika ålder i skilda kantoner. Läsåret har mycket olika längd, i folkskolan från 26 till 42 veckor, i enstaka fall 44 eller t. o. m. 46, och i mellanskolorna från 32 till 44 veckor, och det börjar i vissa kantoner på våren (i regel de tyskspråkiga), i andra på hösten. I några kantoner har församlingarna rätt att välja mellan att införa heldags- eller halvdagsläsning i vissa klasser av folkskolan, i andra förekommer endast heldagsläsning.

Några av dessa olikheter skapar ganska betydande praktiska olägenheter när en familj flyttar från en kanton till en annan. Men detta tillmäts ingen större vikt. Alltjämt hyllar man i Schweiz den uppfattning som vid folkomröstningen 1882 tog sig uttryck i rimmet: "Dem Bund die Post und die Kanonen, die Schule aber den Kantonen." En viss utjämning har måhända kommit till stånd genom den sedan 1898 årligen anordnade konferensen mellan kantonernas undervisningsdirektörer, och i samma riktning har också några i det föregående nämnda lagbestämmelser verkat. Men några djupare ingrepp har varken avsetts eller åstadkommit, och i stort sett har utvecklingen i kantonerna fortgått utan inblandning från föderalregeringens sida. Bilden av det schweiziska skolväsendet domineras, nu som tidigare, av de starka variationerna. Det torde därför vara lämpligast att här ge dels en summarisk framställning av de viktigaste schweiziska skolformerna, dels en grafisk bild av skolväsendet i tre representativa kantoner, nämligen Zürich med landets största stad, Luzern i de katolska inre delarna av landet och Vaud (Waadt) med den stora skolstaden Lausanne i det fransktalande Schweiz.

II. DE VIKTIGASTE SKOLFORMERNA

1. Förskolor

Förskolorna, på tyska Kleinkinderschulen eller Kindergärten, på franska écoles enfantines, är i flertalet kantoner av skolmyndigheterna understödda inrättningar med församlingar eller föreningar som huvudmän. Därjämte finns det rent kantonala förskolor, i det tyskspråkiga Schweiz

endast i kantonen Baselstadt men i kantonerna i Västschweiz i ett stort antal församlingar. I kantonen Genève måste sålunda varje församling inrätta minst en förskola för barn i åldern fyra till fem år. I kantonerna Vaud och Valais föreligger samma skyldighet så snart ett bestämt antal barn anmäls av sina föräldrar till inträde. Ingenstädes är emellertid dessa skolor obligatoriska för barnen.

2. *Den egentliga folkskolan*

Den obligatoriska folkskolan kallas i de tyskspråkiga kantonerna Primarschule, i de franskspråkiga enseignement primaire.

Skolplikten, som gäller samtliga barn, även barn av utländska föräldrar, omfattar sju år i sju kantoner, nio år i fem kantoner och åtta år i de övriga. Till den andra gruppen har då hänförs Freiburg, som emellertid såtillvida intar en särställning som skolplikten är nioårig endast för gossar, medan den för flickor är åttaårig. I några andra fall kan skolplikten vara längre än som här angivits. I flera kantoner innebär den lämnade sifferuppgiften att skolplikten under det senaste decenniet förlängts på grund av den nya lagen om höjd minimiålder för anställning i förvärsarbete. Överallt förlängs dock inte den obligatoriska skolplikten. I kantonen Zug avvisades vid en folkomröstning 1948 ett förslag om införande av ett åttonde skolår.

I något mer än hälften av kantonerna inträder skolplikten det år då barnen fyller eller fyllt sex år; i de övriga börjar skolplikten ett år senare.

På landet undervisas ofta flera eller alla klasser samtidigt (Gesamtschulen), medan städernas primärskolor motsvarar våra folkskolor av A-typ, ofta med samundervisning av pojkar och flickor (Koedukation) men i de katolska kantonerna i regel med särundervisning, utan att dock någondera formen uttryckligen anbefalls församlingarna till efterlevnad. Endast i kantonen Schaffhausen krävs i princip samundervisning.

På senare år har flera kantoner efter mönster av St. Gallen börjat utforma de båda högsta klasserna i folkskolan, oftast den sjunde och den åttonde, som särskilda avslutningsklasser, stundom benämnda Werkschulen eller Primaroberschulen, med bl. a. ett andra riksspråk (franska i tysktalande kantoner och tyska i fransktalande) och en omfattande praktisk utbildning, som skall vara så "livsnära" som möjligt. Ombild-

ningen pågår och torde kunna betecknas som den kanske mest betydande skolreformen i Schweiz i våra dagar.

3. Realskolestadiet

På mellanstadiet råder i Schweiz stor rikedom på skolformer, och namnförbistringen är betydande. De skolor som närmast motsvarar vår realskola kallas ofta med ett gemensamt namn untere Mittelschulen, stundom också, t. ex. i Zürich, Sekundarschulen. I andra kantoner motsvarar Sekundarschule emellertid snarare vår två- eller treåriga högre folkskola, eftersom den har till främsta syfte att ge eleverna en avrundad utbildning. När en mellanskola är klart inställd på att förbereda eleverna för högre teoretiska studier och alltså blir ett slags förgymnasium får den namnet Progymnasium eller Untergymnasium. Även Bezirksschule, Realschule och Bürgerschule, tre ofta förekommande benämningar, används framför allt om gymnasieförberedande skolor. I de franskspråkiga kantonerna motsvaras untere Mittelschulen oftast av de klasser som bildar degré inférieur de l'enseignement secondaire (den nedre delen av ett högre läroverk).

Gemensamt för samtliga nu behandlade skolor på mellanstadiet är dels ett åtminstone delvis genomfört ämneslärsystem, dels studiet av ett andra riksspråk.

4. Gymnasiestadiet

Den schweiziska motsvarigheten till vårt gymnasium eller vårt högre allmänna läroverk är die Maturitätsschule, även kallad die höhere Mittelschule. Andra namn på denna skolform är Kantonsschule, Gymnasium, Kollegium, gymnase och collège. I Luzern och Tessin kallas de två respektive fyra högsta klasserna av maturitetsskolan för lyceum och de närmast föregående för gymnasium. I Uri är lyceet ettårigt.

Maturitetsskolan bygger, såsom framgått av det föregående, stundom på olika former av lägre mellanskolor, men den kan också bygga direkt på folkskolan, nämligen dess fjärde eller sjätte klass, i ett fall på den femte och i kantonen Vaud på den tredje. I regel är bottenskolan sexårig i östra Schweiz och fyraårig i västra. Genève med sexårig — eller i vissa fall sjuårig — bottenskola utgör ett undantag; att märka är dock, att

viss differentiering av eleverna efter begåvning och studiemål förekommer på folkskolestadiet i Genève.

Intagning av elever i en maturitetsskola sker i regel efter en inträdesprövning, från vilken dock stundom elever från den egna kantonen eller elever med viss betygssumma kan befrias. Oftast går den nyintagne eleven under någon tid, t. ex. tre månader, på prov.

Examensrätt erhåller endast sådana skolor som förbereder examen under minst sex år; om maturitetsskolan inte är minst sexårig, måste den förberedande skolan vara så klart inriktad på högre studier att den kan anses som en del av den högre skolan. I tre kantoner är den sammanlagda studietiden före examen 11—12 år, i flertalet kantoner är den 12½ år, i fem 13 år och i några katolska läroanstalter i det inre av Schweiz 14 år.

Studentexamen (Maturitätsprüfung, Reifeprüfung, examen de maturité) avlägges antingen inför en examensnämnd (eidgenössische Maturitäts-Prüfungskommission) eller vid en läroanstalt som erhållit examensrätt. I båda fallen måste den prövande ha fyllt 18 år.

Sammanlagt femtio läroanstalter har examensrätt, därav tio privata. Kantonen Bern har sex maturitetsskolor (därav tre i huvudstaden) och Zürich fem (därav fyra i staden Zürich), medan två av kantonerna helt saknar dylika skolor, nämligen Glarus och halvkantonen Baselland. Glarus har dock nyligen beslutat utbygga sin högre stadsskola till maturitetsskola.

Det finns tre huvudslag av maturitetsexamen, benämnda typ A, typ B och typ C. I samtliga hör modersmålet och ett andra av landets språk till huvudämnena samt dessutom i typ A latin och grekiska, i typ B latin och moderna språk och i typ C matematik och naturvetenskapliga ämnen. Därjämte finns kantonala mogenhetsexamina med begränsat kompetensvärde, däribland en rent nyspråklig. Vid flera av maturitetsskolorna kan även Handelsmaturitätsprüfung avläggas.

Ytterligare uppgifter om maturitetsexamen lämnas i avsnitt IV.

5. Yrkesutbildning

Yrkesbestämda fortsättningsskolor eller lärlingsskolor (berufliche Fortbildungsschulen), officiellt benämnda Berufsschulen, med några veckotimmars kvälls- eller dagundervisning under tre till fyra år är enligt lag

obligatoriska för manliga och kvinnliga lärlingar. I ett stort antal kantonen finns också obligatoriska fortsättningskolor för samtliga elever som slutat folkskolan och inte vunnit inträde i annan skola. De kan antingen vara allmänna (allgemeine Fortbildungsschulen, i franskspråkiga kantonen cours d'éducation civique) eller speciellt förberedande för arbete i jordbruk eller hem, i sistnämnda fallet avsedda för kvinnliga elever.

Yrkesskolor med heltidsundervisning, volle Berufsschulen, i en rad specialämnen, såsom jordbruk och olika grenar av jordbruket, handel, samfärdsel och hotelltjänst, teknik och industri, finns självfallet i ett land med så högt utvecklat näringsliv som Schweiz. I nästa avsnitt lämnas exempel på yrkesskolor i tre av kantonerna.

Följande statistiska uppgifter från läsåret 1948/49 visar storleken av de i det föregående nämnda skolformerna:

primärskolor	429 000 elever
realskolor o. dyl.	78 000 „
(därav 24 000 i untere Mittelschulen)	
gymnasier	13 000 „
(därav nära hälften i typ B)	
handelsgymnasier	7 000 „
obligatoriska fortsättningsskolor	74 000 „

I privatskolor undervisades samma år på primärskolestadiet 9 000 schweiziska och 1 100 utländska barn, på realskolestadiet respektive 6 000 och 900 och i Mittelschulen 10 000 och 1 400, tillsammans 25 000 schweiziska och 3 400 utländska barn. Nära hälften av dessa elever var interner.

Av privatskolorna är ett stort antal konfessionella (katolska eller protestantiska), andra är specialanstalter för blinda, dövstumma eller svagt begåvade barn, åter andra kallar sig språkinstitut el. dyl., och några slutligen är Landerziehungsheime med karaktärsfostran som en huvudpunkt på programmet.

III. SKOLVÄSENDET I TRE KANTONER

1. Zürich

Examen på det fyraåriga gymnasiet av typ B, som bygger på tredje klassen i Sekundarschule, godtages inte för medicinska studier, såvida

Zürich

Lehr-är	Skolar										
20	14										
19	13										
18	12										
17	11										
16	10										
15	9										
14	8										
13	7										
12	6										
11	5										
10	4										
9	3										
8	2										
7	1										
		Primarschule									
		Sekundarschule									
		Abschlussklassen									
		Berufs- ausbildung									
		Fortbildungs- schule									
		Seminarium									
		Handels- schule									
		Berufsschule									
		Technische									
		Handelsabteilung									
		Gymnasium B									
		Handelsabteilung									
		Gymnasium									
		Typus									
		A B C C C									

den inte avlagts inför en Maturitetskommission. Linjen finns endast i den högre flickskolan i Zürich, die Töchterschule der Stadt Zürich, som också har en linje av typ A med $6\frac{1}{2}$ årskurser.

I kantonen finns lärlingskolor (berufliche Fortbildungsschulen, se sid. 199) av två slag, nämligen för hantverk och handel. Fortsättningskolorna för jordbruk och de allmänna fortsättningskolorna är frivilliga, medan de tvååriga fortsättningskolorna för hushåll är obligatoriska för flickor.

Yrkesutbildning i skolor med heltidsundervisning, volle Berufsschulen, erbjuds i bl. a. en eller flera lantmannaskolor och lantushållsskolor, verkstadsskolor, textulfackskolor, metallarbetarskolor, handelskolor och olika yrkesskolor för kvinnliga elever, däribland specialseminarier.

Det torde vara en tidsfråga när ett nionde skolår blir obligatoriskt i kantonen; redan finns ett frivilligt nionde år i folkskolan i staden Winterthur (se sid. 211).

2. Luzern

Det på bilden återgivna treåriga gymnasiet av typ A och B är identiskt med das Töchtergymnasium der Stadt Luzern, i vilket flickor som i Sekundarschule läst latin kan vinna inträde. Efter tre år och en sommarkurs i gymnasiet kan de intagas i det tvååriga lyceet vid Kantonschule Luzern, vars gymnasium endast är öppet för gossar.

Lärlingskolorna och fortsättningskolorna i Luzern är av samma slag som i Zürich.

Bland yrkesskolorna märks, utöver vad som framgår av bilden, en konstfackskola, en hotellfackskola, två lantbruksskolor och flera hushållsskolor.

3. Vaud (Waadt)

I en classe semi-enfantine undervisas samtidigt barn som tillhör folkskolans lägsta eller två lägsta klasser och barn som ännu går i kindergarten.

Cours d'éducation civique är allmänna fortsättningskolor.

Bland yrkesskolor med heltidsundervisning, écoles professionnelles,

Luzern

Lev-n-dr	Skolår	Luzern									
19	13	Lyceum A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B	
18	12			Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B	
17	11			Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B	
16	10			Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B	
15	9			Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B	
14	8			Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B	
13	7			Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B	
12	6			Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B	
11	5			Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B	
10	4			Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B	
9	3			Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B	
8	2			Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B	
7	1			Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B		Gymnasium A B	
		Primarschule									
		Sekundarschule									
				Gymnasium C		Untere Mittelschule		Fortbildungsschule		Berufsausbildung	
		Abschlussklassen									

Vaud (Waadt)

Levn.-år	Skolår							
20	13							
19	12							
18	11	A	B	C	École cantonale sup. de commerce	Écoles normales	Écoles professionnelles	Cours d'éducation civique
17	10	de-	gré	sup.				
16	9	Enseignement	secondaire	degré inférieur				
15	8				École primaire supérieure			
14	7							
13	6							
12	5							
11	4							
10	3					École primaire		
9	2							
8	1							
		Écoles enfantines et semi-enfantines						

märks i denna kanton skolor för hushåll och för lantbruk, därav en specialskola för undervisning i osttillverkning, vidare en skola för keramiker och en för urmakare, en konstfackskola och en skola för samfärdsel.

För gossar som börjar yrkesarbete vid 15 års ålder omfattar skolplikten åtta år; för övriga gossar och för flickor är den nio år.

IV. TIM- OCH KURSPLANER

Tim- och kursplaner varierar i hög grad från kanton till kanton och från skola till skola. Endast beträffande maturitetsskolorna har examensford-

ringarna medfört en viss och ganska betydande likriktning. Som exempel återges här nedan timplanen för Collège de Genève med dess realskolestadium (division inférieure) och dess fyrdelade gymnasiestadium (division supérieure med section classique, som avslutas med examen av typ A, section latine med examen typ B, section scientifique med examen typ C och slutligen section moderne). Skolan är sjuårig; den lägsta klassen kallas sjunde klass (septième classe) och den högsta kallas första klass (première classe). Utan prövning intas lärjungar (gossar), som i folkskolans sjätte klass i rättskrivning, uppsatsskrivning och räkning fått lägst vitsordet 4 (ungefär motsvarande Ba+; högsta betyget är 6, och 3 är godkänt). För begåvade lärjungar som genomgått folkskolans sjunde klass är det möjligt att vinna inträde i andra klassen av Collège de Genève efter prövning i latin. För gossar som söker sig till högre utbildningsanstalt utan latin (Collège moderne) med två årskurser är sjunde klassen i folkskolan den föreskrivna anknypningsklassen, likaså för samtliga flickor i kantonen. Från femte klassen i Collège moderne mottas lärjungar utan prövning i fjärde klassen av section moderne och section scientifique, där det alltså finns både elever som läst latin och sådana som inte gjort det.

Collège de Genève är kantonens största och ett av landets äldsta läroverk, grundat år 1559.

Sexualundervisning skall enligt undervisningsplanen ges under en lektion i klass 5.

Antalet veckotimmar är lägre än i ett allmänt läroverk i Sverige, vilket sammanhänger med att ingen undervisning förekommer på torsdagarna. I andra kantoner kan eleverna i stället vara lediga en eller två eftermiddagar i veckan. Såsom framgår av timplanen har övningsämnena ett lägre timalt än hos oss, och kristendomskunskap finns inte upptaget på schemat. Även historia och naturvetenskapliga ämnen har en svagare ställning än i Sverige, medan matematik är ett viktigt ämne på samtliga linjer.

Frånsett de obetydliga bortvalsmöjligheter som ovan angivits är samtliga ämnen obligatoriska för alla elever som valt en viss linje.

Timplanen torde kunna anses typisk för de schweiziska läroverken, dock inte beträffande kristendomsämnet ställning. I flertalet kantoner (22) är nämligen religion ett särskilt undervisningsämne.

Maturitetsexamen omfattar på alla fyra linjerna skriftligt och munt-

	Division inférieure		Division supérieure															
			Section classique			Section latine			Section moderne			Section scientifique						
	7e	6e	4e	3e	2e	1re	4e	3e	2e	1re	4e	3e	2e	1re	4e	3e	2e	1re
Franska	6	6	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Tyska	4	4	3	3	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	5	4	4	4
Latin	5	6	6	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Grekiska	—	—	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6
Engelska	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Italianska	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Matematik	3	3	3	4	3	3	4	3	4	3	4	3	4	3	4	3	4	3
Beskr. geometri 1)	—	—	—	(1)	—	—	(1)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fysik	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mekanik och kosmografi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Historia 2)	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Geografi	2	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bokföring	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Biologi 3)	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Biol. lab.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kemi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fys. och kem. lab. 4)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Filosofi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Teckning	2	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Teknisk ritning	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gymnastik och idrott	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Summa 5)	30	31	30	31	30	31	30	31	28	32	28	29	29	30	30	31	31	31
				(31)		(32)		(29)				(31)						

1) Frivilligt i section classique och sektion latine. 2) I högsta klassen skall av åmnets 3 veckotimmar 1 ägnas åt samhällskunskap. 3) Eg. sciences naturelles (i division inférieure även fysik och kemi). 4) Frivilligt ämne i section classique. 5) I den lägsta klassen tillkommer 1 veckotimme musik.

ligt förhör i franska, tyska och matematik. Därtill kommer i section classique skriftligt och muntligt förhör i latin och grekiska, i section latine i latin och engelska eller italienska, i section moderne i engelska och italienska och i section scientifique i beskrivande geometri och fysik. Övriga ämnen förekommer inte i studentexamen för läroverkets egna lärjungar. Förhör och provningar skall begränsas till det sista årets kurs. I tyska och italienska omfattar det skriftliga provet ett tema (översättning från modersmålet till det främmande språket) och en uppsats, i engelska ett tema och en version (översättning från engelska till modersmålet). De skriftliga uppgifterna bestäms av vederbörande lärare, men underställs för godkännande den jury som av undervisningsdepartementet utses att leda examen. Vid det muntliga förhöret bestämmer examinandan själv genom lottdragning ämnet för förhöret. Förhöret kan dock utsträckas även till andra delar av kursen.

Klagomål över arbetsbördan i de schweiziska maturitetsskolorna är inte ovanliga. Stora möjligheter att begränsa timplanen anses dock inte föreligga, även om man exempelvis ifrågasatt att avsluta geografi före den högsta klassen. Vad som allmänt rekommenderas är beskränning av kursplanerna i olika ämnen. Den starka ställning som språken intar vill man dock i turistlandet Schweiz med dess fyra officiella språk inte rubba. Man sätter målet för språkundervisningen mycket högt och vill söka bibringa eleverna allsidig språkfärdighet. I examensstadgan i Genève är det direkt föreskrivet att det muntliga förhöret i främmande språk skall föras på det främmande språket. Även i engelska når man trots ett begränsat timtal överraskande långt. Kursplanen för högsta klassen upptar sålunda bl. a. utdrag ur Shakespeare, Milton, Bunyan, Dryden, Swift, Defoe, Tennyson och 1800-talsromaner.

Beträffande övriga skolformers tim- och kursplaner kan, förutom vad ovan sagts om gymnastikundervisningen, följande förtjäna att framhållas.

I den egentliga folkskolan förekommer obligatorisk undervisning i ett andra landsspråk endast i de franskspråkiga kantonerna, i det italienskspråkiga Tessin och i det trespråkiga Graubünden. I Vaud är sålunda tyska obligatoriskt ämne under fem veckotimmar i var och en av klasserna 6—9 och i Genève under fyra veckotimmar i klasserna 7 och 8. I Graubündens rätoromanska skolor inträder tyska som obligatoriskt ämne i fjärde eller femte klass. (Det må här erinras om att tyska talas

av 72 % av befolkningen i Schweiz, franska av 21 %, italienska av 6 % och rätoromanska av 1 %.) Samtliga kantoner utom en (Nidwalden) har ett andra riksspråk som obligatoriskt ämne i alla sekundärskolor och erbjuder i regel eleverna tillfälle att lära även ett tredje riksspråk.

I folkskolans s. k. avslutningsklasser är för flickor husligt arbete och för gossar slöjd i regel obligatoriska ämnen. Obligatorisk slöjd för gossar förekommer även i andra klasser, och obligatorisk undervisning i handarbete för flickor är det normala i samtliga klasser i folkskolan.

V. LÄRARUTBILDNING, LÄRARNAS ANSTÄLLNINGSFÖRHÅLLANDEN M. M.

Kindergartenlärarinnor, handarbetslärarinnor och skolkökslärarinnor utbildas i särskilda seminarier med en utbildningstid av 2—2½ år. För tillträde kräves genomgång av Sekundarschule eller untere Mittelschule.

Folkskollärarna får sin utbildning i offentliga eller privata seminarier, på franska écoles normales. De flesta kantonerna har egna seminarier, men i åtta av de minsta kantonerna saknas seminarier helt och i fyra finns endast seminarier för manliga elever.

Seminarierna är antingen ett slags maturitetsskolor (jämför sid. 198 och 201) eller förekommer som särskilda linjer i dylika skolor. De är vanligen fyraåriga, men flerstädes, t. ex. i Zürich (sedan 1938) och Schwyz (sedan 1950), har man förlängt utbildningen med ett femte år; man skiljer då mellan ett fyraårigt Unterseminar och ett ettårigt Oberseminar. Luzern har ett treårigt Unterseminar och ett tvåårigt Oberseminar (se sid. 203). I Baselstadt och Genève måste de blivande folkskollärarna ha avlagt vanlig maturitetsexamen före folkskollärarytbildningens början, och i Neuchâtel genomgår de en speciell "maturité pédagogique" på särskilda gymnasielinjer före den tre terminer långa seminarieutbildningen.

För anställning som Sekundar- och Mittelschullehrer fordras i regel akademisk utbildning; i två kantoner finns dock särskilda läroanstalter, där blivande Sekundarschullehrer kan förvärva s. k. Sekundarlehrerpatent, och flerstädes krävs av en Sekundarschullehrer att han först skaffat sig s. k. Primarlehrerpatent. I regel svarar en Sekundarschullehrer antingen för de humanistiska ämnena eller för de matematisk-naturvetenskapliga. En lärare i en högre Mittelschule skall ha förvärvat Diplom

für das höhere Lehramt eller licence jàmte certificat d'aptitude à l'enseignement secondaire.

Gymnastiklärare för undervisning i folkskolan och den lägre mellanskolan skall ha gymnastiklärardiplom I, som erhålles antingen vid E. T. H. i Zürich eller vid vissa universitet. För anställning som gymnastiklärare vid maturitetsskolor kräves diplom II, som endast kan förvärfvas vid E. T. H.

För tecknings- och musiklärare finns specialutbildningsanstalter.

Lärarnas rättsliga ställning är högst varierande. Folkskollärarna anställs i regel av kommunerna, medan lärarna i sekundärskolor ofta och lärarna i maturitetsskolor alltid är kantonernas tjänstemän. Anställda av schweiziska staten är endast lärarna i E. T. H.

Folkskollärarna utses på många olika sätt, t. ex. genom allmän och sluten omröstning bland alla röstberättigade i församlingen, genom val i kommunalfullmäktige eller genom beslut i skolrådet. Lärarna i maturitetsskolorna utses i regel av kantonernas regering, medan lärarna i sekundärskolorna även i fråga om tillsättningsförfarandet intar en mellanställning.

I tio av kantonerna utses läraren på livstid, i två på åtta år och i de övriga på sex år eller kortare tid. Det kan synas överraskande att lärarna i de senare kantonerna inte kunnat genomdriva samma rättigheter som kollegerna i andra kantoner. Lärarorganisationerna är emellertid så starka att de genom bojkott effektivt kan hindra att lärares anställning avbryts utan giltig anledning. Särskilt vid den lärarbrist som nu råder i flertalet kantoner torde begränsningen i förordnandetiden i realiteten spela en mycket liten roll. Hur svår lärarbristen kan vara framgår av att i kantonen Vaud samtliga elever i den högsta seminarieklassen tidvis måst tjänstgöra som lärare.

Lärarnas löner är starkt skiftande. Kantonerna betalar i regel en bestämd grundlön, men till denna lön kommer i vissa kantoner kommunala tillägg av varierande storlek. Ännu för några år sedan hade folkskollärarna i Valais 1 600—2 500 francs i årslön. (Tidigare var en schweizisk franc värd 0,72 kr. i svenskt mynt; nu — 1951 — är den värd 1,18 kr.) I vissa bergskommuner, där undervisningen pågår endast under vinterhalvåret, är det underförstått, att läraren skall utöva ännu ett yrke.

Under efterkrigstidens lärarbrist och starka konkurrens om arbetskraften har lärarnas löner emellertid genomgående höjts. I Graubünden

får en folkskollärare nu — siffrorna avser i regel åren 1948 eller 1949 — en begynnelselönen av 4 000 francs med ett ålderstillägg av 1 600 francs efter tolv år eller sammanlagt ungefär 6 600 kronor i svenskt mynt. För varje läsvecka över 26 erhåller han ytterligare 170 francs. För lärare i sekundärskolor är begynnelselönen 6 000 francs vid en tjänstgöring av 32 veckor; denna lästid är minimitiden för sekundärskolor men i Graubünden den normala.

I andra kantonen kan lönerna vara väsentligt högre. I Luzern har en folkskollärare en årslön av 4 900—6 800 francs jämte 20 % dyrtids-tillägg och bostadsersättning. I Zürich är begynnelselönen för en lärare i en maturitetsskola 11 700 francs (ca 13 800 kr.) och slutlönen 16 500 francs (ca 19 500 kr.).

Ytterligare några spridda fakta kan kasta ett visst ljus över lärarnas ställning i Schweiz.

I Zürich, där pensionsåldern för lärarna i maturitetsskolorna normalt inträder vid 65 år, kan en lärare få tillstånd att kvarstå i tjänst till fyllda 70 år.

I flertalet kantoner har lärarinnorna lägre lön än de manliga lärarna.

I Valais får en gift lärarinna inte kvarstå i tjänst om hennes man är lärare eller eljest anställd i kommunens tjänst.

I Baselland får en lärare inte ha någon bisyssla om han därigenom konkurrerar med andra yrkesutövare, och hans hustru får heller inte ägna sig åt dylik sysselsättning.

Det bör här tillfogas att den olikhet i löneställning m. m. mellan män och kvinnor som ovan omnämnts inte är någon helt isolerad företeelse, begränsad till lärarnas förhållanden. På skolans område är gossarna favoriserade i högre grad än hos oss, vilket torde ha framgått av flera i det föregående lämnade uppgifter. Full jämlikhet mellan könen råder över huvud taget inte i Schweiz, där kvinnorna som bekant inte har politisk rösträtt.

VI. AKTUELLA PROBLEM

I det föregående har vissa på senare tid genomförda skolreformer omnämnts, såsom införandet av "livsnära" praktisk utbildning i folkskolornas båda högsta klasser, förbättringen av lärarutbildningen och förlängningen av skolpliktstiden i vissa kantonen. Men därmed är givetvis

inte allt sagt om moderna pedagogiska reformsträvanden i Schweiz.

Omedelbart efter krigsslutet tillsatte rektorerna vid maturitetsskolorna en kommitté för att studera de aktuella skolproblemen på gymnasie-stadiet. I kommitténs rapport, som publicerades år 1948, heter det bl. a. att det gäller att bevara gymnasiernas karaktär av kulturhårdar och att inte ge vika för ytliga nyttighetssträvanden. Detta hindrar inte att man med intresse följer den pedagogiska försöksverksamhet som pågår på många håll inom landet. Kommittén nämner införandet av valfria eftermiddagsstudier och grupparbete för speciella uppgifter, organiserandet av "skolkolonier", "arbetsveckor" och "koncentrationsveckor" och avskaffandet under någon vecka av alla hemläxor i samtliga ämnen utom ett, som eleverna skall koncentrera sina studier på under denna vecka. Även vid "skolkolonier" och "arbetsveckor" står endast ett eller två ämnen på dagordningen, men studierna förläggs då till annan plats än skolan. Vid "koncentrationsveckor", som i försöksskolorna förekommer minst tre gånger under läsåret, arbetar man i den vanliga skolmiljön; men arbets sättet är helt omlagt. På förmiddagarna har lärarna ordet och problemen diskuteras, medan eleverna på eftermiddagarna arbetar självständigt efter lärarnas anvisningar.

I Zürich har i samband med frågan om förlängning av skolplikten med ett nionde år förslag framlagts om en reorganisation av mellan-stadiet och en sammanslagning av primärskolans avslutningsklasser, Abschlussklassen, och sekundärskolan. Den nya sekundärskolan, som liksom den nuvarande skulle bygga på primärskolans sjätte klass, skulle omfatta två parallellt löpande linjer, kallade avdelning I, Werkabteilung, och avdelning II, Realabteilung. Systemet är nästan identiskt med de lösningar av enhetsskoleproblemet som man kommit fram till även i andra länder, och det skiljer sig från den svenska skolkommissionens enhetsskola genom den klara differentieringen från och med klass 7.

I Genève pågår sedan 1946 ett stort anlagt försök att med hjälp av testning rationellt fördela eleverna under de tre sista skolpliktsåren på de läroanstalter, för vilka de passar bäst.

I Winterthur i kantonen Zürich har man försöksvis infört ett frivilligt nionde skolår. Även i andra kantoner, såsom St. Gallen och Uri, inför man på försök reformer — i St. Gallen en ny undervisningsplan för primärskolan, i Uri en jordbruksteknisk fortsättningskola — innan man fattar definitiva beslut.

I Aargau får eleverna i vissa kommuner under ferierna systematiskt praktisera inom olika yrken för att lära känna dem i naturlig miljö och på så vis erhålla praktisk yrkesorientering.

På några håll försiggår försök att modifiera betygen och begränsa den alltför stora roll som de anses spela i de schweiziska skolorna.

Vid en jämförelse med andra länders reformer och reformplaner kan de schweiziska förefalla rätt försiktiga. I ett land där försäkringsväsendet i olika former lär vara mer utbrett än annorstädes är detta kanske inte överraskande. Man är rätt nöjd med den skola som man har, och försåvitt som det till icke ringa del är skolans förtjänst när ett folk visar andlig mognad och jämvikt på samma lysande sätt som Schweiz gjorde före och under det andra världskriget, har man all anledning att vara det. Man vill därför vara ganska säker på att den nya skolan blir bättre än den gamla innan man gör något byte.

På samma försiktiga sätt som man reformerar undervisningen bygger man ut de skolsociala åtgärderna. Fria läroböcker och fri skolmateriel ges numera i flertalet kantoner åt barnen i folkskolan, i flera fall dock först efter behovsprövning. I ett par kantoner får föräldrarna helt svara för kostnaderna, i två erhåller de böckerna till nedsatt pris och i en får barn med minst fyra syskon fri skolmateriel. Obemedlade barn får skor och kläder, och sjuka och klena barn omhändertas i särskilda Freiluft- und Waldschulen. På realskolestadiet avstår de flesta kantonerna från terminsavgifter, och nära hälften lämnar eleverna även på detta stadium fria läroböcker och fri skolmateriel. Men något stipendiesystem av samma omfattning som i vårt land finns inte, och fria skolluncher förekommer endast i mindre skala.

I all den försiktighet och konservatism som utmärker det schweiziska skolväsendet har man kanske svårt att finna spår av de båda stora och djärva pedagogerna Rousseau och Pestalozzi. Visserligen har också Schweiz under 1900-talet haft sina reformpedagoger, såsom Édouard Claparède, den store barnpsykologen, Adolphe Ferrière, stiftaren av New education fellowship, progressivismens international, och Pierre Bovet, ledaren av Jean-Jacques Rousseau-institutet i Genève; men någon reformpedagogisk revolution synes aldrig ha ifrågasatts i Schweiz. Beror det kanske på att tillståndet i stort sett är gott och att i varje fall Pestalozzi skulle se med ganska stort gillande på vad hans folk åstadkommit under de gångna 150 åren? Säkert är att han skulle glädja sig åt det initiativ

som togs år 1946, då 200-årsdagen av hans födelse firades med instiftandet av barnbyn Pestalozzi i Trogen i kantonen Appenzell Ausser-Rhoden som ett hem och en skola för hemlösa barn från Europas krigshärjade länder. Det var en handling helt i Pestalozzis anda.

VII. LITTERATURHÄNVISNINGAR

Die Organisation des öffentlichen Schulwesens der schweizerischen Kantone
(Archiv für das schweizerische Unterrichtswesen, 33. Jahrg., 1947).

W. Brenner: *Die Lehrerseminare der Schweiz*, Frauenfeld 1941.

M. Simmen: *Die Schulen des Schweizervolkes*, Frauenfeld 1946.

SYD-EUROPA

ITALIEN

Av förutvarande universitetslektorn i Rom fil. lic. Sven Gunnard

I. HISTORISK ÅTERBLICK

Italiens undervisningsväsen kan räkna ärevördiga traditioner från de århundraden, då landet var Europas ledande kulturområde. Redan under medeltiden hade universitetens arbetsformer vuxit fram, renässansen hade förnyat de klassiska studierna, och motreformationen hade skapat ett fast, av kyrkan helt präglat pedagogiskt system för den högre skolan. Dessa traditioner dominerade ännu det begynnande 1800-talets undervisningsväsen.

Om tidens växlingar sålunda föga störde cirklarna vid universiteten och i latinskolan, återspeglas de desto tydligare i den pedagogiska diskussionen och i viss mån inom folkundervisningen. Under 1700-talet hävdade flera furstar gentemot kyrkan sin rätt och plikt att sörja för det lägre skolväsendet. Den allmänna skolplikten, sanktionerad 1793 av den unga franska republiken, proklamerades av Murat i kungariket Neapel 1810 och av den österrikiska regimen i Lombardiet och Venetien 1818 — även om förverkligandet, åtminstone för Neapels del, ej blev mer än en ansats.

Den italienska enhetsrörelsen under 1800-talet, "il Risorgimento", såg oberoende av politiska och religiösa åsiktsskiftningar i förbättrad folkuppfostran ett medel för den nationella och moraliska väckelse, som var en förutsättning för det nya Italiens skapande. Genom kyrkliga och privata initiativ tillkom försöksskolor, pedagogiska tidskrifter osv. Särskilt märklig är den av don Giovanni Bosco grundade salesianorden, som utträttat och utträttat ett imponerande uppfostringsarbete bland fattiga barn och ungdomar.

När enhetsverket väl fullbordats (1859—70), kom skolfrågan i ett nytt läge. Det gällde att även på detta område nå fram till en åtminstone relativ likformighet och likvärdighet mellan de olika landsdelarna. Steget

från Piemontes och Lombardiets folkbildningsnivå till Calabriens, Siciliens och Sardiniens var enormt. Liksom det nya kungariket bar Piemontes politiska signatur, fick även undervisningsväsendet under ett halvt sekel framåt sin prägel av den stat, som lett enhetsverket. Den skolreform, som 1859 genomfördes av dåvarande undervisningsministern i kungariket Sardinien, greve Casati, kom nämligen att gälla även i det enade Italien. Reformens största nyhet för den högre undervisningens del var, att den kurs i filosofi, varmed man dittills inlett universitetsstudierna, nu flyttades ner till skolstadiet och bildade ett treårigt lyceum, vilket jämte det femåriga gymnasiet kom att utgöra "l'istruzione secondaria". (Terminologin varierar ganska starkt. I det följande användes den nu vanligaste: *istruzione elementare*, *istruzione secondaria* och *istruzione universitaria*, vilket här översattes med elementär undervisning, högre skolundervisning och universitetsundervisning.)

Huvuduppgiften för det nya kungarikets skolväsen var analfabetismens bekämpande. Vid den första folkräkningen 1871 visade sig antalet fullständiga analfabeter uppgå till icke mindre än 69 %, vilket innebär att det i de mer efterblivna landsdelarna, t. ex. Calabrien och öarna, var betydligt högre (omkring 85 %). Tvåårig skolplikt hade införts i kungariket Sardinien genom Casatis reform, och i det enade Italien föreskrevs så småningom en skolplikt, som formellt förlängdes i etapper under de närmaste årtiondena. I realiteten stannade dock förordningarna till stor del på papperet. Stora framsteg gjordes likväl, särskilt sedan staten 1911 utom i ett fåtal större städer övertagit ansvaret för folk-skoleväsendets administration.

Av stor betydelse för den italienska skolans utveckling blev Giovanni Gentiles reformer av 1923. Trots att dessa inföll under fascismens första år, präglades de mer av sin upphovsmans idealistiska filosofi och i vissa hänseenden liberala åskådning än av den nya regimens anda. En viktig nyhet var att religionsundervisningen nu blev obligatorisk även i de statliga skolorna, ett tecken på att den gamla motsättningen mellan staten och den katolska kyrkan höll på att övervinnas.

Ett konsekvent försök att skapa en alltigenom fascistisk skola gjordes först 1939 genom Bottais "la Carta della Scuola". Den fascistiska regimens påverkan på ungdomen skedde dock snarare via partiets ungdomsorganisationer än genom skolan. "La Carta della Scuola" hann aldrig genomföras, förrän den stora katastrofen kom. Efter kriget har

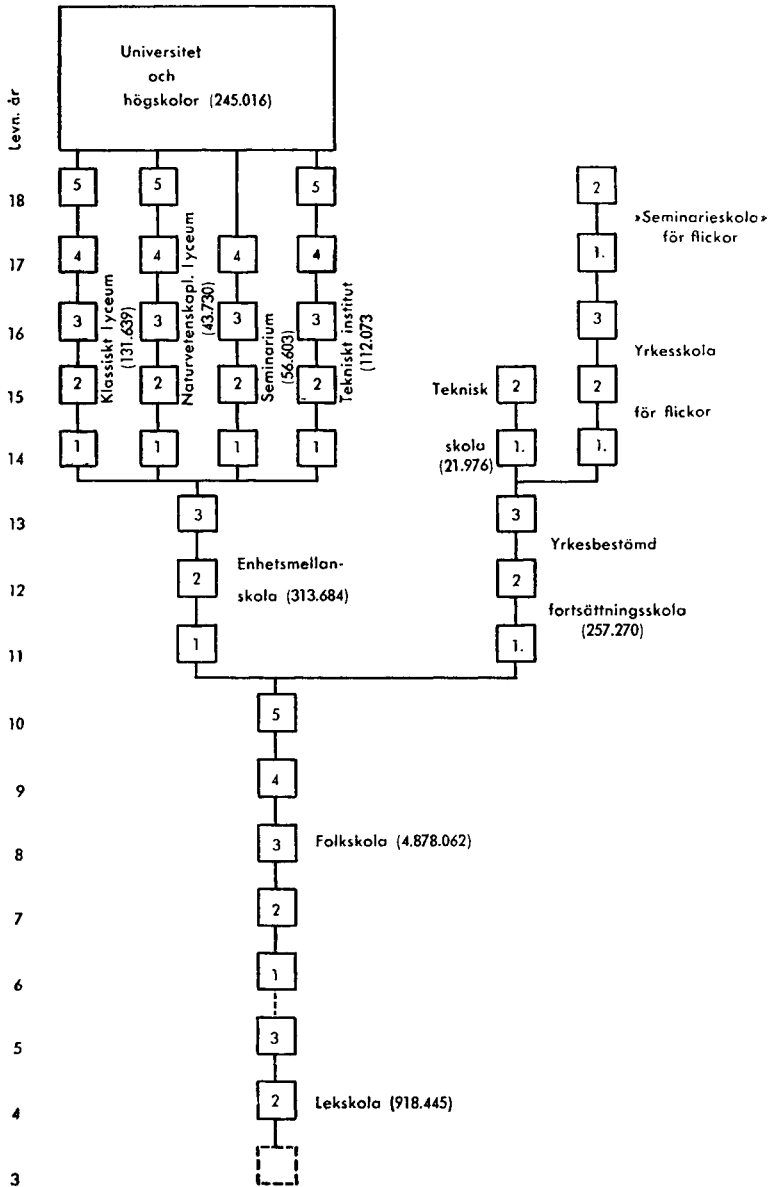
man i stort sett undervisat efter Cartans organisatoriska linjer (jfr t. ex. nedan avsnittet om mellanskolan), ehuru naturligtvis med en mer eller mindre fullständig utrensning av de fascistiska ingredienserna i läroböcker o. d.

I den efter kriget antagna författningen av år 1947 föreskriver § 34 allmän skolplikt på åtta år. Det är uppenbart att det kommer att dröja mycket länge, innan staten kan erbjuda de praktiska förutsättningarna — skolor, pedagogisk materiel m. m. — för att bestämmelsen skall kunna förverkligas. F. n. fortsätter inte ens hälften av barnen sin skolgång efter folkskolan, och många genomgår inte ens denna. Enligt uppskattning har visserligen antalet analfabeter över 6 år nu sjunkit till 11 % för hela landet, men samma siffra uppgår i vissa trakter fortfarande till 30 %.

Trots de ofantliga svårigheter myndigheterna efter kriget har att kämpa med på alla områden, ägnas ett stort intresse åt skolfrågorna, och man söker lösa dem så långt de materiella resurserna räcker. År 1947 tillsattes under ledning av undervisningsminister Gonella en skolkommission, som började sitt arbete med en stor opinionsundersökning om den italienska skolans tillstånd och behov. Resultatet av undersökningen publicerades 1949 i ett digert utlåtande. En stor skolreform planeras, men längre än till den förberedande utredningens stadium har man ännu icke kommit. Några mera betydande praktiska förändringar kan ej väntas inom den närmaste tiden. En översikt av år 1951 rådande förhållanden måste därför baseras på förordningar, som i regel tillkommit under den störtade regimen och som sedermera modifierats på enstaka punkter. Ofta är det inte möjligt att ge önskvärd exakthet åt uppgifterna.

II. ORGANISATION

Den elementära undervisningen omfattar, bortsett från förskoleålderns skolformer, en femårig folkskola. Efter denna kan eleverna antingen välja den yrkesutbildning, som meddelas i de treåriga yrkesbestämda fortsättningsskolorna och sedan kan kompletteras i de tvååriga tekniska skolorna, eller också kan de gå över till den treåriga enhetsmellanskolan, vilken ger tillträde till högstadiet, dvs. till lyceerna, seminarierna och de tekniska instituten. Avgångsexamen från dessa berättigar till studier vid

(Siffrorna avser antalet elever läsåret 1948—49)

universitet och motsvarande institutioner. Dessa mycket översiktligt skisserade utbildningsvägar framgår av bifogade grafiska framställning.

1. *Undervisningsväsendets centrala ledning. Statliga och icke-statliga skolor*

Den centrala ledningen av det italienska undervisningsväsendet ligger direkt hos undervisningsministeriet (efter kriget benämnt Ministero della Pubblica Istruzione). Någon motsvarighet till den svenska skolöverstyrelsen existerar icke. Ministern har vid sin sida ett råd (Consiglio superiore della Pubblica Istruzione). Arbetet är fördelat på olika generaldirektioner (motsvarande skolöverstyrelsens avdelningar), bl. a. en för den "klassiska undervisningen" (vari inbegripes även de naturvetenskapliga lyceerna och seminarierna, vilka har latin på sitt schema), en för den tekniska undervisningen (yrkesbestämda fortsättningskolor, tekniska institut m. m.), en för universiteten samt en för elementarundervisningen. Vidare finns organ för folkbildningsarbetet, för de icke-statliga skolorna, för fysisk fostran m. m.

Det kan vara lämpligt att i detta sammanhang beröra förhållandet mellan statliga och icke-statliga skolor. Liksom i Frankrike har i Italien förts en livlig, politiskt influerad diskussion om de icke-statliga, dvs. i praktiken vanligen av katolska organisationer drivna skolorna. Enligt Casatis lag av 1859 fick de privata skolorna stor frihet, om de uppfyllde vissa elementära villkor och bl. a. underkastade sig statlig inspektion. Om ytterligare villkor uppfylldes, kunde de privata skolorna få full examensrätt för sina egna elever, dvs. bli "paregiate" eller likställda. Härför fordrades bl. a. att lärarna skulle tillsättas genom de statliga concorsi ("konkurrenser"), som med jämna mellanrum anordnas för besättande av vakanta tjänster. Denna form av privat skola har emellertid sedan 1923 (Gentiles reform) gått tillbaka till förmån för en då inrättad ny form, la scuola parificata, som har examensrätten begränsad till de interna examina (inom skolans olika stadier) men inte har tillstånd att anordna avgångsexamen. Eleverna kan genomgå den senare inför examensnämnder vid de statliga skolorna. Å andra sidan har la scuola parificata större frihet, t. ex. vid tillsättningen av lärare.

Fascismen försökte begränsa antalet icke-statliga skolor, men efter kriget är deras ställning återigen förmånlig, enligt kritikernas mening

alltför förmånlig. Det framgår också av den ovan nämnda undersökningen om skolans aktuella tillstånd, att de privata skolorna i stor utsträckning underlåter att uppfylla de i lagen föreskrivna villkoren.

Nedanstående översikt visar elevfördelningen i procent mellan statliga och icke-statliga skolor på olika stadier.

Skolform	Elever vid	
	Statliga skolor	Icke-statliga skolor
Folkskolor	93	7
Mellanskolor	67	33
Yrkesbest. fortsättningsskolor	89	11
Lyceer och seminarier	71	29
Tekniska skolor och institut	82	18
Universitet och liknande	91	9

2. Den elementära undervisningen

Lekskolan (scuola materna) är inte obligatorisk men har, såsom framgått av sifferuppgifterna i den grafiska översikten, tillvunnit sig en betydande elevanslutning. Den geografiska fördelningen är dock ojämn. I genomsnitt torde 50 % av barnen i 3—5-årsåldern besöka skolor av denna typ. Skolorna upprätthålls av kommunerna eller av kyrkliga och andra institutioner. Antalet barn per lärarinna är mycket högt — i genomsnitt 41 — och många skolor torde därför snarare vara ett slags daghem.

Den elementära undervisningen i egentlig mening omfattar den femåriga *folkskolan* (scuola elementare). Dennes administrativa organisation skiljer sig avsevärt från svenska förhållanden. Visserligen skall kommunen enligt lag hålla skollokaler — lärarlönerna betalas av staten — men därutöver är det kommunala inflyandet ytterst begränsat. I stället är provinsen (Italien är indelat i 19 regioner och 90 provinser) indelningsgrunden för folkskolans styrelse. I varje provins finns en skolstyrelse (provveditorato agli studi) med en statstjänsteman (provveditore) i spetsen. Denne har vid sin sida ett skolråd, bestående bl. a. av ett par representanter för provinsens kommuner. Under denna skolstyrelse sorterar ett antal distrikt (circostrizioni) med inspektörer som chefer. Distrikten är i sin tur indelat i kretsar (circoli didattici), där "skoldirektörer" (direttori didattici) har närmaste ledningen över varje områdes

skolor. Antalet skolor i varje krets och antalet kretsar i varje distrikt företer likaledes stora variationer. Det framgår av skoldiskussionen, att systemet inte fungerar till belåtenhet. Bl. a. är gränserna mellan inspektörernas och skoldirektörernas befogenheter flytande. Från många håll föreslås, att distrikten skall slopas och provinsiella inspektorat upprättas. Vad lärarna beträffar tillsätts de genom med jämna mellanrum återkommande konkurrenser (concorsi), sedan provveditoren efter att ha erhållit ministerns auktorisation utlyst ett antal platser till ansökan lediga.

Även om den femåriga folkskolan med vanligt klassläraresystem är den vanligaste, finns dock ett stort antal skolor på landsbygden med begränsat klassantal. De s. k. landsbygdsskolorna i de mindre byarna (scuole rurali) har i regel tre klasser, i vilka undervisningen meddelas av en enda lärare. Antalet sådana skolor varierar starkt från trakt till trakt. Systemet med en lärare för flera klasser har utsatts för mycken kritik men är å andra sidan outhärligt i de små avlägsna bygderna och ägnas därför stort intresse i skoldiskussionen. Bl. a. har man pekat på Sveriges B₂-skolor och deras betydelse i vårt land, som ju delvis har samma skolgeografiska problem att brottas med som Italien.

För de skolsociala förhållandena i efterkrigstidens Italien saknas fullständiga statistiska upplysningar. I varje kommun bör enligt lagens föreskrift finnas en institution, som kallas patronato scolastico och som hjälper behövande barn med böcker, kläder, medicinsk vård, sommarvistelse o. d. Finansieringen skall ske genom bidrag från kommunen av två lire (åtminstone enligt nu tillgängliga uppgifter) per invånare samt genom frivilliga gåvor. Kommunernas bidrag är ju efter penningvärdets fall nästan detsamma som ingenting (två öre), och patronaten har ännu icke kunnat reorganiseras. Dock har UNRRA-hjälpen här utrett mycket gott. Man beräknar, att 60 % av barnen i scuola materna och 25 % av dem i folkskolan fått del av denna hjälp. Skolfrukost förekommer i flera skolor, i regel gratis för dem som åtnjuter fattigvård. En annan institution, som spelar en stor roll i italienskt skolliv, är den s. k. efterskolan (doposcuola). Denna innebär, att barnen efter skoldagens slut vid halv ett-tiden kan få stanna kvar över lunch och sedan under överinseende läsa läxor och leka till omkring klockan fyra. Det måste betonas, att i stort sett såväl de skolsociala förhållandena som lokaler, sjukvård o. d. icke på något sätt kan mäta sig med svenska förhållanden. Vid en dylik jämförelse får man emellertid inte endast

tänka på statliga och kommunala åtgärder utan måste också erinra sig de otaliga privata och kyrkliga institutioner, utan vilka de sociala förhållandena i Italien, även allmänt sett, skulle vara mycket värre än de är. Det har också framhållits, att de kyrkliga skolornas starka ställning snarast beror på deras bättre sociala välfärdsanordningar.

3. Den högre skolundervisningen

För den högre skolundervisningen, dvs. mellanskole- och gymnasiestadiet, har den provinsiella skolstyrelsen, provveditoratet, blott en föredragande funktion. Avgörandet vid t. ex. lärarutnämningar ligger hos undervisningsministeriet, som har egna inspektörer för dessa skolformer. Det är också staten, som helt finansierar skolorna, naturligtvis med undantag för de privata och kommunala läroanstalterna.

Den lokala ledningen utgöres av en rektor (preside), som vid de större skolorna har en vicerektor vid sin sida. Terminsavgifter förekommer (tre terminer per läsår) men varierar efter stadiet och är över huvud ej höga. En originell bestämmelse föreskriver, att avgiften — om en elevs föräldrar ej äger förmögenhet — reduceras till hälften, när eleven i medeltal uppnår betyget 7 (Ba), medan den bortfaller helt, om hans genomsnittliga betygssiffra är 8 (AB).

a. Lågstadiet

Yrkesbestämda fortsättningsskolor och tekniska skolor

Enligt författningen om åttaårig skolplikt borde alla italienska barn, som efter den femåriga folkskolan inte fortsätter sina studier i enhetsmellanskolan, gå igenom någon yrkesbestämd fortsättningsskola (*scuola di avviamento professionale*). Lagens åtta år skulle då inte vara blott en död bokstav. I realiteten är det ännu inte så väl beställt. Enligt siffror från 1946—47 var det endast något mindre än hälften av barnen, som fullföljde sina studier efter folkskolan och därigenom uppfyllde sin skolplikt.

Fortsättningsskolorna är i regel treåriga. Jämte dem finns också yrkesbestämda fortsättningskurser med ett reducerat program. Tre större typer av skolor existerar: jordbruks-, handels- och industriskolor. Eleverna kan

sedan fullfölja sin yrkesutbildning i de tvååriga "tekniska" skolorna, av vilka likaledes tre motsvarande typer existerar.

I den pågående diskussionen om undervisningsväsendet har en amper kritik riktats mot fortsättningsskolorna och deras organisatoriska ställning. Man har föreslagit, att de skall knytas fastare till folkskolan. En sådan reform skulle ge dem en ställning, som någorlunda motsvarade de yrkesbetonade alternativen i den svenska enhetsskolans högstadium.

Enbetsmellanskolan (scuola media unica) har tillkommit så sent som genom Bottais reform av 1939 och innebär naturligtvis ur viss synpunkt ett närmande till enhetsskoletanken, i det att alla elever, som vill fortsätta teoretiska studier, får samma utbildning fram till fjortonårsåldern. Gymnasierna har visserligen klagat över att mycken tid måste användas till att sammanjuta det elevmaterial de nu får mottaga — utan särskild prövning, eftersom avgångsexamen från mellanskolan automatiskt berättigar till inträde på gymnasiet. Men någon tanke på en återgång till det gamla systemet tycks likväl inte finnas. Det kan f. ö. synas egenomligt, att folkskolans elever för att få tillträde till mellanskolan måste genomgå inträdesprov, medan ett sådant som nämnts icke fordras vid flyttning till gymnasierna. Man har emellertid sökt motverka alltför stora ojämnheter i kunskapshänseende genom att göra mellanskolans avslutningsexamen till en s. k. statsexamen med vissa standardiserade prov, som avlägges inför en kommission, bestående av representanter för såväl skolan som ministeriet.

Enligt planerna borde ingen mellanskola få ha mer än 720 elever, dvs. 24 klasser med 30 elever i varje, eftersom rektor eljest icke kan utöva verklig pedagogisk ledning. Men lokalbrist o. d. torde här liksom på många andra punkter hindra ett förverkligande av förordningarnas goda intentioner.

b. Högstadiet

Högstadiet inom *istruzione secondaria* omfattar klassiska lyceer, naturvetenskapliga lyceer, seminarier och tekniska institut. Elevfördelningen mellan dessa olika skolor tedde sig 1948—49 på följande sätt:

Klassiska lyceer	131 639	elever
Naturvetenskapliga lyceer	43 730	„
Seminarier	56 603	„
Tekniska institut	112 073	„

Det *klassiska lyceet* (liceo classico) betraktas allmänt som Italiens bästa skola. Att det klassiska och humanistiska bildningsidealet fortfarande har en sådan plats i italienskt kulturliv beror i icke ringa mån på detta lyceums höga anseende. Avgångsexamen (esame di maturità classica, klassisk mogenhetsexamen) ger tillträde till alla universitetets fakulteter. Frapperande för en utlänning är att en så stor procent ingenjörer, naturvetenskapsmän och läkare har en gedigen humanistisk bildning.

Sedan mellanskolan bröts ut ur de gamla gymnasierna, kvarstår av dessa endast två årskurser (klass 4 och 5), vilka dock fortfarande kallas gymnasium (ginnasio superiore) och bildar övergången från enhetsmellanskolan till det egentliga, treåriga lyceet. För tillträde till detta fordras att man blivit godkänd i en särskild, intern examen. I regel är gymnasier och lyceer sammanförda till gemensamma läroanstalter, ehuru även enbart gymnasier, resp. lyceer förekommer.

Redan av de ovan anförda siffrorna framgår, att det *naturvetenskapliga lyceet* (översättningen motsvarar språkligt den italienska benämningen liceo scientifico men är sakligt icke helt riktig — jfr kursplanen) icke lyckats hävda sig i konkurrensen med det klassiska. Detta naturvetenskapliga lyceum skapades genom Gentiles skolreform av 1923 och kan betraktas som efterföljare till eller ersättare för det "moderna" lyceum, som tillkommit 1911 men hindrats i sin utveckling av första världskriget. Dess naturvetenskapliga karaktär är f. ö. svagt markerad i jämförelse med det svenska realgymnasiet. Det naturvetenskapliga lyceet har aldrig haft något lägstadium i form av ett gymnasium. Det var från början fyraårigt. Eleverna kom från nu övergivna mellanskoleformer, och det fordrades lång tid att sammangjuta dem till någorlunda enhetliga klasser. Så småningom tillades en klass, varför även detta lyceum nu är femårigt. Examen, som kallas maturità scientifica, ger tillträde till alla universitetsfakulteter utom den juridiska och den humanistiska, en omständighet som naturligtvis också har bidragit till att minska elevtillströmningen.

Seminariet (istituto magistrale) utbildar folkskollärare. Det är fyraårigt och avslutas med en examen, som öppnar vägen dels till folkskolläraryrket och dels till studier vid den s. k. magisterfakulteten vid universiteten (mera härom i avsnittet om lärare och lärarutbildning).

Det tekniska institutet (istituto tecnico) är efter mellanskolans till-

komst femårigt. Benämningen "teknisk" kan för svenska öron verka vilseledande. Den betyder snarast "yrkesinriktad", ty det existerar fem olika slag av tekniska institut: en agrikulturell typ, en industriell (närmast motsvarande vårt tekniska gymnasium), en kommersiell (motsvarande vårt handelsgymnasium), en för lantmätare och en nautisk. Varje typ av institut har i sin tur flera specialiseringsmöjligheter. Ett institut för flickor, omfattande kurser i huslig ekonomi, har nyligen inrättats.

Genom avgångsexamen (esame de abilitazione tecnica) från ett tekniskt institut får vederbörande dels en viss kompetens inom resp. yrke och dels tillträde till fakulteter av motsvarande ämnesriktning.

Elevfördelningen mellan de olika typerna är följande (siffrorna avser skolåret 1948—49):

Lantbruksinstitutet	6 080
Industriinstitutet	27 075
Handelsinstitutet } Lantmätarinstitutet }	75 311
Nautiska instituten	3 607

Elevantalet har företett stora variationer för denna skolform. Efter en högkonjunktur på 1930-talet följde vid krigsslutet en kris för all yrkesundervisning, även fortsättningsskolorna. F. n. visar siffrorna en stigande tendens.

4. Universitetsundervisningen

I Italien finns f. n. 27 universitet och jämställda undervisningsanstalter, de flesta av vördnadsbjudande ålder. Antalet fakulteter och elever växlar betydligt, från små provinsuniversitet med en fakultet och några hundra elever (t. ex. Macerata) till mammutinstitutioner med tolv fakulteter och omkring 35 000 elever (Roms universitet). Man bör lägga märke till att såsom fakulteter räknas också motsvarigheterna till våra fristående högre fackutbildningsanstalter, t. ex. handelshögskolor, tekniska högskolor o. d. Vissa av de italienska universiteten har f. ö. också ett högst begränsat specialområde.

Bland de icke-statliga universiteten — här bortses helt från kyrkans prästutbildningsanstalter — kan nämnas det katolska universitetet S. Cuore i Milano med sex fakulteter och Istituto orientale i Neapel, som

huvudsakligen inriktat sig på nyspråkliga studier. En särställning intar universitetet för utläningar i Perugia.

Den vanliga fakultetsindelningen framgår av nedanstående översikt, där även antalet fakulteter och elever redovisas (siffrorna gäller läsåret 1948—49).

Giurisprudenza (juridik)	26	24 308
Economia e commercio ("handelshögskolor")	16	27 322
Lettere e filosofia (humaniora)	17	14 820
Magistero (lärarhögskola)	12	12 819
Medicina e chirurgia (medicin)	21	31 222
Medicina veterinaria (veterinärhögskola)	11	2 113
Ingegneria ("teknisk högskola")	11	19 985
Architettura	6	2 251
Scienze matematiche, fisiche e naturali	20	15 284
Farmacia	22	10 138
Agraria	12	2 872

En särskild generaldirektion inom ministeriet handhar direkt den centrala administrationen av universiteten. De provinsiella provveditoraten har sålunda inga befogenheter visavi universiteten. Det är ministeriet, som godkänner de olika ämneskombinationerna för varje fakultet och som utnämner professorerna. Vid vakans uppgöres av ministeriet ett förslag på tre personer (terna), av vilka den mest meriterade utnämnes. Skulle inom två år en ny vakans uppstå inom samma ämne, kan vederbörande fakultet föreslå utnämmande av den näst bäst meriterade, utan att en ny ansökningsprocedur behöver företagas. Även de s. k. tillförordnade professorerna (professori incaricati) tillsätts på analogt sätt av ministeriet, dock för ett år i sänder.

F. ö. åtnjuter universiteten en för italienska förhållanden avsevärd självstyrelse, som åtminstone till formen respekterades även under fascisttiden. I spetsen för varje universitet står en rektor magnificus (för universitetsinstitutet en direktör), utsedd av ministeriet. I undervisningsfrågor har han vid sin sida den akademiska senaten, som består av de olika fakulteternas dekaner. I administrativa angelägenheter har rektor vid sin sida ett förvaltningsråd (consiglio di amministrazione), bestående av dekaner för tre fakulteter samt av representanter för ministeriet, provinsen etc.

Varje fakultet förestås av en dekanus (preside), utsedd av undervisningsministeriet. Dekanus är ordförande i fakultetens råd, som består av de ordinarie professorerna.

Tillträdet till universitetens alla fakulteter är fritt, dvs. numerus clausus eller spärr förekommer icke. Som förutsättning fordras endast avgångsexamen från lyceum eller tekniskt institut, varvid det klassiska lyceets avgångsexamen gäller för alla fakulteter (utom lärarhögskolan), det naturvetenskapliga lyceets för alla fakulteter utom den juridiska och den humanistiska (sålunda en i praktiken betydelsefull inskränkning). Seminariets elever får tillträde endast till lärarhögskolan och de tekniska institutens endast till handels-, lantbruks- och de naturvetenskapliga fakulteterna.

Studietidens längd varierar. Den vanliga minimitiden är fyra år, för ingenjörer och kemister dock fem och för medicinare sex (plus två års praktisk tjänstgöring).

Efter avslutade studier blir studenten "laureato" (lagerkrönt), dvs. får sitt diplom, "laurea" ("laurea in giurisprudenza" osv.). Han har då rätt till titeln doktor, "dottore". Några högre examina eller grader, motsvarande svensk licentiatexamen och disputation, förekommer ej. Däremot måste den, som söker docentur (libera docenza), undergå vissa prov och naturligtvis kunna uppvisa en vetenskaplig produktion.

Det akademiska året sträcker sig från 1 november till början av juli. Tentamina får blott förekomma under vissa examensperioder och sker alltid inför en kommission av ett mindre antal lärare. Dessa tentamina är ofta mycket korta och betydande köer av probander kan hinna avverkas på några timmar. Det avslutande provet består i en disputation på vederbörandes "tes".

5. Folkundervisning bland vuxna

I kampen mot analfabetismen har det inte varit tillfyllest att lita enbart till det ordinarie skolväsendet. Redan under de första årtiondena efter Italiens enande sökte man genom kurser av olika slag nå den icke-läskunniga vuxna befolkningen. Vissa resultat uppnåddes väl, men först i början av 1920-talet lyckades man finna en effektiv form för verksamheten genom att överlåta denna på vissa lokala organisationer.

Efter det andra världskriget, som medfört en ökning av analfabetis-

men, har man på nytt gripit sig an med uppgiften. År 1947 instiftades en särskild skola (*scuola popolare*, eg. "folkskola"), som fick ett anslag på en miljard lire och som inrättat kurser om fem månader med 10—15 timmar i veckan. Antalet elever har ökat från 271 647 år 1947—48 till 454 490 år 1949—50. S. k. A-kurser vänder sig till fullständiga analfabeter, B-kurser till något mer försigkomna och C-kurser till dem som genomgått folkskolan men önskar vidareutbildning.

I den sista typen ligger kanske fröet till en folkbildningsrörelse i svensk mening. Visserligen existerar sedan gammalt föreläsninginstitut o. d., men folkbildningsverksamheten har dock en mycket blygsam omfattning. Många förgrundsgestalter i kampen mot analfabetismen hävdar, att man icke blott bör bekämpa den totala oförmågan att läsa och skriva utan också måste ge de kulturellt efterblivna folkgrupperna möjlighet att utveckla ett rikare andligt liv.

III. LÄROPLANER OCH METODER

1. *Den elementära undervisningen*

I *leksskolan* är ämnena huvudsakligen sång, teckning, lek och gymnastik samt praktiskt arbete. Som redan antytts tillåter inte alltid de personella och lokala resurserna att programmet förverkligas.

Folkskolans skolår börjar omkring den 1 oktober och pågår till slutet av juni. Det är indelat i tre terminer om ungefär tre månader vardera. Veckoprogrammet omfattar 25 lektioner. I regel koncentreras undervisningen till morgontimmarna (o. klockan 8.30—12.30).

De metodiska anvisningarna lämnar rätt stor frihet åt läraren. Denne har också rätt att i viss utsträckning själv fördela antalet veckotimmar på de olika ämnena, allt under förutsättning att det föreskrivna programmet genomgås. Läroämnena är religion, moralisk och medborgerlig fostran, italienska, historia och geografi, räkning, naturkunnighet, teckning och välskrivning, sång, fysisk fostran samt slöjd. I modersmål lägges stor vikt vid förmågan att muntligt och skriftligt redogöra för enklare sammanhang, elementär kännedom om grammatiken, ordfamiljer o. d. I räkning hinner man till decimalbråk och allmänna bråk samt ägnar stort intresse åt sådana praktiska uppgifter som att fylla i postanvisningar o. d. I båda dessa ämnen har de metodiska anvisning-

arna en mycket modern prägel. I viss mån nytt för en svensk iakttagare är den nära samordningen mellan historia och geografi. Anmärkas bör att det är en öppen fråga, huruvida de påfallande avancerade metodiska anvisningarna praktiseras i genomsnittsskolorna.

2. Den högre skolundervisningens lågstadium

Den *yrkesbestämda fortsättningsskolan* har som redan nämnts tre större linjer. Gemensam för dem alla är en grupp allmänbildande ämnen, vilkas timantal i de tre klasserna är resp. 23, 20 och 14. Den egentliga yrkesutbildningen har sålunda, utom i sista klassen, ett ganska begränsat utrymme. Bland de allmänbildande ämnena märks ett främmande språk. Uppseendeväckande ur svensk synpunkt är att någon samhällskunskap icke förekommer. I tredje årets historiekurs ingår dock Italiens ekonomiska historia från 1815. För yrkesutbildningens del upptar programmet i medeltal 10 veckotimmar praktiskt arbete i varje klass.

I de *tekniska skolorna* har de allmänna ämnena reducerats till 4 veckotimmar och huvuddelen av arbetstiden upptas av ren yrkesutbildning.

Enbetsmellanskolan har följande timplan:

Ä m n e	Veckotimmar i klass		
	1	2	3
Italienska, latin, historia och geografi	16	15	15
Matematik	3	3	3
Främmande språk	—	3	3
Teckning	2	2	2
Gymnastik	4	3	3
Religion	1	1	1
(Sångundervisning är frivillig)			
	26	27	27

Latinstudiet börjar redan i första klassen. De metodiska anvisningarna rekommenderar, att den grammatiska analysen av modersmålet samtidigt blir en introduktion i latinsk formlära. I allmänhet kan man i mellanskolans kursplaner spåra en starkare klassisk och historisk inriktning än i den svenska realskolan. Samhällsläran lyser fortfarande med sin frånvaro — i den mån dess principiella sida inte kan utvinnas vid

historieundervisningen. Svagast representerad i jämförelse med svenska förhållanden är undervisningen i främmande språk. Ett sådant (valt av skolan) läses de två sista åren. Det bristfälliga studiet av moderna språk är en svaghet, som vidlåder hela det italienska skolväsendet. I undervisningen i historia och geografi användes ofta läroböcker av antologityp, vilket tillåter ett djupare studium av vissa valda kapitel.

3. Högstadiet inom *istruzione secondaria*

För att ge ett begrepp om skillnaden mellan det klassiska och det naturvetenskapliga lyceets kurser anges här det sammanlagda antalet veckotimmar under den femåriga lärotiden för resp. läroanstalter:

Ä m n e	Klass. lyceum	Nat.-vet. lyceum
Italienska språket och litteraturen	22	19
Latinska språket och litteraturen	22	20
Grekiska språket och litteraturen	17	—
Modernt främmande språk	8 ¹⁾	17
Historia	13	12
Geografi	4 ¹⁾	2 ²⁾
Filosofi	9 ³⁾	8 ³⁾
Naturkunskap, kemi och geografi	9 ³⁾	10
Matematik	11	18
Fysik	5	8 ³⁾
Konsthistoria	4 ³⁾	—
Teckning	—	10
Religion	5	5
Gymnastik	10	10

¹⁾ I de två första klasserna.

²⁾ I första klassen.

³⁾ I de tre sista klasserna.

Såsom framgår av ovanstående översikt har den moderna språkundervisningen i det *klassiska lyceet* en mycket blygsam plats. I stället ägnas desto mer tid åt de klassiska språken, där eleverna också hinner långt utöver det svenska latingymnasiets kurs. Även i historia har programmet en klassisk inriktning. Första året ägnas åt Grekland, andra åt Rom, tredje åt medeltiden osv. Samhällskunskapen studeras även här endast i samband med historiekursen och i sina allmänna principer mer

än i de konkreta detaljerna. Även litteraturkursen har bestämts av det faktum, att Italiens kulturella storhetstid ligger relativt långt tillbaka i tiden. I gymnasietens båda klasser läses visserligen huvudsakligen texter från 1800- och 1900-talen, framför allt Manzoni's *I promessi sposi*. Men i lyceet ägnas hela första året åt den medeltida litteraturen. Andra årskursen går från renässansen till 1700-talet och tredje fram till Pirandello. Parallellt läses för varje år en del av Dantes *Divina Commedia*. Den historiska orienteringen gör sig gällande även vid studierna i konst-historia och filosofi. I det sistnämnda ämnet upptar programmet blott filosofins historia, ej psykologi. Det klassiska lyceets styrka ligger sålunda varken i undervisningens mångsidighet eller i dess modernitet utan i dess konsekventa fasthållande vid det humanistiska bildningsidealet.

I jämförelse med det svenska realgymnasiet har även det *naturvetenskapliga lyceet* en humanistisk prägel. Sålunda har det i italienska, latin, historia och filosofi samma kursfordringar som det klassiska, även om det tydligen är så, att dessa fordringar i praktiken ej kan uppfyllas. I timplanen ovan observerar man som främsta skillnad, att grekiska är ersatt av ett modernt språk. På grund av bristande samordning mellan mellanskolan och lyceet kommer emellertid eleverna i många fall att få studera ett visst språk i mellanskolan och ett annat på lyceet.

Att ens summariskt redogöra för de *tekniska institutens* efter typer och speciallinjer varierande program är här icke möjligt. De gemensamma ämnena är religion (sammanlagt 5 veckotimmar), modersmål (17 timmar), historia (o. 8 timmar) samt matematik och geografi (varierande timantal). På handels- och sjöfartslinjerna läses två moderna språk, på industri- och agrarlinjerna ett. F. ö. finnes på den agrara linjen åtta speciallinjer, på den industriella aderton, på den kommersiella och på den nautiska tre.

4. Universitetsundervisningen

Att gå in på de enskilda fakulteternas och läroämnenas studieplaner medger icke utrymmet. I regel har studenten att — ofta efter en bestämd ordningsföljd — tentera i vissa obligatoriska ämnen (inom den juridiska fakulteten 18, i den humanistiska 9, i den medicinska 24 osv.) samt vidare i valfria sådana. Antalet discipliner är således betydligt högre än i Sverige, delvis beroende på att ämnesområdena är mindre

än hos oss (i Rom t. ex. är "historia" uppdelat på fem lärostolar). Men dessutom har examen i regel, t. ex. för den humanistiska fakultetens del, större bredd än hos oss. Alla studerande i humaniora måste exempelvis, oberoende av studiernas inriktning, tentera i italiensk litteratur, latinsk litteratur, romersk historia och filosofi samt genomgå skriftligt prov i översättning till latin. Konsekvensen av den större bredden blir en mindre grundlighet. Som avslutning på sina studier skriver studenten en uppsats (tesi), som diskuteras inför en särskild kommission av lärare. Därefter får han sin examen, varvid det sammanfattade vitsordet grundar sig dels på summan av tentamensbetygen och dels på uppsatsens kvalitet. Varje tentamen graderas i poäng upp till 30. Särskilt framgångsrika studenter kan få 30 "med beröm". Det maximala antalet poäng i slutexamen är 110.

I huvudsak bedrivs undervisningen i form av föreläsningar och kurser, men dessa är i regel blott obligatoriska för eleverna i de obligatoriska ämnena. Seminarieövningar förekommer blott i obetydlig utsträckning. Ett pedagogiskt hjälpmedel, som inom alla fakulteter fått stor omfattning, är stencilerade kompendier i form av ett koncentrat av föreläsningsserien med vederbörande professorer själva som utgivare.

Professorn bestämmer mycket självständigt kursinnehållet, som kan variera betydligt mellan olika universitet. Ofta omfattar kursen blott en del av ämnet. I tysk litteratur kan den exempelvis begränsas nästan uteslutande till romantiken eller någon enstaka författare.

Frånvaron av seminarier och reglerade högre studier gör, att kontakten mellan professorer och studenter vid åtminstone de större universiteten förefaller betydligt mindre än i Sverige.

IV. LÄRARE OCH LÄRARUTBILDNING

Folkskolans lärare utbildas, som redan framgått, vid seminarier, de s. k. istituti magistrali, till vilka eleverna kommer från enhetsmellanskolan.

När Gentile 1923 ombildade den tidigare "Scuola normale" till ett istituto magistrale, avgjordes samtidigt en långvarig diskussion om huruvida folkskoleseminariet skulle vara en yrkesutbildningsanstalt eller ge en humanistisk bildning av mer allmän karaktär. Det nya institutet fick avgjort den senare prägeln och blev ett klassiskt lyceum med reducerad kursplan. Latinet blev ett huvudämne. De praktiska undervisnings-

övningarna försvann från schemat tillsammans med välskrivning o. d. Pedagogikundervisningen sammanfördes med filosofien och fick en teoretisk utformning.

I någon mån har studieplanen modifierats 1945 genom att undervisningsövningar då återinfördes och en mindre kurs i psykologi fick plats på schemat. I själva de metodiska anvisningarna konstateras, att Italien därigenom upphört att vara den enda nation, som inte hade obligatorisk undervisning i psykologi för blivande lärare.

Den aktuella kursplanen återges här:

Ä m n e	Antal veckotimmar i klass			
	1	2	3	4
Religion	1	2	2	1
Pedagogik och filosofi	—	3	3	4
Psykologi	—	1	1	—
Italienska	4	4	4	4
Latin	5	2	2	3
Historia och geografi	4	4	4	3
Främmande språk	4	4	—	—
Matematik och fysik	4	3	4	4
Naturkunnighet, kemi och geografi	3	3	3	3
Teckning och konsthistoria	2	2	2	2
Körsång	1	1	1	1
Fysisk fostran	2	2	2	2
	30	31	28	27

Det heter i de metodiska anvisningarna, att ämnesgruppen filosofi-pedagogik-psykologi bör stå i undervisningens centrum, och det förut-sättes att i de övriga ämnena undervisningen tar sikte också på elevernas pedagogiska förberedelse för sitt yrke. Undervisningsövningarna sker i någon skola på orten. I skoldiskussionen har föreslagits, att speciella övningsskolor knytes till seminarierna, så som fallet är hos oss och vid enstaka seminarier i Italien.

De praktiska konsekvenserna av omvandlingen av seminariet från facklig utbildningsanstalt till gymnasium visade sig snabbt. Under det att behovet av folkskollärare efter 1935 beräknats till i medeltal 3 000—4 000 per år, har antalet utexaminerade från seminarierna hållit sig kring 15 000—23 000. Endast en liten del har sålunda gått till folkskolan. Resten har antingen fortsatt vid magisterfakulteterna för att bli

lärare vid de högre skolorna eller övergått till andra statliga och privata verksamhetsområden. I den pågående diskussionen finns det också en klar majoritet, som önskar intensifiera den pedagogiska skolningen inom seminarierna utan att därför den humanistiska bildningen försummas. Detta skulle kunna ske, om utbildningstiden förlängdes med ett år. Latinstudiet har angripits blott av ett fåtal.

Folkskollärarnas tillsättning sker vid de vartannat år av de provinssiella provveditoraten utlysta konkurrenserna. De sökande får genomgå vissa muntliga och skriftliga prov. Bland de godkända blir examens- och tjänstgöringsmeriter avgörande för placeringen på den turlista, som uppgöres och sedan följes vid tillsättningen av de lediga tjänsterna.

Det *högre skolväsendets lärare* erhåller sin utbildning i de humanistiska eller naturvetenskapliga fakulteterna eller vid den speciella lärarhögskola eller magisterfakultet, som också är knuten till flera universitet. Vid den sistnämnda, till vilken eleverna kommer från seminariet, kan de studerande erhålla laurea i "litterära ämnen", i pedagogik eller i främmande språk. Gränserna mellan den humanistiska fakulteten och lärarhögskolan är ganska flytande med hänsyn till kursplanerna. I allmänhet kan sägas, att den förra har en starkare vetenskaplig, den senare en starkare fackutbildande karaktär.

Vid antagningen till tjänst genomgår läroverkslärarna en procedur, liknande den ovan för folkskollärarnas vidkommande beskrivna (även provlektioner förekommer). Den som vunnit konkurrensen till ordinarie tjänst måste fullgöra en provtjänstgöring på tre år, innan han blir ordinarie.

Lärarnas löner är efter nuvarande (1952) svenska förhållanden mycket låga. Det är vanskligt att ge exakta siffror, då beräkningarna är ytterst komplicerade, men en folkskollärare torde — om man undantar vissa extra tillägg — förtjäna omkring 20 000—25 000 lire (o. 200 svenska kronor) i månaden, en läroverkslärare omkring 35 000 och en universitetsprofessor omkring 45 000—50 000 lire. Den enda förklaringen till dessa siffror är en hänvisning till den allmänna lönestandarden för statstjänstemän i Italien, vilken genomgående är mycket låg. Om man härtill lägger, att det råder ett överskott på lärare av alla kategorier, och att därför de flesta måste gå som timlärare mycket länge, innan de får ordinarie tjänst, ser man ännu tydligare att de italienska lärarna har att kämpa med stora ekonomiska svårigheter.

V. AKTUELLA PROBLEM

Utan överdrift kan sägas att Italiens svåraste problem på undervisningens område är av ekonomisk natur. Kriget har vållat en omfattande skadegörelse på skolbyggnaderna: omkring 38 000 klassrum saknas och omkring 17 000 är otillfredsställande. En stor del av eleverna saknade efter krigsslutet hem, kläder och mat. Mycket har uträttats för återuppbyggnaden och för omhändertagandet av de unga. Särskilt framgångsrika har några på privat eller kyrkligt initiativ tillkomna "pojkstäder" visat sig vara, när det gällt att rädda de tusentals föräldralösa barnen. Men oerhört mycket återstår ännu att göra.

De ekonomiska och sociala svårigheterna har här blott konstaterats för att ge den rätta bakgrunden åt den italienska skolans övriga problem. Som redan framhållits pågår f. n. en mycket livlig debatt om organisatoriska och pedagogiska frågor. En mängd tidskrifter representerar olika tendenser i meningsutbytet. Det mest auktoritativa materialet för en bedömning av diskussionsläget torde dock vara resultatet av undervisningsministeriets tidigare omtalade stora opinionsundersökning om det italienska undervisningsväsendets nuvarande tillstånd och behov.

Det kanske starkaste intresset har härvid samlat sig kring frågan hur skolgången skall gestalta sig under den sista treårsperioden av den skolpliktiga åldern, alltså tiden fr. o. m. 11 och t. o. m. 13 år. Å ena sidan har stark kritik riktats mot den nuvarande yrkesbestämda fortsättnings-skolan och å den andra har framhållits, att mellanskolan med sin latinundervisning icke är lämplig som ett slutstadium i skolgången utan är tänkt som förberedelse för vidare studier.

Av de i opinionsundersökningen tillfrågade — provveditori, skolor och universitet, representanter för provinser och myndigheter — har ungefär 1/4 uttalat sig till förmån för en enhetsskola, gemensam för alla barn i skolpliktig ålder. Argumenten har huvudsakligen varit av social natur och framförts av representanter för vänsterpartierna, ehuru undantagsvis även framstående kyrkliga dignitärer anslutit sig till förslaget. Resultatet stämmer ganska väl med det stickprov, som det italienska gallupinstitutet gjort bland allmänheten. Enhetsskolans anhängare uppgick nämligen i detta fall till 29 %.

Opinionen i övrigt (för gallupundersökningens vidkommande 53 %) håller fortfarande på en differentiering efter folkskolans femte år. Men

eljest bryter sig åsikterna även inom denna grupp. En majoritet torde vid sidan av de yrkesbestämda fortsättningsskolorna (några förordar t. o. m. avskaffandet av dessa) och enhetsmellanskolan vilja inrätta en s. k. scuola postelementare, dvs. en fortsättningsskola utan yrkesinriktning, organisatoriskt knuten till folkskolan och med lärarkrafter från denna. Vad mellanskolan beträffar anser ungefär hälften av dem som yrkar på dess bibehållande, att den alltjämt skall ha samma karaktär som för närvarande, under det att den andra hälften önskar differentiera den i en humanistisk och en teknisk linje (utan latin).

Vad det högre skolväsendet beträffar riktas uppmärksamheten framför allt på det naturvetenskapliga lyceet. Man anser, att det i sin nuvarande gestaltning snarast är en olycklig parallell till det klassiska. Allmänt framhålles nödvändigheten av att förstärka de naturvetenskapliga ämnenas ställning på lyceet, eventuellt genom att begränsa latinundervisningen. Det sista är dock icke något allmänt krav. Ej heller tanken på ett nyspråkligt eller samhällsvetenskapligt lyceum utan latin och grekiska har vunnit någon egentlig anslutning.

Diskussionen om folkskolläraernas utbildning har varit livlig. Från olika håll har föreslagits, att seminarierna skall slopas och ersättas av en kortare rent metodisk utbildning efter avgångsexamen från klassiskt eller naturvetenskapligt lyceum. Enligt opinionsundersökningen är emellertid majoriteten anhängare av den nuvarande ordningen och förordar t. o. m. att seminarierna skall få en ännu starkare yrkesutbildande prägel. Från många håll yrkas på att vissa andra fakulteter än blott magisterfakulteten öppnas för dem som genomgått seminarium.

Diskussionen om universitetsundervisningen har visserligen varit rik på reformförslag, men dessa har mer gällt detaljer än principiella frågor. Universitetens viktigaste problem f. n. är att minska tillströmningen av studenter. Någon tanke på inträdesprov tycks icke existera, men däremot yrkas på att avgångsexamen från lyceerna görs strängare och att en gallring av icke-önskvärda studerande sätter in redan på lyceet.

Därmed vidröres ett av de svåraste problemen för italienskt undervisningsväsen av i dag: överproduktionen av universitetsutbildade. Även här är Italien ett kontrasternas land. Å ena sidan råder en skriande brist på skolor och utbildning av enklaste slag för eftersatta folkgrupper och landsdelar, å den andra ett överflöd på personer med hög utbildning, som ofta tvingas acceptera mycket blygsamma befattningar, där deras

meriter är totalt överflödiga. Landet står här inför skolorganisatoriska och sociala problem av en oerhörd omfattning.

VI. SKOLDISCIPLIN OCH LÄRARUTBILDNING

Centro Didattico Nazionale, Guida D, *Annuario della scuola e della cultura*, Roma 1951. (Ur denna publikation har de här använda statistiska uppgifterna hämtats.)

La Commissione Nazionale d'inchiesta per la riforma della scuola, *La Riforma della Scuola*, Roma 1950. (Utom det slutliga betänkandet utgav kommissionen en tidskrift med samma titel av stort intresse för en uppfattning om skoldiskussionen.)

Cantella, A., och Ferruzzi, R.: *La Scuola del Mondo*. I. Italia, Roma 1943.

Educational Yearbook of the International Institute of Teachers College, Columbia University, New York 1944.

The Yearbook of Education 1948. London 1948.

ÖST-EUROPA

SOVJETUNIONEN

Av lektor Karl Axnäs

I. REVOLUTIONEN OCH UNDERVISNINGSVÄSENDET

Redan på ett mycket tidigt stadium av den stora politiska och sociala omvälvningen i Ryssland kom undervisningen och dess problem att skjutas i förgrunden. Revolutionsledarna insåg klart, att i den nya stat, som man avsåg att skapa, måste skolans uppgift bli mycket viktig. Det gällde inte bara att ge barnen elementär skolbildning och att sörja för återväxten av intellektuell arbetskraft, utan man hade att med undervisningens hjälp göra de unga till hängivna medborgare i det socialistiska fosterlandet. Man måste också för att rätt kunna utnyttja de vuxna medborgarna och nå full kontakt med dem lägga grunden till elementär bildning, i den mån sådan saknades, även för denna kategori.

Det närmaste målet blev att öka läskunnigheten hos folket. Antalet analfabeter var nämligen ännu vid tiden för revolutionen mycket stort. Läsundervisningen kom att omfatta väldiga befolkningslager av skilda åldrar och nationaliteter. Det var ont om lärare, vilket gjorde att även barn och ungdom i skolåldern fick ta aktiv del i den stora kampanjen. På många håll kom de unga rent av att spela en ledande roll vid undervisningen. De gjorde upp listor på analfabeter t. o. m. i de avlägsnaste byar, de organiserade verksamheten och ordnade med lokaler — även de mest primitiva fick duga — samt verkade själva som lärare. De många icke-ryska nationaliteterna drogs in i arbetet, och detta förde med sig nya stora problem, ty många av dessa folk hade ännu inte något skriftspråk, några inte ens ett alfabet.

Särskild fart tog bildningsarbetet efter 1930. Detta år fattades nämligen beslut om införande av *allmän och obligatorisk nybörjarundervisning*.

II. LEDANDE PRINCIPER FÖR UNDERVISNINGEN

Det är som bekant svårt att erhålla kontrollerbara upplysningar rörande förhållandena i Sovjetunionen. Detta gäller även i pedagogiskt hänseende. Om man önskar begränsa framställningen till säkra uppgifter, bör denna därför bli ganska kort. Utan större svårighet kan man emellertid konstatera, att redan strax efter revolutionen principerna för skolväsendet i sovjetstaten hade blivit preciserade.

Alla slag av skolor är *statliga* och av *enhetlig* typ. Staten bestämmer studiemål, studieplaner och läroböcker. Skolorna är *konfessionslösa* och står i princip öppna för alla medborgare, oberoende av ekonomiska förhållanden och social ställning, kön, nationalitet och trosbekännelse. Det yttersta målet för undervisningen är, enligt vad som ofta och med styrka framhålles, att tjäna det kommunistiska samhällets intressen. Kommunistisk fostran och moral uppfordrar till oavlättlig kamp mot det gamla exploateringsystemet. Undervisningen är *kostnadsfri* till och med sjunde klassen. I de tre högsta klasserna erlägges en årlig avgift, men behövande lärjungar kan befrias från denna. Läroböcker, skrivböcker och undervisningsmateriel är inte kostnadsfria men kan köpas till lågt pris. Varje barn undervisas på sitt eget *språk*. Dock är studiet av ryska från och med andra klassen obligatoriskt för de elever, som har annat modersmål.

Enligt beslut 1930 var barn *skolpliktiga* från 8-årsåldern. Vid början av läsåret 1944—45 sänktes skolpliktsålderns början från 8 till 7 år. I den lägsta skolformen tillämpas *samundervisning* för gossar och flickor, medan i högre skolformer såväl sär- som samundervisning förekommer. Under tiden efter kriget har särundervisning införts vid en mängd skolor, i regel i städerna.

III. SKOLFORMER

Skolor och andra institutioner med uppfostrande syfte bildar ett enhetligt system, där en högre form alltid anknyter till en lägre. För *barn under skolåldern* är sörjt genom barnavårdscentraler, barnkrubbor, daghem och barntädgårdar. För *skolpliktiga och för studerande ungdom* finns följande institutioner:

- 1) Den allmänbildande skolan, omfattande 4-årig skola (nu under

avskrivning), 7-årig skola och 10-årig skola (den sistnämnda "mel-lanskola"). I några republiker, såsom t. ex. Georgien, Lettland och Estland, finns 11-åriga skolor.

Tidigare var sjuårig skolgång obligatorisk endast i städerna. Fr. o. m. 1949 är den påbjuden även för landsbygden. Tioåriga skolor finns nu, enligt vad som uppgives, i alla större tätorter. Alla tre skolformerna överensstämmer i motsvarande delar helt med varandra: de fyra första klasserna i den sjuåriga skolan svarar mot den fyraåriga och de sju första i den tioåriga mot den sjuåriga. Övergång från lägre till högre skolform sker utan prövning på grundval av betyg.

2) Specialskolor för konstnärligt begåvade.

3) Specialskolor för vårdbehövande (kroppsligt svaga, blinda, döva, efterblivna).

4) Allmänbildande skolor för unga industri- och jordbruksarbetare samt skolor för vuxna (med samma kurser som 7- och 10-åriga skolorna).

5) Skolor för föräldralösa.

6) Fritidsinstitutioner, såsom pionjärklubbar, barnbibliotek o. dyl.

7) Lägre yrkesskolor (för olika slag av facklig utbildning).

8) Institutioner för högre yrkesutbildning (teknisk, ekonomisk, pedagogisk utbildning med fyraårig kurs byggande på sjuårig skola o. likn.).

9) Institutioner för högre utbildning (universitet, högskolor och olika slag av specialinstitut) vilka står öppna för dem som med framgång avslutat studier i tioårig skola, med eller utan prövning allt efter bety-gens kvalitet. — Här nämnda skolor och institutioner är med undantag av sådana för högre utbildning i regel underställda undervisningsminis-terierna i de olika republikerna i Unionen.

IV. LÄROTIDER, LÄROÄMNET OCH TIMPLANER. BETYG OCH FLYTTNING M. M.

För de allmänbildande skolorna börjar läsåret den 1 sept. och uppdelas på fyra terminsavsnitt: 1 sept.—5 nov., 9 nov.—29 dec., 13 jan.—23 mars, 1 april—20 maj (i de tre första klasserna, medan i fjärde klassen en prövningsperiod förlänger terminen till den 5 juni). Lektionstiden är 45 minuter.

Under de fyra första åren bibringas lärjungarna grundläggande kun-skaper i modersmålet (för andra än rysktalande tillkommer som nämnts

i andra klass ryska), läsning och skrivning, de fyra räknesätten, meter-systemet, decimalräkning och elementär geometri. Övriga ämnen är naturlära, historia, geografi (dessa tre förekommer som särskilda ämnen först fr. o. m. fjärde klassen men berörs i samband med modersmålsundervisningen redan tidigare), fysisk fostran, teckning och sång.

Flyttning till högre klass sker från de tre lägsta klasserna utan särskilda prov på grundval av årets betyg. Den fyraåriga skolan avslutas med prov i modersmål och matematik samt ryska för dem, som inte har detta språk som modersmål.

Betygen graderas enligt följande system: 5 (utmärkt), 4 (god), 3 (tillfredsställande), 2 (svag), 1 (mycket svag). De test, som är i bruk i Västerlandet, betraktas med mycken skepsis av pedagogerna i Sovjetunionen.

Timplanen för sjuårig skola har följande utseende:

Ä m n e	Antal veckotimmar per klass						
	1	2	3	4	5	6	7
Ryska	15	14	15	8	10	8	6
Aritmetik	6	7	6	7	7	2	—
Algebra, geom.	—	—	—	—	—	5	6
Naturlära	—	—	—	2(3)	2	3	2
Historia	—	—	—	3	2	3(2)	2
Samhällslära	—	—	—	—	—	—	2
Geografi	—	—	—	3(2)	3	2(3)	2(3)
Fysik	—	—	—	—	—	2	3
Kemi	—	—	—	—	—	—	3(2)
Främmande språk	—	—	—	—	4	4	3
Fysisk fostran	1	1	2	2	2	2	2
Teckning	1	1	1	1	1	1	—
Linearritning	—	—	—	—	—	—	1
Sång	1	1	1	1	—	—	—
Summa	24	24	25	27	31	32	32

Anm. Siffror inom parentes anger antalet veckotimmar under andra halvåret.

Om man jämför en sovjetskola av tioårig typ med en motsvarande skola under tsartiden, finner man, att numera betydligt fler timmar ägnas åt ryska språket och litteraturen, matematik och naturvetenskapliga ämnen.

Motsvarande timplan för tioårig skola har nedanstående sammansättning:

Ämne	Föreg. sju klasser	Antal veckotimmar			Sammanlagt	Hela studie- gången (10 år)
		8 kl.	9 kl.	10 kl.		
Ryska	76	—	—	—	76	2 508
Litteratur	—	5(6)	6	5	16,5	544
Aritmetik	35	—	—	—	35	1 155
Algebra, geom., trigonom.	12	6	6	6	30	990
Naturlära	9,5	2	2	—	13,5	545
Historia	9,5	4	4	4	21,5	705
Samhällslära	2	—	—	—	2	66
Geografi	10,5	3	2(3)	—	16	528
Fysik	5	3	3(2)	4	14,5	478
Astronomi	—	—	—	1	1	33
Kemi	2,5	2	3(2)	4(3)	10,5	346
Främm. språk	11	4(3)	3(2)	4	22	726
Fysisk fostran	12	2	2	2	18	594
Teckning	6	—	—	—	6	198
Linearritn.	1	1	1	1	4	132
Sång	4	—	—	—	4	132
Summa	196	32	31	30,5		9 680

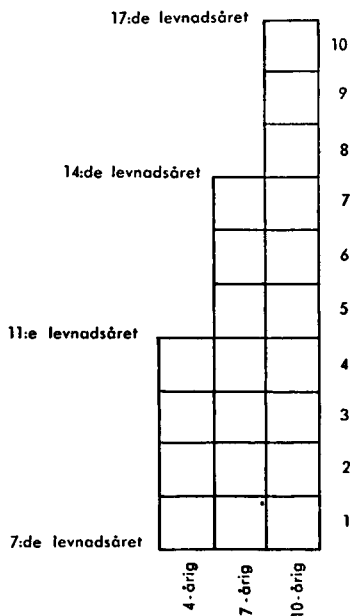
Anm. Under de senaste åren (fr. o. m. 1948—49) har i vissa tioåriga skolor i ett antal större städer införts psykologi (2 veckotimmar) och logik (2 veckotimmar) med början i klass 9 resp. 10.

Vid studiet av den ryska litteraturen bedömer man diktverken inte bara efter deras estetiska värde utan också efter den betydelse de haft eller har i folkens revolutionära kamp för frigörelse. I studieplanen för den tioåriga skolan ingår en fyraårskurs i allmän historia och en kurs på två år i sovjetfolkens historia. Under detta studium behandlas problemen ur marxistisk-leninistisk synpunkt och framhäves den betydelsefulla insats, som det ryska folket gjort i Sovjetunionens historia.

Endast ett främmande (västerländskt) språk läses, nämligen engelska, tyska eller franska. De som fortsätter sina studier vid högskolor får använda de första åren där till att inhämta vad som brister i fråga om erforderliga språkkunskaper.

Flyttning till högre klass sker på mellan- och högskolestadiet på grundval av prov.

Skolgången avslutas med examination och prov i följande ämnen: ryska språket och litteraturen (skriftligt och muntligt prov), matematik (skriftligt och muntligt prov), muntlig prövning i fysik, kemi, historia och ett främmande språk.

Särskilt höga vitsord belönas med medalj (i guld eller silver) och berättigar till prövningsfri intagning vid universitet och högskolor.

En viktig uppfostrande roll spelar skolungdomsorganisationerna. En dylik sammanslutning, som rekryterar sina medlemmar inom åldrarna 9—14 år, är pionjärerna. Dessa är indelade i grupper, som har egna fanor och speciella kännetecken i fråga om klädseln samt egna lokaler med utrustning för slöjd och hobbyarbeten. De ger ut lägstidningar och anordnar möten och utflykter, ofta i samband med lägerliv. Pionjärerna anser sig förpliktade vara förebilder för andra barn, både inom och utanför skolarbetet.

De unga männen och kvinnorna är i stor omfattning organiserade i Ungkommunisternas förening, Komsomol. Dess medlemmar utövar stort

inflytande även på livet i skolan, i det att komsomoltser inom elevkåren hjälper lärare och rektor att fostra de yngre och upprätthålla disciplinen.

V. METODER VID UNDERVISNINGEN

Sovjetryska pedagoger strävar att göra sin undervisning så åskådlig som möjligt och att anknyta lektionen till vardagslivet. Tidigare gick man mycket långt på denna väg. Eleverna togs med på besök i industrier, på järnvägsstationer etc. för att därigenom göras förtrogna med olika slag av praktiskt arbete. Metoden avskaffades emellertid i början av 1930-talet, enär den visade sig vara störande för de arbetande. Kvar lever dock ännu bruket att göra besök med skolklasser på museer och där hålla lektioner med utgångspunkt från konstverk eller andra utställningsföremål.

Den ovan antydda metoden var endast ett led i den friare undervisningsform med grupparbete och bannlysning av läxtvång, som efter västerländskt mönster en tid praktiserades i de ryska skolorna. Metoden slog emellertid inte väl ut. Resultaten blev dåliga, vilket var så mycket sorgligare, som samhället just stod mitt uppe i den frenetiska kampen för den första femårsplanen. Man tog därför sitt parti och återgick i början av 1930-talet resolut till den gamla metoden för ämnesundervisning samt provningar och examina med bestämda krav på individen.

VI. SKOLDISCIPLIN OCH LÄRARUTBILDNING

Den nyss berörda omsvängningen i metodologiskt avseende kom också att bli av betydelse för lärjungarnas disciplin och för lärarens auktoritet i klassen. Man hade tidigare gått mycket långt på reformpedagogikens väg. Lärarens befogenheter hade blivit allt färre. Lärjungarna fick långtgående självstyrelse och tog alltmer befälet. Men samtidigt upplöstes disciplinen.

Det kom då även i detta avseende en omsvängning. Man insåg, att skolans arbete blev betänkligt lidande på den svaga ordningen. Läraren sattes åter i högsätet. Han fick på många punkter en starkare och mera hedrad ställning än förut. Hans ekonomiska läge förbättrades. Läraren betraktas numera, säges det, som en auktoritet, en bestämd men faderlig vän till eleverna. Det har skapats en god kontakt mellan skola och

hem. Föräldramöten och föräldrakommittéer spelar en betydelsefull roll i skolans liv — systemet med kroppsaga förkastas av sovjetska pedagoger.

Studerande, som avser att vinna kompetens för undervisning i den fyraåriga skolan, genomgår numera ett slags högre yrkesskola, en pedagogisk skola, som bygger på sjuårig skola och ger fyraårig utbildning. För behörighet att undervisa i klasserna 5—7 kräves tioårig skola jämte tvåårig lärarkurs, och av blivande lärare i klasserna 8—10 fordras genomgång av fyraårig kurs vid högre institut (högskola).

VII. LITTERATURHÄNVISNINGAR

Ryska konstitutionen.

Skolan i Sovjetunionen. Fakta om Sovjetunionen, Stockholm 1945.

Pares, *Russia*, New York 1943.

Sjöstrand, W., *Diktaturpedagogiken i teori och praktik*, Folkskollärarnas tidning 1944.

Medinsky, N. Y., *Public Education in the U. S. S. R.*, Moscow 1951.

VÄST-EUROPA

FRANKRIKE

Av undervisningsrådet Birger Thorén

I. HISTORIK OCH ALLMÄN KARAKTERISTIK

Det franska skolväsendet är centraliserat och centraldirigerat som förmodligen inget annat demokratiskt lands. Under hela tiden från franska revolutionen fram till våra dagar kan man i dess historia klart följa den politiska utvecklingen i landet. Napoleons uppfattning att uppfostran är den kanske viktigaste av alla politiska frågor har omfattats av alla ledande franska statsmän efter honom, oberoende av politisk trosbekännelse.

Före franska revolutionen låg landets skolor nästan helt i händerna på olika religiösa sammanslutningar inom den katolska kyrkan, främst jesuitorden intill 1762, då den upplöstes. Revolutionens män övertog skolorna i statens namn och sekulariserade dem. För att få lärare till dem beslöt de att i Paris grunda ett seminarium, som fick namnet *École normale* ("mönsterskola") och som skulle tjäna som förebild för andra seminarier i landsorten. Under kurser på fyra månader skulle man här snabbt bilda revolutionsidéernas stöttrupper inom undervisningsväsendet. Men innan planen hann förverkligas hade dess upphovsmän inom välfärdsutskottet lämnat scenen, och med dem försvann den första *École normale*.

Men tanken försvann inte. Napoleon, revolutionens arvtagare, intresserade sig visserligen endast för den högre undervisningen. Men också för denna behövdes specialutbildade lärare, och år 1808 återuppstod därför *École normale*, fastän nu med inriktning på behovet av lärare i de läroanstalter, *lycées*, som förberedde sina elever för studentexamen, le *baccalauréat*. Denna examen gjordes åter — som under tidigare århundraden — till en universitetsexamen och har så förblivit till denna dag, visserligen med många förändringar. Till en början var den en rent muntlig examen, och den säregna uppdelning av examen i två omgångar

med ett års mellanrum, som nu karakteriserar den, tillkom först i slutet av århundradet.

Samma år som Napoleon blåste nytt liv i École normale grundade han det s. k. Université impériale, nu l'Université de France eller vanligen endast l'Université, till vilket han hänförde alla institutioner på undervisningsväsendets område, från folkskolan till universiteten. "L'Enseignement public, dans tout l'Empire, est confié exclusivement à l'Université." I toppen på denna mäktiga konstruktion placerade Napoleon en stormästare, grand maître, vars nutida efterföljare sedan några år tillbaka bär titeln ministre de l'éducation nationale efter att i nära hundra år ha hetat ministre de l'instruction publique et des beaux-arts.

Elementarundervisningen inordnades på detta vis av Napoleon i ett större sammanhang, men den direkta ledningen av undervisningen återgick i stor utsträckning till kyrkan, och där förblev den fram till juli-revolutionen år 1830. Vid denna tid fanns i ungefär hälften av landets kommuner en folkskola. I egenskap av undervisningsminister i en av de första regeringarna under Ludvig Filip blev Guizot nu upphovsman till den betydelsefulla lagen av år 1833, enligt vilken det skulle skapas ett system av offentliga folkskolor, minst en i varje kommun. Skolorna blev inte obligatoriska och inte kostnadsfria men fattiga barn skulle vara befriade från alla avgifter. Trettio nya seminarier grundades också för att fylla behovet av lärare.

Denna upprustning av det offentliga undervisningsväsendet avbröts vid 1800-talets mitt av Napoleon III, som gynnade de katolska privatskolorna på de statliga skolornas bekostnad. Privatskolorna fördubblades under denna tid i antal. Samtidigt skärptes centraliseringen. Hela undervisningen skulle i detalj regleras och kontrolleras, och lärarnas frihet blev starkt begränsad. De fick exempelvis endast läsa den officiella tidningen, Le Moniteur, och de beordrades att raka av sig sina mustascher och avlägsna "från såväl ansikte som sinne" varje spår av februarirevolutionen. Nitio år senare skulle de franska folkskollärarna bereda en annan reaktionär fransk regim liknande bekymmer.

Den tredje republiken visade, sedan vänsterpartierna vunnit parlamentsvalen 1878, ett livligt intresse för olika skolor, även praktiska (tekniska). År 1882 — 40 år senare än i vårt land — blev folkskolan obligatorisk i Frankrike för alla barn mellan 6 och 13 år, sedan den året dessförinnan hade gjorts avgiftsfri. Varje departement ålades att

inrätta ett seminarium för manliga och ett för kvinnliga elever. För flickorna inrättades de första högre statliga läroanstalterna, som dock först några årtionden senare skulle bli jämställda med gossarnas lycées och få samma studiemål, le baccalauréat, som dessa.

Kampen mot klerikalismen återupptogs med stor kraft, och kyrkans inflytande över skolan begränsades alltmer. Den främste ledaren på den antiklerikala sidan, Jules Ferry, betonade emellertid, att han inte kämpade mot den katolska kyrkan, utan mot den katolska politiken. För Ferry var en "demokratisk regerings första plikt att utöva kontroll över den offentliga undervisningen". Det var därför självklart att den obligatoriska folkskolan av år 1882 också blev konfessionslös, en "école laïque", med kristendomsämnet ersatt av undervisning i moral och medborgarlära (instruction morale et civique), och lika självklart var det att de religiösa kongregationernas verksamhet blev föremål för noggrann övervakning för att slutligen år 1904 helt förbjudas.

Detta innebar inte ett generellt förbud mot alla konfessionella eller katolska skolor. Även efter 1904 besökte 20 % av alla skolpliktiga barn i Frankrike katolska skolor, där det gavs religionsundervisning, visserligen endast enligt läroböcker som godkänkts av staten, och i detta avseende har läget inte förändrats under det gångna halvsekle. Alltjämt går vart femte barn i Frankrike i en privat, i regel katolsk skola — i vissa delar av landet, t. ex. Bretagne, rör det sig om hälften av barnen eller mera, medan det i andra delar, särskilt i norr och öster, endast är fråga om 10 %. Under ockupationen och Vichy-regimens dagar 1940—44 kombinerades en allmän nedrustning på skolans område (Frankrike skulle bli ett jordbruksland) med ett klart gynnande, även ekonomiskt, av de katolska skolorna. Religionsundervisning infördes för övrigt även i statliga skolor. I samband med befrielsen upphörde detta givetvis, men den svåra ekonomiska situationen efter kriget — det finns privatskolor där lärarnas årslön inte uppgår till mer än 2.000 kronor — gjorde snart åter frågan om statsbidrag till de katolska skolorna i hög grad aktuell och till en politisk stridsfråga av första ordningen. Den utdragna regeringskrisen på sommaren 1951 sammanhängde inte minst med denna mer än sekelgamla fråga. Efter häftiga och långvariga debatter beslöt nationalförsamlingen i september 1951 med 322 röster mot 251 att antaga ett lagförslag om ekonomisk hjälp till privatskolorna. Statsbidraget bestämdes till 4 000 francs (60 kronor) per lärjunge, och

för jämlikhetens skull beslöts att samma bidrag även skulle utgå till de statliga folkskolorna.

En särställning har hela tiden intagits av Elsass, där skolorna efter återföreningen med Frankrike år 1919 fick förbli konfessionella.

Vid sidan av kampen mellan den konfessionella och den sekulariserade skolan pågick vid tiden närmast före sekelskiftet en strid mellan klassisk och modern gymnasieutbildning. Den striden avgjordes år 1902, då lyceet fick en utformning, som det i sina huvuddrag behållit till våra dagar. Reallinjen, section moderne, som under ett par decennier fört en ojämn kamp med latinlinjen, blev genom denna reform likställd med den äldre linjen, låt vara att den i den borgerliga allmänhetens ögon länge förblev en ringaktad utväxt vid sidan av de tre grenarna med latin i olika kombinationer; i viss mån är den det än i dag (se avsnitt V). I vårt land infördes som bekant reallinjen definitivt redan år 1878 efter en nära trettioårig prövotid.

Efter det första världskriget gjordes ett försök att återge latinet och grekiskan deras tidigare dominerande ställning. Latinet skulle bli obligatoriskt för alla elever i högre skolor under de fyra första åren och grekiskan under det tredje och fjärde året; först därefter skulle avgränsningen av reallinjen äga rum, inte redan i den lägsta klassen, såsom tidigare varit fallet. Men innan denna reform hann genomföras i skolorna hade ett regeringsskifte skett, och den nye, radikalsocialistiske undervisningsministern François Albert lyckades omedelbart få företrädarens skolreform upphävd. I stället stärktes genom skolreformen av år 1925 den oberoende ställningen för reallinjen.

Under tiden hade striden om en fransk enhetsskola, école unique, blossat upp. Förkämparna för denna skola kallade sig Compagnons de l'Université nouvelle, och de hemförde en första seger år 1930 då bl. a. alla avgifter i de högre skolorna slopades. Ett större steg mot förverkligandet av enhetsskolan togs under folkfrontsregeringens tid i andra hälften av 1930-talet. År 1936 förlängdes den obligatoriska skolplikten med ett år till åtta år. Genom andra reformer under de närmast följande åren signerade av undervisningsministern Jean Zay, infördes bl. a. likställighet mellan folkskolans fem lägre klasser och motsvarande förberedande klasser i lycées och collèges. Vissa av folkskolans överbyggnader, de s. k. écoles primaires supérieures, ombildades till collèges modernes, och andra, de s. k. cours complémentaires, blev delvis jämställda

med motsvarande delar av lycées och collèges. Då en närmare redogörelse för dessa reformer i stort sett skulle sammanfalla med den översikt av den franska skolan, som lämnas i nästa avsnitt, hänvisas till denna.

Här må blott ytterligare ett viktigt årtal nämnas, nämligen 1919, då beslut fattades om omorganisation av den tekniska undervisningen och den allmänna yrkesundervisningen.

II. ÖVERSIKT AV DET FRANSKA UNDERVISNINGSVÄSENDET

På grund av den starka centralisering som utmärker det franska undervisningsväsendet måste även en kortfattad redogörelse för den franska skolan något dröja vid den yttre administrationsapparaten.

1. Administration

Den franska motsvarigheten till vårt ecklesiastikdepartement heter numera le ministère de l'éducation nationale. Alldeles som i Sverige sorterar vissa fackskolor under andra ministerier än undervisningsministeriet; sålunda hör vissa specialskolor till jordbruksministeriet, andra till krigs- och marinministerierna.

Undervisningsdepartementet är uppdelat på fem sektioner, däribland en för primär- och en för sekundärundervisningen med en directeur de l'enseignement du premier degré respektive second degré i spetsen. De båda sektionerna indelas i sin tur vardera i fem byråer.

Det franska undervisningsväsendet är indelat i akademier, till antalet sjutton eller lika många som universiteten, med en recteur de l'académie i spetsen. Eftersom Frankrike i administrativt avseende räknar 90 departement, omfattar varje akademi i medeltal över fem departement. Rektorn är ledare för hela skolväsendet i akademien. Under sig har han inspecteurs d'académie, i regel en för varje departement, i ett par fall två och i ett fall — det mycket folkrika departementet Seine — åtta.

Nästa steg i den pedagogiska hierarkin representeras av les inspecteurs primaires för folkskolan och särskilda inspektörer för förskolorna, i regel en i vart och ett av de 362 arrondissementen. Närmast ansvariga för skolorna i kommunerna är mären och en skolstyrelse, commission scolaire, men deras befogenheter är mycket begränsade.

Förutom förut nämnda inspektörer finns det inspecteurs généraux dels för sekundärundervisningen, dels för primärundervisningen. De förra är specialister i olika ämnen, och samtliga har hela landet som sitt inspektionsområde till skillnad från övriga inspektörer.

Slutligen finns det betydelsefulla rådgivande organ, dels ett Conseil supérieur de l'éducation nationale, dels tre Comités consultatifs.

2. De viktigaste skolformerna

Förskolor (écoles maternelles, även kallade *classes enfantines* och *jardins d'enfants*) tar emot barn redan vid två års ålder och behåller dem, tills de fyller sex år och övergår till folkskolan. Flertalet *écoles maternelles* är kommunala. Skolor av viss storlek får statsbidrag.

Folkskolan (l'enseignement du premier degré, *écoles primaires élémentaires*) är åttaårig. Skolplikten inträder det år då barnet fyller sex år och räcker till dess det fyller fjorton. Den lägsta klassen kallas "förberedande klass", *classe préparatoire*, de två följande *classes élémentaires*; därpå följer de båda "mellanklasserna", *cours moyen*, så två "högre klasser", *classes supérieures*, och slutligen en "klass för avslutande studier", *classe de fin d'études*. Under följande tre år har eleverna möjlighet till praktisk utbildning, *apprentissage*, i lärlingsskolor.

Vid slutet av den högsta folkskoleklassen äger en prövning rum, som torde tillmätas betydligt större vikt än motsvarande svenska avgångsprövning. En annan avdelning av detta avsnitt redogör i ett sammanhang för detta och andra skolprov.

Parallellt med de fem lägsta klasserna i *écoles primaires élémentaires* löper de fem förberedande klasserna till de högre läroverken, *classes primaires des lycées et collèges*. Dessa klasser är nu att betrakta som vanliga folkskoleklasser, men de har behållit sina gamla namn, elfte klass — den lägsta — t. o. m. sjunde klass. (Klassernas beteckning går som synes från högre till lägre tal; jämför översikten sid. 261).

Vid slutet av den högsta av de båda klasser, som utgör *cours moyen*, alltså klass 7 i *classes primaires des lycées et collèges*, äger den mycket viktiga prövning rum som reglerar intagningen av elever i läroverken, men som också har betydelse för den första fördelningen av statsstipendier. Den är sedan ett par år tillbaka gemensam för alla offentliga skolor på detta stadium.

Sidoordnad med de egentliga läroverken är folkskolans fyraåriga överbyggnad, *cours complémentaires d'enseignement général* — med klassbenämningarna överensstämmande med läroverkens, sjätte t. o. m. tredje klass, och med i stort sett samma tim- och kursplaner som motsvarande klasser av läroverkens *enseignement moderne*. Vissa viktiga avvikelser påpekas i följande kapitel. Undervisningen i denna allmänna högre folkskola — eller snarare kommunala mellanskola — avslutas med en examen som i dagligt tal kallas B. E. P. C. (se nedan) och som även kan avläggas av eleverna i tredje klassen av *lycées* och *collèges*.

Från klass 5 i *cours complémentaires* kan man även vinna inträde i *collèges techniques*, som avslutas med teknisk studentexamen.

Vid *cours complémentaires* finns också redan från lägsta klassen yrkesbetonade linjer.

Före den senaste skolreformen fanns högre folkskolor, som kallades *écoles primaires supérieures*. Dessa omvandlades nu till kommunala *collèges modernes*, vilka liksom de kommunala *collèges classiques* och de statliga *lycées* leder till studentexamen (baccalauréat).

Lycées och *collèges* har alltid sju klasser, de sex första med namnen sjätte till första (classe de sixième — classe de première) och den sjunde kallad classe de philosophie, classe de sciences expérimentales, classe de mathématiques och — i *collèges techniques* — classe de mathématiques et technique. De fyra lägsta klasserna utgör tillsammans le premier cycle de l'enseignement du second degré, de tre högsta le deuxième cycle.

Linjedelning börjar redan i klass 6 med en klassisk linje (med latin) och en modern linje. I klass 4 delas den klassiska linjen i en A-linje med grekiska och en B-linje utan grekiska, men med ett andra främmande språk. I klass 2 förgrenar sig den klassiska linjen ännu en gång och får en C-linje, som givetvis alltså har latin kvar, men som till skillnad från B-linjen är jämförd med den moderna linjen i fråga om matematik och fysik.

Efter baccalauréat stannar de elever som ämnar söka inträde i högre fackutbildningsanstalter av olika slag, de s. k. grandes écoles, ofta kvar i skolan ett eller två år och genomgår de s. k. *classes préparatoires aux grandes écoles*. I vissa fall är dylik förberedelse obligatorisk, såsom för inträde i de efter kriget grundade *Écoles nationales supérieures d'ingénieurs*.

På samtliga stadier förekommer privatskolor vid sidan av de statliga

och kommunala. På folkskolestadiet undervisas en femtedel av samtliga barn i dylika skolor — 913.000 av 5 miljoner — och på sekundärstadiet nära hälften — 320.000 av 730.000.

3. Examensväsendet i de franska skolorna

I det föregående har vid olika tillfällen prövningar och examina blivit nämnda. Dylika utgör och har länge utgjort ett mycket karakteristiskt inslag i franskt skolväsen. Besläktat därmed är systemet med belöningar, som likaså har gamla anor i franska skolor. Det är signifikativt att skolavslutning på franska motsvaras av "premiéutdelning", distribution des prix.

Prövningarna är ofta förenade med tävlingar, concours, då endast ett begränsat, på förhand bestämt antal prövande blir godkända. Även när ingen sådan tävling föreligger, såsom i baccalauréat, är kuggningsprocenten ofta mycket hög, kanske 50 % eller mera. När baccalauréat technique avlades för första gången år 1946 angavs i en officiell rapport att den blivit en stor framgång. De 2 200 kandidaterna hade gjort ett gott intryck på examensnämnderna, och nära 40 % hade godkänts.

Delvis torde den stora kuggningsprocenten sammanhånga med det bedömningssätt som tillämpas. Vid skriftliga prov ges på varje deluppgift — ofta fem eller sex — poäng från 0 till 5, 10 eller 20. Alltefter deluppgiftens vikt multipliceras den erhållna poängen med olika koefficienter. För att bli godkänd skall den prövande uppnå minst hälften av högsta möjliga poäng. Han får då vitsordet godkänd, passable. För minst 60 % av maximipoängen kan han få assez bien, för 70 % bien och för 80 % eller mera très bien.

Som illustration till vad som nu sagts får den första prövning tjäna som den unge fransmannen vid 10 eller 11 års ålder kan få delta i, nämligen inträdesprövningen till klass 6, den lägsta klassen i lycées, collèges och cours complémentaires. Prövningen äger rum inför särskilda nämnder, förordnade av le recteur de l'académie och sammansatta enligt bestämda regler. Proven är i detta fall uteslutande skriftliga. De omges med samma sekretess som våra prov i student- och realexamen, och de bedöms av två lärare, som arbetar helt oberoende av varandra. De prövandes namn är inneslutna i förseglade kuvert, och förseglingen bryts först när betyget är satt.

Levnadsår	Skolår	Skolor						
21	16	Grandes écoles (Écoles normales supérieures etc.)		Écoles nationales d'ingé- nieurs etc.				Examina
20	15							
19	14	Lycées collèges		Écoles normales primaires				
18	13	Classes Préparatoires aux grandes écoles						
17	12	Classe de phil. sc. exp. math.		math. et techn.				Baccalauréat 2 ^e partie
16	11	A	B	C	Collèges tech- niques	Écoles pra- tiques d'appren- tissage	Cours complémentaires	Baccalauréat 1 ^e partie
15	10			1 ^e				
14	9	A		B	3 ^e	B. E. P. C. ¹	C. E. P. ²	
13	8			4 ^e				
12	7	Enseignement du second degré (classique)		(moderne)	5 ^e			
11	6				6 ^e			
10	5				7 ^e			Inträdes- prövning
9	4	Enseignement du premier degré		Enseignement du premier degré (Écoles primaires élémentaires)	8 ^e			
8	3	(Classes primaires des lycées et collèges)			9 ^e			
7	2				10 ^e			
6	1				11 ^e			
				Écoles maternelles				

1) Sid. 263

2) Sid. 262

Proven utgöres av 1) en kort rättskrivning (något över hundra ord); 2) tre frågor i anslutning till den dikterade texten, den första avseende innehållet och den andra ordkunskapen, medan den tredje är av grammatisk natur; 3) en kort reproduktion, åtföljd av en eller två frågor, avsedda att pröva barnets "sensibilité", fantasi och omdöme; 4) en provräkning, bestående av ett benämnt och ett obenämnt tal. Dessutom ges ett betyg för handstil och "présentation" (skrivningarnas yttre skick o. d.). De fem vitsorden multipliceras därefter med koefficienterna 3, 4, 3, 6 och 1 respektive. Eftersom betygsskalan i detta fall håller sig mellan 0 och 10, blir högsta möjliga poäng 170 och gränsen för godkänd följaktligen 85.

De godkända inträdessökande intas därefter med ledning av inträdesproven och uppgifterna från folkskolan dels av en intagningsnämnd vid respektive skolor, vilken har rätt att fylla två tredjedelar av de tillgängliga platserna, dels av en för hela departementet gemensam intagningsnämnd, som disponerar över återstoden av platserna i departementets skolor.

Liksom alla andra examina vid franska skolor äger inträdesprövningarna till högre läroanstalter rum vid läsårets slut, dvs. i mitten av juli, men undantagsvis kan en elev också få pröva vid läsårets början, dvs. de första dagarna i oktober.

Ett annat prov väntar den unge fransman som vid fjorton års ålder har genomgått folkskolans högsta klass, la classe de fin d'études. Det gäller nu att förvärva avgångsbetyget, le certificat d'études primaires, C. E. P., som är ett viktigt papper i Frankrike. Prövningen är i stort sett lik den nyss beskrivna inträdesprövningen, men den är något mer omfattande och innehåller ett uppsatsprov i stället för reproduktionsprovet. Det nya som tillkommer är dels ett skriftligt prov, som innehåller en fråga i historia, en i geografi och två i naturkunnighet, dels ett prov i teckning eller slöjd, samt dessutom tre muntliga prov, nämligen i innanläsning, huvudräkning och sång eller recitation. För det sistnämnda provet är det föreskrivet att examinanden skall förete en lista, upptagande sex sånger och sex dikter eller prosastycken, bland vilka examinatoren gör sitt val. Vid denna prövning räcker det inte med medelpoängen i hela provet, utan den prövande måste också uppnå medelpoängen i de fyra viktigaste grenarna sammanslagna.

Den som intagits i någon av de högre skolorna kan efter fyra år, vid

slutet av klass 3 alltså, avlägga en examen, som delvis liknar vår real-examen och består av fyra skriftliga och tre muntliga prov. De muntliga proven bjuder här på ett intressant inslag. Vid förhöret i historia eller geografi (ett ämne i franska skolor t. o. m. klass 3) är det föreskrivet att examinatorn skall på förhand göra upp en lista, upptagande ett visst antal historiska och geografiska frågor; genom lottdragning bland dessa utser examinanden själv ämnet för förhöret.

Den som blir godkänd i denna prövning erhåller sitt Brevet d'études du premie cycle du second degré, vanligen förkortat B. E. P. C. Av lärjungarna i lycées och collèges är det endast ett mindre antal som avlägger denna examen, men för les cours complémentaires utgör den en avgångsexamen.

Studentexamen slutligen, le baccalauréat, är delad i två delar. Den första hälften avläggs vid slutet av classe de première och omfattar på alla fem linjerna fyra skriftliga och sex muntliga prov; dessutom kan man frivilligt avlägga prov i ett eller två övningsämnen. Den andra delen, som inte får avläggas förrän ett år efter den första (ett läsår, eftersom man kan avlägga den första delen i oktober och den andra delen i juli), omfattar på de fyra linjer, som den högsta klassen är uppdelad i, tre skriftliga prov och (liksom i den första delen) sex obligatoriska muntliga prov och två frivilliga (i övningsämnen). Beträffande betygssättningen finns här mycket detaljerade bestämmelser, även för övningsämnena. Liksom alla andra i detta kapitel behandlade examina avlägges baccalauréat inför särskilt förordnade examensnämnder, och eftersom baccalauréat är en universitetsexamen, ingår universitetsprofessorer i nämnderna för denna examen.

III. TIM- OCH KURSPLANER. UNDERVISNINGSMETODER.

I de sju lägsta klasserna i folkskolan har den senaste timplanen (oktober 1945) det utseende som framgår av översikten sid. 264.

Med en timme i denna timplan avses 60 minuter. Ämnet "moral-lära" skall t. ex. förekomma 15 minuter under var och en av veckans fem läsdagar eller sammanlagt $1\frac{1}{4}$ timme. (Torsdagen är helt ledig i folkskolan och de lägre klasserna av läroverken. I de högre får undervisning förekomma på torsdag förmiddag.)

Rörande kursplanen kan f. ö. följande förtjäna att nämnas. I den

lägsta klassen skall moralundervisningen bestå av "samtal och mycket enkla berättelser med moraliskt innehåll. Exempel ur berömda mäns liv". I de högre klasserna skall följande förekomma: "Samtal, oftast åtföljda av uppläsningar, avsedda att få barnen att på ett förnuftigt

Ämne	Cours préparatoire (skolår 1)	Cours élémentaire (skolår 2-3)	Cours moyen et supérieur (skolår 4-7)
Morallära	1¼	1¼	1¼
Läsning	10	6¼	3½
Skrivning	2½	2½	1¼
Franska språket	2½	5	6¼
Historia och geografi	—	1½	2
Räkning	3¾	3¾	5
Naturkunnighet	—	1	2
Teckning eller slöjd	1½	1½	1½
Sång	1¼	1¼	1¼
"Självverksamhet"	2¼	1	1
Friluftsliv och gymnastik	2½	2½	2½
Raster	2½	2½	2½
Summa	30	30	30

sätt utöva de viktigaste individuella och sociala dygderna, såsom måttlighet, uppriktighet, blygsamhet, godhet, mod, tolerans, och att inge dem kärlek till arbete, lust för samarbete, laganda, respekt för givet ord, förståelse för andra, kärlek till fosterjorden, plikterna mot familjen och mot fäderneslandet."

"Naturkunnighet" i timplanen är en fri översättning av det franska uttrycket "exercices d'observation". Ämnet kallas på lågstadiet också "leçons des choses" ("lektioner om saker") och avser i den lägsta klassen att uppöva barnens förmåga att iaktta och känna igen föremål, djur, växter och vanliga mineralier samt de viktigaste av de i det dagliga livet förekommande ämnena: metaller, träslag, lergods, vävnader, födoämnen. I de högre klasserna utvidgas det till att bli en rätt omfattande naturkunnighet.

I ämnet "självverksamhet" ("activités dirigées") får eleverna uppgifter att utföra på egen hand eller i samarbete med kamrater.

I den högsta klassen, classe de fin d'études, ändras ämnet "morale" namn och blir "morale et initiation à la vie civique" ("morallära och

införande i samhällslivet"). Där skall under två veckotimmar behandlas samvetet och de mänskliga plikterna i olika sammanhang, fosterlandskänslan, rättvisan och solidariteten, men också sådana ting som arbetarlagstiftning och Frankrikes politiska och administrativa organisation.

För lycées och collèges lämnas sid. 266 två timplaner, en för lågstadiet och en för högstadiet. I *cours complémentaires* följes i stort sett samma timplan som på lågstadiet i lycées och collèges, linjen *enseignement moderne*, dock med sammanlagt något högre antal veckotimmar (27 i alla fyra klasserna) och utan det andra främmande språket i klasserna 4 och 3. På grund av utrymmesbrist utelämnas timplanen för *collège technique*.

De till timplanerna fogade kursplanerna är betydligt mer detaljerade än svenska kursplaner brukar vara. I kursplanen för franska möter läsaren redan i klass 6 det berömda begreppet "*explication de textes*" ("förklaring av texter", i regel franska klassiker), det dominerande draget i fransk modersmålsundervisning. I själva verket börjar man redan i folkskolan att systematiskt vänja eleverna vid att analysera det lästa och definiera ord och uttryck. I högre klasser är förklaring av författarens tankar och avsikter med diktverket det viktigaste, och den stilistiska och språkliga analysen kommer först i andra rummet. "*L'explication des textes*" är en konstart där många franska elever uppnår stor virtuositet.

De franska klassikerna upptar huvudparten av tiden, men i klass 2 skall man även behandla tyska, engelska, spanska och italienska klassiker och "samtida litterära strömningar", varvid särskilt nämns Tolstoj och Dostojevski, Ibsen, Kipling och d'Annunzio.

Såsom framgår av timplanen för högstadiet har ämnet filosofi i *classe de philosophie* inte färre än 9 veckotimmar, i *classe de sciences expérimentales* 5 veckotimmar och i *classe de mathématiques* 3 veckotimmar. I den egentliga filosofiklassen behandlas ingående psykologi, logik, morallära och de metafysiska problemen, och därjämte skall till behandling upptagas tre specialfrågor, valda bland ett antal uppräknade förslag, t. ex. *experimentalpsykologi*, *språkpsykologi* och *sociologi*; ett eller två berömda filosofiska verk kan även väljas.

I de främmande språken lägger man stor vikt vid valet av lektyr, som dels skall ha litterärt värde, dels skall införa eleverna i det främmande landets kultur och civilisation. Redan under det tredje året, när

Högskoleåret i lycées och collèges. (Deuxième cycle du second degré.)

	Classe de 2 ^e Enseignement classique			Classe de 1 ^e Enseignement classique			Classe de sc. exp. philos. mathém.		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C
Franska ¹⁾	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Filosofi	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Latin	3	3	—	3	3	—	3	3	—
Grekiska	4	—	—	4	—	—	—	—	—
Främmande spr. I	3	3	2(1)	3	3	2(1)	3	3	2(1)
Främmande spr. II ²⁾	—	4	(2)	—	4	(2)	3	(1,5)	(1,5)
Historia	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Geografi	1,5	1,5	1,5	2	2	2	2	2	2
Matematik	(1,5)	(1,5)	4	(1,5)	(1,5)	4	4	4	9
Fysik	—	—	4,5	—	—	4,5	4,5	—	—
Matematik och fysik ³⁾	3,5	3,5	—	3,5	3,5	—	—	—	—
Biologi	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gymnastik	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Teckning	1	1	1	(2)	(2)	(2)	(2)	(2)	(2)
Musik	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)
Slöjd ⁴⁾	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)
Summa	24 (+3,5)	24 (+3,5)	24 (+5)	23,5 (+5,5)	23,5 (+5,5)	23,5 (+7)	24,5 (+4)	23 (+5,5)	27 (+5,5)

Siffror inom parentes anger frivilliga timmar.

¹⁾ I högsta klassen heter ämnet "lettres" ("vitterhet"). ²⁾ Latin eller grekiska kan väljas i stället för det andra främmande språket. ³⁾ Därav obligatoriskt 1½ veckotimme matematik. ⁴⁾ I högsta klassen endast kvinnlig slöjd.

Lägstadiet i lycées och collèges. (Premier cycle du second degré.)

	Classe de 6 ^e Enseignement class.		Classe de 5 ^e Enseignement class mod.		Classe de 4 ^e Enseignement classique		Classe de 3 ^e Enseignement classique mod.	
	mod.	A	mod.	A	mod.	A	mod.	A
Franska	4	6	3	5	3	5	3	5
Medborgarkunskap och morallära ¹⁾	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Latin	5	—	5	—	4	—	4	—
Grekiska	—	—	—	—	3	—	3	—
Främmande språk I	3	5	3	5	3	3	3	3
Främmande språk II	—	—	—	—	—	—	—	—
Historia och geografi	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5
Matematik	2	2	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5
Naturkunnsighet	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1	1,5
Gymnastik	2	2	2	2	2	2	2	2
Teckning	1,5	1,5	1	1	1	1	1	1
Musik	1	1	1	1	1	1	1	1
Slöjd	1	1	1	1	1	1	1	1
Summa	24	23	23	22	25	24	25	24,5

1) Ämnet skall förekomma 1 timme varannan vecka.

eleverna är tretton år, upptar kursplanen läsning av historiska fragment som har ett litterärt värde och som är ägnade att ge någon idé om det främmande folkets liv och de stora händelserna i dess civilisation från dess första början till 1700-talet. I en lärobok i engelska för klass 4 hittar man följaktligen utdrag ur Shakespeare, medan bl. a. William Morris får introducera den unge läsaren i engelskt medeltida liv. I de följande klasserna ägnar man mycken tid åt klassiska verk, av vilka flera är obligatoriska, t. ex. Hermann und Dorothea i tyska och *The Merchant of Venice* i engelska. — Att man dock eftersträvar även praktisk språkfärdighet framgår tydligt av de berömda metodiska anvisningarna, *Instruction du 30 septembre 1938*. Målet för undervisningen i främmande språk anges där vara ”i första hand att sätta lärjungarna i stånd att lätt förstå det främmande språket i tal och i skrift, att själva tala det och skriva det korrekt”.

I inledningen till de metodiska anvisningarna betonas för övrigt, bl. a. med citat från Montaigne, vikten av att odla lärjungarnas aktivitet och självverksamhet, att lära dem att arbeta självständigt under lärarens ledning (”*travail dirigé*”) inte bara vid laborationerna i de naturvetenskapliga ämnena, utan också i humanistiska ämnen. ”Klassen bör vara inte bara skolan, där man inhämtar kunskaper, utan också verkstaden, där man arbetar och tillämpar vad man lärt sig.” Det varnas för den för fransk undervisning typiska föreläsningen med sporadiskt utslungade frågor, som besvaras av klassen i korus, men förhörsmetoden som sådan förkastas inte. ”Det muntliga förhöret är en alldeles särskilt levande och fruktbar övning”, heter det.

Dessa metodiska anvisningar är undertecknade av undervisningsministern Jean Zay. Deras roll i den pedagogiska utvecklingen i Frankrike torde inte på långt när vara utspelad.

IV. LÄRARUTBILDNING, LÄRARNAS ANSTÄLLNINGSFÖRHÅLLANDEN M. M.

Flertalet folkskollärare (*instituteurs*) utbildas i seminarier, kallade *écoles normales primaires*. I regel har varje departement ett dylikt för manliga elever och ett för kvinnliga, men några seminarier är gemensamma för två departement.

Eleverna i ett seminarium kallas ”elever-lärare”, *élèves-maîtres* respektive *élèves-maîtresses*, och är i regel interner. De betalar inga avgifter

och erhåller sedan några år tillbaka till och med en mindre lön under de två sista utbildningsåren, men de förbinder sig i gengäld att efter examinationen undervisa i offentliga läroanstalter under tio år.

Intagningen av elever i lägsta klassen sker efter en tävlan, concours, bland prövande som i regel avlagt godkända prov för B. E. P. C. (se sid. 263) eller eljest godkänts i klass 3 i lycées och collèges. Tidigare fanns inte denna förbindelse med det övriga skolväsendet. I stället för B. E. P. C. hade den blivande läraren oftast Brevet élémentaire, som i regel förvärvades genom studier i högre folkskolan. Utbildningstiden i seminariet var treårig och ledde fram till Brevet supérieur. Efter två års praktik kunde den unge läraren i en ny examen förvärva certificat d'aptitude pédagogique (C. A. P). Hela folkskollärarutbildningen låg på detta vis vid sidan av den övriga högre utbildningen alldeles som i vårt land. Dock var det möjligt att förvärva Brevet supérieur utan att ha besökt ett seminarium.

Nu mera avlägger seminaristerna studentexamen under sin utbildningstid, en av de ytterst få reformer från Vichy-tiden som bibehållits; detta har till följd dels att de kan fortsätta sina studier vid universitetet, om de så önskar, dels att elever från andra högre skolor kan övergå till seminarier och på två år utbildas till folkskollärare. Jämte certificat d'aptitude pédagogique, som den nyutexaminerade läraren numera erhåller i samband med en inspektion under det första tjänstgöringsåret, kan han förvärva certificat de pédagogie et de psychologie pratique, som är jämställt med ett certificat d'études supérieures och alltså utgör ett första ämne i en licence (se nedan). Kandidaterna, som måste ha en viss lärartjänstgöring bakom sig, får avlägga två skriftliga och tre muntliga prov och dessutom hålla provlektioner.

Utbildningstiden vid écoles normales primaires är fyra år. För utexaminerade finns det möjlighet att vinna inträde i ett av de två högre lärarseminarierna, Écoles normales supérieures d'enseignement primaire, det för manliga elever i Saint-Cloud och det för kvinnliga i Fontenay-aux-Roses. I dessa högre seminarier utbildas under två år lärare för bl. a. seminarier och cours complémentaires, men även blivande folkskolinspektörer får där sin utbildning. Eleverna specialiserar sig på antingen humanistiska eller naturvetenskapliga ämnen.

Seminaristen får en relativt omfattande praktisk-pedagogisk skolning i särskilda övningsskolor, écoles annexes eller écoles d'application, där

varje élève-maître skall auskultera eller tjänstgöra i tre treveckorsperioder under näst sista året och i tre fyraveckorsperioder under det sista året.

Läroverkslärarnas utbildning skiljer sig från denna folkskolläraryt- bildning i flera avseenden, även om de båda utbildningsvägarna på senaste tiden förts betydligt närmare varandra. Den blivande läro- verksläraren måste förvärva en universitetsgrad, lägst licence d'en- seignement du second degré, ungefär motsvarande vår filosofiska äm- betsexamen, antingen inom den humanistiska fakulteten, då examen kallas licence ès lettres, eller inom den naturvetenskapliga, licence ès sciences. Graden vinnes genom att den prövande godkännes i de fyra ämnen som ingår i en kombination och erhåller fyra certificats d'études supérieures. (För en licence ès sciences fordras dock endast tre dylika certifikat.) Därtill kommer sedan 1948 krav på ännu ett certifikat, som är av mer allmän natur och måste förvärfvas vid slutet av det första universitetsåret. Det kallas certifikat d'études générales classiques respek- tive modernes och avser dels en breddning och fördjupning av tidigare bedrivna studier, dels ett praktiskt införande i de högre studiernas teknik och metodik.

En licence kräver minst två års studier förutom i flertalet fall förbe- redande studier vid lycées och collèges efter baccalauréat. Den är inte en concours, lika litet som baccalauréat. Det finns också en licence ès lettres (resp. sciences) libres, som skiljer sig från det förut nämnda slaget av licence därigenom att de fyra resp. tre certifikat som kräves inte behöver ingå i någon bestämd ämneskombination. Denna examen motsvarar alltså snarare vår filosofie kandidatexamen och ger inte behörighet för lärartjänst.

I princip — men inte i verkligheten — krävdes tidigare av den bli- vande läraren vid ett lycée, att han var agrégé, dvs. hade blivit godkänd vid någon av de årligen återkommande concours d'agrégation. För att få anmäla sig till denna tävling måste examinandens dels vara licencié, dels ha förvärvat diplôme d'études supérieures, en examen som kräver unge- fär ett år efter licence.

L'agrégation är en av de svåraste och mest ansedda concours i Frank- rike. Kraven kan ställas mycket högt, eftersom antalet platser i vart och ett av de tolv ämnena eller ämnesgrupperna är starkt begränsat. Endast mellan 10 och 20 % av de prövande brukar godkännas.

Bland dem återfinns varje år åtskilliga "normaliens", dvs. elever i den gamla berömda École normale supérieure vid rue d'Ulm i Paris, Napoleons skapelse, som alltjämt åtnjuter ett utomordentligt anseende. Skolan är inte något seminarium för läroverkslärare, utan närmast ett universitetsinternat, där eliten av franska studenter får gratis uppehälle under tre eller fyra år, medan de avlägger sin licence vid Sorbonne och förbereder l'agrégation.

Inträdestävlingen till École normale supérieure är synnerligen hård. Ärligen intas kanske 10 % av de sökande; i regel har dessa efter baccalauréat förberett sig under två år för tävlingen. De berömda lyceerna Henri IV, Louis-le-Grand o. a. tävlar om att få in sina elever i École normale, och titeln "ancien élève de l'École normale supérieure" är en hederstitel som varje "normalien" med stolthet kan dela med Pasteur, Taine, Bergson, Jules Romains, Jaurès, Herriot och Léon Blum för att nämna några av de många lysande namnen. Det är inte underligt att elever vid École normale ofta intar de främsta platserna vid les concours d'agrégation.

För kvinnliga studerande finns sedan 1881 en motsvarande inrättning i Sèvres, École normale supérieure de l'enseignement secondaire des jeunes filles, inrättad samtidigt med de första lyceerna för flickor. Där förbereder sig eleverna för l'agrégation de l'enseignement secondaire des jeunes filles.

Alla som godkänts i en concours d'agrégation blir professeurs agrégés, närmast jämförbara med våra lektorer och med tjänstgöring huvudsakligen på högstadiet i lycées och collèges. Bortsett från de kvinnliga agrégées som genomgått École normale i Sèvres och där praktiserat i skolans lycée annexe har dessa agrégés inte fått någon mer omfattande utbildning för läraryrket. De har auskulterat under några månader i olika skolor och även hållit några lektioner, men vid concours d'agrégation tas ingen hänsyn till de eventuella pedagogiska kvalifikationer som framkommit vid denna praktiska läroarutbildning. I själva concours d'agrégation ingår dock uppgiften att hålla en provlektion efter sex timmars förberedelse.

Genom sin höga bildning utgör les professeurs agrégés trots den bristfälliga pedagogiska utbildningen likväl en verklig elit i den franska läroverkslärarkåren, som de sätter sin prägel på, oaktat de endast utgör en fjärdedel av kåren. I lyceerna i Paris, dit de gärna söker sig, är

proportionerna mellan professeurs agrégés och övriga lärare dock helt andra.

För de övriga finns sedan 1950 möjlighet att förvärva ett certificat d'aptitude au professorat de l'enseignement public du second degré (C. A. P. E. S.), som ersätter ett tidigare liknande certifikat. Certifikatet kan förvärfvas vid en concours som är öppen för personer med licence d'enseignement du second degré och minst två års tjänstgöring som lärare. Dessa professeurs licenciés ou certifiés utgör en andra lärarkategori i de högre franska skolorna. En tredje utgöres av chargés d'enseignement och en fjärde av adjoints d'enseignement.

Det måste i detta sammanhang påpekas att det vid en större fransk läroanstalt — med kanske ett par tre tusen elever, av vilka några hundra är interner — även finns andra befattningshavare än rektor (proviseur vid lycée, principal vid collège) och lärare, nämligen en censeur, som är rektors närmaste man, kanske en directeur (närmast konrektor) för en del av skolan, flera surveillants généraux (övervakare) och ett antal surveillants adjoints samt en intendant för räkenskaperna och åtskilliga sekreterare och vaktmästare.

I ett land med ett centraliserat skolväsen sådant som Frankrikes är det naturligt att även lärartillsättningen är centraliserad. Ordinarie lärare inte bara i de statliga skolorna, lycées, utan även i de kommunala, collèges, tillsätts sålunda av undervisningsministern. Folkskollärare tillsätts av regeringens företrädare i departementet, prefekten, efter förslag av en inspecteur général.

Tjänstgöringsskyldigheten är i Frankrike mycket olika för olika lärarkategorier. Maximitjänstgöringen för en agrégé är sedan 1949 15 veckotimmar och för en licencié 18 veckotimmar. Lärarna i övningsämnen har i högre läroanstalter 20 timmars tjänstgöring och folkskollärare har 30. För "övervakare" (surveillants) är tjänstgöringsskyldigheten 36 timmar. Om tjänstgöringen är förlagd till klasser med i medeltal mindre än 20 elever, ökas tjänstgöringsskyldigheten med 1 veckotimme, och om elevantalet i klasserna överstiger 35, inträder en minskning med likaledes 1 timme. En ytterligare minskning med 1 timme medges för lärare med viss tjänstgöring i den högsta klassen eller i les classes préparatoires aux grandes écoles.

Av rektorer är det endast de i collèges med mindre än 200 elever som i princip har en mindre undervisningsskyldighet.

Den högsta lärarlönen (för agrégés) var år 1951 något över 1 miljon francs, dvs. 15 000 kronor. För licenciés var den mer än 100 000 francs (1 500 kronor) lägre, och för de sämst avlönade lärarna i offentlig tjänst höll den sig i den lägsta löneklassen omkring 300 000 francs. En folkskollärares slutlön var något över 520 000 francs (7 800 kronor). Dessa löner torde inte kunna sägas vara låga i relation till andra jämförbara franska statstjänstemäns. I själva verket blev lärarnas ställning relativt gynnsammare än tidigare efter en löne reglering år 1947. Någon svårare lärarbrist råder heller inte för närvarande i Frankrike, vilket dock inte enbart beror på den förda lönepolitiken, utan även sammanhänger med att nativiteten ökade relativt litet fram till år 1944 (från 557 000 födda år 1938 till 600 000 år 1944) och först därefter började kraftigt skjuta i höjden (900 000 år 1947). Här väntar stora svårigheter om några år, både när det gäller att skaffa lärare och att fylla behovet av lokaler.

Folkskollärarna i Frankrike har tidigare alltid varit mycket dåligt betalda. De har varit kända för sin radikalism och antiklerikalism. Under Vichyregimen ansåg sig myndigheterna, för att kunna genomföra omskolningen av det franska folket, nödsakade att stänga folkskoleseminarierna. En mängd lärare suspenderades, och åtskilliga deporterades till Tyskland. Lärarna svek inte sina plikter och sitt folk.

V. AKTUELLA REFORMPLANER

Den franska skolan hade före 1940 genomgått en stark demokratisering, och avgörande steg hade tagits mot den enhetsskola, école unique, till vilken konturerna drogs upp under och efter första världskriget. Men under det andra världskrigets nationella förödmjukelser blev det uppenbart för allt vidare kretsar av det franska folket att mycket återstod att reformera, innan alla barn hade samma möjligheter att begagna sig av den utbildning som staten tillhandahöll, och innan denna utbildning var i nivå med tidens krav. Trots stora framsteg sedan 1920-talet var det allttjämt föräldrarnas ekonomiska ställning som var avgörande vid valet av utbildning för barnen. Av barnen i högre skolor kom fortfarande endast en femtedel från de 15 miljoner industriarbetar- och jordbrukarhemmen, medan långt fler barn — ungefär en fjärdedel — kom från

de 900 000 tjänstemannahemmen och nästan lika många hade sina fäder bland de 700 000 fria yrkesutövarna.

Detta tillstånd innebar inte bara en orättvisa mot barnen utan också en olycka för landet. Både i det fria Algeriet och i motståndskretsar i Paris började man redan under kriget utarbeta planer för en genomgripande skolreform. Omedelbart efter befrielsen tillsattes en kommission med uppdrag att framlägga ett förslag till en ny fransk skola. Ordförande i kommittén blev professorn i fysik vid Collège de France, Paul Langevin, och efter dennes död i december 1946 professorn i psykologi Henri Wallon. Arbetet var då i det närmaste avslutat, och kommitténs rapport publicerades följande år.

Vad den franska skolreformen åsyftar är, kort sagt, att med fyra år förlänga skolplikten, som skall sträcka sig från 6 till 18 år, och att införa en för alla franska barn gemensam men icke odifferentierad skola från 6 till 15 år. Kommittén påpekar att det endast är skenbart som förlängningen av skolplikten är hela fyra år, eftersom elever, som väljer en praktisk linje vid 15 års ålder omedelbart börjar sin lärlingsutbildning — endast ett år senare än nu — samtidigt som de får fortsatt teoretisk undervisning.

I fråga om den föreslagna skolans konstruktion kan för övrigt följande framhållas. Förskolan, école maternelle, förlängs med ett år, och barnen stannar där tills de fyller sju år; den högsta klassen i école maternelle blir därigenom obligatorisk för alla barn. Motsvarigheten till vår realskola (11—15 år) kallas "orientation scolaire". I denna får barnen efter två år i "classes d'observation" övergå till "classes d'orientation", där de fördelas på olika avdelningar allt efter tillvalsämnen. Efter de båda orienteringsklasserna blir så differentieringen på olika skolor fullständig i de s. k. "classes de détermination" (15—18 år).

Den teoretiska linjen avslutas med en reformerad baccalauréat, varpå följer två års "föruniversitet". Dit räknas bl. a. de för alla blivande lärare gemensamma écoles normales, som — likaså för alla lärare — följs av två års universitetsstudier för licence. Först därefter sker en uppdelning på olika lärarkategorier, dels specialiserade för sekundärskolorna, dels utan specialisering för primärskolorna. Alla blivande lärare måste tjänstgöra som extralärare; stagiaires, under ett år, och de kan inte bli ordinarie lärare förrän efter en speciell lärarexamen.

Sådana är de yttre dragen av det stora reformförslaget. Allt är inte nytt och oprövat, och en del har redan förverkligats. Till det icke oprövade hör orienteringsklasserna, som infördes försöksvis — ehuru endast i klass 6 — under andra hälften av 1930-talet. De hade nått en vacker utveckling när det andra världskriget avbröt allt reformarbete. Behovet av vägledning vid valet av utbildningslinje och yrke är mycket stort i Frankrike, där traditionen spelar så stor roll. Långt efter det andra världskrigets slut väljer alltså 60 % av barnen till ämbetsmän och fria yrkesutövare den klassiska linjen, medan barn till kroppsarbetare till 80 % väljer den moderna linjen (reallinjen); ett dylikt val kan givetvis inte alls motsvara elevernas verkliga anlag och intressen. Den moderna linjen anses fortfarande, fast den funnits i över 50 år, inte vara lika "fin" som den klassiska, och den tekniska har ännu sämre anseende.

Folkskoleelevernas yrkesrådgivning reglerades genom en lag av år 1938. Enligt denna är varje barn som lämnar skolan vid fjorton års ålder skyldigt att underkasta sig en avgiftsfri anlagsprövning såsom ett led i en allmän yrkesrådgivning. Men så länge det inte finns yrkeskolor något så när jämnt fördelade över landet kan denna yrkesrådgivning inte få så stor betydelse.

Dessa och andra brister i det franska skolväsendet vill skolreformatorerna i Frankrike avskaffa. Det är uppenbart att en reform av denna omfattning skulle bli oerhört dyr. Men förslagsställarna pekar på att det franska skolväsendet för närvarande upptar endast 6—7 % av landets budget, vilket är väsentligt mindre än i ett stort antal andra länder. I själva verket kommer Frankrike först som nr 26 bland länderna i fråga om utgifter för skolan. I Sverige beräknas utgifterna för skolan under budgetåret 1951/52 till mycket nära 10 % av de totala statsutgifterna.

Detta hindrar emellertid inte att förslaget för många ter sig nästan utopiskt i det av kriget svårt härjade landet. Både i Lothringen och La Manche, i Strasbourg och Caen var över 25 % av skolorna totalt förstörda vid krigsslutet, och på många andra håll var tillståndet inte mycket bättre. Något beslut om genomförande av Langevin-kommissionens förslag har heller inte fattats. Ett modifierat förslag, som framlades år 1949 av dåvarande undervisningsministern Delbos, blev starkt kritiserat inte minst av lärarorganisationerna och ledde inte till något beslut. På en kongress år 1950 antog den stora lärarorganisationen

Fédération de l'Éducation nationale enhälligt ett förslag som i det väsentliga överensstämde med Langevin-kommissionens.

Det återstår att nämna det kanske viktigaste resultatet hittills av den stora skolkommissionens arbete: inrättandet av "de nya klasserna", "les classes nouvelles", där kommissionens förslag om inre reformer prövats sedan hösten 1945. Verksamheten startade med nära 200 avdelningar av klass 6 i olika lycées, collèges och cours complémentaires, till vilka både lärare och elever frivilligt hade anmält sig. Under de följande fyra åren erövrade les classes nouvelles för varje år en ny klass och omfattade vid fyraårsperiodens slut 750 avdelningar, dels utspridda över hela landet, dels koncentrerade till hela lågstadiet i två skolor, lyceerna i Sèvres och Montgeron. Sammanlagt deltar 183 skolor och nära 20 000 elever i verksamheten. Längre än t. o. m. klass 3 har de nya klasserna inte fått fortsätta; men just under dessa fyra realskoleår ställs reformen på sitt kanske svåraste prov.

En viktig eftergift åt det nuvarande skolsystemet fick "de nya klasserna" emellertid göra omedelbart. Avsikten var att använda de två "observationsåren" till att förbereda differentieringen från och med klass 4; men redan i klass 6 måste man införa latin som tillvalsämne, "option", till en början först efter en trimestre, dvs. den första av de tre terminer som ett franskt läsår sönderfaller i, men från och med hösten 1950 redan från början av klass 6; latinlärarna ansåg sig inte kunna ta igen den förlorade tiden.

I övrigt är timplanen gemensam för alla elever i klass 6 och klass 5 och upptar följande ämnen och timal:

Franska 3, samhällslära (instruction civique) $\frac{1}{2}$, främmande språk 3, historia och geografi $2\frac{1}{2}$, matematik och naturvetenskap $3\frac{1}{2}$, gymnastik (éducation physique) 2, modellering (éducation plastique) $1\frac{1}{2}$, musik (éducation musicale) 1 och slöjd (travaux manuels éducatifs) $2\frac{1}{2}$. Därtill kommer ytterligare $\frac{3}{4}$ veckotimme i delad klass i vart och ett av ämnena éducation plastique och éducation musicale under rubriken recherche des aptitudes artistiques ("efterforskande av konstnärliga anlag") samt 2 veckotimmar eller 24 timmar varje trimestre ägnade åt "études du milieu", dvs. praktiska studier under besök i verkstäder, industrier och inrättningar av olika slag, på platser av historiskt intresse osv. Men även vanliga naturstudier och naturiakttagelser ingår

i detta ämne, som vill skapa en enhet av elevernas på olika ämnen uppspaltade kunskaper. Slutligen förekommer 5 timmar i veckan "travail dirigé" (se sid. 264 och 268), varav 2 i franska och 1 i vart och ett av ämnena främmande språk, matematik och latin.

I klasserna 4 och 3 är de obligatoriska, för alla gemensamma ämnena i stort sett desamma som i klasserna 6 och 5. Därtill kommer så obligatoriskt tillval av ett eller två av följande ämnen: latin, grekiska, ett andra främmande språk, matematik, "introduktion i industriell teknik", "introduktion i ekonomisk teknik", *éducation plastique*, *éducation musicale* och "introduktion i jordbruksvetenskap och jordbruksteknik". Även i dessa både klasser förekommer *travail dirigé* under 5 veckotimmar.

För övrigt prövas individualiserande metoder och grupparbete. Något för *les classes nouvelles* mycket karakteristiskt är också den stora vikt som man fäster vid uppfostran. I det viktiga cirkulär av år 1945, genom vilket grunden lades till de nya klasserna, proklamerades att varje lärare skall vara en uppfostrare. På detta område anser man sig ha mycket att lära av utlandet, främst de anglosachsiska staterna. Redan vid sekelskiftet grundades en internatskola, *École des Roches*, där självstyrelse och samarbete efter engelskt mönster skulle vara de främsta uppfostringsmedlen. Framgången synes ha varit mycket stor. *Les classes nouvelles* vill nu delvis pröva samma medel. Därjämte vill de begränsa användningen av belöningar och straff, de vanligaste uppfostringsmedlen i franska skolor, och införa samarbete mellan skola och hem. I varje klass söker man att i uppfostrans intresse inskränka antalet lärare till tre förutom lärarna i övningsämnen, och ständiga klasskonferenser är föreskrivna. Här har de nya klasserna ett rikt arbetsfält, och de tycks redan ha nått anmärkningsvärt goda resultat. Man bryter mot en gammal fransk tradition, då man vill pröva systemet att låta lärarna följa sina elever under två eller flera år i stället för att år efter år undervisa ständigt nya klasser på ett visst stadium. Man har t. o. m. på vissa håll vågat sig på något för franskt skolväsen så revolutionerande som att i större skala anordna samundervisning av gossar och flickor — vilket annars endast förekommer när elevantalet nödvändiggör det — och man anser sig ha vunnit enbart goda erfarenheter. I någon mån kanske dock de disciplinära framgångarna beror på att elevantalet i de nya klasserna konsekvent hålles nere vid omkring 25, medan eljest klasser med 40 elever eller fler inte är ovanliga.

Bland andra åtgärder som haft ett uppfostrande syfte kan nämnas upprättandet i storstädernas förorter av annex till alltför stora lycées och collèges och inrättandet av ett psykologiskt-pedagogiskt institut vid Lycée Claude Bernard i Paris.

Centrum i det livliga pedagogiska nydaningsarbetet är det i Sèvres installerade Centre international d'études pédagogiques, där konferenser och kurser med livligt deltagande av franska och utländska lärare ständigt avlöser varandra. Stor livaktighet visar också le Musée pédagogique i Paris.

Sålunda arbetar den franska skolan av i dag energiskt och framgångsrikt på att reformera sig själv och lämna sina mycket värdefulla bidrag till den runt om i världen pågående pedagogiska försöksverksamheten.

VI. LITTERATURHÄNVISNINGAR

- C. Richard, *L'Enseignement en France*, Paris 1925.
Educational Yearbook of the International Institute of Teachers College (ss. 1—290), Columbia University, New York 1934.
The Yearbook of Education 1948, London s. å.
Tim- och kursplaner (Horaires et programmes) utg. av Librairie Vuibert i Paris.

ENGLAND

Av rektor fil. lic. Gustaf Ögren

I. DEN HISTORISKA UTVECKLINGEN

FRAM TILL ÅR 1944

England är ett motsatsernas land. Engelsmannen är i sig själv en motsägelse — åtminstone om man skall ta Daniel Defoe på allvar. Denne har någonstans sagt: "A true-born Englishman is a contradiction". Om man känner engelsmännen och det engelska folkets historia i stora drag, inser man hur rätt Defoe har. Detta drag hos engelsmännen går igen inom alla områden av deras samhällsliv och gäller även i hög grad för skolorna. Den som närmar sig studiet av engelskt undervisningsväsen i tron, att man skall hitta något som liknar en fast strukturerad byggnad med en god planritning och en ändamålsenligt genomförd lärogång, tar därför gruvligt miste. Om bilden skall fullföljas, får man snarare ta exempel från de gamla trevliga hotell, som det finns gott om på den engelska landsbygden. Fasaden mot bygatan vittnar om flerhundraåriga anor. Man hittar sitt rum och tänder gaselementet för att driva ut kylan. De mörka, blanka ekbjälkarna i taket ser ut att ha skådat ner på många generationer vägfarande. Så går man ut på jakt efter matsalen och förrirrar sig i smala och vindlande korridorer med några trappsteg här och några där. Efter middagen slår man sig ned i en fåtölj framför kolbrasan i sällskapsrummet. Man har gått och varit litet småförargad över att allt inte varit så välordnat och strikt, som man önskat. Men plötsligt viker olustkänslan — man känner att man trivs, och man faller in i konversationen med de övriga gästerna framför brasan.

Kanske bilden av ett hotell verkar föga på sin plats i detta sammanhang. Men i själva verket skulle den behöva kompletteras med små ögonblicksbilder från engelskt liv och engelska institutioner. Då studiet av engelska numera intar en så framskjuten plats i vårt land, kan det på goda grunder förutsättas, att läsaren känner denna bakgrund. Det

gäller om varje land, att man i någon mån måste känna till dess historia och dess sociala struktur för att kunna förstå dess undervisningsväsen. Detta är emellertid i särskilt hög grad fallet beträffande England.

När börjar pedagogikens historia i England? Svaret beror på vad man vill ha för utgångspunkt. Om man skall ta med institutioner, som alltså är livskraftiga och spelar en stor roll i Englands undervisningsväsen, måste man gå tillbaka många hundra år i tiden. Redan på 1300-talet grundades en grammar school i Winchester. Det finns skolor i England, som gör anspråk på att leda sitt ursprung tillbaka till tiden före Wilhelm erövraren (1066). Men en naturlig utgångspunkt i senare tid finner man hos de två pedagoger, som utövat inflytande långt utanför Englands gränser. Det är Joseph Lancaster och Andrew Bell.

Kväkaren Lancaster och prästmannen Bell började några år in på 1800-talet ungefär samtidigt att använda den metod, som blivit känd under benämningen växelundervisningsmetoden eller lancastermetoden. Denna gick ut på att använda mer försigkomna elever som hjälplärare eller monitörer. Systemet i fråga möjliggjorde, att en mycket stor skara barn kunde undervisas under ledning av endast en kvalificerad lärare. Denne valde ut monitörer bland de begåvade eleverna, undervisade dem samt övervakade deras arbete. Lancaster hade börjat en skola för fattiga barn i södra London. Tillströmningen blev så stor, att han måste finna nya utvägar för att ta hand om sin väldiga elevskara vid Borough Road. Delvis under inflytande från en broschyr av Bell började Lancaster använda monitörer. Han utvecklade sedan denna metod och publicerade en utförlig beskrivning av den. Denna massundervisning var inte möjlig utan mycket mekaniska metoder. Lästabeller och räknetabeller att hänga på väggen hörde bl. a. till den nödvändiga utrustningen. I våra svenska skolmuseer träffar man på sådana tabeller från den tid, då växelundervisningen stod högt i kurs i vårt land.

Bells och Lancasters verksamhet kom att få stor betydelse genom att två föreningar bildades för att stödja dem och verka för metodens vidare spridning. För att hjälpa Lancaster och hans skola i en ekonomiskt brydsam situation bildades the British and Foreign School Society. Den rekryterades mest bland kväkare och frikyrkliga. De högkyrkliga bildade snart en konkurrerande förening med det långa namnet the National Society for Promoting the Education of the Poor in the Principles of the Established Church. I regel använder man kort och gott

benämningen the National Society. Det är betecknande, att the National Society i sitt namn har ryckt in en passus om undervisning för de fattiga. Det stora problemet under större delen av 1800-talet var hur man skulle kunna åstadkomma en undervisning för de fattiga massorna, som på samma gång var effektiv och billig.

Trots de båda föreningarnas insatser för att upprätta skolor över hela England skulle de i denna framställning kanske ha kunnat passera obemärkta. Men de ger en viss bakgrund till striden mellan kyrka och frikyrka i pedagogiska frågor. Denna strid har präglat utvecklingen av Englands undervisningsväsen under hela 1800-talet och in i våra dagar.

Det första kvartsseket av 1800-talet dominerades av de två föreningarnas arbete med att upprätta nya skolor. Allt detta skedde på frivillighetens väg. Vid sidan av detta direkta arbete för folkundervisningen kan man skönja två utvecklingslinjer. Den ena är lagstiftningen om barnens användande inom industrin. Ett av de mörkaste kapitlen i Englands sociala historia har därmed berörts. Det var inte ovanligt, att barnen fick börja vid 5 års ålder på fabriker. Den i slutet av 1700-talet hastigt växande industrin krävde mycken arbetskraft. Tusentals barn förbrukades i den jättelika Grottekvärnen. Bestämmelserna i den första lagen av 1802 vittnar tillräckligt om förhållandena: arbetstiden begränsades till 12 timmar om dagen, nattarbete förbjöds, lokalerna skulle hållas rena och ventileras samt vitmenas invändigt en gång om året. Där fanns också en föreskrift, att barnen skulle undervisas i de tre "R's" (läsning, skrivning, räkning) någon stund varje dag samt i religion en timme om söndagarna. Denna författning följdes av andra och förbättrade lagar under de närmaste årtiondena, men både fabriksägare och föräldrar fann många vägar att sabotera deras efterlevnad. Det dröjde fram till 1870, innan man riktigt fick bukt med problemet om barnen i industrin.

Den andra utvecklingslinjen var förändringarna i rösträtten. Det må räcka med att nämna året 1832, då rösträtten utvidgades att omfatta även medelklassen. Denna hade kommit att få en allt större betydelse i Englands ekonomiska liv. Redan följande år framlades en plan för upprättande av statliga skolor. Förslaget föll igenom, men parlamentet anslog £ 20.000 för uppförande av skolhus. Förutsättningen för understöd var emellertid, att lika stor summa tillskötts på privat väg. I prak-

tiken kom den största delen av pengarna att gå till de förut nämnda föreningarna, the National Society och the British and Foreign School Society. Enligt direktiven gynnades städer och större orter, där man kunde bygga skolor för minst 400 elever. De fattiga landsbygdsdistrikten missgynnades sålunda i hög grad.

Det visade sig snart nödvändigt att utöva någon kontroll över medlens utnyttjande, i synnerhet som anslaget höjdes för varje år. År 1839 tillsattes en statlig kommitté för ändamålet, och denna blev föregångaren till det nuvarande Ministry of Education. Till kommitténs förste sekreterare utsågs Dr. James Kay, som från början var läkare men snart kom att ställa sina krafter i undervisningens tjänst. Hans viktigaste insats skedde på lärarutbildningens område (jmf sid. 303). Kommitténs viktigaste insats var att införa statlig inspektion av de skolor, som erhöll anslag.

Under årtiondena fram till 1870 fortgick utbyggnaden av frivilliga skolor. Det blev med tiden alltmer klart för alla, att detta system inte var tillräckligt. År 1870 antogs den första skolstadgan av parlamentet. Liksom 30 år tidigare hade reformen föregåtts av en nyligen genomförd utvidgad rösträtt. Många av de nytillkomna väljarna var analfabeter. "We must educate our masters" yttrade en politiker litet elakt men sant om de nya stora väljargrupperna.

Skolstadgan blev en kompromiss. Kyrkan kämpade hårt för att behålla sitt övertag i undervisningen. De frikyrkliga och de konfessionslösa stred för sina principer. Lösningen blev slutligen den, att staten skulle fylla de luckor, som lämnats av de frivilliga sammanslutningarna. I distrikt utan skolor skulle man sätta upp lokala skolstyrelser, "School Boards", som i sin tur hade ansvar för att skolor upprättades där emellertid då endast konfessionslös undervisning i religion var tillåten. Denna skolstadga lade grunden för den statliga undervisningen. Först 10 år senare blev den komplett, i det att man då införde skolplikt för alla barn.

Den engelska folkskolan eller the elementary school arbetade länge efter tillkomsten av denna stadga under svåra förhållanden. I allmänhetens ögon var den en fortsättning av de många på enskilt initiativ tillkomna skolor för fattiga, vilka skulle drivas så billigt som möjligt. Skolornas sociala anseende var mycket lågt, och lärarna betalades lägre än inom andra grenar av undervisningsväsendet. Byggnader och ut-

rustning var undermåliga, särskilt i de av kyrkan underhållna skolorna. Klasserna var stora — ännu 1939 fanns det klasser med över 50 barn.

Trots svårigheterna gick utvecklingen dock stadigt framåt. Ämnena ökades med historia, geografi, naturkunnighet och teckning. Musik och drama fick snart en framträdande plats i många skolor, och även slöjd, gymnastik, idrott och trädgårdsskötsel upptogs på schemat.

I början av 1900-talet genomfördes två sociala reformer i folkskolorna. Den ena var, att de lokala skolmyndigheterna fick tillstånd att anordna skolbespisning för barn som var i behov därav. Denna möjlighet utnyttjades inte i särskilt stor utsträckning förrän efter krigsutbrottet 1939. Större framgång hade den andra reformen redan från början. Den innebar, att alla skolbarn skulle undergå obligatorisk läkarundersökning. Denna åtgärd medförde en oerhörd förbättring av hygien och hälsotillstånd hos skolbarnen. Några år senare infördes yrkesrådgivning och platsförmedling för barn, som stod färdiga att lämna skolan.

Till folkskolans förstadium får man räkna de lekskolor för barn under skolåldern, som fick statlig sanktion 1918. Dessa "nursery schools and classes" var delvis influerade av Fröbel. I England hade den framstående pedagogen Miss Margaret McMillan modifierat Frøbels idéer efter engelska förhållanden. En pedagogisk författare (H. C. Dent) säger med en viss rätt om hithörande skolform: "It is probably the finest educational movement born in this country during modern times". Dessa skolor erbjuder en lycklig och skapande samvaro under lagom blandning av frihet och ordning för barn i åldern 2 till 5 år. Det hör till de mest stimulerande erfarenheterna vid besök i engelska skolor att hälsa på i nursery schools.

En viktig förändring av folkskolan skedde år 1926. Då rekommenderades skoldistriktet att inrätta särskilda skolor för det lägsta stadiet (the primary stage, 5—11 år) samt att organisera flera skoltyper för det högre stadiet på landsbygden (post-primary, 11—14 år). Denna utveckling gick långsamt, särskilt på landsbygden. Vid krigsutbrottet 1939 hade man endast kommit halvvägs. Den stora förändringen för den engelska folkskolan skedde genom the Education Act 1944, som behandlas vid översikten av det nuvarande systemet (sid. 286).

Utvecklingen inom de högre skolorna gick efter helt andra linjer än i fråga om folkskolan. Även här har det privata initiativet spelat en mycket stor roll. För de lägre skolorna sökte man som vi sett skapa

en massundervisning till lägsta möjliga kostnad. För de högre skolorna drev man en motsatt linje — modellen blev en exklusiv skola, där avgifterna blev mycket höga. Längst ut på denna linje står de s. k. public schools. Det innebär att gå från en extrem typ till en annan, om man behandlar denna skoltyp först, men det finns starka skäl för att så bör ske.

Det existerar ingen definition på vad en public school är. En högre skola får denna benämning, när dess rektor väljes till medlem i "the Headmasters' Conference". Denna rektorsförening räknade år 1938 187 skolor, och av dessa var det 66 som inte tog emot något understöd från stat eller kommun. Dessa 66 skolor anses i trängre mening vara de verkliga public schools. Inom denna mindre grupp finns det en viss rangordning. Högst på skalan står de 7 skolor, vilkas namn är kända över hela världen — Winchester, Eton, Charterhouse, Shrewsbury, Harrow, Rugby och Westminster. Det har redan förut nämnts, att Winchester är den äldsta. Yngst är Westminster, som grundades 1561 av drottning Elisabeth.

Inflytandet från the public schools är historiskt sett av rätt sent datum. Det stora namnet är Thomas Arnold, rektor vid Rugby School från 1828 till 1842. Hans ideal var att fostra "the Christian gentleman", som skulle bli nationens ledare i dess religiösa, politiska och sociala liv. Arnolds uppfostringsidéer spred sig snabbt till andra skolor och kom att utöva stort inflytande på de många nya public schools, som grundades under senare hälften av 1800-talet.

Vad som framför allt kännetecknar dessa skolor kan sammanfattas i följande punkter: 1. Uppfostrans mål är karaktärsdaning. All uppfostran och undervisning måste grundas på den kristna religionen. 2. Uppgiften för en public school är uppfostran till ledarskap i nationens liv. 3. Denna uppfostran kan bäst förmedlas genom samlivet i en internatskola. 4. En nära kontakt bör hållas med de gamla universiteten. Detta medför, att studiekraven bör hållas på en hög nivå, och att man bör vårda sig om de humanistiska ämnena. 5. Alla dessa syften kan säkrast uppnås, om skolorna är oberoende av statlig kontroll.

Kritiken mot dessa internatskolor kan helt kort sägas vara, att de är exklusiva. På grund av de höga kostnaderna kan endast mycket välbärgade föräldrar ha råd att hålla sina barn där. Ännu dyrare är en del av de preparatory schools, som förbereder barn i åldern 9—12

år för inträde i public schools. Under senare år har en uppluckring skett på det sättet, att många public schools accepterat ett system med friplatser för elever från mindre välbärgade hem. Dessa platser betalas genom kommunala anslag. Det har under senare år förekommit en livlig diskussion om public schools. De anses alltjämt ha en stor uppgift att fylla i nationens liv. Ett fullständigt inordnande i det statliga undervisningssystemet kan man för närvarande inte räkna med.

Vid sidan om den erkända gruppen av 187 public schools finns det många andra privata skolor. Dessa är av mycket skiftande storlek och anseende. Några räknas till landets bästa anstalter och lämnar stor frihet åt pedagogiska experiment. Men flertalet är medelgoda med resultat som ligger under de statliga skolornas (se nedan). Därtill kommer en grupp, som en undersökningskommitté betecknade som en fara och rekommenderade till omedelbart nedläggande. Att de kan existera beror på många engelska föräldrars ambition att hålla sina barn i en privat skola enligt principen "hellre en i flera avseenden billig privat skola än en statlig eller kommunal". Den nya skolstadgan förutsätter, att alla privata skolor med tiden skall registreras och inspekteras genom Ministry of Education. Därigenom kommer de så småningom att saneras.

Tillkomsten av de statligt-kommunala högre skolorna är av sent datum. I början av 1900-talet ersattes de tidigare school boards av county councils och county borough councils (lokala skolstyrelser för grevskap och för städer). Dessa övertog uppgiften att sörja för den egentliga folkskolan (elementary education), men de hade också befogenhet att genom egen försorg starta eller understödja skolor för högre undervisning (secondary education). Mycket snabbt öppnades nya skolor, som förutom ett fördjupat studium av de allmänna ämnena tog upp minst ett främmande språk på schemat. Vad undervisningens innehåll beträffar, sökte man efterlikna de redan förut existerande grammar schools, de många privata eller offentliga högre skolor, som vid sidan av public schools närmast motsvarar våra läroverk. Inom dessa lade man stor vikt vid klassisk bildning. För elever från grammar schools hade universiteten skapat en examen, vilken kunde gälla som inträdesprov till landets högsta undervisningsanstalter. Elever som klarade denna examen erhöll nämligen ett school certificate, och ett *kvalificerat* sådant betyg räckte för inskrivning vid universiteten.

Men framför allt utgjorde denna examen inkörsporren till många

befattningar inom statlig och kommunal tjänst samt inom affärsvärlden. Alla secondary schools (ovan nämnda skolor för secondary education) har vid sin undervisning tagit sikte på denna avgångsexamen. Den motsvarar närmast vår realexamen och avlägges vid 16 års ålder. Att dessa secondary schools har fyllt en stor uppgift visar den numerära utvecklingen. Första året (1902) godkändes officiellt inte fullt 300 skolor med 30.000 elever, under det att år 1938 470.000 elever fördelade sig på 1.400 skolor. En del elever fortsätter sina studier ytterligare två år och erövrar ett higher school certificate. Därvid koncentreras studierna till ett mindre antal huvudämnen.

Vid sidan av dessa allmänna skolor för högre undervisning skedde en utveckling av tekniska mellanskolor för motsvarande åldersgrupper. De viktigaste av dessa benämnes junior technical schools. Eleverna i dessa skolor fick under 2—3 år undervisning i allmänna ämnen och kunde därutöver välja mellan lägre teknisk eller nautisk utbildning, handelsämnen eller hushållsekonomiska ämnen. År 1938 fanns det 230 sådana skolor med 29.000 elever. Vid sidan av dem arbetade en rad aftonskolor enligt samma linjer. För det industrialiserade England ansågs detta för litet, och just före det senaste kriget hade man gjort upp en plan för en stor utvidgning av den lägre tekniska undervisningen. Först år 1944 löstes emellertid detta problem genom den nya skolstadgan.

II. DEN NUVARANDE ORGANISATIONEN

Årtalet 1944 har skymtat flera gånger i det föregående. Då tillkom den skolstadga, som ligger till grund för den nuvarande organisationen. Den trädde i kraft från den 1 april 1945, dock med undantag för bestämmelserna om de privata skolornas framtida ställning. Med denna författning avslutades ett reformarbete, som i olika etapper fortgått under 75 år. Omkring 90 % av Englands skolpliktiga barn i åldern 5—14 år fick fram till 1945 sin skolutbildning i elementary schools. Många gick vid 11 års ålder över till högre skolor, men majoriteten fortsatte och avslutade sin skolgång inom den allmänna folkskolan.

Det nya systemet innebar en uppdelning av alla skolpliktiga barn på olika stadier. Före skolpliktsåldern skulle man liksom tidigare ha nursery schools och classes för stadiet 2—5 år. Enligt stadgan var emel-

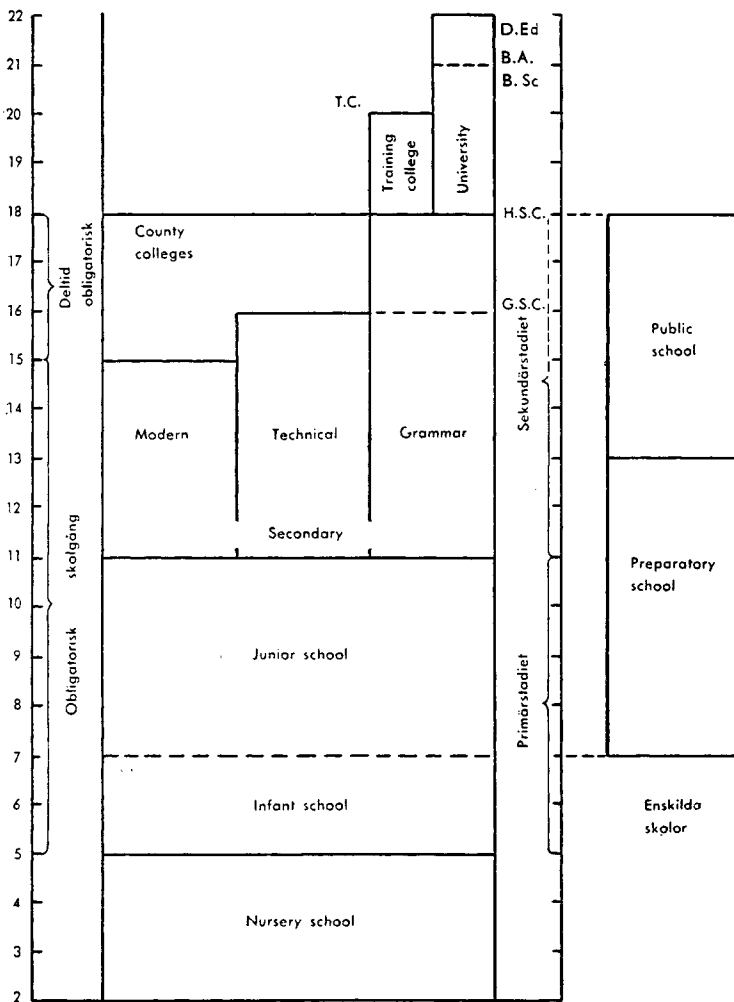
lertid upprättandet av sådana skolor inte längre i huvudsak beroende av privat initiativ, utan varje skolstyrelse skulle organisera sådana skolor i den utsträckning det visade sig behövt.

Primärstadiet eller the primary stage i den obligatoriska skolan börjar med the infant school, som omfattar åldersgruppen 5—7 år. Denna skolform upptar särskilt under första året mycket av lekskolans arbetsmetoder. Så småningom sätter man in individuell undervisning i läsning, skrivning och räkning. Så långt möjligt tar man där hänsyn till barnens mognad och använder sig av olika undervisningsmetoder för att göra arbetet lustbetonat (jmf sid. 293).

Vid övergången till junior school inom primärstadiet kan barnen i regel hjälpligt behärska de nämnda färdigheterna. I the junior school (8—11 år) befästes och övas dessa färdigheter. Dessutom tillkommer hembygdsundervisning, och så småningom införes orienteringsämnena. Undervisning i kristendom är obligatorisk på detta stadium såväl som inom de övriga. Den nya stadgan föreskriver även morgonböner för skolans alla stadier.

För den följande undervisningen användes ofta termen post-primary education. Den obligatoriska skolgången fullföljes av alla i the secondary stage, sekundärstadiet (12—16 år). Detta omfattar tre linjer, som eleverna får välja alltefter begåvning och anlag, nämligen secondary grammar, secondary technical och secondary modern school. Alla elever skall sålunda få genomgå någon form av secondary education, medan denna förut som vi sett varit förbehållen endast omkring 10 % av skolbarnen. Till grammar schools går elever med god teoretisk begåvning och till technical schools elever med övervägande praktisk fallenhet. Återstoden rekryterar secondary modern schools.

Själva den organisatoriska ramen för secondary education har diskuterats mycket sedan 1945. Man har på sina håll efter amerikanskt mönster velat skapa multilaterala skolor, d. v. s. skolor där de tre linjerna sammanföres under en rektor. För att få tillräcklig differentiering till de tre linjerna behövs det ett antal av 2 000 elever. Skolor av denna storleksordning strider mot den engelska traditionen. Man har inte velat ha skolor med mer än högst 600 elever, emedan rektorn eller överläraren eljest har ringa möjlighet att hålla kontakt med lärjungarna. Ännu har endast några få skolor av denna multilaterala typ organiserats. En kompromisslösning är förslaget med ett "school campus". Det innebär,

Det statligt-kommunala skolsystemet samt lärarutbildningen

- G.S.C. = General school certificate
- H.S.C. = Higher " "
- T.C. = Teachers certificate
- B.A., B.Sc. = Bachelor of arts, of science
- D.Ed. = Diploma in education

att alla tre typerna av skolor placeras på samma område, delar lekplatser och gymnastikbyggnader och för övrigt samarbetar så intimt som möjligt. En annan lösning som prövats är att upprätta bilaterala skolor, där man alltså sammanfört två av linjerna, t. ex. technical och modern.

Det tredje stadiet i den nya planen har benämnts further education. För tiden efter den obligatoriska skolålderns slut och upp till 18 års ålder har skolstyrelserna skyldighet att organisera heltids- eller deltidsundervisning. Den senare skall meddelas i särskilda young people's colleges. Eleverna kan antingen komma en hel dag eller två halvdagar per vecka under 44 veckor varje år eller också koncentrera kursen till en period av 8 veckor eller två perioder av 4 veckor per år. Dessa fortsättningskurser bjuder i allmänhet på en rikhaltig kulturell orientering, men man sörjer även för fysisk rekreation av olika slag.

III. UNIVERSITETEN

De två äldsta universiteten i England — Oxford och Cambridge — är kända över hela världen. De står inte bara genom sin 700-åriga historia och sina traditioner i särklass. Också den organisatoriska ramen skiljer dem från moderna universitet. De är vad man kallar residential universities. Detta innebär, att studenterna och en del av lärarna bor tillsammans i colleges. Där är studenternas hem, och där ombesörjes en stor del av undervisningen.

En karakteristisk undervisningsmetod är de s. k. tutorials. Varje universitetslärare har i egenskap av tutor hand om ett mindre antal studenter. Han kontrollerar deras studier och hjälper dem regelbundet. Vanligen en gång i veckan får de uppsöka honom och redogöra för den gångna veckans arbete. Då lämnar de också fram en "essay" och får samtidigt en ny uppgift för den kommande veckan. Dessa uppsatser har ofta formen av ett referat av en kursbok. Längre uppsatser får ägnas mer tid än en vecka. Det värdefullaste med dessa tutorials är den kontinuerliga personliga kontakten mellan lärare och elever. Studenten kan ställa frågor till sin tutor och få svårbegripliga saker förklarade och utredda. Läraren kan inspirera och stimulera sina elever i studiearbetet. Efter det senaste kriget har tillströmningen av studenter varit så stor, att en tutor varit tvungen att dela upp sina studenter i grupper på 3—4 stycken i stället för att ta dem en och en.

Själva examina skötes centralt av universitetsmyndigheterna. Tentamina sker i regel genom skrivningar. Efter resultaten av dessa graderas examen. De flesta studenterna i Oxford och Cambridge siktar mot examen Bachelor of Arts, som närmast motsvarar vår fil. kand.-examen. Denna B. A., som den förkortade termen lyder, tar ungefär 3 år i anspråk. Efter denna examen lämnar de flesta studenterna universitetet. Efter några år kan de få återkomma och efter att ha betalat en särskild avgift till universitetet erhålla the degree of Masters of Art. De som vill fortsätta som postgraduates kan arbeta för högre vetenskapliga examina, i Oxford Bachelor of Letters (B. Litt.) eller Bachelor of Science (B. Sc.) och i Cambridge Master of Letters, respektive Master of Science (M. Litt. och M. Sc.). Dessa examina motsvarar ungefär en svensk licentiatexamen. Dock förefaller det, som om kraven på den vetenskapliga avhandlingen är mindre i England. Detta gäller i än högre grad avhandlingen för doktorsgraden, Doctor of Philosophy (Ph. D.). Denna avhandling behöver ej tryckas. Ett exemplar förvaras vid respektive universitet. Ej heller behöver avhandlingen försvaras offentligt. Den granskas och värderas dock grundligt av fackmän. De olika fakulteterna kan också förläna doktorsvärdigheten till personer, som genom vetenskapliga arbeten inom respektive fack meriterat sig för denna uppskattade utmärkelse (Doctor of Letters, resp. of Science, of Laws, of Divinity).

Läsåret vid universitetet omfattar tre terminer på vardera omkring åtta veckor. Under denna tid sysslar man inte bara med studier. Även sport och föreningsliv av olika slag blomstrar upp. Det finns teaterklubbar, musikcirklar, politiska föreningar och sportklubbar vid varje college. Detta rika föreningsliv ger många tillfällen till "social activities", som anses ha stor samhällsfostrande betydelse. Nästan varje student deltar i någon form av förenings- eller klubbarbete.

Vid sidan av Oxford och Cambridge finns en rad universitet av senare datum. Populärt benämnes de ofta red-brick universities. I regel har de börjat som ett på privat initiativ och genom donationsmedel grundat college, som så småningom blivit erkänt som universitet. Äldst och störst bland dessa är London University, som grundades 1826. Trettio år senare började detta universitet den verksamhet, som gjort det till en världsinstitution. Genom att antaga s. k. external students blev det en sorts korrespondensuniversitet med elever från imperiets alla delar. Där-

med öppnades en väg till högre studier för många, som ej hade ekonomiska möjligheter att ligga vid ett universitet. I den ståtliga byggnad, som reser sig mitt i Bloomsbury i centrala London, myllrar det av studenter från hela världen. Man har upprättat en särskild avdelning, the Colonial Department, för alla studenter från kolonierna. Där får dessa studenter undervisning i speciella kolonialproblem vid sidan om de rena ämnesstudierna.

Både de äldre och de yngre universiteten har gjort en betydande insats utanför den rent akademiska undervisningen. Man har nämligen organiserat "extra-mural studies", vilka närmast motsvarar studenternas kursverksamhet i våra universitetsstäder. De engelska universiteten upptog mycket tidigt denna bildningsverksamhet. Den har bildat kärnan i "adult education".

IV. LÄROPLAN OCH STUDIEGÅNG

I det föregående har ibland vissa notiser förekommit rörande läroämnena och studiegång. Vid ett försök att överblicka ämnenas ställning och de olika utbildningsmöjligheterna just nu måste man hålla den historiska utvecklingen i minnet. Redan vid den första folkskolestadgans tillkomst i vårt land gavs det plats för orienteringsämnena vid sidan av läsning, skrivning och räkning. Vi har sett, hur man i England länge lade vikt främst vid de "three R's", och att man i den egentliga folkskolan på ett rätt sent stadium kom att utöka antalet discipliner. Det har med andra ord existerat en hämmande eftersläpning vid moderniseringen av undervisningens innehåll. När man vänder sig till de högre skolorna, finner man samma tendens. Där ligger utvecklingen emellertid på ett annat, rakt motsatt plan. De klassiska studierna har dominerat under inflytande från public schools och grammar schools. Detta inflytande är alltså stort. En modernisering har visserligen skett, men denna har framför allt avsett förbättrade metoder för undervisning i de klassiska språken.

Vid ett studium av ett engelskt "curriculum" (närmast lärokurs och kursinnehåll) bör man från början ha klart för sig en viktig faktor. Den enskilde engelske läraren har frihet att bestämma om ämnena och om undervisningens innehåll. När man frågar en lärare om denna sak, märker man snart, att han håller styvt på sin rätt härvidlag. Av prak-

tiska skäl blir emellertid denna frihet tämligen fiktiv. Dock har skolmyndigheterna på ett skickligt sätt tagit hänsyn till denna frihet vid utgivandet av "Handbook of Suggestions for Teachers". Denna bok kan närmast jämföras med vår undervisningsplan. Men den är inte en instruktion eller ett reglemente utan ger endast som titeln anger förslag till ledning för lärarna. I själva verket är denna handbok mycket värdefull. Den innehåller en översikt över alla stadier i skolan från nursery schools upp till secondary schools. Den skildrar barnens psykologiska beskaffenhet och utveckling under de olika stadierna. Den ger därför en väl avvägd kunskap i pedagogisk psykologi. Målsättning och metoder behandlas utförligt i ett av bokens avsnitt.

Denna handbok utkom första gången i början av 1900-talet. Senare upplagor har moderniserats. Den allra senaste tar hänsyn till de förändringar i läroplan och metoder som blivit följden av skolreformen 1945. Denna reform innebar ju bl. a. avskaffandet av den examen, som hölls vid slutet av the junior school (vid 11 år), och som var avgörande för inträde i secondary schools. Denna examen hade påverkat läroplanen i det gamla systemet alltför mycket och lett till en onaturligt hård koncentration till ämnen, som skulle förekomma i inträdesprövningen till de högre skolorna. En ofta citerad mening belyser den nya inställningen till läroämnena: "The curriculum is to be thought of in terms of activity and experience rather than of knowledge to be acquired and facts to be stored" (aktivitet och erfarenhet snarare än kunskaper och fakta). Man kan säga, att den nya stadgan verkat särskilt frigörande på stadiet 7—11 år. Dels har man sluppit från den ovan nämnda examen, dels har man därigenom fått möjlighet till ett helt annat arbetssätt.

Genom den nya stadgan har nursery schools ökat till antalet. Uppfostran i dessa skolor hade 1945 redan funnit sin egen melodi. Lärarna försöker driva dessa skolor i en glad och harmonisk anda och inge småttingarna en känsla av förtroende, säkerhet och trivsel. De lär barnen ordning: varje sak skall finnas på sin plats och återställas efter användandet. Varje dag skapar man tillfällen för barnen att få övning i att tvätta sig, sköta hår och tänder, klä sig samt att lära goda toalettvanor. Vid den gemensamma måltiden får de lära sig att riktigt använda sked, gaffel och kniv samt träna sig i gott bordsskick. En stor del av tiden ägnas åt lek — individuellt eller i grupper. Sång, musik och danslekar har sin givna plats och likaså teckning, målning samt arbeten i lera

och trä. I många nursery schools ser man lekbord med små vattenbassänger, som erbjuder stora lekmöjligheter. Ibland sitter alla ner och lyssnar till en saga, en berättelse eller några korta dikter. Hela andan i dessa lekskolor är sådan, att barnen skall känna sig lyckliga och deras självförtroende utvecklas — man vill kort sagt lära dem konsten att klara sig på egen hand.

Övergången till infant school vid 5 års ålder medför inte någon större förändring i arbetsmetoder. Ofta har man i dessa infant schools inte samma utrymme till förfogande, varför lärarna här måste räkna med att ha betydligt fler elever än lärarna i nursery schools. Så småningom tillkommer i infant schools undervisning i läsning, skrivning och räkning. Så långt det är möjligt driver man nu individuell undervisning. Barnen mognar olika fort, och man undervisar därför inte alla på en gång i de elementära färdigheterna. Man lägger stor vikt vid att lära barnen lyssna på rätt sätt och att få dem att uttrycka sig väl i tal. Vid tillägnet av läsning, skrivning och räkning hade man tidigare försökt driva fram barnen för tidigt, innan de var mogna för undervisningen. Sedan psykologen Cyril Burt gjort grundliga undersökningar på området, rekommenderade han, att normala barn ej skulle börja hithörande studier före 6 års ålder. Detta har lett till ett modererat tempo. Men även den angivna åldern kräver individuella metoder vid läsundervisningen, metoder som påminner om dem man använder i våra läsklasser och läskliniker i Sverige. När barnen lämnar infant school vid 7 års ålder kan de i regel läsa och skriva hjälpligt samt känner till de elementära talbegreppen. Dessutom har de börjat syssla med "environment studies", som närmast motsvarar vår hembygdsundervisning. Även övningsämnen har lämnats stort utrymme på schemat.

De i nursery school framträdande strävandena att fostra barnen fördjupas och utvecklas ytterligare i infant school. I *Handbook of Suggestions* sägs bl. a. följande om vad som kännetecknar en god infant school: "En infant school skall vara en plats, där livet har hela den tidiga barndomens friskhet, livlighet och upptäckarglädje. Den skall ha väckt många nya intressen hos barnen. Den skall ha givit dem en för deras ålder och mognad lämpad frihet och disciplin, varigenom deras vaknande känsla för samarbete i grupp bäst utvecklas. Dess slutresultat skall vara ett barn, som i jämförelse med barnet på 5 år är medvetet om sig självt, ansvarskännande och oberoende samt har förmåga att

ägna sig åt en bestämd uppgift med intensitet och med säker uppfattning om bästa sättet att utföra den". Som synes är detta en hög målsättning, som ställer stora krav på de växande redan i den ålder, då våra svenska barn just börjar skolan.

När barnen kommer upp i junior school, börjar även andra ämnen att ta form — ämnen som man förut lärt känna på lek. Men alltjämt kommer barnens erfarenhet och egna upplevelser i första hand. Samtidigt måste kunskapen börja systematiseras genom drill eller upprepad användning. Främst i raden av ämnen sätter handboken utvecklingen av språket. Denna undervisning är inte bara begränsad till lektionerna i modersmålet. Möjligheterna till språkvård och till erövrande av nya ord och termer i alla ämnen betonas starkt. Mot slutet av stadiet börjar undervisning i litteratur, varigenom barnen tidigt görs förtrogna med engelsk poesi och prosa. Vid besök i junior schools blir man imponerad av hur långt barnen kommit i kännedomen om och förståelse av verklig litteratur.

Det är rätt märkligt, att handboken närmast efter modersmålet tar upp ämnen som musik och rytmik samt teckning och slöjd. Båda dessa ämnesgrupper ger rika möjligheter till aktivitet. De är heller inte så snävt begränsade som vi gärna fattar dem. Det är sålunda knappast adekvat att översätta "art" med teckning, eftersom ämnet i själva verket rymmer både teckning och målning, modellering, dekorationer till dockteater, potatistryck och linoleumtryck. Det finns en bred marginal i dessa ämnen för såväl barnens som lärarens fantasi och uppslagsrikedom.

I historia, geografi och naturkunnsighet försöker man på detta stadium vädja till barnens inbillning och sinne för det romantiska i gångna tiders händelser och i omvärlden. Att först väcka barnens nyfikenhet och sedan tillfredsställa den — det är idealet. Man vill även sammanbinda det ovanliga och spännande med det vardagliga och vanliga. Man kan för dessa ämnen dra en parallell till vår undervisning i hembygds-kunskap, som ju i klass 4 uppdelas främst på historia, geografi och naturkunnsighet. På samma sätt sker det i junior schools, även om tidpunkten för övergången inte är så markerad som i våra skolor.

Även undervisningen i räkning skall helst utgå ifrån barnens egna frågor. Hur högt? Hur fort? Vad kostar det? Vad väger jag? Ett sådant systematiskt ämne måste visserligen följa en bestämd läroplan, men

varje tillfälle utnyttjas för att barnen skall få en uppfattning om dess nödvändighet och praktiska betydelse.

Det kan synas som om ämnesstudierna på detta stadium skulle sakna fasthet och reda. Det är emellertid lärarens uppgift att varsamt samla ihop de spridda strålarna i en brännpunkt och få ett samlat resultat av det hela. I många junior schools ger de stora klasserna inte stort annan möjlighet än en stram klassundervisning, där man noggrant har delat in schemat i ämnen.

Det har redan tidigare sagts, att den viktigaste fördelen för detta stadium av den nya planen var befrielsen från en tävlingsbetonad övergångsexamen vid 11 års ålder. Stadiet har nu sin egen målsättning och sitt eget innehåll, som möjliggör för barnen i åldern 7—11 år att utvecklas mera fritt. Emellertid söker lärarna under de sista åren av junior schools att på olika vägar få en uppfattning om barnens begåvning. Man använder både kunskaps- och begåvnings-test, man gör iakttagelser som uppföres på "record cards", och man utför intresseundersökningar. Därför har man mot slutet av detta stadium en fyllig bild av barnets möjligheter och kan med tämligen stor säkerhet åstadkomma en grovsortering för inplacering på riktig plats inom sekundärstadiet. Många psykologer anser, att man vid 11 års ålder ej kan göra ett slutgiltigt linjeval inom sekundärstadiet. Därför håller man möjligheten öppen att dels företaga omplaceringar under hand, dels föranstalta ett definitivt val vid 13 års ålder. Om t. ex. en elev i en grammar school ej visar sig ha tillräcklig intellektuell begåvning för att där följa med men i stället så småningom ådagalägger en mer utpräglad praktisk fallenhet kan han eller hon gå över till en technical school.

Av sekundärstadiets tre grenar har de två första — grammar school och technical school — inte förändrats mycket efter skolreformen vad beträffar ämnen och kursinnehåll. Utöver de gängse skolämnena tillkommer i grammar school moderna språk. (franska, tyska, italienska, ryska) samt klassiska språk. De senare börjar betydligt tidigare än i vårt land. I klass 1 av den 5-åriga läroplanen läses en ganska allmän kurs, där engelska och matematik samt ett främmande språk fått det största timantalet. Därefter sker differentiering efter begåvningsart (språklig, litterär, naturvetenskaplig, kommersiell, konstruktiv, artistisk fallenhet). En språkgrupp upptar t. ex. engelska, historia, matematik och tre språk. Några ämnen läses som huvudämnen (main subjects),

de övriga som besläktade ämnen (cognate subjects). Därtill kan man som stödämnen (subsidiary subjects) välja mellan t. ex. gymnastik, teckning, slöjd och musik. Differentieringen blir mer utpräglad i de högre klasserna. En rörlig gruppering i "sets" med litet antal elever gör denna differentiering möjlig. I the school certificate kan eleverna ha upp till 7—8 ämnen. Skrivningar och muntliga prov (i språk) bedömes av särskilda examensnämnder. Betyget blir antingen "pass" (godkänt) eller "credit" (med beröm godkänd). Kuggningsprocenten är hög — cirka 25 %.

Efter 16 års ålder slutar många elever. Återstoden fortsätter antingen ett år till för att ytterligare fördjupa sin bildning i några ämnen eller två år för att försöka avlägga the higher school certificate. Därvid examineras eleverna i ett eller två huvudämnen samt några stödämnen. Detta betyg kvalificerar för inträde vid universitet eller i högre fackskolor. Även ett vid 16 års ålder erökrat school certificate kan berättiga till inträde vid universitet, om detta betyg innehåller tillräckligt många "credits". Det torde endast vara sällsynta studiebegåvningar, som går över till högre studier vid denna ålder. De elever som stannar till 18 års ålder går i den s. k. Sixth Form. Denna högsta klass anger tonen i skolan, och bland dess lärjungar rekryteras i första hand förtroendemännen och ledarna i de många skolföreningar, som det finns så gott om vid engelska högre läroverk.

Den nya secondary technical school har i många avseenden tagit arv av den förut existerande junior technical school. Byggnader, utrustning, lärarstab o. dyl. har anpassats till de nya förhållandena och den nya målsättningen. De två första åren efter övergången från junior school är undervisningen alltså huvudsakligen lagd på bred allmänbildande basis och överensstämmer i stort sett med de två övriga sekundärlinjerna. Först under tredje året börjar man en orienterande undervisning om industri, handel eller huslig ekonomi, alltefter skolans eller avdelningens speciella inriktning. Vid de större technical schools kan man inom samma skola finna en rad olika speciallinjer att välja på. Ett främmande språk påbörjas under de två första åren, och särskilt på handelslinjerna fortsätter denna undervisning även under tredje året. I fjärde och femte klassen ägnas allt mer tid åt den tekniska utbildningen — termen teknisk här tagen i en vidare mening — och vid denna undervisning kombineras teori och praktik. God maskinell utrustning och intimt sam-

arbete med industri, handel och hantverk på orten brukar utmärka technical schools. Under alla de fem åren skall eleverna i dessa anstalter undervisas i engelska, matematik, naturkunnighet, historia, geografi, religion, gymnastik, musik och teckning.

Den tredje skoltypen inom sekundärstadiet är the secondary modern school. Det kan förefalla, som om den inte skulle vara annat än en modernisering av de högre klasserna (the senior school) inom den gamla elementary school. Men i alla officiella sammanhang betonar man, att det är fråga om något helt nytt, och att the modern school står i klass med de två övriga linjerna av secondary schools. Det nya ligger framför allt i skolornas utrustning, det minskade antalet elever i klasserna samt lärarnas kvalifikationer. I dessa tre avseenden kan man faktiskt påvisa en märkbar reell förbättring. Många av de modern schools som iordningställdes efter 1945 visar en väsentlig standardhöjning. Vid sidan av grammar schools fanns det redan förut högre skolor för barn i åldern 11—15 år, t. ex. high schools (för flickor), central schools m. fl. Till standarden stod dessa ungefär mitt emellan grammar schools och senior schools. Särskilt de bästa av dessa high schools och central schools motsvarade redan de nya modern schools, och för dem har omvandlingen alltså gått tämligen lätt.

Vid sidan av de här nämnda yttre förbättringarna är det närmast skolans arbetssätt och hela inställningen till undervisningen, som är något nytt. Detta uttryckes på följande sätt: "The aim of the modern school is to provide a good all-round secondary education, not focused primarily on the traditional subjects of the school curriculum, but developing out of the interests of the children . . . It will aim at getting the most out of every pupil that he is capable of, at making him adaptable, and at teaching him to do a job properly and thoroughly and not to be satisfied with bad workmanship, and to be exact in what he says and does". Man kan sammanfatta detta citat genom att säga, att barnet har blivit satt i centrum på ett helt annat sätt än tidigare. Vid föreläsningar för lärare i England hörde man ofta ett citat, som pekar i samma riktning: "We must teach John, and not latin".

V. DE OLIKA ÄMNENA OCH DEN METODISKA UTVECKLINGEN

Redan ovan har erinrats om den engelske lärarens frihet att bestämma om ämnen o. d. Det betonas på nytt i en skrift från undervisnings-

ministeriet om sekundärundervisningen, att rektorn eller överläraren är ansvarig för kursplanen vid sin skola. Statens inspektör kan ge råd, vägledning och möjligen kritik men aldrig direktiv. Dock följer man i regel en kursplan, som är baserad på vad som praktiseras vid goda skolor.

Främsta platsen har engelskan — modersmålet. Man betonar särskilt betydelsen av det talade ordet. Stor plats har också studiet av litteratur, uppläsning av poesi och prosa samt dramatiska framställningar. Man uppmuntrar vidare eleverna att själva författa. Det hör till det mest stimulerande och överraskande vid besök i engelska skolor att vara med om lektioner, där man läser och analyserar dikter. Det är inte förbehållet några få att vara "poetry-minded". Den rika engelska diktningen blir var mans egendom.

Utän att ha något större utrymme på schemat intar samhällskunskapen en viktig plats. Undervisningen i "civics" eller "citizenship" omfattar inte bara sådant, som man kan inhämta genom muntlig undervisning och genom böcker. Man lägger stor vikt vid att låta eleverna själva organisera föreningar av olika slag och åta sig förtroendeuppdrag. Man vill med andra ord "practice civics". Man gör flitigt bruk av referensbibliotek och ett särskilt iordningställt "information room". Politiker och yrkesmän inbjuds ofta till skolan och intervjuas. Skolmål-tiderna utnyttjas i socialt fostrande syfte.

I matematik strävar man efter en närmare anknytning till det verkliga livet, och man slopar det som är alltför svårt eller inte längre tjänar något praktiskt syfte. Undervisningen i detta ämne är mycket individuell, eftersom begåvningskillnaderna här framträder ganska markerat. Duktiga elever kan nå så långt, att de läser trigonometri och logaritmer.

I de flesta skolor förekommer historia, geografi, biologi, fysik och kemi. För kroppsövningarna har man sökt sörja bl. a. genom bestämmelser om stora sport- och lekplatser i skolans närhet. Undervisningen i konst och slöjd tar målmedvetet sikte på att inte bara öva upp barnen i dessa färdigheter utan också odla deras smak och sinne för det vackra i naturen och i ett gott hantverk.

Trots skolreformen måste lärarna alltså arbeta med stora klasser. Detta gäller särskilt primärstadiet. Det är därför ofrånkomligt, att många lärare måste lita till klassundervisning. Men denna är föga katedermässig. Det är mycket vanligt, att barnen frågar läraren. Denne tjänst-

gör mer som en handledare, vilken lotsar barnen fram genom läroböcker och uppslagsböcker vid deras arbetsuppgifter. Antecknings- och arbetsböcker används i stor utsträckning som komplement till läroböckerna.

Där lokaler och klassernas storlek medger det, går man allt mer in för ett friare arbetssätt. Dels lämnar man eleverna friare händer att studera självständigt inom ett bestämt ämne, dels använder man sig av projektmetoden. Därvid bildar man grupper av barn inom klassen. Denna metod torde vara så känd, att den ej behöver beskrivas här. Det är ganska slående, att engelska lärare på ett mycket realistiskt sätt kritiskt penetrerat denna amerikanska metod, innan de börjat använda den. I själva verket tycks den av en del källor att döma ha praktiserats tidigare i England än i Amerika. Den har emellertid fört ett mera stillsamt men fruktbart liv i England. Den passar bra ihop med det engelska uppfostringsidealet, eftersom den förenar ett visst mått av individuellt arbete med inordning i gruppens arbete. Den praktiseras på alla stadier från infants schools till secondary schools.

Projektmetoden är inte den enda som hämtats från andra länder. Dalton- och Winnetkametoderna har likaledes vunnit anhängare i England. Även Montessori, Fröbel, Dalcroze, Decroly och andra reformpedagoger har omfattats med intresse och funnit många förespråkare. I samtliga fall gäller emellertid detsamma som förut sagts om projektmetoden: man anpassar dem efter inhemska förhållanden och ideal. Denna förändring är ofta en förbättring, inte bara i den engelske lärarens ögon utan även i den utländske observatörens.

I många skolor lägger man stor vikt vid studieutflykter, t. ex. "nature walks" och besök av historiska platser. En koncentration av detta slags studier sker på många håll genom "camp schools". Den engelska vårterminen varar ända till mitten av juli. Man har därför en stor del av sommaren till förfogande för att ordna sådana lägerveckor. Lägren förlägges till en plats som valts med hänsyn till rikedom på studieobjekt. Man räknar emellertid även med en värdefull social fostran genom detta lägerliv. Under kriget blev man tvungen att evakuera många skolbarn. Det visade sig, att det för stadsbarnen var en uppenbar vinst att på detta sätt komma närmare naturen och landsbygdens liv. Dessa erfarenheter har ytterligare satt fart på organiserandet av lägerskolor.

En typisk engelsk undervisningsform är diskussionen eller debatten. Den odlas mest på sekundärstadiet. Redan på primärstadiet övas eleverna i att lägga fram sin uppfattning och motivera den. Detta blir en förövning för de i de högre klasserna förekommande diskussionerna. Också intervju-tekniken övas. Även i en enkel landsbygdsskola kan man få uppleva, hur många av barnen sakligt och metodiskt frågar ut den främmande besökaren.

VI. MÅLSÄTTNINGSPROBLEMEN OCH DEN PEDAGOGISKA DEBATTEN

I nära samband med ämnen och metoder i undervisningen står målsättningen för engelsk uppfostran och undervisning. Detta problem möter man i litteraturen under benämningen "theory of education" eller "principles of education". Dess betydelse framstår kanske bäst, om man nämner, att vid de största anstalterna för lärarutbildning (t. ex. London University Department of Education) har man inrättat en särskild professur i ämnet. Hithörande studium kan bli synnerligen abstrakt. Det finns dock en rent praktisk synpunkt, som håller ämnet kvar på jorden. Den store pedagogen Matthew Arnold har klarast uttryckt denna synpunkt med sitt yttrande: "Man måste alltid ha ett bestämt mål i sikte". Detta betraktelsesätt gäller alltså för de engelska pedagoger, psykologer och filosofer, som tagit till uppgift att granska själva grundvalarna för uppfostran. De arbetar inte i något vakuum. Det är påfallande, hur stort intresset är för dessa ting bland de aktiva pedagogerna.

De grekiska uppfostringsidealen är fortfarande levande i engelsk pedagogik. Platon studeras, diskuteras och ställs i relation till nutida tänkande. I modern tid har engelsmännen hämtat många intryck från andra länder — Rousseau, Herbart, Pestalozzi, Montessori och Dewey. Men de har även själva haft framstående tänkare på området. Av de äldre kan nämnas John Locke, Milton, John Stuart Mill och Spencer. Milton nämns inte särskilt ofta i pedagogikens historia utanför England. I dess egen litteratur citerar man emellertid gärna hans definition på uppfostran. Den förlorar på att översättas och återges därför i original: "I call, therefore, a complete and generous education that which fits a man to perform justly, skilfully, and magnanimously all the offices, both private and public, of peace and war".

Bland vår tids pedagogiska tänkare kan nämnas Sir Richard Livingstone och Sir Bertrand Russell. Större praktisk betydelse än dessa har kanske två andra haft, nämligen Sir Percy Nunn och Sir Fred Clarke, vilka utövade ett stort direkt inflytande som rektorer vid London University Department of Education. Percy Nunn hann före sin död 1944 revidera sin avhandling *Education, Its Data and First Principles*. Detta arbete har spelat en kolossal roll under de senaste trettio åren. Vid samtal med en engelsk lärare kallade denne boken individualistens bibel. En av Nunns huvudteser lyder i fri översättning: "Vi hävdar, att ingenting gott tillföres mänskligheten utan genom enskilda mäns och kvinnors fria verksamhet, och att uppfostringsmetoderna måste anpassas till denna tro", och han skriver vidare: "Uppfostrans första mål är att hjälpa pojkar och flickor att uppnå den högsta grad av individuell utveckling, som deras möjligheter tillåter".

Nunns efterträdare som rektor, Fred Clarke, utgav för ett tiotal år sedan en skrift, *Education and Social Change*. I denna drar han konsekvenserna av utvecklingen från 20-talets början. Han sätter individen i relation till det alltmer organiserade samhället. Han accepterar oreserverat vad han kallar en sociologisk ståndpunkt. Problemet är att förena en full utveckling av individens alla möjligheter med anpassning till ett samhälle, vars sociala struktur är mycket mer kollektiv än man någonsin tidigare skådat. Han kritiserar engelsmännens av traditionen betingade starka benägenhet att tänka på undervisning och uppfostran i relation till samhällsklasser. Han pläderar slutligen för ett enhetssystem över hela linjen. Reformen 1944 var i detta avseende endast en halvmesyr, eftersom den lämnade public schools, preparatory schools och många private schools utanför systemet.

Något vid sidan om de i egentlig mening pedagogiska tänkarna måste tre företrädare för psykologin nämnas. De är Sir Charles Spearman, Sir Cyril Burt och Sir Godfrey Thomson. Varje modern framställning om intelligensens psykologi tar upp Spearman's faktorteori. Hans uppfattning rörande den allmänna intelligensfaktorn eller *g*-faktorn och specialfaktorer eller *s*-faktorer har trängt även utanför psykologernas krets. Burt har forskat på samma område men även ägnat sig åt missanpassad ungdom. I vårt land är han mest känd genom sitt arbete *Den unge brottslingen*. Godfrey Thomson vid Moray House i Edinburgh har bl. a. sysslat med testmetodik och testkonstruktion. Det utomordent-

ligt vederhäftiga arbetet av staben vid Moray House har gjort denna institution till den betydelsefullaste testningscentralen för England och Skottland. Genom Thomsons och andra testpsykologers arbete har i England testningen blivit ett erkänt och mycket utnyttjat hjälpmedel i lärarens hand.

Ett gott pedagogiskt fältarbete utföres av de statliga inspektörerna, Her Majesty's Inspectors. Många av dessa är avdelade för speciella instruktionsuppgifter. Detsamma gäller de ämnesinstruktörer, som finns knutna till städernas och grevskapens skolmyndigheter. Dessutom har skolpsykologer anställts, både direkt av skolmyndigheterna och vid rådgivningsbyråerna, som går under benämningen Child Guidance Clinics.

Ett viktigt moment i skolans arbete är de regelbundna lärarkonferenser, som sedan gammalt hålles vid engelska skolor. Vid dessa "staff conferences" diskuteras nya idéer och metoder, och man tar del av varandras erfarenheter. Lärarstaben har också ett fruktbart samarbete med föräldraföreningar, vilka förekommer praktiskt taget vid varje skola.

Den pedagogiska forskningen fick år 1945 ett centralt organ genom tillkomsten av the National Foundation for Educational Research. Denna institution motsvarar hos oss Statens psykologisk-pedagogiska institut. Den engelska institutionen har redan från starten haft relativt stora personella och ekonomiska resurser. Den ser ut att utveckla sig till en verkligt betydande central för det pedagogiska forskningsarbetet.

Debatten om undervisning och uppfostran är mycket livlig i den engelska pressen. Därtill bidrager inte minst, att den stora tidningen Times har en veckobilaga, the Times Educational Supplement, som är ett utomordentligt forum för detta ändamål. Här får man i ledare och många specialartiklar utmärkta översikter och redogörelser för aktuella pedagogiska problem i och utanför England. Denna publikation spelar samma roll inom den pedagogiska världen som the Times Literary Supplement gör på det litterära området.

VII. LÄRARUTBILDNINGEN

Först omkring år 1840 kan man räkna med början till en lärarutbildning i England. Tidigare hade undervisningen vid de förnåma public schools och andra privatskolor huvudsakligen skötts av präster. Vid de talrika fattigskolorna och de i nästan varje by förekommande "dame schools" ombesörjdes undervisningen av kvinnor och män, vilka sak-

nade alla kvalifikationer för yrket. Oftast var det avsigkomna individer, som valt denna födkrok i brist på annat. I den engelska 1800-talslitteraturen finns många skildringar av livet i sådana skolor.

Tidigare har nämnts, att Bell och Lancaster började utbilda monitörer. De båda stödjande föreningarna hade var sin moderskola. Där tränades monitörerna mera grundligt för att sedan sändas ut i landet och starta nya skolor. Den ena av nämnda två undervisningsanstalter — Lancaster's skola vid Borough Road — existerar ännu under samma namn men som ett blomstrande och välkänt seminarium på en plats strax utanför London. Utbildningen av monitörerna var mycket kort och mycket mekanisk, snarast rena tabelldrillen. Reaktionen kom också ganska snabbt. När Sir James Kay-Shuttleworth öppnade sin skola för utbildning av lärare efter ett nytt system, fick han nästan genast många efterföljare. Även enligt honom skulle man välja ut de bästa eleverna i skolan och låta dem få erforderlig övning och undervisning. När systemet så småningom blev helt färdigt, innebar det att läraraspiranten efter sin egen egentliga skolgång skulle fortsätta 3—4 år som lärling eller pupil-teacher. Lärarna fick extra betalt för varje sådan elev (högst 3—4 samma år) men var då skyldiga att dels handleda lärlingarna vid deras undervisningsövningar, dels hålla särskilda lektioner för dem efter skoldagens slut. Om aspiranterna sedan fortfarande önskade bli lärare, undergick de en tids specialutbildning vid ett seminarium. Härvid tävlade alla pupil-teachers om de eftersträvade Queen's scholarships, stipendier som gav dem fri seminarieutbildning. Detta system blev med förbättringar och modifikationer bestående långt in i våra dagar. Bland ännu tjänstgörande äldre lärare finns åtskilliga som varit pupil-teachers. Efter tillkomsten av ett system av secondary schools i början av 1900-talet fick läroarbilden emellertid en grund att bygga på. Även vid en del secondary schools förekom dock lärlingsutbildning. Eleverna kallades här student-teachers, och de tränades efter samma metoder som pupil-teachers.

I våra dagar har blivande lärare i regel tagit ett higher school certificate. Övergång till seminarium sker tidigast vid 18 års ålder, och utbildningen där är i regel tvåårig. Specialseminarierna för slöjdlärare, gymnastiklärare och skolkökslärarinnor är treåriga. Dessa sistnämnda anstalter meddelar en så grundlig undervisning i engelska, att de från

dem utexaminerade eleverna vid sidan om sina specialämnena även kan undervisa i modersmålet.

Vid de vanliga seminarierna intar engelskan en dominerande plats. Värden av språket i alla dess olika faser är kanske det mest positiva draget i den relativt korta utbildningen. I detta sammanhang bör nämnas, att man lägger stor vikt vid "voice production", d. v. s. röstvård och talövningar, varvid olika metoder tillämpas för att göra rösten till ett smidigt och välskolat instrument. Undervisning i psykologi och pedagogik är obligatorisk, och detta gäller även hälsolära och gymnastik med lek och idrott. Därutöver kan olika seminarier ha olika krav på ämneskombinationen. Förutom de obligatoriska ämnena väljer eleven ett eller flera huvudämnen samt dessutom några stödämnen. Tack vare denna specialisering kan lärjungarna trots den korta tiden tränga tämligen djupt in i några ämnen, medan å andra sidan då vissa discipliner blir helt försummade.

Kursinnehåll och arbetsmetoder kan växla avsevärt från seminarium till seminarium. Man har inte längre övningsskolor i vår mening. Om det finns någon skola knuten till seminariet, används den endast som "demonstration school". I övrigt skickar man emellertid ut eleverna till skolor i grannskapet, varvid den praktiska utbildningen organiseras som endagsbesök en gång i veckan eller koncentreras till en sammanhängande period. Hithörande övningar är dessutom fördelade olika på årets tre terminer. Det är inte möjligt för seminariets lärare att ensamma hinna med att betygsätta elevernas prestationer. Klasslärarens omdöme blir därför ofta avgörande vid betygsättningen. Svaga elever och mycket goda elever brukar dock rektorn eller lärarna från seminariet besöka för att bilda sig en egen uppfattning om dem.

Mot slutet av andra världskriget gällde det att snabbtutbilda lärare för att möta den katastrofala minskningen av antalet lärare. Då startades ett stort antal "emergency training colleges", som tog emot eleverna under 13 månader och gav dem en intensiv skolning. Något lärarcertifikat fick dessa emellertid inte förrän efter två års tjänstgöring med goda vitsord och efter en i förväg fixerad fortbildningskurs i ett eller flera ämnen. Dessa krisseminarier måste i flera avseenden betecknas som ett stort experiment. Rekryteringen skedde i första hand bland män och kvinnor, som på något sätt aktivt deltagit i kriget eller också arbetat inom krigsindustrin. Vidare inbjöds personer som redan hade ett eget

yrke att försöka sig på lärarbanan. Lärarna vid dessa anstalter var i de flesta fall tjänstlediga från sina ordinarie befattningar — de hade valts ut på grund av framstående pedagogiska egenskaper. Tack vare en sund experimentlusta och frigjordhet gentemot traditionella metoder lyckades de skapa något nytt och intressant i läroarutbildningen. Efter att ha fyllt sin uppgift har de flesta krisseminarierna emellertid nu lagts ned. Några har omvandlats till ordinarie seminarier. Lärarna har i stor utsträckning tagits i anspråk vid nyrekrytering av lärarstaben på de förutvarande seminarier, och deras erfarenheter har därför kommit den övriga läroarutbildningen till godo.

Utbildning av lärare vid universiteten har pågått sedan 1890-talet, då Oxford och Cambridge startade var sitt "department of education" med en ettårig kurs för graderade studenter. Ämnesstudierna skall m. a. o. ha slutförts under de tre första universitetsåren. Under det därpå följande äger den pedagogiska utbildningen rum. Denna tar helt sikte på undervisning i psykologi samt i metodik. Den mellersta av årets tre terminer ägnas åt praktiska undervisningsövningar. Lärarkandidaten är placerad vid någon skola i hembygden och stannar där hela terminen. Några gånger under terminen kommer en lärare från universitetet på besök för att bilda sig en uppfattning om elevens förmåga att undervisa och leda arbetet i en klass.

Hela läroarutbildningen har ägnats stort intresse i samband med skolreformen. Ungefär vid samma tid som förslaget om denna lades fram, färdigställdes även en kommittérapport om förbättrad läroarutbildning. I denna rapport rekommenderas bl. a. en förlängning av folkskolläroarutbildningen till tre år. Ett annat förslag gäller upprättandet av samarbetsorganisationer för seminarier, som ligger inom ett visst begränsat område. Universiteten är avsedda att vara centra i denna organisation. London University har redan åstadkommit en sådan grupp, som består av omkring 30 seminarier och specialanstalter. Man vill, att den viktiga läroarutbildningen skall ledas av de fria universiteten och ej bli föremål för alltför starkt ingripande från statens sida.

De engelska läroarorganisationerna har samlats till en stor och mäktig federation, the National Union of Teachers. Den omfattar lärarna på alla stadier av den obligatoriska skolan, även övningslärarna, och har utträttat mycket för att förbättra pedagogernas ekonomiska och sociala ställning.

Lärarna i England har ganska stora befordringsmöjligheter. Rektors- och överlärartjänsterna förslår visserligen inte så långt, men därtill kommer tjänster som konsulenter hos de lokala skolstyrelserna, som huvudlärare i ett visst ämne, som bibliotekarier m. m. Dessutom kan man räkna med stora möjligheter till avancemang i kolonierna eller dominions — dessa lockar ofta med ekonomiskt fördelaktiga platser för att dra till sig goda krafter.

I samband med lärarutbildningen bör även utbildningen av ungdomsledare nämnas. Denna sker antingen parallellt med lärostudierna eller också i form av specialkurser vid några universitet. Den organiserade ungdomsvården tillföres på detta sätt dugliga ledare.

VIII. SKOTTLAND

Skottlands undervisningsväsen av i dag skiljer sig inte mycket från Englands, ty efter engelsk modell genomfördes en skolreform så sent som 1945. Vissa drag i Skottlands pedagogiska historia förtjänar emellertid att nämnas.

Redan år 1496 stiftades en lag om obligatorisk undervisning för alla barn i Skottland. Med stolthet hävdar skottarna, att detta är den äldsta lagen av detta slag i historien. Denna framsynthet tillskrives främst den katolska kyrkan. Efter reformationen vid mitten av 1500-talet visade förklarligt nog dess representanter sig emellertid vara minst lika intresserade av allmän folkundervisning. De ålade varje församling att upprätta en skola, som skulle betalas med kommunens skattemedel. Denna lag existerade inte endast på papperet. Det fanns m. a. o. verkligen vid denna tid skolor i de skotska byarna, dessutom riktigt goda skolor. Lärarna hade i regel universitetsutbildning. Många elever kunde därför i hemmabyen få all erforderlig undervisning, till dess de stod färdiga att söka inträde vid ett av de fyra universiteten i Glasgow, Edinburgh, Aberdeen eller St. Andrews.

Ett annat skotskt särdrag är universitetens starka och breda förankring hos menige man. Det har varit tradition att sända varje pojke eller flicka med tillräcklig begåvning till universitetet. Föräldrar och lärare har inte skytt några medel att hjälpa eleverna. Dessa har å andra sidan tidigare utstått många umbäranden för att genomföra sina högre studier. Nu finns det stora stipendiefonder. Den största är Carnegie-fonden, vars

avkastning räcker till ungefär en tredjedel av Skottlands omkring 11.000 studenter.

Trots att den nya stadgan av 1945 i stort sett ansluter sig till den engelska skolreformen, finns det alltså vissa tydliga skillnader. I varje skola för secondary education måste man sörja för undervisning i moral och medborgarkunskap, i musik och gymnastik (training in morals and citizenship, music and physical education). I England gäller motsvarande krav endast gymnastik, även om man som tidigare framhållits numera även lägger stor vikt vid "civics". I skotska skolor anses man uppnå bättre resultat än i engelska. Detta sammanhänger med att nästan alla manliga och en stor del av de kvinnliga lärarna har akademiska examina, oavsett vilken skolform de arbetar i.

Det har redan nämnts, att Moray House i Edinburgh under Godfrey Thomsons ledning har utvecklats till en ledande forskningscentral på det testpsykologiska området. Förutom detta till ett universitet knutna institut arbetar även the Scottish Council for Educational Research sedan 1927 på att samordna hithörande forskning. I England tillkom en liknande organisation först 20 år senare. Den skotska institutionen har redan genomfört flera betydande och ganska väl kända undersökningar på det pedagogiska området.

IX. JÄMFÖRELSE OCH SAMMANFATTNING

I det föregående har på enstaka punkter gjorts jämförelser med vårt lands undervisningsväsen. Den senaste utvecklingen inom England och Sverige inbjuder till ytterligare några påpekanden. Sålunda visar vår genom 1950 års principbeslut tillkomna enhetsskola många drag, som är gemensamma med 1945 års skolreform i England. Vår differentiering i de högre klasserna inom enhetsskolan, särskilt i klass 9 (9a, 9y och 9g), sammanfaller väl med den engelska uppdelningen i secondary, modern, technical och grammar school. Man bör vidare uppmärksamma skolpliktstidens förlängning. I England har den övre gränsen nu satts till 15 år, men reformen förutsätter, att den höjes till 16 år, när undervisningsministern så finner lämpligt. I enhetsskolan blir avgångsåldern 16 år. Beträffande målsättning och arbetsmetoder i enhetsskolans planerade och redan delvis tillämpade utformning finns mycket gemensamt med de engelska skolorna. Det sägs med eftertryck i den engelska Edu-

cation Act 1944, att barnen skall få en utbildning, som motsvarar deras ålder, anlag och förmåga (age, aptitude and ability). Samma strävan kan man skönja i våra reformplaner. Sociala och ekonomiska faktorer skall inte behöva lägga hinder i vägen för barnen att få den uppfostran och undervisning, som deras fallenhet och förutsättningar berättigar dem till.

En annan parallell har man på lärarutbildningens område. Den i vårt land planerade reformen torde i många avseenden kunna hämta incitament från England. Detta gäller särskilt våra tilltänkta lärarhögskolor. De engelska universitetens "departments of education" är goda förebilder, både i fråga om uppläggningsen av de pedagogiska specialstudierna och praktikanttjänstgöringen vid olika skolor samt kanske inte minst sammanförandet av studerande från olika skolformer, alltifrån infant schools till secondary grammar schools.

I inledningen framhölls svårigheten att närma sig studiet av engelskt undervisningsväsen på grund av mångfalden skoltyper inom det kommunalt-statliga skolsystemet och bland de talrika privatskolorna. Skolreformen har visserligen skapat en ram, där vissa fasta linjer bildar stommen, t. ex. bestämmelserna om skolpliktstidens längd (5—15 år), om nursery schools och further education samt om sekundärundervisning för alla. Men inom denna ram råder stor frihet att anpassa undervisningen efter de enskilda skolornas önskemål och efter de lokala förhållandena. I själva verket har de lokala skolstyrelserna här en mycket stor uppgift, som går vida utöver deras rent administrativa åligganden. Många värdefulla pedagogiska initiativ har därför också efter skolreformens tillkomst tagits just av skolstyrelserna.

Ett försök till sammanfattande karakteristik av vad som utmärker Englands undervisningsväsen har gjorts av H. C. Dent. Under rubriken *The Variety of Freedom* sammanför han sju synpunkter: 1. Lärarens frihet. Den engelska läraren är herre i sina egna domäner — ingen yttre auktoritet dikterar eller försöker diktera, vad eller hur han skall undervisa. 2. Varje enskild skolas självständighet. Till varje engelsk skola hör rätten att organisera och sköta skolsamhället på sitt eget sätt. 3. Skolans uppgift att dana karaktären såväl som intellektet. 4. Det kamratliga förhållandet mellan lärare och elever i varje slag av skolform. 5. Överskattningen av akademisk undervisning i ett begränsat antal ämnen och följaktligen en överdriven böjelse för formella examina. 6. Som mot-

vikt mot detta är man mån om att utanför schemat men som en integrerande del i skolans liv utveckla en verksamhet, som är till hälften undervisning, till hälften rekreation. 7. En med allt vidare intresse omfattad strävan att klarlägga och definiera uppfostrans och undervisningens uppgifter i ett demokratiskt samhälle.

I början av denna artikel användes en bild som mynnade ut i konstaterandet, hur bra man trivs i en genuin engelsk miljö. På samma sätt trivs man i engelska skolor och bland engelska lärare — det må sedan vara fråga om sådana motsatser som King Edward High School i Birmingham, där sönerna till stadens intelligentia får sin utbildning, eller den trista grå secondary modern school i Londons East End, där en negerpojke valts till skolans "headboy". Om man med kritiska och oförvillade ögon granskar arbetet i de engelska skolorna, finner man, att det finns brister och ofullkomligheter i den formella undervisningen. Men man ser också, att det varje dag på ett osökt sätt ges tillfällen till karaktärsfostran. Det är framför allt detta faktum som skapar den trivsamma atmosfären. Det är svårt att analysera, *hur* denna karaktärsfostran sker — man kan bara konstatera, *att* den sker. Traditionen i detta avseende är av gammalt datum. Redan grundaren av Winchester College, William of Wykeham, satte som motto: "Manners makyth man". Kanske den engelske lärarens lågmälda röst i världens pedagogiska kör ger det bästa beviset för att denna målmedvetna karaktärsfostran är Englands förnämsta insats på hithörande område.

X. LITTERATURHÄNVISNINGAR

- Greta Hedin, *Engelsk uppfostran. Tradition och nyskapelse*, Sthlm 1947.
H. C. Barnard, *A Short History of English Education 1760—1944*, University of London Press 1947.
S. J. Curtis, *History of Education in Great Britain*, University Tutorial Press Ltd., London 1948.
W. O. Lester Smith, *Education in Great Britain*, Oxford University Press, London 1949.
H. C. Dent, *British Education*, Longmans, Green & Co., London 1948.

A M E R I K A

AMERIKAS FÖRENTA STATER

Av undervisningsrådet Birger Thorén

I. DEN AMERIKANSKA SKOLAN I HISTORISK ÅTERBLICK

Det amerikanska folkets stora intresse för undervisning och uppfostran är välkänt. Inte alldeles utan fog har man kallat det för Amerikas verkliga religion och pekat på de väldiga skolbyggnaderna som denna religions gudstjänstlokaler.

Det är därför rätt överraskande att finna att Förenta staternas konstitution inte innehåller några bestämmelser om skolor och undervisning. Det förhåller sig inte så, som man på grund av detta förhållande möjligen skulle vara frestad att föreställa sig, att denna tro på skoluppfostrans makt och betydelse är ett alldeles nytt drag i den amerikanska folkkaraktären. Det må här räcka med att anföra två citat, som ganska väl torde tolka uppfattningen i äldre tider. Det första är den berömda förordningen av år 1787: "Eftersom religion, moral och kunskaper äro oundgängliga för en fri regering och mänsklighetens lycka, skola skolor och åtgärder, som främja uppfostran, ständigt uppmuntras". Det andra är från mitten av 1800-talet och härstammar från Horace Mann, en av de stora gestalterna i den amerikanska skolans historia, stundom kallad "the father of the American public school". Det lyder: "Ju fler skolor vi bygger, desto färre fängelser kommer vi att behöva".

Trots denna uppfattning ansågs alltså skolväsendet i slutet av 1700-talet inte vara en federal angelägenhet, och än märkligare är att inte heller delstaterna ålades att sörja för barnens skolutbildning. Sannolikt berodde detta på att konstitutionens fäder här framför allt litade på privata initiativ. Endast i Nya Englands stater fanns vid denna tid statsunderstödda skolor. En del inflytelserika män önskade visserligen stärka den nybildade unionen och övervinna sektionalism, och förslag framlades som erinrar om samtida franska idéer. Men just dylika tankegångar torde ha skrämt flertalet ombud och bidragit till att skolväsendet helt förbigicks när konstitutionen skrevs.

Emellertid anser man allmänt att ett tillägg till konstitutionen, the tenth amendment av år 1791, inte minst syftar på skolundervisningen. Där sägs att de befogenheter som genom konstitutionen inte tillerkänns förbundsrepubliken, men som heller inte genom denna fränkänns de enskilda staterna, skall tillkomma dessa stater var för sig eller folket. Med anledning av detta stadgande upptas i konstitutionerna för de 48 staterna och för distriktet Columbia bestämmelser om offentlig undervisning, olika för varje stat. Det finns följaktligen 49 olika skolsystem i Förenta staterna.

Trots detta kan man tala om den amerikanska skolan såsom något ganska enhetligt och klart skilt från andra länders skolor. Det finns utan tvivel många inbördes olikheter mellan amerikanska skolor i skilda delar av landet — bortsett från storlek och utrustning — men dessa olikheter gäller snarare detaljer än väsentliga drag, och de följer inte alltid statsgränserna. Såsom en av orsakerna till denna överraskande stora enhetlighet i Amerika — i förbundsrepubliken Schweiz är olikheterna mellan de skilda kantonernas skolsystem ojämförligt mycket större — kan man peka på det utjämnande inflytande som utgått från förbundshuvudstaden Washington, där det sedan 1876 finns en institution som numera kallas United States office of education och som åtminstone delvis fungerar som ett centralt undervisningsdepartement. Man kan också hänvisa till de väldiga, riksomspännande lärarorganisationerna, som utvecklar stor aktivitet med tidningar och publikationer och samlar stora skaror från hela landet vid sina årsmöten och kurser. På samma sätt verkar American Council on education, ett pedagogiskt centralorgan för forskning och försöksverksamhet. Men framför allt måste man erinra om den amerikanska historien. Från några smala strandrensor i öster drog det amerikanska folket väster ut och förde på vandringen med sig sina få och enkla skoltraditioner. Dessa var till en början engelska och europeiska, men blev på den nya jorden snart amerikanska, alldeles som det engelska språket småningom förändrades och blev till vad man nu kan kalla amerikanska. Det finns visserligen dialektala olikheter även inom den amerikanska engelskan, men detta är ganska obetydliga. Det finns också olikheter i fråga om de skilda staternas skoladministration, men dessa inverkar endast i mindre grad på utformningen av skolan och undervisningen.

Den amerikanska skolform som mest skiljer sig från motsvarande

europiska torde vara sekundärskolans huvudform, den s. k. high school, vars födelseort är Boston och födelseår 1821; i tre år hette denna första high school English classical school innan den fick namnet English high school. På samma plats nästan 300 år tidigare — år 1635 — hade det första läroverket grundats på amerikansk botten, Boston Latin grammar school, helt efter engelskt mönster. Det var till en början en mycket anspråkslös inrättning med en enda lärare, och dess uppgift var att förbereda eleverna för inträde i det redan följande år upprättade Harvard university. Samma slags skolor öppnades senare på åtskilliga platser. I Massachusetts var varje kommun med minst hundra familjer skyldig att upprätta en Latin grammar school "to instruct youth so farr as they shall be fited for ye university". Ofta omfattade undervisningen även elementarstadiet, och det kunde finnas grammar schools med en stor majoritet av elever som inte läste latin och grekiska. Men skolornas egentliga syfte förblev dock att ge blivande präster, jurister och läkare den traditionella förutbildningen. Skolorna gav i själva verket, alldeles som deras europeiska förebilder, en förberedande yrkesundervisning.

I mitten av 1700-talet hade emancipationen från den europeiska skolan redan hunnit så långt att man skapade skolor där moderna ämnen, sådana som matematik och bokföring men även franska och tyska, fick ett stort utrymme. Den kanske mest kända av dessa skolor, som kallades academies, var Franklins Philadelphia academy, som började sin verksamhet år 1751. Fram till 1870 blev akademierna den dominerande formen av högre skola. Deras antal översteg då 6 000 och elevantalet närmade sig 300 000. Men vid denna tid hade high school, som skilde sig från sina båda berömda föregångare framför allt genom att den var "public", dvs. offentlig och avgiftsfri, sakta arbetat sig fram för att snart helt överflygla akademierna. Vid sekelskiftet besöktes high schools av 700 000 elever. Tjugo år senare var antalet 2 500 000 och 1939 6 500 000.

Åtminstone delvis ingår high school sedan några decennier tillbaka i den obligatoriska skolan i Amerika. Det är därför helt naturligt att den fått en annan karaktär än de västeuropeiska läroverken i varje fall hittills har haft. Ännu i slutet av 1800-talet var detta knappast fallet. I början hade visserligen den treåriga high school inte avsett att förbereda eleverna för inträde i college. Men allteftersom high schools började konkurrera med och ersätta akademierna blev de alltmer tvingade att ge kurser som var klart "college preparatory". De blev också ganska

snart fyraåriga. I en berömd rapport 1893 rekommenderar "The Committee of Ten", som tillsatts av landets största lärarorganisation, National education association (NEA), inrättande av fyra linjer, en klassisk linje, en modern linje med latin, en nyspråklig linje och en engelsk linje, alla fyra förberedande för college. Latinundervisningen borde enligt kommittén börja ett år tidigare än då var vanligt, och undervisningen i franska och tyska, när eleverna var omkring tio år. Eftersom det emellertid var en ständigt sjunkande procent av de raskt växande elevskolorna i high schools som övergick till college är det inte överraskande att kommitténs förslag inte fick annan verkan än att den möjligen fördröjde utvecklingen.

Ett viktigt steg togs år 1909, då de första junior high schools grundades och hastigt spred sig över stora delar av landet. Tidigare hade folkskolorna i regel varit åttaåriga och följts av en fyraårig high school. Genom tillkomsten av den treåriga junior high school, som byggde på elementarskolans sjätte klass och följdes av den treåriga senior high school, markerades ännu tydligare än förut att high schools skulle ta hand om alla barn.

År 1918 publicerade den centrala skolmyndigheten i Washington en skrift som har blivit kallad den moderna amerikanska sekundärundervisningens magna charta. Den heter Cardinal principles of secondary education och fastslår att sekundärundervisningen skall vara sådan att all amerikansk ungdom kan gå i skolan till 18 års ålder. Vid denna tid fortsatte endast en tredjedel av folkskolans elever i high school, och endast 1 på 9 stannade hela high school-tiden ut. Sedan 1925 har frigörelsen från gamla idéer om sekundärskolans mål gått snabbt. Det finns numera specialklasser för s. k. slow learners, elever som lär sig långsamt, dvs. hjälpklassbarn, på alla stadier, alltså även i senior high schools. Vid flertalet amerikanska high schools kan man få diplom utan att ha studerat vare sig klassiska eller moderna främmande språk, och den genomgångna matematikkursen kan vara mycket blygsam. Alltjämt kräver dock flertalet colleges att eleverna i high school har läst vissa bestämda ämnen, däribland även ett eller två främmande språk, för att få inträde i college.

Som en följd av breddningen och uttunnningen av high schools kurser blev det för colleges allt mer nödvändigt att under de två första åren ge allmänbildning och universitetsförberedande undervisning. Av delvis

praktiska skäl övertogs dessa uppgifter strax efter sekelskiftet på många håll av tvååriga s. k. junior colleges. Syftet med dem var alltså att ge elever med diplom från high school en avrundad skolutbildning, antingen som förberedelse för mera självständiga studier under de två högsta collegeåren eller för mera allmän yrkesförberedande skolning.

Antalet junior colleges eller community colleges, som de allt oftare kallas, steg mycket snabbt efter 1902 då det första grundades. År 1940 nåddes siffran 500. Nu närmar sig antalet 700 och elevantalet en halv miljon. Av de 48 staterna har Kalifornien de avgjort flesta eller över 70, och i denna stat hänför man, i full konsekvens med målet för undervisningen i junior colleges, dessa till secondary education. Genom inrättandet av dessa colleges har den för Amerika karakteristiska utspridningen av stundom relativt små colleges över hela landet ytterligare accentuerats.

Ännu en utvecklingslinje måste här följas, som berör både den lägre undervisningen och colleges. När Ohio såsom den första nya stat efter unionens tillkomst år 1802 upptogs bland Förenta staterna bestämdes att viss mark i varje kommun skulle reserveras för skoländamål. År 1862 antogs en lag, den s. k. Morrill act, enligt vilken federal mark ställdes till de enskilda staternas förfogande på villkor att dessa upprättade ett college där jordbruksundervisning och teknologi var särskilt omhuldade. Detta var ursprunget till de s. k. land-grant colleges, som snart kom till stånd i nästan alla stater. Före sekelskiftet hade dessa colleges vuxit ut i storlek och betydelse, och senare har flera av dem förvandlats till statsuniversitet. Varje land-grant college erhåller numera omkring en kvarts miljon dollar årligen av federala medel. År 1917 antogs en annan lag av största betydelse för det amerikanska yrkesskolväsendet. Det var den s. k. Smith-Hughes act, enligt vilken de enskilda staterna av förbundsregeringen på vissa villkor erhåller understöd för yrkesundervisning på sekundärskolestadiet. I snabb följd antog staterna lagar om fortsättningskolor, allmänna eller yrkesbetonade, med 4—8 timmars undervisning per vecka (i regel obligatorisk) för yrkesanställd ungdom under 18 år. En särskild yrkesskolöverstyrelse, Federal Board of vocational education, tillskapades i Washington för yrkesundervisningen.

Den egentliga folkskolans historia i Amerika är bara några få år kortare än den högre skolans. I vad man brukar kalla den första amerikanska skolstadgan, antagen i Massachusetts år 1642, talas visserligen

inte om skolor, men föräldrarnas skyldighet att uppfostra sina barn "in learning and labor" betonas starkt. Ordet "learning" definieras såsom "förmåga att läsa och att förstå principerna i religionen och landets viktigaste lagar". Till "labor" (arbete) behövdes ingen förklaring. Man kanske vågar uppfatta kombinationen av learning och labor som något för den kommande utvecklingen i Amerika signifikativt.

Redan år 1647 togs i Massachusetts ett nytt steg då det föreskrevs att varje kommun (i New England kallad "town") med minst 50 familjer skulle vara skyldig att öppna en folkskola. Det är ett av de tidigaste besluten i världshistorien om skyldighet att tillhandahålla elementärundervisning. Emellertid visade det sig att de mycket enkla inrättningar som vid denna tid kallades skolor trots allt var kostsammare än de böter som enligt lagen utkrävdes vid underlåtenhet att efterkomma påbudet. Många kommuner föredrog därför den mindre utgiften. Därtill bidrog kanske också att skolorna inte fick så stora anslag av offentliga medel att de för eleverna blev avgiftsfria. Såsom den första av Amerikas förenta stater införde Massachusetts fri folkskoleundervisning först år 1827, och 25 år senare (1852) var Massachusetts också den första amerikanska stat som införde allmän skolplikt, alltså tio år senare än Sverige. Mellan de åren och 1647 ligger en mycket betydande kvantitativ utveckling, medan den kvalitativa hade gått betydligt långsammare. Vad som gavs i folkskolorna var i allmänhet bara undervisning i "the three R's", reading, writing and arithmetic, i privatskolorna och kyrkskolorna också ett fjärde R, religion. Skolorna var i regel one-room schools, antingen de kallades "district schools", "neighborhood schools" eller "old field schools". Andra varianter var "kyrkskolan", "sockenskolan" och "fattigskolan" (charity school).

Under andra hälften av 1800-talet gick utvecklingen snabbt framåt hand i hand med inrättandet och förbättrandet av lärarutbildningsanstalterna. Tidigare hade, ofta i bästa fall, elever som utexaminerats från akademier blivit lärare. Nu inrättades normal schools, den första privata i Vermont år 1823 och den första statliga i Lexington i Massachusetts år 1839, utslutande för utbildning av folkskollärare. Dessa utbildningsanstalter, som till en början var tvååriga och byggde direkt på folkskolan, men snart också blev treåriga, började redan under 1800-talet att få vika för universitetens schools of education och teachers colleges, fyraåriga lärarutbildningsanstalter. Att utvecklingen dock gått olika

långt i olika stater och att standarden är mycket ojämn, antingen det gäller lärarutbildningen eller skolväsendet i det hela, skall visas i följande avsnitt.

II. ORGANISATION

1. *Federala och statliga skolmyndigheter*

I det föregående har omnämnts att den högsta skolmyndigheten i Amerika, United States office of education, tillkom år 1867. Det var främst de nya land-grant colleges som då framkallade ett behov av en federal skolledning. Den viktigaste uppgiften för det nyskapade departementet blev emellertid inte att förmedla statsanslag till dessa nya colleges, utan att samla och sprida upplysningar om undervisningen i de olika staterna. Denna uppgift fyller det genom att utföra omfattande undersökningar och genom att publicera rapporter och ge ut publikationer, t. ex. den statistiska sammanställningen Biennial survey och månadstidskriften School life, som under kriget hette Education for victory. Alla uppgifter om pedagogiska reformer i en stat sprids snabbt till övriga stater genom detta organ. Undan för undan har dess inflytande ökats, särskilt inom yrkesundervisningen. Till dess mindre uppgifter hör att svara för skolväsendet i indianreservaten och i Alaska. Dess chef bär titeln United States commissioner of education.

Under en kort tid var det ett självständigt departement, tillhörde därpå under olika namn inrikesdepartementet och lyder sedan 1939 under Federal security agency, som också leder andra med uppfostran sammanhängande verksamhetsgrenar. Hit fördes exempelvis de under Roosevelts New deal tillkomna båda organisationerna Civil Conservation Corps (C. C. C.), som satte arbetslös ungdom i samhällsnyttigt arbete i arbetsläger, vilka samtidigt organiserades som praktiskt inriktade skolor, och National Youth Administration (N. Y. A.), som gav arbetslös ungdom halvtidssysselsättning och därjämte en kompletterande skolutbildning. Båda organisationerna upphörde före krigsslutet, men de har haft stor betydelse i egenskap av väldiga federala skolföretag. Det synes växa fram en allt starkare opinion för en kraftig utvidgning av de federala anslagen till skolundervisningen utan att man i allmänhet vill veta av en motsvarande ökning av det federala inflytandet på de enskilda staternas skolor. Staternas och skoldistriktens rätt att organisera sina

skolor helt efter de lokala förhållandena, behoven och önskemålen är i mångas ögon en hörnsten i den amerikanska uppfostran.

I det övervägande flertalet stater är den högsta skolmyndigheten board of education — i staten New York board of regents — vars ledamöter i regel utses av guvernören. Vid dess sida står en chief state school officer, vars titel oftast är state superintendent eller commissioner of education. I 32 stater utses han direkt av folket genom val, medan han i de återstående antingen förordnas av board of education eller av guvernören. Han är chef för vad som i flertalet stater kallas state department of education.

Staterna indelas i skoladministrativt avseende i mindre enheter, olika i olika stater, såsom county, town, township eller local school district. Antalet dylika enheter är högst varierande, från mindre än 100 i sex stater till mer än 5 000 i sju stater. Styrelsen för en sådan mindre enhet utgörs av en av lekmän sammansatt board of education, som utser en superintendent såsom ledare för skolväsendet. Denne har i regel mycket stora befogenheter. I större städer har han under sig en rad av assistant och associate superintendents, supervisors, directors etc.

Det är en klar tendens i våra dagar att sammanslå små skoldistrikt till större enheter i syfte att skapa bättre villkor för skolundervisningen både på hög- och lågstadiet.

Tidigare var det nästan uteslutande med skatteinkomster av fastigheter som skolväsendet finansierades. I åtskilliga stater lämnar dessa skatter alltså huvudparten av de behövliga medlen, men vanliga intäkter tas också i bruk i allt större omfattning. Allt som allt räknar man med att 2 % av utgifterna för skoländamål betalas av förbundsregeringen, 43 % av delstaterna och 55 % av kommunerna.

2. De viktigaste skolformerna

Förskolor: nursery schools eller play-schools;
kindergartens

Kindergartenrörelsen kom till Amerika med tyska flyktingar revolutionsåret 1848. Den vann där större och snabbare utbredning än i något annat land. Redan 1873 blev kindergartens en statlig skolform, public school, i St. Louis. Andra städer följde snart efter, och trots vissa bak-

slag under depressionstider, då besparingsåtgärder gärna drabbar just den senast införda skolformen, har kindergartentrörelsen i det hela gått stadigt framåt. För närvarande besöks kindergarten av ungefär var tredje femåring i Förenta staterna. Fördelningen på de olika staterna är emellertid mycket ojämn. I vissa stater är besöksfrekvensen nära 100 %, medan den i andra stater, där skolformen införts jämförelsevis sent, är väsentligt lägre; i en stat finns över huvud ingen public kindergarten. De privata barnträdgårdarna är relativt få och deras kapacitet bara en femtedel av de statligas.

Nursery schools (barnkammarskolor) hade svårare att slå igenom i Amerika. Det behövdes depressionen på 30-talet med dess federala hjälp även till denna skolform och det andra världskriget, som tog mödrarna från hemmen till industrien, för att barnantalet i barnkammarskolorna skulle stiga till några hundra tusen. I 14 stater finns det nu offentliga barnkammarskolor. Den starka nativitetsökningen efter kriget har hejdat den väntade tillbakagången för denna skolform.

Elementary schools och high schools

En systematisk uppdelning av folkskolan i ettåriga klasser, grades (därav det vanliga namnet grade-school på folkskolan), ägde rum först vid mitten av 1800-talet. Åtgärden var en naturlig följd av att elevantalet i skolorna började öka kraftigt. I de tidigare helt dominerande one-room schools hade behovet av klassindelning inte känts så starkt. Klassindelningen, som på sin tid kallades "den största nyskapelsen i pedagogikens historia på århundraden", ledde till mycket skiftande kombinationer av elementarskolor och high schools. Den avgjort vanligaste blev den åttaåriga elementarskolan som följdes av en fyraårig high school. Alltjämt erbjuder denna kombination den normala skolgången för något över hälften av den amerikanska skolungdomen. Men andra kombinationer är sedan några årtionden på stadig frammarsch, främst elementarskola + junior high school + senior high school (6 + 3 + 3). Mycket vanlig är också kombinationen 6 + 6, medan 6 + 2 + 4, 7 + 5 och andra kombinationer är undantagsformer.

skolplikten inträder först vid 7 års ålder, är skolpliktstiden där ett år

Endast i en stat, Ohio, är skolplikten 12-årig, från 6 till 18 år. I ytterligare tre stater är eleverna skolpliktiga till 18 år, men eftersom kortare. I tre stater är den övre gränsen för skolpliktstiden 17 år och i

41 stater 16 år. Skolplikten inträder i flertalet stater det år då barnet fyller 7 år. I tre stater börjar skolplikten ett år tidigare och i nio stater ett år senare. I verkligheten torde dock barn i mycket stor utsträckning börja vid 6 och t. o. m. 5 års ålder, och i inte färre än 15 stater upphör skolplikten först efter avslutad high school, oavsett stipulerad skolpliktstid.

Ett av de stora problemen för våra dagars amerikanska skolmän är att förmå eleverna i de stater där skolplikten inte innefattar avslutad high school, att frivilligt gå kvar i skolan till dess de fullbordat sin high school-utbildning. För närvarande uppskattar man fallen av avgång i förtid, s. k. drop-outs, till 52 % av samtliga elever i high schools. Störst är avgången på landsbygden, där enligt en undersökning år 1949 13 % av barnen redan i 14- och 15-årsåldern hade slutat skolan, under det att motsvarande siffra i städerna var 4 %. Genom en år 1950 antagen lag, Fair labor standards act, som förbjuder användning av ungdom under 16 år i lantbruk under skoltid, hoppas man förhindra dylik avgång. Övriga metoder som begagnas för att minska antalet drop-outs skall behandlas i slutavsnittet.

Det finns high schools med upp till 9 000 elever, men det finns också ett par hundra i vilka elevantalet inte uppgår till 10. Amerikanska skolmän brukar anse att 300 elever är minimum för att en high school skall arbeta tillfredsställande. Trots sammanslagning av skoldistrikt håller sig alltfjämt 15 % av high schools under 50 elever och 39 % under 100 elever. Men procenten av alltför små skolor sjunker snabbt i samma mån som skolskjutsorganisationen växer. Under läsåret 1945/46 utnyttjades skolskjutsar av inte färre än 5 miljoner elever i offentliga skolor.

Beträffande elementarskolor räknar man med att ca 5 000 one-room schools varje år efter det andra världskriget lämnat plats för bättre skolor. Men ännu för några år sedan utgjorde one-teacher schools 75 % av samtliga skolor i åtta stater, i Iowa ända till 97 %. Å andra sidan hade Massachusetts endast 7 % dylika skolor och Utah 8 %.

Vid sidan av offentliga elementarskolor och offentliga high schools finns det talrika privatskolor, ofta kallade independent (oberoende) schools, som svarar för undervisningen av ca 12 % av den skolpliktiga amerikanska ungdomen. I fyra stora städer går mer än 25 % av skolungdomen i dylika privatskolor. Flertalet eller 90 % är katolska s. k.

parochial schools, men åtskilliga drivs också av exempelvis kväkarna, s. k. Friends schools, eller av andra religiösa sammanslutningar; med ett gemensamt namn kallas alla konfessionella privatskolor för denominational schools. I några få av staterna får dessa privatskolor statsunderstöd, men i 40 stater är statsbidrag till privatskolor i lag förbjudna. Som en följd av katolicismens ökade spridning i Förenta staterna och de katolska skolornas tillväxt på sista tiden har frågan om statsbidrag till katolska skolor aktualiserats även i detta land. (Jämför Frankrike.)

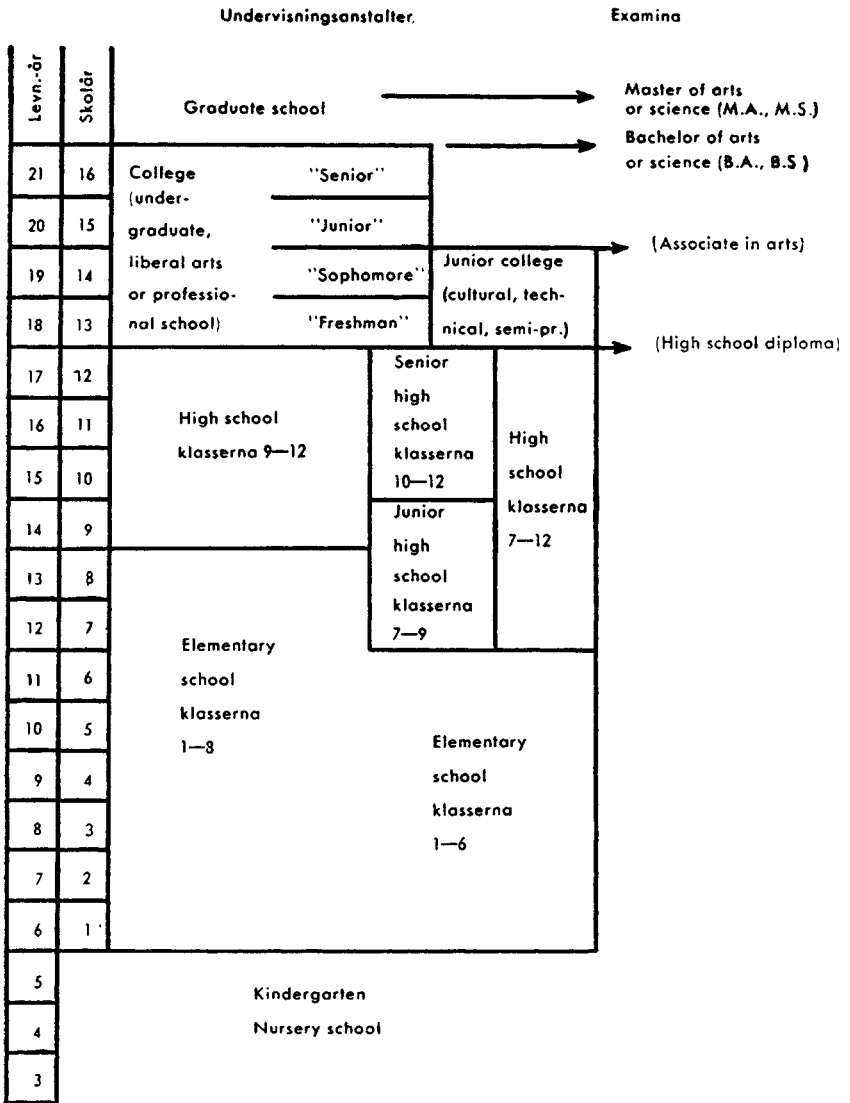
Yrkesundervisning

Såsom framgår av följande avsnitt erbjuds eleverna i de flesta high schools ett rikt urval av praktiska ämnen. Detta har måhända lett till ett minskat behov av särskilda yrkesbetonade skolor. Likväl har yrkeskolväsendet starkt utvecklats särskilt sedan 1917, då Smith-Hughes act om federala bidrag till yrkesundervisningen antogs, och 1936, då den kompletterande George-Deen act tillkom. I staden Philadelphia finns exempelvis tre s. k. vocational technical schools (yrkesbestämda läroverk) som löper parallellt med stadens sjutton senior high schools och erbjuder eleverna utbildning i 39 yrken. I staden New York är denna form av yrkesutbildning givetvis ännu mer omfattande. Av stadens 80 senior high schools är 16 specialized high schools med yrkesutbildning vid sidan av vanlig skolutbildning. (Jämför nästa avsnitt.) Den omfattande yrkesutbildningen i fortsättningsskolor — vilka emellertid försvinner allteftersom skolpliktstiden förlängs — lärlingsskolor och kvällskurser av olika slag kan här endast omnämnas. I den grafiska bild av det amerikanska skolväsendet som ges nedan medtas inga yrkesutbildningsanstalter, eftersom de antingen i sin byggnad sammanfaller med andra high schools eller inte låter inpassa sig i en dylik översikt.

Junior colleges och colleges

I den historiska översikten lämnades några uppgifter om junior colleges. Dessa skolor har givetvis sin plats i en framställning av det amerikanska skolväsendet, eftersom de i Kalifornien, där skolformen är talrikast företrädd, räknas till sekundärskolestadiet. Vissa junior colleges har specialiserat sig på yrkesförberedande utbildning (technical, semi-professional), men flertalet lägger huvudvikten vid allmänbildande ämnen (cul-

Undervisningsväsendet i Förenta Staterna

tural). I viss mån kan junior colleges sägas vara en amerikansk motsvarighet till de engelska skolornas sixth form och den högsta klassen i franska lycées och collèges — en västeuropeisk student med goda kunskaper i engelska intas i regel i tredje årskursen av amerikanska colleges — men de är betydligt mindre ensidigt inriktade på att förbereda eleverna för fortsatta teoretiska studier, och i framtiden torde deras allmänbildningsmål komma att framstå än tydligare. Man räknar nämligen med att allt större skaror av amerikansk ungdom skall besöka dem. Efter omfattande testningar anser man sig ha funnit att hälften av Amerikas befolkning med behållning skall kunna delta i undervisningen under dessa två nya skolår, det trettonde och det fjortonde. Man möter därför bland ledande skolmän i Amerika allt oftare den åsikten att den vanliga skolan bör vara 10-årig, organiserad antingen efter systemet $6+3+3+2$ (eventuellt $6+6+2$) eller enligt schemat $6+4+4$. Redan nu finns fyraåriga junior colleges enligt detta senare schema. Enligt samma undersökningar skulle omkring en tredjedel av befolkningen ha de för universitetsstudier eller högre tekniska studier nödiga förutsättningarna.

Även fyraåriga colleges medtas i den grafiska översikten, eftersom de står i lärarutbildningens tjänst; vid dem förvärfvas den lägsta akademiska graden, Bachelor of arts (B. A. eller A. B.) eller science (B. Sc. eller B. S.). Likaså medtages det första året av s. k. graduate work, som normalt leder till förvärvandet av graden Master of arts eller science (M. A. eller M. Sc.). Denna grad fordras i de flesta stater av lärarna i high schools, såsom framgår av avsnitt IV.

För diplomerade från junior colleges finns titeln Associate in arts.

III. UNDERVISNINGS- OCH TIMPLANER, CREDIT-SYSTEMET, TEST, PRÖVNINGAR OCH BETYG

I elementarskolorna är tendensen att söka sig bort från den traditionella uppdelningen av kunskapsstoffet i olika ämnen påtaglig, och på detta stadium har den progressiva pedagogiken (se avsnitt V) vunnit stora framgångar. I varje fall söker man att sammanföra ämnena till naturliga större grupper, t. ex. social studies såsom det gemensamma namnet på historia, samhällskunskap och geografi, s. k. broad-fields curriculum. Detta gäller även high schools.

Alltjämt torde dock flertalet elementarskolor arbeta med den vanliga

ämnesuppdelningen. Följande översikt över elementarskolans undervisningsämnen torde vara representativ för en elementarskola:

	Klass							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Aritmetik, algebra
Engelska språket
Läsning
Skrivning
Stavning
Naturkunnighet
Geografi
Historia
Främmande språk
Teckning m. m.
Musik
"Dramatics" (grupp lekar m. m.)
Hälsolära
"Naturstudium"
Trädgårdsarbete
Gymnastik med idrott
Handarbete, slöjd
Hemkunskap

I staten New York stadgas att i en åttaårig elementarskola skall undervisning ges i åtminstone följande tio ämnen: aritmetik, läsning, rättsskrivning, skrivning, språklära, geografi, Förenta staternas historia, samhällslära, hälsolära och gymnastik.

Bland undervisningsämnena saknas kristendoms kunskap eller religion. Så länge de amerikanska skolorna var privata var detta ämne ett av de fyra R'en, och det förekommer naturligtvis allttjämt i privatskolor. Men eftersom stat och kyrka i den amerikanska konstitutionen förklaras vara skilda, skall i princip ingen religionsundervisning ges i offentliga skolor. Vad detta innebär har tolkats olika i olika stater, och frågan har flera gånger dragits inför högsta domstolen. Bibelläsning med förklaring och utläggning av texten torde ha förekommit rätt allmänt vid morgonsamlingen både i elementarskolor och high schools, men efter ett utslag av

högsta domstolen år 1950 är kommentarer till uppläst bibeltext inte tillåtna i offentliga skolor.

Såsom exempel på en ämnesfördelning som kan anses typisk för en junior high school kan följande plan uppställas:

Klass 7	Klass 8	Klass 9
Obligatoriska ämnen:	Obligatoriska ämnen:	Obligatoriska ämnen:
Engelska	Engelska	Engelska
Social studies	Social studies	Social studies
Matematik	Matematik	Naturkunnighet
Naturkunnighet	Naturkunnighet	Gymnastik
Konst (teckning)	Konst (teckning)	Tillvalsämnen:
Musik	Musik	Musik
Hemkunskap el.	Hemkunskap el.	Främmande språk
industrial arts	industrial arts	Matematik
Gymnastik	Gymnastik	Handelsteknik
Tillvalsämne:	Tillvalsämnen:	Hemkunskap el.
Musik	Musik	industrial arts
	Främmande språk	

I social studies ingår historia, samhällslära och geografi. Till industrial arts räknas slöjd av olika slag, boktryckeriundervisning m. m.

En timplan från klass 7 i en junior high school i Washington, D. C.:

Ämnen:	Veckotimmar:
Engelska	4
Geografi	4
Matematik	4
Naturkunnighet	4
Konst (teckning)	1
Hemkunskap (flickor)	4
Slöjd m. m. (gossar)	4
Musik	2
Gymnastik	2
"Activities"	5
Summa	34

Som i alla andra amerikanska skolor är lördagen helt fri. Med "activities", som förekommer på schemat en timme varje dag, menas olika slag av förenings- och hobbyverksamhet, orkesterövningar m. m. Vad som tidigare endast förekom på eftermiddagarna som "extra-curricular work" bereds på detta vis numera plats även på det reguljära schemat. Man lägger in i uttrycket "put the whole boy to school" ännu mer än då uttrycket först präglades och närmast avsåg att ge eleverna praktisk sysselsättning i skolan. Även frågor som står i samband med den allmänt förekommande självstyrelsen kan behandlas under dessa timmar.

Klass 9 är i denna skola indelad i tre linjer, en akademisk, en handelslinje och en praktisk linje. Timplanen ser ut på följande vis:

Ämnen :	Lektioner per vecka :		
	Akademisk linje	Handelslinje	Praktisk linje
Algebra	4	—	—
Handelsräkning	—	4	4
Kommunalkunskap	—	4	4
Engelska	4	4	4
Handelsteknik	—	4	—
Historia eller naturkunnsighet	4	—	—
Latin eller spanska	4	—	—
Hemkunskap (flickor)	—	—	—
Mekanik eller boktryckeri (gossar)	2	—	8
Maskinskrivning	—	4	—
Konst	1	1	1
Musik	2	2	2
Gymnastik med idrott	2	2	2
Överläsning	2	—	—
"Activities"	5	5	5
Summa	30	30	30

Differentieringen är som synes strikt genomförd, och av de teoretiska ämnena är endast engelska gemensamt för alla tre linjerna. Även inom den akademiska linjen finns olika valmöjligheter. Ingen elev läser fler än fyra teoretiska ämnen.

På liknande sätt förhåller det sig i senior high schools, men med den

viktiga skillnaden att differentierings- och valmöjligheterna där är mycket större. Utöver ett eller ett par obligatoriska ämnen har eleverna rätt att fritt välja såväl huvudämnen, "majors" (ämnen med i regel 5 veckotimmar, någon gång 4) som biämnena, "minors" (ämnen med färre veckotimmar). Oftast läser en elev endast fyra huvudämnen varje år, men fem huvudämnen förekommer också.

Ur samma källa som nyss lämnas nedan en förteckning över de vanligaste ämnena i en senior high school:

Klass 10 Obligatoriska ämnen:	Klass 11 Obligatoriska ämnen:	Klass 12 Obligatoriska ämnen:
Engelska	Engelska	Engelska
Social studies	Social studies	Social studies
Gymnastik	Gymnastik	Gymnastik
Tillvalsämnen:	Tillvalsämnen:	Tillvalsämnen:
Matematik	Engelska (tilläggs- kurs)	Engelska (tilläggs- kurs)
Historia (tilläggs- kurs)	Matematik	Matematik
Naturkunnighet	Naturkunnighet	Naturkunnighet
Främmande språk	Historia (tilläggs- kurs)	Social studies (till- läggskurs)
Konst	Främmande språk	Främmande språk
Handelsämnen	Konst	Konst
Hemkunskap	Handelsämnen	Handelsämnen
Industrial arts	Hemkunskap	Hemkunskap
Musik	Industrial arts	Industrial arts
	Musik	Musik

Här måste anmärkas att många, kanske flertalet, high schools betecknar naturkunnighet såsom ett obligatoriskt ämne under ett av de tre sista åren.

Bland tilläggskurser i engelska märks Speech, varmed förstås konsten att uppträda och tala offentligt, dramatik (teoretisk och praktisk under-

visning) och journalistik. Såsom tilläggskurser i social studies och historia räknas enkla kurser i nationalekonomi, juridik och sociologi; men även Latinamerikas historia, Europas historia och världshistorien hör till tillvalsämnen, medan Förenta staternas historia och Förenta staternas konstitution och regering är obligatoriska ämnen. Till handelsämnen hänförs inte bara maskinskrivning, stenografi och bokföring, utan även exempelvis bankteknik, där undervisningen ofta ges i en i skolan speciellt inrättad liten bank. I Industrial arts (Manual arts) förekommer ofta sex terminers utbildning i skolans tryckeri, vidare keramik, grafik, guldsmedsarbete, mekanik, automobilfärd, textilkonst, byggnadslära och aeronautik. Men möjligheterna att i en high schools program lägga in praktiska tilläggsämnen är nästan obegränsade. Under det andra världskriget förekom sådana ämnen som markententiororganisation och evakueringsteknik, och även pappersinsamling och försäljning av försvarsobligationer kunde på sina håll räknas eleverna till godo när avgångsbetyg utfärdades från high school. Medan år 1906 endast 23 % av eleverna i high schools valde praktiska ämnen, var motsvarande siffra år 1930 43 %. Ämnen som under de senaste decennierna gått starkt tillbaka är latin, grekiska och tyska. Som exempel kan nämnas att i en mycket stor senior high school i New York som tidigare hade 14 lärare i tyska förekommer numera ingen undervisning i detta ämne.

I yrkesbestämda high schools intar de praktiska ämnena givetvis en ännu mycket starkare ställning, men även de teoretiska ämnena blir ofta relativt väl tillgodosedda, vilket är möjligt genom att veckotimtalet här kan vara väsentligt högre än i vanliga high schools. I Brooklyn Technical high school exempelvis, som är fyraårig och bygger på åttaårig elementarskola eller två år i junior high school, deltar under de två första åren, klasserna 9 och 10, samtliga elever i engelska, matematik, "Shop" (verkstadsarbete), lineärritning, frihandsteckning och gymnastik, i klass 10 i tyska eller franska, under en termin i samhällslära osv. Det sammanlagda veckotimtalet är 35. Efter dessa två års mera allmänna studier inträder under de två sista åren specialisering på exempelvis flygteknik, arkitektur, kemi, elektroteknik eller mekanik, medan en kurs direkt förbereder för inträde i Technical college. I samtliga kurser är allmänbildningsämnen ganska väl tillgodosedda, och det sammanlagda veckotimtalet springer upp till över 40. Det är i denna skola fråga om elit-elever, eftersom mindre än en tredjedel av de inträdessökande kan tas

emot. Gallringen sker med hjälp av tidigare erhållna betyg och läraromdömen samt en inträdesprövning.

En annan av New Yorks specialized high schools är Metropolitan vocational high school, som framför allt är en sjöfartsteknisk skola, och en tredje är High school of music and art, som bland kanske tusen välrekommenderade sökande årligen väljer ut 250, hälften i musik och hälften i konst.

Någon motsvarighet till vår realexamen eller studentexamen vid slutet av high school finns inte. För att "graduate from high school", dvs. erhålla ett high school-diplom, krävs i regel att eleven under de fyra sista åren erhållit ett visst antal poäng, s. k. credits eller units, oftast 15 eller 16. För varje huvudämne, major, som eleven med godkänt resultat läst under ett år erhåller han 1 credit. För biämnena, minors, erhåller han bråkdelar av en credit. I ämnet engelska krävs i flertalet stater 3 credits (i bl. a. New York 4, men i åter andra stater mindre än 3 credits), i social studies 2 credits (i New York 3 eller 4) och i naturkunnsighet 1 credit. Men bestämmelserna varierar från stat till stat och från skoldistrikt till skoldistrikt.

Även för flyttning till högre klass tillämpas i regel ett liknande creditsystem. Kvarsittningen, som tidigare var överraskande vanlig, torde dock nu vara på väg att försvinna.

Vitsorden A, B, C och D brukar beteckna godkända kunskaper i fallande skala. Elev som i visst ämne tilldelas D kan förlora rätten att nästa år fortsätta i detta ämne. E brukar innebära villkorligt godkännande och F underbetyg.

I staten New York deltar eleverna i vissa huvudämnen i de för samtliga high schools i staten gemensamma s. k. Regents examinations.

Ett diplom från high school räcker i och för sig i regel inte för inträde i ett college. Flertalet colleges fordrar credits i vissa angivna ämnen, såsom ett eller två främmande språk, och därtill rekommendationer från high school; den inträdessökande får exempelvis inte tillhöra den lägre hälften eller fjärdedelen i sin klass. Det råder här ett samarbete mellan high schools och colleges, och vissa high schools är godkända eller "accredited" av en grupp universitet eller colleges.

Det händer också att colleges kräver inträdestestningar. Dessa test, som sammanställs av bl. a. College entrance examination board, avser

oftast att pröva elevernas studieanlag, s. k. scholastic aptitude tests, men kan dessutom pröva deras kunskaper, achievement tests.

Betygssättningen i de amerikanska skolorna står för närvarande under debatt. I många skolor ger man utom de graderade vitsorden ett utförligt omdöme om elevernas framsteg, s. k. progress reports, som tillställs elevernas föräldrar fyra till sex gånger om året. Andra lärare vill helt begränsa betygen till dylika omdömen, möjligen kompletterade med ettdera av vitsorden S (= satisfactory, tillfredsställande) eller U (= unsatisfactory). Men det traditionella systemet med betygssättning, "markering" eller "grading", synes i stort sett ännu hålla sin ställning.

John E. Wade, superintendent of schools i New York City, har givit en sammanfattande karakteristik av den amerikanska skolan, särskilt high school, och dess insatser, som må avsluta detta avsnitt. Det råder enligt Wade en god stämning i skolorna och lärjungarna trivs med lärarna och med varandra, och trots alla olikheter i fråga om ras, härstamning och religion är de vid slutet av skoltiden i allmänhet fria från fördomar. Detta är en utomordentlig prestation av de amerikanska skolorna. Men i andra avseenden lyckas de sämre. Såsom man konstaterat vid flera undersökningar brister eleverna, när de lämnar skolan, ofta både i fråga om färdigheter och kunskaper som de i framtiden har behov av att behärska.

Enligt denne iakttagare skulle den amerikanska skolan alltså vara mycket framgångsrik i fråga om uppfostran, men lyckas mindre väl med undervisningen. I Europa, där tyngdpunkten oftare läggs på undervisningen, torde det snarare vara uppfostran av eleverna till självständiga samhällsmedlemmar som blir försummad. På båda hållen strävar man mot en skola där bättre balans råder mellan uppfostran och undervisning.

IV. LÄRARUTBILDNING, LÄRARNAS ANSTÄLLNINGSFÖRHÅLLANDEN M. M.

I ett föregående avsnitt har visats hur de nya lärarutbildningsanstalter, normal schools, som i mitten av 1800-talet växte fram samtidigt med inrättandet av offentliga skolor, mycket snart befanns vara otillräckliga och fick vika för övermäktiga konkurrenter, universitetens schools of education och teachers colleges. Ännu finns dock ett femtiotal normal

schools kvar — vid sekelskiftet var de 300 — och i en stat, Nebraska, krävs av blivande folkskollärare endast certifikat från en dylik skola. Nio stater nöjer sig med ytterligare ett års utbildning vid college, medan femton uppställer krav på avlagd B. A.-examen, som normalt kräver fyra år, men i vissa teachers colleges kan absolveras på tre år. Även vid s. k. Liberal arts colleges utbildas ett betydande antal lärare med B. A.-graden.

För anställning som lärare vid high school krävs i fem stater och i ett stort antal städer i andra än dessa stater fem års akademiska studier och i regel M. A.-graden, medan 39 stater fordrar fyra års collegestudier och de övriga endast två.

Till följd av den svåra lärarbristen, som efter 30-talets läraröverflöd plötsligt satte in under andra världskriget och sedan kraftigt stigit dels till följd av nativitetsökningen, dels till följd av lärarnas övergång till andra yrken, är det för närvarande omkring 100 000 lärare, dvs. nära 1/10 av hela lärarkåren och 1/6 av de egentliga elementarskollärarna, som inte uppfyller de i respektive stater uppställda kompetenskraven, utan har s. k. emergency certificates. I vissa stater gäller detta omkring 50 % av lärarna, medan andra stater, såsom New York och framför allt Kalifornien, har en stor procent lärare med mer än minimikompetens.

Lärarbristen gäller nästan uteslutande elementarskolan; bland lärare med utbildning för high school råder det inom vissa ämneskombinationer t. o. m. en viss arbetslöshet. Genom omskolning av arbetslösa high school-lärare till elementarskollärare kan man fylla några luckor. Men eftersom det rör sig om ett beräknat årligt behov av 100 000 nya lärare, medan produktionen håller sig vid omkring 35 000, måste frågan om lärarrekyteringen betecknas som en av de svåraste som nu möter skolmyndigheterna i Amerika.

I flera stater har man beslutat införa en lärarexamen som skall ge kompetens för undervisning i samtliga klasser från den första till den tolfte.

En annan åtgärd som vidtagits för att åtminstone förebygga en skärpning av krisen är en viss höjning av lärarnas löner. Före det andra världskriget uppgick medellönen för lärare på landsbygden till endast 850 dollar. Nu är samma lön 2 200 dollar. För lärare i städerna är medellönen 3 300 dollar. Siffrorna avser 1948. Den av National education association (NEA) begärda minimilönen för nyanställda akademiskt ut-

bildade lärare var samtidigt 2 400 dollar. I staten New York, där lärarna år 1950 såsom ett vapen i lönestriden tillgrip en partiell strejk, i det de vägrade att utföra "extracurricular work", t. ex. eftermiddagsarbete i skolföreningar, har genom en löneroglering år 1951 elementarskolläraernas slutlön efter 16 års tjänst fastställts till 5 625 dollar och high school-läraernas till 5 825 dollar i den högsta dyrorten, dvs. staden New York. Ytterligare två dyrortsgrupper finns i staten, nämligen en för andra städer med mer än 100 000 invånare och en för övriga orter. Begynnelselönen är överallt mer än 2 000 dollar lägre än slutlönen, och allt som allt kan en lärare få tolv löneklassuppflyttningar, av vilka de tio första numera är automatiska, medan de två sista ges efter individuell prövning och bl.a. är beroende av lärarens fortsatta utbildning genom beivstande av olika slag av kurser. Egentligen har man i New York infört en enhetslön för alla lärare, men för det extra år som förvärvandet av M. A.-graden kräver får läraren i high school 200 dollar mer om året än läraren i elementarskolan, som endast har B. A.-graden.

I stort sett torde lönerna alltfört få betecknas som låga i förhållande till andra jämförbara yrkesutövare, i varje fall manliga, och det är tvivelaktigt om de nuvarande icke önskvärda proportionerna mellan manliga och kvinnliga elementarskollärare, 10 % män och 90 % kvinnor, kommer att ändras. Bland high school-lärarna är för närvarande den kvinnliga dominansen väsentligt mindre eller 60 % mot 40 %. År 1920 var siffrorna här ungefär 70 % mot 30 %. Vid sekelskiftet däremot vägde det jämnt mellan män och kvinnor.

Andra faktorer som torde ogynnsamt påverka lärarrekruteringen är tillsättningsförfarandet, de stundom osäkra anställningsvillkoren samt beroendeställningen särskilt i förhållande till skolstyrelsen. Lärarna tillsätts av den lokala board of education. För lärarorganisationerna är det ett önskemål att superintendenten såsom den i regel ende sakkunnige därvid skall få det avgörande ordet, även om styrelsen i sista hand måste godkänna hans beslut. Eftersom emellertid superintendenten själv ofta är utsedd på begränsad tid av styrelsen är det lätt att inse att hans uppfattning inte alltid tillmätts tillbörlig vikt.

I många stater får lärarna numera genom "tenure" (ungefär motsvarande vår "fullmakt") sådan fast anställning att de inte kan avskedas utan laga dom, i andra får de genom "continuing contracts" en nästan lika tryggad ställning. Men alltjämt anställs ett stort antal amerikanska

lärare för ett år i sänder och har en ganska osäker ställning. Ännu för några år sedan kunde en lärarinna skriftligen få förbinda sig "att avhålla sig från dans, opassande klädsel" etc. och "att inte bli förälskad, förlovad eller hemligt gift". Först den nuvarande lärarbristen har i flera stater öppnat skolportarna för gifta lärarinnor. Särskilt på landsbygden är lärarna i alltför hög grad beroende av sina arbetsgivare i skolstyrelsen, kanske också av de livaktiga föräldraföreningarna, Parent-teacher-associations (P. T. A.), och av olika slag av "pressure groups", sammanlutningar som vill påverka skolpolitiken i stort och smått. Vid platsansökan krävs ofta referenser och fotografi samt uppgift om det trosamfund som den sökande tillhör, förutom uppgifter om pedagogiska tidskrifter som den sökande prenumererar på och pedagogisk litteratur som han (hon) har läst efter examen.

Lärarnas undervisningsskyldighet uppgår i elementarskolan i regel till 30 veckotimmar, i high school till 25 eller mera. Läraren kan i allmänhet inte göra anspråk på någon egentlig ledighet medan läsningen pågår under de fem arbetsdagarna. I de allra modernaste skolorna stämplar han in sitt kort när han kommer på morgonen och när han lämnar arbetsplatsen på eftermiddagen, precis som alla andra arbetare. Dessutom anses lärarna i varje fall moraliskt skyldiga att delta i extra-curricular work. För huvudlärarna, en i varje s. k. department, dvs. större ämne eller ämnesgrupp, t. ex. engelska, främmande språk, social studies och naturkunnskap, är tjänstgöringsskyldigheten nedsatt till kanske 15 veckotimmar, beroende på skolans storlek.

Bestämmelserna om lön vid sjukdom och pensionering är i det hela, trots stora förbättringar på senaste tiden, inte jämförbara med motsvarande bestämmelser i flera västeuropeiska länder. Alltjämt får läraren vid sjukdom på många håll själv svara för vikariens avlöning, och pensionerna är ofta högst betydligt under 50 % av lönen. I flertalet stater inträder pensionsåldern vid 70 år.

En speciell form av tjänstledighet, som har få motsvarigheter i europeiska skolor, är den s. k. "sabbatical leave". Därmed avses egentligen ett eller ett halvt års tjänstledighet vart sjunde år, men termen begagnas även om annan längre tjänstledighet för rekreation eller studier. Denna form av tjänstledighet förekommer emellertid inte alls i alla stater och skoldistrikt, och där den finns utnyttjas den endast obetydligt på grund av de med tjänstledigheten förknippade villkoren. Enligt en nyligen

gjord undersökning ger 43 % av 1 211 städer lärarna tjänstledighet för studier. I över 80 % av dessa städer får läraren därvid ingen lön, i 15 % får han halv lön och i några få undantagsfall full lön. Det är under sådana förhållanden inte överraskande att av samtliga lärare i Pennsylvania som var berättigade till sabbatical leave endast 1 % beagnade sig av möjligheten.

Utöver nu behandlade s. k. classroom-teachers finns det i en medelstor amerikansk high school med 1 000 till 1 500 elever en rad andra befattningshavare. Rektorn, som kallas principal, har närmast under sig en eller två assistant principals, i likhet med rektorn utan undervisnings-skyldighet, en eller två rådgivare, guidance counselors, som stundom får hjälp i sitt arbete av en s. k. visiting teacher med uppgift att besöka elevernas hem, vidare en eller två likaledes heltidsanställda bibliotekari-er, som i lönehänseende är helt jämställda med classroom-teachers (givetvis även i fråga om utbildningens längd), och slutligen en sjuk-syster och ett par tre sekreterare. Homeroom-teacher är däremot ingen särskild befattningshavare, utan ett slags amerikansk motsvarighet till klassföreståndaren i våra högre skolor.

Såsom den amerikanska high school är uppbyggd torde denna stora stab vara nödvändig. Den delvis fria undervisningen kräver en mycket god biblioteksservice med ett stort skolbibliotek, som hålls öppet under hela skoltiden, och elevernas möjligheter att nästan helt fritt välja ämnen fordrar mycket planläggningsarbete av skolans rektorer och en omfattande rådgivning av dess guidance counselors. En dylik har inte bara att med hjälp av testning och ingående personliga samtal med eleverna ge dem vocational guidance (yrkesrådgivning) och educational guidance (råd vid val av ämnen), utan han skall även ge eleverna tillfälle att diskutera personliga problem av de mest skiftande slag.

V. PROGRESSIVISM, INTELLEKTUALISM OCH ESSEN-TIALISM I DEN AKTUELLA SKOLDEBATTEN

Kritiken av den amerikanska public school är lika gammal som skolan själv. Med argument hämtade från Rousseau, Pestalozzi och Fröbel angrep reformpedagoger redan vid mitten av förra seklet den amerikanska versionen av den västerländska skolan. Bland annat beskyldes den för att vara intellektualistisk och auktoritär och för att inte ta hänsyn till

elevernas individualiteter, intressen och behov. Snart framträdde också betydande amerikanska tänkare, främst William James och John Dewey, med egna uppfostringsfilosofiska idéer, som av entusiastiska lärjungar började tillämpas i s. k. progressiva skolor över hela landet.

Progressivismen med sin "child-centered school" är emellertid äldre än Deweys förkunnelse. Såsom dess fader brukar man beteckna F. W. Parker, som redan 1875 såsom superintendent i den lilla staden Quincey i Massachusetts började reformera skolan och placera barnet och dess skapande aktivitet i centrum. Senare verkade Parker under ett par decennier i Chicago.

När Dewey år 1896 grundade sin "Laboratory school" i Chicago tog han ytterligare ett steg på den väg som Parker slagit in på. Han avskaffade de vanliga skolämnena och den sedvanliga skolutrustningen. Skolan skulle ge sina elever förberedelse för livet genom att själv vara liv; den skulle vara ett samhälle i miniatyr. Dewey, som vid denna tid var pragmatist och nu brukar kallas experimentalist, ansåg att ingenting är oföränderligt eller evigt bestående. Hans skola skulle därför förbli en experimentskola, den skulle vara aktiv och dynamisk.

År 1904 lämnade Dewey Chicago för att tillträda en professur i filosofi vid Columbia university i New York. Som popularisator av Deweys tankar framträdde här halvannat decennium senare W. H. Kilpatrick, skaparen av "the project method". Med utgångspunkt från Deweys lära om "problemlösning" och Thorndikes tre lagar om inlärningsprocessen byggde Kilpatrick upp sin lära om project eller "wholehearted purposeful activity", dvs. en aktivitet som har ett bestämt syfte och kräver en helhjärtad insats. Projekten kan vara av materiellt slag, de kan bestå i att lära en bestämd uppgift, men framför allt utgörs de av problem eller intellektuella uppgifter som eleverna får att lösa, individuellt eller i grupp.

Vid tiden för Kilpatricks framträdande fanns åtskilliga skolor i Amerika som betecknade sig som progressiva, och år 1918 grundade ett antal lärare vid dylika skolor en sammanslutning som de kallade Progressive education association. Man enade sig om följande sju principer: 1) barnet skall ha frihet att utvecklas i enlighet med sin natur; 2) intresset skall vara motivet för allt arbete; 3) läraren skall vara en vägledare och inte en arbetsfogde; 4) elevernas utveckling skall studeras vetenskapligt; 5) större uppmärksamhet skall ägnas allt som påverkar barnets fysiska

utveckling; 6) samarbete skall upprättas mellan skola och hem för att barnets behov skall helt tillgodoses; 7) den progressiva skolan skall vara en ledare på skolans område.

Föreningen växte hastigt och hade vid slutet av 1930-talet 10 000 medlemmar. Den hade vid denna tid anslutit sig till den internationella organisationen New education fellowship, som hade medlemmar i åttskilliga länder. Progressiva skolor hade nämligen grundats på flera håll även utanför Amerikas gränser. Två amerikanska reformpedagogiska rörelser av åtminstone i viss mån progressiv karaktär hade kanske t. o. m. väckt större uppmärksamhet i Europa än i Amerika, nämligen den s. k. "Dalton plan" och "Winnetka plan".

Skaparen av Daltons systemet, Helen Parkhurst, utgick närmast från Montessoris idéer, som hon i modifierad form beslöt att tillämpa även på högre åldersstadier. I Dalton high school i Massachusetts genomförde hon 1920 en ytterliggående individualisering av skolarbetet. Varje elev fick med jämna mellanrum sina uppgifter, arbetsbeting, som i regel skulle vara slutförda inom en månad. Som motvikt mot den starka individualiseringen infördes också vissa gruppuppgifter.

Ett liknande individualiserande syfte som Daltons systemet har den av Washburne i Chicagos förstad Winnetka införda "Winnetka plan". Enligt denna får lärjungarna under halva skoldagen syssla med individuella uppgifter, medan den andra hälften ägnas åt gemensamma sysselsättningar.

Under det andra världskriget växte kritiken mot den progressiva skolan, trots att ett jättelikt pedagogiskt experiment, avseende jämförelse mellan progressiva och traditionella skolor, The eight-year-study, publicerad i fem volymer 1942 ff., påståtts ha visat en viss överlägsenhet för elever från progressiva skolor. Rätt allmänt anklagades den progressiva pedagogiken för att överdriva individualiseringen och inte tillräckligt uppfostra barnen till samhällsanda. Kritiken åstadkom bl. a. att the Progressive education association antog ett nytt namn, American education fellowship, och den progressiva skolan fick åtminstone tillfälligt övergå från angrepp till försvar.

Av fackmän, såväl filosofer som pedagoger, angreps från olika utgångspunkter Deweys filosofi och de på denna i viss mån byggande progressiva skolorna, som Dewey dock delvis tagit avstånd från. De ur peda-

gogisk synpunkt intressantaste angreppen kom från "intellektualisterna" och "essentialisterna".

De förras främste talesman är förre rektorn vid universitetet i Chicago, P. M. Hutchins, som vänder sig mot den anti-intellektualism som utmärker de progressiva skolorna ännu mer än övriga skolor i Amerika. Enligt Hutchins gäller det i uppfostran framför allt att odla intellektet, som är och alltid har varit människans adelsmärke. Mellan 16 och 20 år skall all amerikansk ungdom bibringas allmänbildning, bland annat genom att tillägna sig den samlade visdomen i de hundra främsta litterära verk som människoanden skapat.

Även för essentialisterna, som ledes av William Bagley, är det viktigaste att förmedla till den nya generationen det väsentliga, essentiella, i kulturarvet. Man får inte alltid dröja med att bibringa barnen oumbärliga kunskaper till dess de visar spontant intresse för dem. Att inte lära barn att utföra även ett tråkigt arbete är att göra dem orätt och att illa förbereda dem för livet.

Så bryter sig inom den amerikanska skolvärlden av i dag de olika uppfattningarna om undervisningens mål, medel och metoder mot varandra. Under tiden har utvecklingen rullat vidare och starkt minskat skillnaderna mellan skolor av progressiv och traditionell typ. Den skola som Parker och Dewey gick till storms mot i slutet av 1800-talet finns inte längre, och progressiva skolor av mera moderat typ synes dominera inom det andra lägret. Den rörelse som startades år 1948 under namnet "Life adjustment education for youth" hör hemma lika mycket i båda slagen av skolor. Den skall beröras i nästa avsnitt.

Alldeles som man överallt vill avskaffa osund tävlan mellan eleverna och i stället intressera dem för att tävla med sig själva, så gäller det nu inte att jämföra olika skolor, utan att ge de olika skolorna, oberoende av pedagogisk mantalsskrivning, möjlighet att bedöma resultaten av sitt arbete ur olika synpunkter. En särskild teknik är utbildad för denna s. k. evaluation, och flera tusen skolor har redan begagnat sig av den.

VI. NÅGRA AKTUELLA PROBLEM

I ett föredrag inför amerikanska skoladministratörer i februari 1951 yttrade John Norton vid Teachers college, Columbia university, följande: "Om en ung amerikan i våra dagar är välsituerad, om han bor i

eller nära en stad, om han bor i en av Nordstaterna och om han är vit, då har han de allra bästa utsikter att få en utmärkt skolutbildning. Men om något av de fyra villkoren inte är uppfyllt för hans del, då är hans utsikter dåliga.”

Enligt denna karakteristik av det amerikanska skolväsendet utmärks det i denna stund av fyra orättvisor: det är orättvist mot de mindre bemedlade, mot landsbygden, mot sydstaterna och mot negrerna. Anmärkningarna är allvarliga, men de stöder sig på oomtvistliga fakta.

Av de många elever som i förtid lämnar high school utan diplom kommer en ganska stor del från mindre bemedlade hem, där man anser sig behöva barnen som inkomsttagare långt innan de fyller 18 år. De skolsociala åtgärderna är alldeles otillräckliga. Det förslår inte med att skolavgifterna är avskaffade, att läroböckerna oftast är fria (de lånas ut) och att statsbidragen till skolmåltider reducerar priserna på dessa (helt fria är de inte). Något stipendiesystem för landsbygdselever och mindre bemedlade elever av samma slag som hos oss finns inte i Amerika. För collegestudier finns det visserligen ett stort antal stipendier, men dessa täcker ofta bara kostnaderna för undervisningen. Möjligheterna att ”arbeta sin väg genom college” är begränsade. Statistiska undersökningar visar att av verkligt studiebegåvade elever som utexamineras från high school fortsätter de som kommer från välsituerade hem nästan utan undantag i college, medan procenten för de övriga snabbt sjunker med faderns inkomster och för den lägsta inkomstgruppen stannar vid 20 %. Vad man här hoppas på är en utbyggnad av det efter kriget tillämpade systemet att låta f. d. krigsdeltagare, veteraner, under längre eller kortare tid, beroende på längden av krigstjänstgöring, gratis studera vid ett college enligt den s. k. G. I. Bill of rights. Samma skyldighet som mot veteranerna har staten mot sina fattiga begåvningar, menar man.

Skillnaderna mellan landsbygdens skolförhållanden och städernas är betydande i alla länder, men knappast någonstans så stora som i Amerika. De uppgifter som i det föregående lämnats om lärarnas löner och kompetens och om skolornas storlek och utrustning visar detta. Visserligen kan den amerikanska landsbygden verka särskilt vanlottad, därför att den jämförs med de amerikanska städerna, som kunnat bygga upp ett skolväsen utan motsvarighet i andra länder i fråga om skolornas utrustning. Men även absolut sett är skolorna på den amerikanska landsbygden ofta undermåliga. Detta torde sammanhånga med decentralise-

ringen av skolväsendet. I en och samma stat kan ett skoldistrikt ge ut tio gånger så mycket för varje skolelev som ett annat distrikt. En av de åtgärder som här väntas bringa någon bot och som i korthet berörs i det föregående är sammanslagning av de alltför små skoldistrikten till större enheter.

Under nuvarande förhållanden, då varje stat själv svarar för nästan hela finansieringen av sitt skolväsen, måste skillnaderna mellan de förmögna och relativt barnfattiga staterna i norr och de fattiga och barnrika i söder bli mycket betydande. På tusen invånare kommer i New Mexico 283 skolbarn, i New Jersey 166. Inkomsterna per invånare var vid mitten av 1940-talet i New York och Nevada omkring 1 800 dollar, i Mississippi 660. Att skolutgifterna per barn i Mississippi under sådana förhållanden stannade under femtedelen av utgifterna i New York (28 dollar mot 160) är knappast ägnat att förvåna. Botemedlet är här ordentligt tilltagna federala anslag till skolväsendet. Under de senaste åren har förslag härom upprepade gånger framlagts, men alltid fallit på nordstaternas motstånd.

Beträffande rasdiskrimineringen slutligen kan här endast lämnas några få uppgifter, som belyser detta oerhörda problem. I de sjuutton sydstaterna och i distriktet Columbia med huvudstaden Washington är fullständig segregation genomförd, vilket innebär att negrerna undervisas i särskilda läroanstalter från kindergarten till college. Dessa skolor för "colored" skall vara likvärdiga med motsvarande skolor för vita, men är det inte. Nyligen (1950) har högsta domstolen förklarat att negrerna för högre akademiska studier skall ha tillträde till universiteten i Oklahoma och Texas, som hittills varit stängda för dem. Omkring 1 000 negrer har redan börjat utnyttja den möjlighet som därmed öppnats för dem. Även på andra punkter avskaffas orättvisor mot negrerna — ännu 1915 gick endast 57 % av negrerna över huvud taget i skola, medan siffran nu är över 90 % — men till full likställighet är vägen mycket lång.

Vad som kommer att göra det så utomordentligt svårt att undanröja dessa fyra orättvisor i fråga om skolundervisningen är bland annat att de amerikanska skolmyndigheterna står inför andra väldiga problem. Elevantalet i public schools från kindergarten t. o. m. klass 12 uppgår för närvarande till 29 miljoner, därav 6,2 miljoner i klasserna 9—12. Därtill kommer 3,5 miljoner i privatskolor och 2,5 miljoner i högre

utbildningsanstalter. Samtliga dessa siffror beräknas stiga mycket kraftigt under 1950-talet, den förstnämnda sålunda till 37 miljoner. Förutom förut omnämnt behov av 100 000 nya lärare om året behövs under det närmaste årtiondet bara för public schools en halv miljon nya klassrum. Kostnaderna härför beräknade man före den senaste inflationsvägen till nära 1,5 miljarder dollar om året.

Trots att dessa gigantiska problem kan förefalla nästan olösliga, lägger de amerikanska skolmyndigheterna för närvarande ner stora ansträngningar på att öka elevantalet i high schools genom att reducera fallen av drop-outs. Det är svårt att tänka sig en bättre illustration till amerikanernas tro på och uppskattning av uppfostran. Man har angripit problemet både teoretiskt — i form av undersökning av orsakerna till den starka avgången — och praktiskt i form av införande av "livsnära" kurser, särskilt med sikte på de skikt som inte ämnar fortsätta i college och heller inte har valt en praktisk utbildning. I social studies ger man praktiska kurser på tre till sex veckor i sådana ämnen som inkomst, skatt och social trygghet, familjelivets psykologi och heminredning under aktiv medverkan av olika lärare, yrkesmän och elever. Man behandlar med utgångspunkt från konkreta fall frågan om ungdomsbrottsligheten och om tonåringarnas förpliktelser mot föräldrar och syskon, och man försöker få eleverna att känna sig som blivande samhällsmedlemmar, men också att inse att de behöver ytterligare skolning innan de intar sin plats i samhället.

Men främst inriktar man sig på en bättre omvårdnad om eleverna, även i yrkesskolor, där avgången utan examen också kan vara avsevärd. Man vill söka ta hand om lärjungarna på ett mera personligt sätt än hittills. Undersökningar har visat att medan lärarna allmänt anser sig hysa ett personligt intresse för eleverna, så är det kanske bara en fjärdedel av eleverna som märkt detta intresse.

På dessa vägar har man nått betydande resultat i en rad skolor.

Slutligen måste ytterligare ett aktuellt problem här beröras: frågan om uppfostran av eleverna till amerikansk demokrati och kraven på lärarna att avge en lojalitetsförsäkran till den amerikanska republiken. Den första frågan är ingen nyhet för de amerikanska skolorna, som hela sin historia genom fått ta emot immigranter för att uppfostra dem till amerikanska medborgare. Som ett slags påminnelse om denna roll vajar stjärnbaneret alltid utanför skolorna under läsårets alla dagar, och under

lektionerna ser eleverna i public schools ständigt flaggan på väggen bakom katedern. Vid olika tillfällen, kanske en gång i veckan, avlägger eleverna i korus trohetseden till fanan.

Om alltså uppfostran till amerikansk demokrati inte är ny, är lärarnas skyldighet att vid behandlingen av denna demokrati diskutera och vederlägga världskommunismens läror ett alldeles nytt inslag, först infört i skolorna i staten New York år 1950 på order av dess board of regents. I samband därmed följde kravet på en demokratisk lojalitetsförsäkran från lärarnas sida. Andra stater har följt efter, om också här och var med tvekan. Skoladministratörernas mäktiga organisation tvekade dock inte att vid sitt årsmöte 1951 anta följande resolution: "Medlemmar av det kommunistiska partiet skola icke anställas i våra skolor". Huruvida detta är en temporär åtgärd under Koreakriget och det kalla kriget med kommunismen eller om det innebär att amerikanerna även framgent kommer att fordra en demokratisk trosbekännelse av dem som är satta att fostra barnen till amerikanska demokrater är en fråga som endast framtiden kan besvara.

VII. LITTERATURHÄNVISNINGAR

- Forty-eight state school systems.* Utg. av Council of state governments, Chicago 1949.
L. M. Chamberlain & L. W. Kindred, *Teacher and school organisation*, New York 1949.
A. E. Meyer, *Development of education in the twentieth century*, New York 1949.

REGISTER

Följande förkortningar bar använts:

A = Amerikas Förenta Stater
B = Belgien
D = Danmark
E = England
F:d = Finland
Fr = Frankrike

H = Holland
I = Italien
N = Norge
S:z = Schweiz
S:t = Sovjet
S = Sverige

Activities 328
Aftonskola 88
Aftonhögskola 88
Agrégation 270 f.
Akademi 257
Akademiska examina, se Universitet
och College
Aktivitetspedagogik 42, 90 f., 103,
146 f.
American Council on education 314
Amerika 313 ff.
Analfabetism 218, 243
Anlagsprövning 275
Apologistskola 21
Arbetsbeting 338
Arbetskoloförsök S 42, N 146 f.
Arnold 284, 300
Avslutningsklass 197

Baccalauréat 263, 274
Bachelor of Arts 290
 ,, ,, Letters 290
 ,, ,, Science 290
Bagley 339
Barnarbete 281

Barnträdgård 115
Belgien 151 ff.
Bell 280
B. E. P. C. 259
Bilaterala skolor 289
Blindskolor S 35, F 115
Board of education 320
Borgarskola 189
Bottai 225
Bovet 212
Broad-fields curriculum 325
Burt 293, 301

Camp-school 299
Cand. mag. 100
Cand. philol. 100
C. A. P. E. S. 272
C. E. P. 263
Cenceur 272
Censor 48
Centre international d'études pédago-
giques 278
Certificat 269
Child guidance clinic 302
Civics 298

- Claparède 212
 Clark 301
 College 323 f.
 betygsättning 332
 examina 325
 intagning 331
 linjedelning 324
 Collège 259 f.
 examen 259
 intagning 258
 linjedelning 259 ff.
 Colonial Departement 291
 Concorsi 221, 236
 Concour 270
 County council 285
 Cours complémentaires 259
 Credit 296, 331
 Curriculum 291 ff.
 Cygnaeus 107
- Dalcroze 299
 Daltonsystemet 338
 Dame school 302
 Danmark 73 ff.
 Decroly 156, 161, 299
 Dewey 337
 Differentiering 65
 Diskussion 300
 Drop-outs 322, 342
 Dövstumskolor S 35, F 116
- École des Roches 277
 École normale 253
 Education Act 283, 307 f.
 Efterskola D 89, I 223
 Elementary School 321 ff.
 Emergency training college 304
 England 279 ff.
 Enhetsmellanskola 219, 225
 timplan 31
 Enhetsskola D 80 ff., 104 f., N 131
 ff., F:d 129, Fr 256, 273, S 55 ff.
 Enskilda skolor, se privatskolor
 Environment studies 293
 Essentialism 339
- Examen, se resp. skolformer
 Examensfri mellanskola 84
 External student 290 f.
 Extra-mural studies 291
- Fascistisk skolpolitik 221 f.
 Fair labour standards act 322
 Ferrière 212
 Ferry 255
 Filmundervisning 43 f.
 Filosofi, se resp. skolformers tim- och kursplaner
 Fil. ämbtsexamen 51 f.
 Finland 107 ff.
 Folkhögskola D 87 f., F:d 114, N 137, S 31
 Folkskola A
 betygsättning 332
 historik 317 ff.
 lärare 32
 n. v. org. 319 f.
 skolformer 321 f.
 ämnen 325 f.
 Folkskola B
 ankn. till högre skolor 157
 lärare 153 f., 158
 n. v. org. 153 f., 158
 skolformer 153 f.
 reformer 161 f.
 ämnen 156
 Folkskola D
 ankn. till mellanstadiets skolformer 93 f.
 historik 82 ff.
 lärare 96 f.
 mål och metoder 90 ff.
 Folkskola E
 differentiering (högstadiet) 295 f.
 historik 279 f.
 lärare 302 ff.
 metoder 292 ff.
 n. v. org. 286 f.
 ämnen 291 ff.
 Folkskola F:d
 historik 107 ff.

- lärare 109, 126
 läroplan 123 f.
 lästid 115
 nuv. org. 115
- Folkskola Fr**
 administration 257 f.
 försöksverksamhet 276
 intagning i högre skolor 258
 kursplan 264
 lärare 268 f.
 ämnen 264
- Folkskola H**
 ankn. till mellanstadiets skolformer 183
 historik 168 ff.
 läroplan 181 f.
 lästid 182
 nuv. org. 219 ff.
- Folkskola I**
 enhetsskolesträvanden 237
 historik 217 ff.
 lästid 230
 nuv. org. 219 ff.
 ämnen 230 f.
- Folkskola N**
 ankn. till mellanstadiets skolformer 133 f., 141
 historik 131 ff.
 lärare 143 f.
 organisation 141 f.
 reformarbete 145 ff.
 skolformer 135 f.
- Folkskola S**
 administration 26 f.
 ankn. till mellanstadiets skolformer 32
 betygsättning 45
 enhetsskolereform 59 ff.
 historik 22 ff.
 lärare 48 ff.
 lästid 28
- Folkskola S:z** 197 f.
 kurs- och timplaner 207
 lärare 208
- Folkskola S:t** 244 ff.
 nuv. org. 26 ff., 37
 skolformer 28 f.
- Folkskoleseminarium** 49 f.
- Folkskollärare**, se **Folkskola**
- Fortsättningsskola** F:d 116, I 224, 231, N 136, S 23, S:z 197, 200
- Frankrike** 253 ff.
- Friluftsskola** 212
- Friskola** 88 f.
- Främmande språk**, se resp. skolformers tim- och kursplaner
- Fröbel** 299
- Further education** 289
- Förbundslagstiftning** 193 ff.
- Föreläsningsverksamhet** S 31, I 230
- Förskola A** 320 f., B 155 f., E 283, F:d 115, 129, H 176 f., Fr 258, 274, I 222, S 24 f., S:z 196 f.
- Förstärkningsanordning** 42
- Försöksverksamhet** Fr 276, S 50, 67 f.
- Föruniversitet** 274
- Föräldraförening** 302, 335
- Gentile** 218, 234
- G. I. Bill of rights** 340
- Global läsmetod** 156
- Grammar school**
 examen 285
 historik 288
 läroplan 295
- Grundtvig** 87
- Grupparbete** 63
- Guidance** 336
- Guidance counselor** 336
- Guizot** 254
- Gymnasium D**
 differentiering 95
 linjedelning 95
 målsättning 95
 ämneskrets 94
- Gymnasium H** 188 f., I 226, N 138 ff.
- Gymnasium S**
 examen 47 f.
 differentiering 41

- lärare 51 ff.
 målsättning 41
 reform 64 f.
 ämneskrets 41
 Gymnasium S:z
 examen 194, 199
 intagning 199
 kurs- och timplan 204 ff.
 gymnastiklärare 53
 Gymnastik, se resp. skolformers tim-
 och kursplaner
 Gymn. centralinst. 53 f.
- Hall 74, 78
 Handelsunderv. A 330, B 163, F:d
 113 f., 120, D 90, S 34
 Helhetsprincip 123
 High school 315
 junior 327
 senior 329
 technical 330
 diplom 331
 Historia, se resp. skolformers tim- och
 kursplaner
 Historisk pedagogik 11 ff.
 Hjälpklasser A 316, F:d 116, S 29
 Hjälpkolehem 129
 Holland 167 ff.
 Homeroom-teacher 336
 Högre borgarskola 189
 Hutchins 339
- Industrial Arts 330
 Infant school 287, 293
 Inspektör 302
 Intellektualism 339
 Intelligensreserv 190
 Internatskolor 154
 Intervjuteknik 300
 Intresseundersökning 295
 Italien 217 ff.
- James 337
 Jesuitorden 153
- Jordbruksundervisn. A 317, D 89 f.
 Junior School 287, 292
 Jyväskylä 109
 Karaktärsfostran 309
 Kay 282, 303
 Kerschensteiner 145
 Kilpatrick 337
 Klassiska språk, se resp. skolformers
 tim- och kursplaner
 Kold 87, 89
 Kommunal mellanskola eller kommu-
 nal realskola 22, 32
 Kommunal flickskola 22, 32
 Komparativ ped. 11 ff.
 Komsomol 248 f.
 Konstfackskola 54
 Korrespondensund. 34, 290 f.
 Kristendomsundervisning, se resp.
 skolformers tim- och kursplaner
 Kunskapstest 295
 Kursväxl. 42
 Kvällsfortsättn. skola 129
 Köhler, Elsa 145
 Köpenhamns skolväsen 85 f.
- Lancaster 280
 Langevin 274
 Laureato 229
 Lektor D'101, S 53
 Licence ès lettres 270
 ,, ès sciences 270
 Livingstone 301
 Lyceum F:d 110 ff., 117 ff.
 Lyceum Fr
 examen 263
 intagning 258 f.
 kurs- och timplan 265
 linjedelning 259
 lärare 270
 Lyceum H 189, I 225 ff., S:z 198
 Lärarbrist A 333, F:d 127
 Lärarhögskola D 99, N 143, I 236,
 S 67
 Lärarlön A 333 f., I 236, Fr 273,

- S:z 209 f.
 Lärarorganisationer 305, 314, 316
 Lärartillsättning A 334, Fr 272, I 221,
 236, S 48 f., S:z 209
 Lärarutbildning
 för högstadium D 100 f., E 305, F:d
 128, Fr 271, N 144 f., S 52 f.
 för mellanstadium A 333, B 154, D
 96 ff., Fr 270, N 143 f., S 51 f.,
 S:z 208
 för lågstadium A 332 f., B 154, 158,
 D 96 ff., E 302 ff., F:d 127, Fr 268,
 H 184 ff., I 234 f., N 143 f., S:t
 245, S 49 f., S:z 208
 Läroboksförteckning 43
 Läroboksförteckningsnämnd 43
 Läroböcker 43 f.
 Läroverk B 159 f., D 93 ff., F:d 109
 ff., 125, Fr 258, S 31 ff., 51 ff.
 Läroverkslärare Fr 270 f., S 51 ff.
- Madvig 78
 Magisterfakultet 236
 Mann 313
 Matematik, se resp. skolformers tim-
 och kursplaner
 Maturitetsprövning 194, 199
 McMillan 283
 Mellanskola B 158, D 85 ff., F:d 116,
 N 132 f., 138, S:t 245, 247, S:z
 198
 Metodfrihet 90
 Medeltidsskola 21
 Mill, J. S. 300
 Milton 300
 Modersmålsundervisning, se resp. skol-
 formers kurs- och timplaner
 Monitör 280
 Monrad 74
 Montessori 299
 Moralunderv. 255
 Moray House 301 f.
 Morrill Act 317
 Multilaterala skolor 287
 Musik. Akademien 54
 Musikhögskola 54
 Musiklärare 54
- Napoleon 253, 254
 National Union of teachers 305
 Naturvetenskapliga ämnen, se resp.
 skolformers tim- och kursplaner
 New Education Fellowship 212, 338
 Norge 131 ff.
 Nunn 301
 Nursery school A 321, E 286 f.,
 292 f.
- Orientation scolaire 274
- Parker 337
 Parkhurst 338
 Patronato scolastice 223
 Ped. forskning 302, 307
 Ped. forskningsinstitut 103
 Pestalozzi 213
 Pogeskolor 75
 Post-primary education 287
 Pragmatism 337
 Praktisk lärarutbildn. D 100 f.,
 E 304, S 52
 Praktisk mellanskola S 23, 32, H 178,
 184
 Preliminärexamen 81
 Preparatory school 284 f.
 Primary-stage 287
 Principal A 336, E 272
 Privatskolor A 322 f., B 153 f., E 285
 F:d 111 f., Fr 254 f., 259, H 171,
 S 35, S:z 200
 Professeur agrégé 270 f.
 Progressivism 337 f.
 Progress report 332
 Projektmetod 299, 337
 Proviseur 272
 Psyk. ped. institut 278
 Public school 284 f.
 Pupil-teacher 303
- Radioundervisn. 43
 Rasdiskriminering 341

- Realklass 85, 94
 Realskola S 31 ff., S:z 198
 Religionsunderv., se resp. skolformers kurs- och timplaner
 Rogier 152
 Russell 301

 Sabbatical leave 335 f.
 Salo 123
 Samhällskunskap, se resp. skolformers kurs- och timplaner
 Samundervisn. 197, 244
 School Board 282
 School Certificate 285 f., 296
 Schoolrad 172
 Schweiz 193 ff.
 Secondary stage 287 f.
 ,, modern school 296
 ,, technical school 295
 Seminarium D 77 f., 96 ff., F:d 109, B 154, 159, H 184 ff., I 226, S 49 f.
 Självverksamhet 90 f.
 Skolbibliotek 43
 Skolfilm 43
 Skolförening 171
 Skolkoloni 211, 287 f.
 Skolkommission (1946 års) 55
 Skolmognadsklass 116
 Skolplik, allmän A 318, 321 f., B 153, E 282, 307, Fr 258, H 172, I 217 ff., S:t 244, S 28, 56 f., S:z 197
 Skolpsykolog 116, 302
 Skolsociala åtgärder F:d 108, I 223, S 36 f., S:z 212
 Skolutredning 55
 Skolämbetsexamen 51
 Skottland 306
 Skriv- och räkneklass 21
 Slöjd, se resp. skolformers tim- och kursplaner
 Slöjdlärare 54 f.
 Social studies 330, 342
 Sophomore 324
 Sovjet 243 ff.

 Spearman 301
 Specialhögskola B 163, D 90, I 227 f.
 Specialeseminarium 303 f.
 Speech 329 f.
 Språkundervisning, se resp. skolformers tim- och kursplaner
 Standardprov 45
 Stipendie- och lånefonder B 164 f., E 306 f., F:d 119, H 191
 Studentexamen 47 f., 119, se även Baccalauréat, Laureato
 Studieutflykt 299
 Superintendent 320
 Surveillant 272
 Sverige 21 ff.

 Tekniska skolor A 323, 330, B 163, D 89 f., E 286, 295 f., F:d 113, I 226 f., 231, S:t 245, S 34, S:z 194
 Teckning, se resp. skolformers tim- och kursplaner
 Teckningslärare 54
 Tenure 334 f.
 Testning 211, 295, 302
 Thomson 301 f.
 Thorbecke 188
 Travail dirigé 276
 Tutor 289

 Ulo, se praktisk mellanskola H
 Undantagsformer 28 f.
 Ungdomsledarutbildning 306
 Ungdomsorganisationer 248 f.
 Ungdomsskola 87
 Ungdomsvårdsskola 35
 United States Office of Education 314, 319
 Universitet (se även College) B 162 f., D 100 f., E 289 ff., I 227, 233, S:z 194

 Verkstadsskola S 40, S:z 202
 Växelundervisning 280
 Washburne 338

Winnetka-plan 338

Young peoples college 289

Yrkesrådgivning (se även Guidance)

A 336, B 158, Fr 275, H 188, S 64,
S:z 194, 212

Yrkesundervisning A 323, 330 f., B

160 f., D 89 f., F:d 113 f., 119 f.,
H 180, I 224 f., N 137, S 23, 29 f.,
S:z 194, 199 f.

Zay 268

Åhörardagar 46

Ämnesinstruktör 302

Ämneslärare 44, 51, 65 f.

Överlärarexamen 185

Cyril Burt

DEN UNGE BRÖTTSLINGEN

En bok om karaktärsfostran, som riktar sig till lärare och alla dem som är intresserade av unga människors moraliska vård.

419 s. 8:75, inb. 12:— A

Jan Gästrin

INLÄRNINGSPROCESSENS PSYKOLOGI

Redogör för de psykiska mekanismer som ligger bakom inlärandet. Bygger på den psykologiska forskningens senaste rön och är av fundamental betydelse för alla som har med uppfostran och undervisning att göra.

372 s. 2:a omarb. uppl. 12:—, inb. 15:50 A

Wilhelm Sjöstrand

INDIVIDUAL- ELLER GRUPPTESTNING

Utgångspunkten är svenska eller för svenska förhållanden anpassade intelligensskalor. Framställningen bör kunna intressera alla som arbetar inom vår folkskola. Men boken vänder sig också till lärarna vid de högre läroanstalterna, i det att dess ämne kommer i kontakt med diskussionen om övergång från folkskola till läroverk.

69 s. 2:50 A

Arvid Wachtmeister

FÖR UNG ATT TALA SANNING

Barn som vittnen

Vi får här stifta bekantskap med det uppriktiga och lögnaktiga barnet. Boken behandlar utförligt, sakligt och åskådligt samtliga proplem som står i samband med barnvittnesmål.

177 s. 8:—, inb. 11:— A

NATUR OCH KULTUR

Pris häft. 18:—, inb. 19:75 B